

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Πολιτική γελοιογραφία και λαϊκισμός. Η περίπτωση του Αρκά
Το *facebook* και το χιούμορ ως δύο αλληλοεπιδρώντα Μέσα διαμεσολάβησης

Σεβαστή Ζαχαρίου

Αθήνα, 2020

Τριμελής Επιτροπή

Περσεφόνη Ζέρη, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)
Μαρία Κακαβούλια, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
Διονύσης Καββαθάς, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Σεβαστή Ζαχαρίου, 2020

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνωμών της συγγραφέως.

*στον μεγάλο απόντα της ζωής μου,
που του οφείλω όσα είμαι, όσα δεν είμαι
και όσα θα θελήσω να γίνω*

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου, κυρία Περσεφόνη Ζέρη, για την εμπιστοσύνη της.

Επίσης, ευχαριστώ θερμά τον Αρκά για την έμπνευση, την επίσημη σελίδα Arkas – The Original Page στο *facebook* για τη «φιλοξενία» αλλά και τους ακολούθους του Αρκά για το πολύτιμο υλικό που μου παρείχαν και τα εποικοδομητικά τους σχόλια.

Τέλος, ευχαριστώ όσους με έχουν υποστηρίξει σ' αυτήν μου την προσπάθεια, με την παρουσία ή την απουσία τους.

Αντί Προλόγου

Η εργασία αυτή είναι αφιερωμένη στον πατέρα μου που με έμαθε να αυτοσαρκάζομαι και να απολαμβάνω το χιούμορ σε κάθε του μορφή. Εκείνος με μεγάλωσε με μίκι μάους, λούκυ λουκ, αστερίξ & οβελίξ αλλά και Χάρρυ Κλυνν. Κάθε καλοκαίρι παρακολουθούσαμε όλες τις επιθεωρήσεις στο Δελφινάριο και μιλούσαμε για πολιτική και σάτιρα. Του οφείλω πολλά, για πολλούς λόγους, αλλά κυρίως γιατί με δίδαξε τι σημαίνει να είσαι άνθρωπος, έλλογο ον όπως έλεγε, άρα μου επέτρεψε να βρίσκομαι στη θέση της γράφουσας επί τω προκειμένω. Με έμαθε να εκφράζω ελεύθερα τη σκέψη μου, να έχω το θάρρος της γνώμης μου, να μην συμβιβάζομαι και να αναλαμβάνω πάντα τις ευθύνες των πράξεων και των λόγων μου. Να μην κοιτάω το προσωπικό μου συμφέρον, να σέβομαι τους ανθρώπους γύρω μου ακόμα κι όταν με επιβουλεύονται, να συγχωρώ και να αφουγκράζομαι την ανθρώπινη φύση και αδυναμία, να συμπονώ τον ανθρώπινο πόνο, να αγαπάω και να εκτιμάω τον τόπο και την πατρίδα μου, και κυρίως να μην κάνω εκπτώσεις στις αξίες και τα πιστεύω μου. Να είμαι πολίτης αυτής της χώρας, να φέρομαι αναλόγως και να μη διστάζω να εκφράζω τους προβληματισμούς μου ή ακόμα και να διαμαρτύρομαι όταν ως σκεπτόμενο ον έρχομαι αντιμέτωπη με τα κακώς κείμενα της εποχής μου.

Στην επιβλητική μορφή του Προφήτη του Αρκά, λοιπόν, συχνά βλέπω κι ακούω τον πατέρα μου να μου μιλάει με εκείνη τη βραχνή και στεντόρεια φωνή του για τη ζωή και τα διδάγματά της, την ανθρώπινη αχαριστία, τη βλακεία που κυριαρχεί στο 95% του πληθυσμού, όπως έλεγε χαρακτηριστικά, τους φελλούς που επιπλέουν, τη διαφθορά, τα μικρά ή μεγάλα συμφέροντα που πάντα παραγκωνίζουν την ηθική, την καταστροφή των συνεκτικών ιστών της κοινωνίας από τη διακυβέρνηση του αείμνηστου Ανδρέα τη δεκαετία του '80, τις χαμένες αξίες. Καμιά φορά, μάλιστα, νιώθω σαν ο Αρκάς να είχε πράγματι γνωρίσει τον πατέρα μου και να εμπνεύστηκε από αυτόν τον Προφήτη. Όταν οι άλλοι μιλούσαν για το μεγάλο ηγέτη, εκείνος μιλούσε για το μεγαλύτερο λαϊκιστή όλων των εποχών και παρακολουθούσαμε μαζί στο κανάλι της Βουλής, από τα χρόνια του Δημοτικού ακόμα, τις κονταρομαχίες Παπανδρέου και Μητσοτάκη, με το ήθος που δίεπε την τότε πολιτική σκηνή. Μου εξηγούσε όλα όσα δεν καταλάβαινα, μου μιλούσε για ιδεολογίες, για σοσιαλιστικά ιδεώδη, για το ανέφικτο του κομμουνισμού, για ανθρωπισμό, σεβασμό, ισότητα αλλά και αξιοκρατία και φιλοδοξίες. Στο μέτρο που αρμόζει στον καθένα. Έδινε ίση αξία σε όλους τους ανθρώπους, ανεξαρτήτως τάξης, επαγγέλματος, οικονομικής επιφάνειας. Δε

συγχωρούσε όμως την απάτη, το ψέμα, την υποκρισία, την κομπορρημοσύνη των ημιμαθών. Είχε αλλεργία στο «δηθενισμό», την επιδειξιμανία και την επιφανειακή ελαφρότητα όσων προσπαθούσαν να τον πείσουν για την ανύπαρκτη ουσία τους με φτηνά αφηγήματα ή ψευδοδιλήμματα, γι' αυτό και συχνά γινόταν δυσάρεστος. Ακόμα και μια γρήγορη ματιά στα σκίτσα του Προφήτη αρκεί για να διαφανεί η απίστευτη συνάφεια ή και ταύτιση μεταξύ των απόψεων δύο σκληρών πραγματιστών που δεν αρέσκονται σε ιδεολογικές εκπτώσεις και συμπαθητικές τοποθετήσεις: ενός υπαρκτού, αν και πρόωρα απολεσθέντος, κι ενός φαντασιακού αλλά συνάμα τόσο ρεαλιστικού που τείνει να συσκοτίζει τα όρια της εικονικής πραγματικότητας και να παίρνει ζωή μέσα από τα σκίτσα του Αρκά.

Με αφορμή τα σκίτσα του Αρκά, το έναυσμα αυτής της εργασίας δόθηκε από την έντονη πόλωση που παρατηρήθηκε στο ευρύτερο συγκείμενο της ελληνικής πολιτικής και κοινωνικής σκηνής κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών της διακυβέρνησης των ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ, θυμίζοντας έντονα τη χρυσή δεκαετία του 1980 όταν το ΠΑΣΟΚ βρισκόταν στην εξουσία και ο δικομματισμός διαπερνούσε την κοινωνία, ωθώντας συχνά σε έντονες πολιτικές αντιπαραθέσεις μεταξύ αντιφρονούντων, που ενίοτε κατέληγαν ακόμα και στη διάρρηξη οικογενειακών δεσμών στη βάση κομματικών ιδεολογιών και συμφερόντων. Σε συγχρονικό πλέον επίπεδο, μία από τις εκφάνσεις αυτής της πόλωσης εκδηλώθηκε στο πλαίσιο της πρωτοφανούς κριτικής που ασκήθηκε στην πολιτική σάτιρα στην οποία προέβη ο κατά γενική ομολογία δημοφιλής κομίστας Αρκάς. Οι αντιδράσεις που εκφράστηκαν με τη μορφή σχολίων κάτω από τα σκίτσα του τόσο στην εφημερίδα *Πρώτο Θέμα*, όπου αναρτούνταν σκίτσα του, όσο και στην επίσημη σελίδα του στο *facebook* αλλά και γενικότερα στον Τύπο, φανέρωναν έντονα σημάδια πόλωσης μεταξύ των σχολιαστών που συχνά επιδίδονταν σε σφοδρότατες λογομαχίες που χαρακτηρίζονταν από ανταλλαγή προσβολών και κοσμητικών επιθέτων με επίκεντρο την εκατέρωθεν προσλαμβανόμενη κομματική στάση τους.

Φαίνεται πως ο λαϊκισμός που χαρακτήρισε την πολιτική ζωή του τόπου, άλλοτε σε μεγαλύτερο κι άλλοτε σε μικρότερο βαθμό, κατά τα τελευταία 40 χρόνια της μεταπολίτευσης συνεχίζει να αγνοεί επιδεικτικά τα επώδυνα μαθήματα που θα έπρεπε να έχει διδάξει μιας και η σύγχρονη ιστορία βρίθει αναφορών και αξιολογήσεων για τις λαϊκιστικές πρακτικές της διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ και τις συγκεκριμένες πολιτικές ατζέντες που συνέβαλαν στη θεμελίωση της πολιτικής κρίσης που έμελλε να αντιμετωπίσει η Ελλάδα στα χρόνια που έπονταν. Αντιθέτως αναζωπυρώνεται, με

ακόμα πιο επικίνδυνες διαστάσεις για το μέλλον και την ποιότητα της δημοκρατικής πολιτικής πραγματικότητας. Εξάλλου, δεν πρόκειται για μια απλή έννοια, μια ιδέα, ένα αντικείμενο επιστημονικής έρευνας. Ο λαϊκισμός αποτελεί μια απτή πραγματικότητα που ενέχει συνέπειες για τους απλούς, καθημερινούς ανθρώπους και αποτελεί ύβρη προς τις δημοκρατικές καταβολές αυτής της χώρας.

Στη μνήμη του πατέρα μου, λοιπόν, που ως πολιτικό ον χάραξε την πορεία της ζωής του πάνω στην αξία της ατομικής ευθύνης και της αγνής υστεροφημίας χωρίς να χάνει ποτέ το σκληρό, ενίοτε αβυσσαλέο, αλλά πάντα αυτοσαρκαστικό χιούμορ του. Και είμαι σίγουρη ότι θα απολάμβανε πραγματικά τον Προφήτη του Αρκά τόσο γιατί ήταν εξίσου καυστικός και ενίοτε κυνικός, αλλά και γιατί πολλές απόψεις τους ταυτίζονταν σε τέτοιο βαθμό που δε θα μπορούσε παρά να τον θαυμάζει για την ευθυβολία του και να αισθάνεται μια μορφή συγκεκριμένης ναρκισσιστικής ευδαιμονίας

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	11
Abstract	12
Εισαγωγή.....	13
1. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση.....	18
1.1.Χιούμορ, λογοκρισία και κοινωνικοπολιτικό συγκείμενο	18
1.2.Λαϊκισμός και ΣΥΡΙΖΑ.....	45
2. Πρωτοτυπία Έρευνας - Σημαντικότητα	59
3. Μεθοδολογία	62
4. Έρευνα.....	74
1.Ανάλυση Περιεχομένου	74
1.1. Σκίτσα όλων των θεματικών από 11/2/19 έως 31/10/19.	74
1.2. Σκίτσα για Θαναθάκη από 14/11/19 έως 13/4/20.....	100
1.3. Σκίτσα για Κορωνοϊό από 10/3/20 έως 17/4/20.	110
2. Ερωτηματολόγιο.....	138
2.1.Παρουσίαση Γενικών Αποτελεσμάτων.....	138
2.2. Ανάλυση Ερώτησης 14 – Πολιτική ορθότητα, φεμινισμός και λογοκρισία.....	179
5. Συζήτηση	191
Αντί Επιλόγου	211
Παράρτημα Ι.....	216
Παράρτημα ΙΙ	220
Παράρτημα ΙΙΙ.....	227
Πηγές – Βιβλιογραφία.....	232
Ελληνόγλωσση	232
Ξενόγλωσση	235
Ηλεκτρονικές Πηγές.....	239

Πίνακες

Πίνακας 1. Θεματική κατηγοριοποίηση σκίτσων.....	75
Πίνακας 2. Top 10 σκίτσα σε αριθμό Like	81
Πίνακας 3. Top 10 σκίτσα σε αριθμό Share.....	81
Πίνακας 4. Top 10 σκίτσα σε αριθμό Σχολίων.....	81
Πίνακας 5. Σκίτσα για την απενεργοποίηση δημοσιεύσεων της σελίδας του Αρκά.....	86
Πίνακας 6. Κατηγοριοποίηση σκίτσων με φεμινιστική θεματική ανά likes.....	91
Πίνακας 7. Κατηγοριοποίηση σκίτσων με φεμινιστική θεματική ανά shares.....	92
Πίνακας 8. Κατηγοριοποίηση σκίτσων με φεμινιστική θεματική ανά σχόλια.....	93

Πίνακας 9. Κατηγοριοποίηση σκίτσων με θεματική βίας/εκφοβισμού ανά likes.....	96
Πίνακας 10. Κατηγοριοποίηση σκίτσων με θεματική βίας/εκφοβισμού ανά shares.....	97
Πίνακας 11. Κατηγοριοποίηση σκίτσων με θεματική βίας/εκφοβισμού ανά σχόλια.....	98
Πίνακας 12. Σκίτσα με τον ιό Covid-19.....	113
Πίνακας 13. Top 5 σκίτσων για κορωνοϊό σε αριθμό likes.....	128
Πίνακας 14. Top 5 σκίτσων για κορωνοϊό σε αριθμό shares.....	131
Πίνακας 15. Top 5 σκίτσων για κορωνοϊό σε αριθμό σχολίων.....	133
Πίνακας 16. Συγκεντρωτικές απαντήσεις ερωτηθέντων για πολιτικοποίηση Αρκά σε σχέση με την πολιτική τους στάση.....	168
Πίνακας 17. Συγκεντρωτικός πίνακας απαντήσεων ερωτηθέντων σε σχέση με τα έτη που γνωρίζουν τον Αρκά και την προσλαμβανόμενη πολιτικοποίησή του.....	173
Πίνακας 18. Ποσοστά και αναλογίες σχολιασμού συμμετεχόντων ανάλογα με πολιτική στάση.....	176
Πίνακας 19. Κατηγοριοποίηση των σχολίων που δόθηκαν στην Ερώτηση 14 βάσει κύριων θεματικών.....	185

Γραφήματα

Γράφημα 1. Ποσοστιαία κατανομή σκίτσων ανά θεματική κατηγορία σκίτσων.....	76
Γράφημα 2. Ποσοστιαία απεικόνιση πολιτικών σκίτσων ανά υπο-θεματική	76
Γράφημα 3. Απεικόνιση του αριθμού “likes” για σκίτσα ΠΧΠ.....	77
Γράφημα 4. Απεικόνιση του αριθμού “shares” για σκίτσα ΠΧΠ.....	79
Γράφημα 5. Απεικόνιση του αριθμού σχολίων για σκίτσα ΠΧΠ.....	79
Γράφημα 6. Γραμμική απεικόνιση εξέλιξης αριθμού likes για δημοσιεύσεις με «Θαναθάκη» από 19/11/19 έως 13/4/20.....	102
Γράφημα 7. Γραμμική απεικόνιση εξέλιξης αριθμού shares για δημοσιεύσεις με «Θαναθάκη» από 19/11/19 έως 13/4/20.....	103
Γράφημα 8. Αναλογία σκίτσων Θαναθάκη ανά κατηγορία.....	104
Γράφημα 9. Μέσος όρος Like ανά κατηγορία σκίτσων Θαναθάκη.....	105
Γράφημα 10. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 1.....	139
Γράφημα 11. 15 δημοφιλέστεροι χαρακτήρες/κόμικ στριπ του Αρκά.....	140
Γράφημα 12. Πολιτική στάση όσων επέλεξαν τον Προφήτη.....	143
Γράφημα 13. Απεικόνιση πολιτικής στάσης σε συνδυασμό με μορφωτικό επίπεδο όσων επέλεξαν τον Προφήτη	144
Γράφημα 14. Απεικόνιση της πολιτικής στάσης όσων επέλεξαν τα ΠΧΠ.....	144
Γράφημα 15. Απεικόνιση πολιτικής στάσης όσων επέλεξαν το Φεβρουάριο.....	145
Γράφημα 16. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 3.....	146
Γράφημα 17. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 4.....	147
Γράφημα 18. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 5.....	147
Γράφημα 19. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 6.....	148
Γράφημα 20. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 7.....	149

Γράφημα 21.	Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 8.....	150
Γράφημα 22.	Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 9.....	151
Γράφημα 23.	Βαθμός πολιτικοποίησης Αρκά όπως προσλαμβάνεται από όσους επέλεξαν τον Προφήτη σε σχέση με τα συνολικά έτη που γνωρίζουν το έργο του.....	152
Γράφημα 24.	Πολιτική στάση όσων επέλεξαν τη σειρά ΠΧΠ.....	153
Γράφημα 25.	Προσλαμβανόμενη πολιτικοποίηση Αρκά σε σχέση με πολιτική στάση όσων επέλεξαν τα ΠΧΠ ως αγαπημένη σειρά.....	153
Γράφημα 26.	Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 10.....	155
Γράφημα 27.	Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 11.....	156
Γράφημα 28.	Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 12.....	158
Γράφημα 29.	Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 13.....	159
Γράφημα 30.	Τοποθέτηση ως προς ελευθερία έκφρασης όσων επέλεξαν τα ΠΧΠ.....	159
Γράφημα 31.	Προσλαμβανόμενη ελευθερία λόγου σε σχέση με πολιτική τοποθέτηση όσων επέλεξαν τον Προφήτη ως αγαπημένο χαρακτήρα.....	160
Γράφημα 32.	Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 15.....	163
Γράφημα 33.	Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 16.....	163
Γράφημα 34.	Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 17.....	164
Γράφημα 35.	Στατιστική απεικόνιση πολιτικής τοποθέτησης ερωτηθέντων που διαθέτουν διδακτορικό.....	164
Γράφημα 36.	Κατανομή πολιτικής τοποθέτησης ερωτηθέντων με διδακτορικό τίτλο.....	165
Γράφημα 37.	Γραφική απεικόνιση στάσεων για ελευθερία λόγου από συμμετέχοντες διδακτορικής μόρφωσης.....	165
Γράφημα 38.	Σύγκριση βαθμού ικανοποίησης για ΠΧΠ μεταξύ κατόχων διδακτορικού τίτλου και συνόλου δείγματος.....	166
Γράφημα 39.	Απεικόνιση απαντήσεων περί προσλαμβανόμενου βαθμού πολιτικοποίησης Αρκά σε σχέση με πολιτική στάση συμμετεχόντων.....	169
Γράφημα 40.	Απεικόνιση απαντήσεων περί ικανοποίησης από τα ΠΧΠ σε σχέση με πολιτική στάση συμμετεχόντων.....	170
Γράφημα 41.	Απεικόνιση ικανοποίησης από ΠΧΠ σε ποσοστά ανά πολιτική στάση.....	171
Γράφημα 42.	Απεικόνιση προσλαμβανόμενης πολιτικοποίησης ανά έτη γνωριμίας με Αρκά.....	173
Γράφημα 43.	Απεικόνιση προσλαμβανόμενης πολιτικοποίησης ανάλογα με αφοσίωση κοινού μέσω αγοράς βιβλίων του Αρκά.....	174
Γράφημα 44.	Σύγκριση όσων παρείχαν προσωπικό σχόλιο για τη Ρόζα σε σχέση με το σύνολο του δείγματος όσον αφορά αγοραστικές συνήθειες στα βιβλία του Αρκά.....	181
Γράφημα 45.	Σύγκριση πολιτικής στάσης όσων παρείχαν προσωπικό σχόλιο για τη Ρόζα σε σχέση με το σύνολο του δείγματος.....	182
Γράφημα 46.	Σύγκριση στο ποσοστό ικανοποίησης από ΠΧΠ μεταξύ σχολιαστών Ρόζας και συνολικού δείγματος.....	183
Γράφημα 47.	Σύγκριση στο ποσοστό βελτίωσης του χιούμορ του Αρκά μεταξύ σχολιαστών Ρόζας και συνολικού δείγματος.....	184

Περίληψη

Η πολιτική αρένα στην Ελλάδα, αλλά και την Ευρώπη, παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια πρωτοφανή φαινόμενα λαϊκισμού, με προεκτάσεις στην ελευθερία του λόγου και τη ρητορική περί πολιτικής ορθότητας, που δεν αποτελούν πλέον προνόμιο των παραδοσιακών ρητορικών του δεξιού πολιτικού φάσματος. Πρόσφατο θύμα επιθέσεων που προήλθαν κυρίως από το χώρο της Αριστεράς αποτέλεσε ο σκιτσογράφος Αρκάς όταν άρχισε να αναρτά σκίτσα στην εφημερίδα *Πρώτο Θέμα* αλλά και στη σελίδα του στο *facebook*, σχολιάζοντας τα κακώς κείμενα της πολιτικής σκηνής. Στην παρούσα εργασία θα προσεγγίσουμε τις επιδράσεις του λαϊκισμού στη χρήση και πρόσληψη του χιούμορ και της σάτιρας εξετάζοντας τόσο τα δημοσιεύματα του Τύπου που χαρακτήρισαν τα σκίτσα του ως απαράδεκτη στρατευμένη πολιτική σάτιρα, προσωπική επίθεση εναντίον του τέως πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα και ένδειξη κριτικής στην πολιτική ορθότητα αλλά και τις αντιδράσεις των ακολούθων του. Ο κύριος σκοπός της έρευνας είναι να εστιάσει στο ρόλο που διαδραματίζουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στη διαμεσολάβηση του έργου του δημοφιλούς σκιτσογράφου, ανιχνεύοντας τις κοινωνικές αναπαραστάσεις των ακολούθων του αναφορικά με το χιούμορ του. Πραγματοποιήθηκε ποιοτική ανάλυση περιεχομένου των σχολίων που αναρτούν οι ακόλουθοί του για κάθε σκίτσο στη σελίδα του καθώς και διαδικτυακή έρευνα μέσω ερωτηματολογίου. Τα αποτελέσματα της έρευνας υποδηλώνουν ότι η επίθεση που δέχθηκε ο Αρκάς από τον Τύπο όχι μόνο δεν επηρέασε τη δημοφιλία του αλλά αντίθετα φαίνεται να συσπείρωσε τους ακολούθους του. Ένα παράλληλο και απρόσμενο εύρημα ήταν μια χαρακτηριστική απροθυμία να τοποθετηθούν πολιτικά και ιδεολογικά, επιλέγοντας μια στάση ουδετερότητας. Η πόλωση που παρατηρήθηκε στην ελληνική πολιτική σκηνή τα τελευταία χρόνια φαίνεται να συνέβαλε στην απέκδυση πολιτικών ταυτοτήτων και στην ευρύτερη κρίση ιδεολογιών στα πλαίσια του κομματικού συστήματος. Οι ακόλουθοι του Αρκά εκδηλώνουν σημάδια κόπωσης από την ελληνική πολιτική πραγματικότητα, τείνουν να απολιτικοποιούνται και προτιμούν το αβίαστο και πηγαίο χιούμορ του καλλιτέχνη δίχως πολιτικές αναφορές.

Λέξεις κλειδιά: λαϊκισμός, πόλωση, πολιτική ορθότητα, ελευθερία λόγου, πολιτική γελοιογραφία, Αρκάς

Abstract

The political scene in Greece has recently experienced unprecedented phenomena of populism, ultimately related to freedom of speech and political correctness rhetoric, that are no longer the privilege of the traditional Right. The cartoonist Arkas has been the recent victim of a systematic attack, mainly by the Left, on account of his politically oriented comic strips published in the newspaper *Proto Thema* and his official page on *facebook*. The present study aims at touching upon the impact of populism in humour and satire, thus its main objective is to explore the role of populism and social networks in humour mediation. Three different research methods were utilized to this end. Perusal of articles that appeared in the Press so as to identify the bases upon which his sketches were interpreted as unacceptably biased political satire, namely a personal attack against the former prime minister Alexis Tsipras and an intent to mock political correctness, qualitative content analysis of his followers' reactions as manifested in his official *facebook* page, and finally an online questionnaire aiming at identifying his followers' attitudes towards his humour and political stance. The findings suggest that the fierce criticism against Arkas has not only left his popularity intact, if not further grown, but instead consolidated his followers. Another unexpected finding was a distinct unwillingness of the followers to take a political or ideological stance, opting for political disengagement. Polarization, an inevitable consequence of populism, in the Greek political scene seems to have contributed to a denunciation of political identities and a broader crisis of commitment to political parties. Arkas' followers demonstrate signs of fatigue in relation to the Greek political reality and tend to adopt a rather unpolitical stance, thus favoring the cartoonist's easier and more innocent humour forms, opting out of derisive satire.

Key words: populism, polarisation, political correctness, freedom of speech, political satire, Arkas

Εισαγωγή

*Γιατί, αν με σκοτώσετε, δεν θα βρείτε εύκολα άλλον τέτοιο σαν και μένα,
που, κυριολεκτικά, αν και ακούγεται λίγο αστείο,
τοποθετήθηκε από τον Θεό στην πόλη
όπως μια αλογόμυγα πάνω σε άλογο μεγαλόσωμο και καθαρόαιμο,
νωθρό όμως εξαιτίας του όγκου του,
που του χρειάζεται μια αλογόμυγα να το ζυπνάει.
Σαν κάτι τέτοιο μου φαίνεται πως ο Θεός με έβαλε στην πόλη
για να μη σταματώ όλη μέρα να ζυπνώ και να διαφωτίζω
και να επιπλήττω τον καθένα σας,
πηγαίνοντας να καθίσω δίπλα του,
όπου και αν πάει.
Πλάτων, Απολογία Σωκράτους, 30c-31c*

Το χιούμορ και η σάτιρα ανέκαθεν αποτελούσαν στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού, από την εποχή του ανατρεπτικού Αριστοφάνη και της οξείας και καυστικής του κριτικής στα κακώς κείμενα της πολιτικής ζωής του τόπου (Νικολόπουλος, 2011, σ.177-178) με όχημα τις χυδαίες καρικατούρες του (Bal, Pitt, Berthon & DesAutels, 2009, σ. 231), ενώ πάντα προαπαιτούσε την ελευθερία, δίχως την οποία δε θα ήταν σε θέση να εξασφαλίσει το χώρο να εκφραστεί. Η απρόσκοπτη έκφραση του χιούμορ αποτελεί δείκτη δημοκρατικότητας ενός πολιτισμού, ένα διακριτό χαρακτηριστικό που επισημαίνει τις διαφορές από τη μια κουλτούρα στην άλλη (Boskin, 1990, σ.474). Εξάλλου, η δημοκρατία βασίζεται στην γνωστική ελευθερία και την ατομική δημιουργία του εαυτού, τη δημοκρατική εξατομίκευση. Παράλληλα, η αλληλεπίδραση μεταξύ των γλωσσικών και απεικονιστικών στοιχείων ενός χιουμοριστικού σκίτσου δημιουργεί μια γνωστική ένταση που εντέλει επιβάλλει τη γνωστική ελευθερία στην ερμηνεία του (Genova, 2018, σ.87), άρα καλλιεργεί κι εξασφαλίζει την ελεύθερη σκέψη και ενισχύει τη δημοκρατικότητα (Maggio, 2007, σ. 238).

Βέβαια, όπως και τότε, έτσι και τώρα η σάτιρα δεν γίνεται πάντα δεκτή με χαμόγελο κι ενθουσιασμό, ειδικά από εκείνους που αποτελούν τον άμεσο στόχο της. Όσον αφορά τον ακριβή ορισμό του χιούμορ και των συνιστωσών αναγνώρισης κι αποδοχής του, ο Attardo (1994/2001), ένας από τους σημαντικότερους θεωρητικούς του χώρου, έχει υποστηρίξει ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο να προσδιοριστεί με σαφήνεια ένας προ-θεωρητικός ορισμός για το χιούμορ μιας και η πολυμορφία κι οι επιμέρους προσδιοριστικοί παράγοντες καθιστούν απαραίτητη μια συστηματική προσέγγιση με σαφώς προσδιορισμένα κριτήρια ανά περίπτωση (1994, σ.3). Αντίστοιχα, το χιούμορ έχει αναλυθεί αντλώντας από ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις, τον

κλάδο της φιλοσοφίας, επιμέρους πολιτισμικές συνιστώσες, ιστορικές οπτικές που αφορούν την εξελικτική του πορεία αλλά και υπό τη θεώρηση της ιδεολογίας του Μέσου (Μίσιου, 2010, σ. 17). Οι δε θεωρίες που έχουν ήδη διατυπωθεί για τη φύση και τις λειτουργίες του χιούμορ εντάσσονται κατά την Τσάκωνα (2013, σ.31-35) σε τρεις επιμέρους κατηγορίες που κυμαίνονται από την ανάγκη έκφρασης μιας ανωτερότητας/επιθετικότητας, την ικανοποίηση που παίρνει κανείς από την ασυμβατότητα που εκφράζεται στα πλαίσια ενός χιουμοριστικού συμβάντος έως την ψυχική εκτόνωση από το άγχος ή την ένταση των εκάστοτε επιβαλλόμενων περιορισμών που το χιούμορ τείνει να καυτηριάσει. Επομένως, το χιούμορ παραμένει μια έννοια αρκετά ασαφής εννοιολογικά που επιτρέπει ευρείες ελευθερίες στην πρόσληψή του, εφόσον η ερμηνεία και αποκωδικοποίησή του αφορά και βασίζεται περισσότερο στην ευρύτερη εξοικείωση του εκάστοτε παραλήπτη με το συγκεκριμένο Μέσο (Petridis & Chilton, 2019, σ. 194), δηλαδή στις προσλαμβάνουσές του όσον αφορά τις τεχνικές και τις συμβάσεις του.

Η δε σάτιρα αποτελεί ένα πολυσύνθετο φαινόμενο που στόχο έχει να αξιολογήσει, να ανατρέψει, να διασκεδάσει χρησιμοποιώντας την κριτική, το χιούμορ ή την ειρωνεία (Τσάκωνα, 2013, σ.65). Δίνει τη δυνατότητα στη θλίψη και την αγανάκτηση που προκαλείται από κάθε είδους εξουσίες να έρθει στο φως και να εκτονωθεί ενώ στην πραγματικότητα δεν μας αιφνιδιάζει, ακριβώς διότι μας λέει κάτι που έχουμε ήδη βιώσει ή σκεφτεί. Ο Μπουκάλας (2008) προλογίζοντας την έκδοση της έκθεσης «Η γελοιογραφία στην Ευρώπη των 27» που πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα της Βουλής των Ελλήνων, υποστηρίζει πως ένα σατιρικό σκίτσο παραδίδει καίρια συνοψισμένο και παραστατικά εικονισμένο κάτι που, έστω κι αν δεν το έχουμε απόλυτα προσδιορίσει κι ονοματίσει, εντούτοις έχει ήδη ακροθιγώς αγγίξει το μυαλό ή την ψυχή μας. Το γεγονός ότι αναγνωρίζουμε σ' αυτό μια κρυμμένη αλήθεια, μας κάνει να ζηλεύουμε την ευθυβολία του και αυτή η ζήλεια να μετατρέπεται σε γέλιο. Η Τσάκωνα (2008, σ.383) αναφέρει πως το πολιτικό σκίτσο, η γελοιογραφία, γεννήθηκε μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους ως μέσο λαϊκής αντίστασης και διαμαρτυρίας κατά των αυθαιρεσιών ενώ ο κριτικός, χιουμοριστικός κι ανατρεπτικός χαρακτήρας του δεν ήταν ούτε ιδιαίτερα ιδεολογικά φορτισμένος, αλλά ούτε κι ανώδυνος ή αθώος. Για την κατανόησή του, βέβαια, απαιτείται γενικότερη κατανόηση και γνώση της πολιτικής και κοινωνικής επικαιρότητας, εφόσον το χιούμορ θεωρείται κοινωνικό φαινόμενο (Billig, 2011, σ.112), αλλά και μια ευρύτερη πολιτισμική γνώση (Τσάκωνα, 2008, σ.384) ενώ άλλες φορές μπορεί να θεωρηθεί ως καθαρό ενώ άλλες

ως στρατευμένο (ο.π. σ.404), εντούτοις η πρόσληψή του ως τέτοιο εξαρτάται από τους ίδιους τους ομιλητές (Mulkaý, σε Τσάκωνα, 2008, σ.405). Παράλληλα, το χιούμορ που αποσκοπεί σε κριτική πολιτικών προσώπων είναι επιθετικό, ανατρεπτικό κι αποδομητικό, δεν έχει απαραίτητα ως σκοπό το γέλιο (Billig, 2011, σ.176-178) ενώ τα όριά του τίθενται τόσο από αυτούς που το παράγουν όσο κι από αυτούς που το προσλαμβάνουν (Τσάκωνα, 2008, σ. 253) μιας και η γελοιογραφία αποτελεί πολιτική πράξη αλλά και το κλειδί για την κατανόηση των κοινωνικοπολιτικών λειτουργιών (Shifman, 2007, σ.187).

Από την άλλη, έχει υποστηριχθεί, πως ένα χιουμοριστικό σκίτσο λόγω της εγγενούς αμφισημίας του ίσως λειτουργήσει ως βαλβίδα εκτόνωσης (Nilsen, 1994, σ.931) και ανακούφισης από τις κοινωνικές πιέσεις (Neria & Aspinwall, 2016, σ.30), εντούτοις ενδέχεται είτε να παρεμποδίσει την κινητοποίηση των δυσαρεστημένων (Hart, 2007, σ.6-7) που μέσω της πρόσκαιρης εκτόνωσης παραμένουν απαθείς και συγκαταβατικοί, ή αντίθετα να εκλάβει τη μορφή μιας γενικότερης κοινωνικής διαμαρτυρίας, ως «όπλο των αδυνάτων» (Scott, σε Hart, 2007, σ.7), και να αποτελέσει ένα είδος εξέγερσης και αντίδρασης στην προσπάθεια του κράτους για την επιβολή οποιασδήποτε τυποποίησης στη σκέψη των πολιτών (Neria & Aspinwall, 2016, σ.31). Το πολιτικό χιούμορ συχνά εκφράζει την αποξένωση και ακόμα και αηδία των πολιτών απέναντι στο σύνολο του πολιτικού, οικονομικού και κοινωνικού κατεστημένου (Davies, 2010, σ.10) ενώ σύμφωνα με τον παραλληλισμό του Davies (2011, σ.248) μπορεί ενίοτε να δράσει ως ασπιρίνη ώστε να καταστείλει τον «πολιτικό πόνο», αλλά δεν μπορεί να τον εξαλείψει ολοκληρωτικά. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, σύμφωνα με την Hart, το χιούμορ σοκάρει, πληγώνει και ενίοτε αποκλείει (2007, σ.20).

Τα κόμικς, επίσης, δε χρειάζεται να είναι πάντα χιουμοριστικά. Μπορεί να είναι μοχθηρά, ηρωικά, πορνογραφικά, αλληγορικά ή στατιστικά (Mitchel, 2014, σ. 256) μιας και δεν αποτελούν ένα συγκεκριμένο λογοτεχνικό ή καλλιτεχνικό είδος, αλλά ένα Μέσο. Μόνο που η δυσκολία στον ορισμό του Μέσου και οι πολυτροπικότητες που αφορούν στην ανάλυσή του, τελικά δεν επιτρέπουν τη διαμόρφωση μιας θεωρίας που να συνενώνει όλα τα πολυτροπικά περιεχόμενα (Borkent, 2017, σ.3). Οι αναλύσεις των κόμικς, επομένως, χρησιμοποιούν μια πληθώρα εργαλείων ανάλογα με την εκάστοτε ερευνητική υπόθεση κι εκκίνηση του μελετητή, σε γενικές γραμμές όμως προσεγγίζουν τα κόμικς επιστρατεύοντας μεθόδους που θα επιτρέψουν ως επί το πλείστον σημειολογικές, πραγματολογικές, ερμηνευτικές ή γλωσσολογικές αναλύσεις (Attardo, 2001· Attardo & Chabanne, 1992· Borkent, 2017· El Refaie, 2009· Marin-Arrese, 2019·

Werner, 2004· Τσάκωνα, 2014). Έτσι, η ανάλυση τείνει να κάνει υποθέσεις αντί να αναλύει πώς οι ίδιοι οι αποδέκτες του χιούμορ οικοδομούν τη γνωστική τους κατανόηση, εφόσον οι αναλυτές τείνουν να θεωρούν δεδομένο πως το εξαγόμενο νόημα είναι προφανές και να εκλαμβάνουν την αξιοπιστία των ερμηνειών τους ως δεδομένη (El Refaie, 2009, σ.182).

Εν κατακλείδι, το χιούμορ δεν ορίζεται και δεν αναλύεται τόσο εύκολα όσο φαίνεται να υποδηλώνει η πληθώρα ερευνητικών προσεγγίσεων που τα τελευταία χρόνια παρουσιάζουν αυξητική τάση στη βιβλιογραφία. Βέβαια, όπως συχνά αναγνωρίζεται από τους έμπειρους ερευνητές του χώρου, «το να αναλύεις το χιούμορ, είναι σα να κάνεις ανατομία σε έναν βάτραχο. Λίγοι θα επιδείξουν ενδιαφέρον, και στο τέλος ο βάτραχος ούτως ή άλλως θα πεθάνει» (Mankoff, 2009). Ή αλλιώς, το χιούμορ προϋποθέτει ή καλύτερα ενέχει ένα είδος κρυφής μασονίας, μια συνενοχή, πραγματική ή φαντασιακή (Meria & Arinwall, 2016, σ. 30), χωρίς την οποία δεν μπορεί κάποιος να το αντιληφθεί, να το συμμαριστεί και τέλος να το απολαύσει.

Αυτή η συνοπτική απόπειρα εννοιολογικής και επιστημονικής προσέγγισης του χιούμορ καθιστά ευκρινές ότι, όπως και κάθε πνευματικό ή καλλιτεχνικό δημιούργημα, ερμηνεύεται σε απόλυτη αλληλεξάρτηση με το ευρύτερο κοινωνικό και γνωστικό συγκείμενο όπου εντάσσεται βάσει των εκάστοτε συλλογικών και ατομικών κοινωνικών αναπαραστάσεων που διέπουν την παραγωγή και την πλαισίωσή του. Όμως, έτσι αναπόφευκτα ανακύπτουν κάποια ερωτήματα:

α. Αν το χιούμορ, τα κόμικς, τα πολιτικά σκίτσα, ή οι γελοιογραφίες, ανήκουν σ' αυτόν τον απροσπέλαστο χώρο ρευστών νοηματοδοτήσεων και άκρατης υποκειμενικότητας (Τσάκωνα, 2013, σ.21-22), τότε πώς το έργο ενός σκιτσογράφου μπορεί να αξιολογηθεί, να απαξιωθεί, να λαιδορηθεί ή και να καταδικαστεί; Με βάση ποια κριτήρια ορίζεται το καλό και το κακό χιούμορ εφόσον είδαμε ήδη ότι η ερμηνεία του είναι θέμα πλαισίωσης και περιστάσεων (Billig, 2011, σ.110);

β. Τι ήταν αυτό που ώθησε μεγάλη μερίδα του Τύπου να επιτεθεί στο χιούμορ, του κατά γενική ομολογία κορυφαίου (Κουκουλάς, 2006, σ. 20 · Μαρτινίδης, 2007, σ. 28· Νικολόπουλος, 2011, σ. 320) και με 40ετή επιτυχημένη πορεία, σκιτσογράφου Αρκά όταν άρχισε να δημοσιοποιεί σκίτσα με σαφείς πολιτικές αιχμές από τη στιγμή που ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας ο συνασπισμός των ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ το 2015;

γ. Ποια ήταν τα επιχειρήματα που επικαλέστηκαν προκειμένου να ασκήσουν κριτική στο έργο του, και πώς νομιμοποιούνται βάσει όσων αναλύθηκαν ανωτέρω; Τελικά πώς νοηματοδοτείται η ελευθερία έκφρασης ενός σκιτσογράφου;

δ. Πώς αντέδρασε το κοινό και οι ακόλουθοι του Αρκά σε αυτή την αμφισβήτηση του χιούμορ του; Από τη στιγμή που τα κομικ στριπ του έπαψαν να είναι διαθέσιμα στο κοινό αποκλειστικά μέσω των βιβλίων του κι άρχισαν να αποκτούν μεγαλύτερη απήχηση μέσω της ανάρτησής τους στο διαδίκτυο, πώς επηρεάστηκε η πρόσληψή τους αλλά και η δημοφιλία του Αρκά μέσω της διαμεσολάβησης του έργου του από το *facebook*; Συμμερίστηκαν τις επικρίσεις που διατυπώθηκαν στον Τύπο ή διαφοροποιήθηκαν;

ε. Πώς θα προσεγγίσουμε όλα αυτά τα ερωτήματα εφόσον στη βιβλιογραφία δεν έχουν αναφερθεί ανάλογες έρευνες και κατάλληλα μεθοδολογικά εργαλεία;

Οι απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα ουσιαστικά καθορίζουν και το αντικείμενο αλλά και τη μεθοδολογία της έρευνάς μας που αφορά πολλά διαφορετικά πεδία και επιστημονικά αντικείμενα. Καταρχήν, όπως ήδη αναφέρθηκε, το χιούμορ προσεγγίζεται μόνο μέσα στα ευρύτερα κοινωνικοπολιτικά πλαίσια όπου εκδηλώνεται. Επομένως, για να διερευνήσουμε όλα τα ανωτέρω ερωτήματα θα πρέπει να εξετάσουμε τον τρόπο πρόσληψης του χιούμορ του Αρκά τόσο από τον Τύπο όσο και από το κοινό του εξετάζοντας απευθείας τα δημοσιεύματα που τον αφορούσαν, σε σχέση με τις εκάστοτε κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις, αλλά και τα σχόλια που δημοσιεύτηκαν στην επίσημη σελίδα του στο *facebook* ως απάντηση στις αναρτήσεις των σκίτσων του από τους ίδιους τους ακολούθους του.

Οι πολύπλευρες στοχεύσεις μας ελπίζουμε να οδηγήσουν στην άντληση πολλαπλών ευρημάτων που θα συμβάλλουν ώστε να καταλήξουμε σε συμπεράσματα σε σχέση με τις ελευθερίες που θεωρεί το κοινό ότι ένας καλλιτέχνης οφείλει να απολαμβάνει κατά την άσκηση σάτιρας, συνεπώς το βαθμό στον οποίο εθεωρείτο αποδεκτή κι επιθυμητή η πολιτική του στόχευση, το ρόλο του λαϊκισμού και του ευρύτερου πολωτικού πολιτικού κλίματος που επικρατούσε σε όλη αυτή την περίοδο που δημοσιεύονταν τα σκίτσα του Αρκά, τις πιθανές επιδράσεις που τα κοινωνικά μέσα δικτύωσης ως Μέσα καθαυτά ενείχαν στον τρόπο πρόσληψης του χιούμορ του από τους ακολούθους της σελίδας του, αλλά κι έναν ευρύτερο προβληματισμό σχετικά με την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα που υφίσταται κι εξακολουθεί να αποτελεί αντικείμενο έμπνευσης για τον κομίστα.

1. Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

1.1. Χιούμορ, λογοκρισία και κοινωνικοπολιτικό συγκείμενο

Θεωρώντας ότι το χιούμορ, είτε μέσω κόμικ στριπ είτε μέσω γελοιογραφιών, αποτελεί ένα Μέσο καθ' εαυτό, θα αποπειραθούμε να διερευνήσουμε τους τρόπους με τους οποίους η εμφάνιση των σκίτσων του Αρκά στο διαδίκτυο διαμόρφωσε τις αντιδράσεις και τις επιθυμίες των ακολούθων του. Εξάλλου, έχει υποστηριχθεί ότι η παρουσία των κόμικς στο διαδικτυακό περιβάλλον δεν τα περιορίζει πλέον ως μια μονόδρομη καλλιτεχνική δραστηριότητα που χαίρει καθολικής αποδοχής δίχως αντίλογο, αλλά αντίθετα εξαρτάται από τη διάδραση μεταξύ καταστασιακών και γενικότερων όψεων του πολιτισμού (Tavory, 2014, σ. 279), όντας μια μετάβαση από το παθητικό κοινό στο κοινό της διασύνδεσης και συμμετοχής (Τσενέ, 2012, σ.158), εφόσον ο κυβερνοχώρος αποτελεί πεδίο πραγματικής ζωής και δράσης (Παπαγεωργίου, 2019, σ.39) που η αμεσότητα και ο αμφίδρομος χαρακτήρας του καθιστά τους ακολούθους όχι παθητικούς δέκτες αλλά συνδιαμορφωτές περιεχομένου μέσω του εκδημοκρατισμού της διαμεσολαβημένης επικοινωνίας (Νικολόπουλος, 2011, σ. 305). Το Μέσο των κόμικς ως Μέσο και όχι ως Κόμικς (ο.π. σ.349) επιτρέπει πλέον την άρθρωση κοινωνικού λόγου που παρεμβαίνει, συνδιαμορφώνει και κατευθύνει το ίδιο το Μέσο.

Συνεπώς, το Μέσο καθ'αυτό διαμορφώνεται και διαμορφώνει την επικοινωνία που αρθρώνει και που απευθύνεται προς και από το κοινό του. Η προσέγγιση των σκίτσων του Αρκά και ο τρόπος που προσλήφθηκαν από το κοινό του, επομένως, θα πραγματοποιηθεί μέσω της διερεύνησης των δικών τους αντιδράσεων, όπως εκφράστηκαν στην επίσημη σελίδα του, μέσω των likes, shares και σχολίων που συνόδευσαν κάθε ανάρτηση. Αντί, δηλαδή, να προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε τους σκοπούς και τα τεχνικά μέσα που υιοθετεί ο Αρκάς ως κομίστας, έργο που όπως είδαμε θα ήταν υποκείμενο σε αρκετά μεροληπτικά σφάλματα λόγω της απουσίας κάποιας καθολικά αποδεκτής μεθοδολογίας, πραγματοποιήσαμε συμμετοχική παρατήρηση στα πλαίσια των τεχνικών που προβλέπει η ανθρωπολογική ψηφιακή έρευνα, παρακολουθώντας τη δραστηριότητα των ακολούθων στον κυβερνοχώρο, εφόσον σε συνδυασμό με τις κατάλληλες τεχνικές, η διαδικτυακή δράση μπορεί να μελετηθεί εθνογραφικά (Παπαγεωργίου, 2019, σ.57). Εξάλλου, σύμφωνα με την Παπαγεωργίου, τα νέα ψηφιακά μέσα όπως το *facebook* αποτελούν ισχυρούς μετασχηματιστικούς παράγοντες για την κοινωνική ζωή και τις πολιτισμικές διαδικασίες χάρις στην πληθώρα των τεχνολογικών εργαλείων και των εφαρμογών που ενσωματώνουν.

Για να μπορέσουμε όμως να εντυπώσουμε στο νόημα των αντιδράσεων των ακολούθων του Αρκά σε σχέση με τη θεματική κάθε σκίτσου του, έπρεπε παράλληλα να εξετάζουμε τις αντιδράσεις που εκφράζονταν στον Τύπο σε σχέση με το έργο του και να παρακολουθούμε αντίστοιχα τις κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις ώστε να είμαστε σε θέση να αντλούμε το κατάλληλο νόημα από τις αλληλεπιδράσεις που διαδραματίζονταν. Η διαδικασία αυτή μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι μεγάλο μέρος της αλληλεπίδρασης που λάμβανε χώρα στη σελίδα του Αρκά ουσιαστικά αντικατόπτριζε τις αντιδράσεις όπως εκφράζονταν στον Τύπο, και οι οποίες συνοψίζονταν σε δύο πλήρως αντιτιθέμενες τάσεις: μια καταδικαστική και μια υπερασπιστική, σε μια απόλυτα πολωτική ατμόσφαιρα. Συνεχίζοντας την παρατήρηση, διαφάνηκε ότι οι θεματικές της κριτικής περιστρέφονταν γύρω από συγκεκριμένους άξονες, ενώ η υπεράσπιση έτεινε να αντιδρά εξίσου με συγκεκριμένους κάθε φορά τρόπους. Η ευρύτερη πόλωση που παρατηρήθηκε οδήγησε σε περαιτέρω προβληματισμούς μιας και οι αντιδράσεις που εκφράζονταν στον Τύπο προέρχονταν αποκλειστικά από εφημερίδες ή αρθρογράφους που πρόσκεινται στην Αριστερά. Επομένως, θα έπρεπε να διερευνηθεί κατά πόσο οι αντιδράσεις που εκφράζονταν από τους ακολούθους ήταν επηρεασμένες από τον Τύπο ή εξέφραζαν μια πραγματική δυσaréσκεια σε σχέση με το έργο του Αρκά που μέχρι πριν λίγα χρόνια δεν έκανε παρά μόνο έμμεσες πολιτικές αναφορές, χωρίς εξειδικευμένη στόχευση.

Τα μοτίβα στις αντιδράσεις των ακολούθων φανέρωναν κάποιες ενδείξεις, αλλά και πάλι δεν θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε συγκεκριμένα συμπεράσματα διότι οι υπερασπιστές του Αρκά συχνά υποστήριζαν ότι οι αρνητικές αντιδράσεις προέρχονταν από εντεταλμένα κι έμμισθα τrol του ΣΥΡΙΖΑ και όχι από πραγματικούς ακολούθους που γνώριζαν το έργο του. Επομένως, η παρατήρηση των αντιδράσεων δεν θα μπορούσε να οδηγήσει στη διαμόρφωση αξιόπιστων συμπερασμάτων σχετικά με τις πραγματικές στάσεις όσων σχολίαζαν τα σκίτσα του Αρκά.

Συνεχίζοντας την παρατήρηση των σχολίων, διαφάνηκε ότι κάποια συγκεκριμένα μέλη της σελίδας πραγματοποιούσαν αρνητικό σχολιασμό σε αρκετά σκίτσα με κοινή θεματική, χρησιμοποιώντας συχνά τα ίδια επιχειρήματα, και προκαλώντας την εξίσου ένθερμη αντίδραση ορισμένων κορυφαίων ακολούθων της σελίδας που έσπευδαν να υπερασπιστούν τον Αρκά. Αυτά τα μοτίβα μας οδήγησαν να εξετάσουμε την πιθανότητα οι υποκινητές των αντιδράσεων να είναι όντως τrol, μιας και είχε γίνει αρκετά μεγάλη συζήτηση στα Μέσα για τα έμμισθα τrol που αναλαμβάνουν προπαγανδιστικό ρόλο προσπαθώντας να πυροδοτήσουν αντιδράσεις

προς όφελος των συμφερόντων που εκπροσωπούν.¹ Για να το εξακριβώσουμε, όμως, δεν θα είχαμε άλλο τρόπο από το να αφήσουμε τις συζητήσεις να εξελιχθούν και να περιμένουμε να δούμε αν οι αντιδράσεις αυτές συνεχίζονταν σε βάθος χρόνου και μετά την εκλογική αναμέτρηση του Ιουλίου 2019 οπότε και αναμενόταν αλλαγή πολιτικού σκηνικού, όπως και έγινε. Μετά την ανάληψη της εξουσίας από το κεντροδεξιό κόμμα της Νέας Δημοκρατίας, ο Αρκάς σταμάτησε όντως τα έντονα πολιτικοποιημένα σκίτσα. Οι αντιδράσεις υποχώρησαν και η κριτική στράφηκε προς τις σκοπιμότητες που εξυπηρετούσε ο Αρκάς εφόσον δε συνέχισε την πολιτική σάτιρα, όπως κάποιοι ακόλουθοί του ανέμεναν και υποδείκνυαν προκειμένου να επιδείξει αμεροληψία και να κρατήσει ίσες αποστάσεις. Προς στιγμήν θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι ο Αρκάς όντως ασκούσε έως τότε στρατευμένη σάτιρα, εφόσον μετά την απομάκρυνση του ΣΥΡΙΖΑ από τη διακυβέρνηση της χώρας μειώθηκαν αισθητά και τα σκίτσα με άμεσο πολιτικό περιεχόμενο.

Τον Αύγουστο του ίδιου έτους, όμως, ο Αρκάς επέλεξε να υιοθετήσει μια νέα «προκλητική» στάση, αναρτώντας σκίτσα που έθιγαν ζητήματα πολιτικής ορθότητας, ακτιβισμού και φεμινισμού με έναν αρκετά αιρετικό τρόπο που πυροδότησε και πάλι αντιδράσεις τόσο στον Τύπο όσο και στα σχόλια που συνόδευαν σκίτσα του. Η ρητορική που υιοθέτησε η μερίδα των επικριτών εστίασε σε δύο κυρίως άξονες: πρώτον ότι τα πολιτικά σκίτσα σταμάτησαν διότι ο Αρκάς πράγματι επέδειξε με την αλλαγή της στάσης του ότι εξυπηρετούσε εντεταλμένα συμφέροντα της δεξιάς, και από την άλλη ότι η σκληρή σάτιρα με στόχο την πολιτική ορθότητα και το δικαιωματισμό ερχόταν ως εξίσου σκληρή επίθεση στα αριστερά αφηγήματα, εκφράζοντας πλέον μια στάση που εντασσόταν ξεκάθαρα στην εναλλακτική δεξιά. Οι υποστηρικτές έσπευσαν και πάλι να κρατήσουν τις ισορροπίες, αλλά οι εντάσεις ήταν μεγάλες και ο Τύπος

¹ Για μια αποκαλυπτική συνέντευξη ενός πρώην τrol που ανήκε στην ομάδα της Κουμουνδούρου εκπροσωπώντας τα συμφέροντα του ΣΥΡΙΖΑ, βλ.

Χονδρόγιαννος (2018/11/20), *Μία έρευνα για τα τrol του ΣΥΡΙΖΑ*,

https://insidestory.gr/article/internet-trolls-kommata-syriza?token=4N675LT6B6&fbclid=IwAR1TkzqaHiZsFWj69zbxZNM78FsRLFxV_Fy8PLwa7wbPrFuXq0vIXDIH8FM

Επίσης, βλ. δύο εξίσου ενδιαφέροντα άρθρα της Λυγερού (2017/11/8), *Ο μυστικός στρατός του ΣΥΡΙΖΑ στο διαδίκτυο#Η_σαρανταποδαρούσα_των_τrol*, https://www.protothema.gr/politics/article/729334/-h_saradapodarousa-ton_trol_suriza/ και

(2017/11/26), *Ο πόλεμος των τrol* <https://slpress.gr/politiki/o-polemos-ton-trol/> καθώς και του

Μανδραβέλη (2017/3/12), *Οι πρωτοπόροι των τrol*,

<https://www.kathimerini.gr/900092/opinion/epikairothta/politikh/oi-prwtoporoi-twn-trol>.

Τέλος, δημοσιεύθηκε στην *Καθημερινή* μια αναλυτική τοποθέτηση περί του πολιτικού ρόλου των τrol από τον Καλύβα, Καθηγητή του Yale (2016/10/09), *Όταν η χολέρα γίνεται καριέρα*,

<https://www.kathimerini.gr/878376/opinion/epikairothta/politikh/otan-h-xolera-ginetai-kariera>

δημοσίευσε μερικά από τα πιο σκληρά του άρθρα για τη νέα κατεύθυνση που πήρε ο Αρκάς².

Παρατηρώντας αυτή την έντονη πολεμική διάθεση που παρατηρήθηκε στη διάρκεια ενός ολόκληρου έτους, αρχίσαμε να εξετάζουμε το ενδεχόμενο οι αντιδράσεις να μην προκλήθηκαν ούτε από τη «στροφή» του χιούμορ του Αρκά, όπως υποστηρίχθηκε από μια μερίδα Τύπου και ακολούθων, ούτε από το γεγονός ότι τα σκίτσα δημοσιεύονταν στο *facebook* οπότε ήταν εκτεθειμένα στην όποια κριτική. Αντίθετα, θεωρήσαμε ότι οι έντονες και προσβλητικές κριτικές που ασκήθηκαν στο έργο ενός καθόλα αγαπητού και δημοφιλούς κομίστα με τόσα χρόνια πορείας στην ελληνική σκηνή των κόμικ στριπ προήλθαν ως αποτέλεσμα του έντονου λαϊκισμού που είχε διαβρώσει την κοινωνική ζωή σε βαθμό που να δημιουργήσει έντονη πόλωση ακόμα και στην πρόσληψη του έως πρότινος καθολικά αποδεκτού χιούμορ του.

Για να το διαπιστώσουμε, δημιουργήσαμε ένα ερωτηματολόγιο που στόχευε στη διερεύνηση των στάσεων των ακολούθων του σχεδόν ένα χρόνο μετά την έναρξη της έντονης πολιτικής του σάτιρας, και όταν οι αντιδράσεις είχαν κατά πολύ εξασθενήσει. Θέλαμε να εξετάσουμε την εξής υπόθεση: αν οι ερωτηθέντες, ένα χρόνο μετά τα αμφιλεγόμενα πολιτικά σκίτσα του, υιοθετούσαν μια επικριτική στάση σε σχέση με το χιούμορ του που συχνά πυκνά αμφισβητείτο σε βαθμό που κάποιοι να ισχυρίζονται ακόμα και ότι ο Αρκάς έχει πεθάνει, τότε όντως η διαμεσολάβηση των σκίτσων μέσω του *facebook* και η ευρεία διάδοσή τους θα είχε σίγουρα διαδραματίσει ένα σημαντικό ρόλο στη μείωση της δημοφιλίας του. Αν από την άλλη οι απαντήσεις δεν φανέρωναν μια τέτοια κριτική στάση, τότε θα μπορούσαμε να δεχθούμε ότι οι αντιδράσεις ήταν πολιτικά στοχευμένες με σκοπό να απαξιώσουν το έργο του και να μειώσουν την αποδοχή του, άρα και τη δύναμη επιρροή του στους ακολούθους του που εξέφραζαν μια διόλου αμελητέα κοινωνική δυναμική, εκπροσωπώντας το 1/10 του συνολικού πληθυσμού της χώρας και περίπου το 1/6 του εκλογικού σώματος.

² Για μερικές από τις πιο καυστικές κριτικές εκείνης της περιόδου, βλ.

Όταν ο Αρκάς συνάντησε το *Alt-right* (2019/8/19), που δημοσιεύθηκε στο αριστερό ηλεκτρονικό περιοδικό *Katioussa.gr*, <http://www.katioussa.gr/skitsa/otan-o-arkas-synantise-to-alt-right/> καθώς και τα ακόλουθα:

1. Ζέκα (2019/8/19). *Πώς ο Αρκάς (μοιάζει να) έχασε τη μπάλα*, <https://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/pos-o-arkas-moiazei-na-exase-tin-mpala>
2. Λιάτσικου (2019/8/22). *Με τον Αρκά να τελειώνουμε, όχι με την πολιτική ορθότητα*, <https://www.koutipandoras.gr/article/me-ton-arka-na-teleionoyme-ohi-me-tin-politiki-orthotita>
3. Κουκουλάς (2019/8/12). *Η ανατολική σήραγγα στην άκρη της αποικίας*, https://www.efsyn.gr/nisides/kare-kare/160735_i-anatoliki-siragga-stin-akri-tis-apoikias

Από την άλλη, θα μπορούσαμε απλώς να ερμηνεύσουμε τη στάση του Αρκά λαμβάνοντας υπόψη τις εξηγήσεις που ο ίδιος επανειλημμένως παρείχε στη σελίδα του, και να δεχθούμε ότι οι όποιες αντιδράσεις εκ μέρους των ακολούθων ήταν απλά θέμα γούστου, με άλλους να τον εκθειάζουν κι άλλους να νοσταλγούν τον παλιό καλό εαυτό του. Αν όμως εξετάσουμε λεπτομερώς τις εξηγήσεις αυτές, πέραν από τις αιτίες που τον ώθησαν να πράξει όπως έπραξε, διαφαίνεται και η πηγή των πραγματικών αντιδράσεων τόσο του Τύπου όσο και της μερίδας του κοινού του, και οι αιτίες αυτές είναι βαθιά πολιτικές και κοινωνικές:

Τώρα που έκλεισαν οι κάλπες και οποιαδήποτε δήλωση δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο πολιτικής εκμετάλλευσης, θα θέλαμε να πούμε τα εξής: Σ' αυτή τη σελίδα έχουν δημοσιευτεί σκίτσα του Αρκά που σατιρίζουν ανηλεώς την θρησκεία, την οικογένεια και κάποιες φορές και την πατρίδα, δηλαδή τους τρεις ιερούς πυλώνες της συντηρητικής Δεξιάς. Υπήρξαν κάποιες σποραδικές αντιδράσεις από σχολιαστές, αλλά πάντα μέσα στα πλαίσια μιας ήπιας αντίρρησης. Επίσης, στα δυο περίπου χρόνια της ύπαρξης της σελίδας, αναρτήθηκαν και κάποια σκίτσα που σατίριζαν την οικονομία, τις κυβερνήσεις και την εξουσία γενικά και δεν υπήρξε ποτέ καμία αρνητική αντίδραση. Όταν όμως αυτά τα ίδια σκίτσα άρχισαν να αναδημοσιεύονται τους τελευταίους μήνες και ειδικά τις τελευταίες μέρες, υπήρξε ορμαγαδός αρνητικών σχολίων και αντιδράσεων, πολλές από τις οποίες ανάγονται σε πολιτισμό Homo erectus. Αυτό ήταν οδυνηρή έκπληξη για τη σελίδα. Αν λοιπόν, κάποιοι δηλώνουν απογοητευμένοι από τον Αρκά, με λύπη τους πληροφορούμε ότι ποτέ δεν ήταν φίλοι του Αρκά κι έτσι δεν γίνεται να τους απογοητεύσει. (δήλωση στην επίσημη σελίδα του Αρκά³, 5 Ιουλίου 2015)

Η δήλωση αυτή, που έγινε το 2015 μετά το διάσημο πλέον δημοψήφισμα-«κωλοτούμπα» που μετέτρεψε το απροσδόκητο ΟΧΙ του ελληνικού λαού, σε ένα εντυπωσιακό ΝΑΙ από την κυβέρνηση των ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ και οδήγησε σε μια νέα δυσάρεστη περιπέτεια δανεισμού υπό επαχθέστερους όρους, φανερώνει ότι ο Αρκάς δεν ήταν ποτέ ένας συμβατικός ή συμβιβασμένος καλλιτέχνης. Αντιθέτως, *Η Ζωή Μετά*, μια από τις πιο δημοφιλείς και πνευματώδεις σειρές του που εξελίσσεται στον Παράδεισο και σχολιάζει με σαρκαστικό τρόπο αρκετά από τα θεμελιώδη αξιώματα της χριστιανικής θρησκείας, απεικονίζοντας πλήθος ευτράπελων που διαδραματίζονται στον παράδεισο και την κόλαση μεταξύ του Αγγέλου, του Διαβόλου και άλλων αποθανόντων, με τρόπους που συχνά θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν καθόλα

³ Αναδημοσιεύτηκε ευρέως στον Τύπο, ενδεικτικά βλ. (2015/7/6). *Ο Αρκάς απαντά στους επικριτές του μετά το κλείσιμο της κάλπης*, https://www.alfavita.gr/koinonia/160662_o-arkas-apanta-stoys-epikrites-toy-meta-kleisimo-tis-kalpis

αιρετικοί, δεν έτυχε ποτέ αρνητικών κριτικών. Αντιθέτως, μάλιστα, αποτέλεσε αντικείμενο έμπνευσης και ερέθισμα για τη συγγραφή ενός ιδιαίτερα ενδιαφέροντος βιβλίου (Μαρτινίδης, 2007) με φιλοσοφικές προεκτάσεις. Σε πολλά πρόσφατα σκίτσα του δε, έχει επανειλημμένως εκφραστεί η νοσταλγία αρκετών ακολούθων για τις εποχές εκείνες και τη συγκεκριμένη σειρά, επιδοκιμάζοντας το χιούμορ εκείνων των σκίτσων. Σε μια άκρως συντηρητική κοινωνία με έντονο θρησκευτικό αίσθημα, είναι πραγματικά άξιον απορίας πώς μια τέτοια σειρά δεν είχε όντως προκαλέσει αντίστοιχες αντιδράσεις αλλά αντιθέτως έχαιρε πλήρους αποδοχής.

Όμως, κοιτάζοντας και πάλι την «απολογία» του Αρκά, βλέπουμε ότι αναγνωρίζει την ύπαρξη «ήπιων αντιδράσεων» σε κάποια από τα σκίτσα του και τη θεωρεί φυσιολογική. Εξάλλου, όπως είδαμε, το γούστο στο χιούμορ εξαρτάται από πλήθος κοινωνικών, ατομικών και γνωστικών παραγόντων. Δε θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να αναμένει ένας καλλιτέχνης καθολική αποδοχή. Αυτό που εκείνος στηλιτεύει είναι τον «ορυμαγδό αρνητικών σχολίων και αντιδράσεων, πολλές από τις οποίες ανάγονται σε πολιτισμό Homo erectus». Διαφαίνεται, δηλαδή, ήδη από το 2015 η τροπή που έχουν αρχίσει να παίρνουν οι αντιδράσεις προς τα σκίτσα του.

Βέβαια, η μεγάλη έκρηξη έγινε μετά την ανάρτηση των πρώτων σκίτσων με την αμφιλεγόμενη σειρά *Τα Παιδικά Χρόνια ενός Πρωθυπουργού* (ΠΧΠ) το Φεβρουάριο του 2019, λίγους δηλαδή μήνες πριν τις επερχόμενες εκλογές για την τοπική αυτοδιοίκηση και την Ευρωβουλή. Ας δούμε και πάλι την ανάρτησή του εις απάντηση όλων εκείνων που ισχυρίζονταν ότι η σάτιρα του ήταν στρατευμένη ακριβώς διότι μέχρι πρότινος δε συνήθιζε να κάνει πολιτικά σκίτσα:

Έχουμε ήδη απαντήσει -παρ' όλο που δεν οφείλαμε- στην ερώτηση: «γιατί ο Αρκάς δεν έκανε πολιτική σάτιρα πριν το 2015;». Εν τούτοις επειδή τα σχόλια συνεχίζονται το επαναλαμβάνουμε: Ο Αρκάς θεωρεί ότι ο πολιτικός αμοραλισμός, ο κομματικός τυχοδιωκτισμός και η ανενδοίαστη εξαπάτηση υπήρχαν πάντα, άλλα έχουν φτάσει στον κολοφώνα τους μ' αυτήν την κυβέρνηση, τόσο ώστε να τον αναγκάσουν να σχολιάζει αυτό που πάντα σιχαινόταν: την κεντρική πολιτική σκηνή. Απέναντι σ' αυτή την αθλιότητα κανένας έντιμος άνθρωπος δεν δικαιούται να παραμείνει σιωπηλός (δήλωση στην επίσημη σελίδα του Αρκά⁴, 28 Φεβρουαρίου 2019).

⁴ Οι αναδημοσιεύσεις φυσικά σε όλα τα διαδικτυακά Μέσα είχαν την τιμητική τους, ενδεικτικά βλ. (2019/3/1), *Τι απαντά ο Αρκάς σε όσους λένε ότι δεν έκανε πολιτική σάτιρα στο παρελθόν*, <https://www.tovima.gr/2019/03/01/politics/ti-apanta-o-arka-se-osous-lene-oti-den-ekane-politiki-satira-sto-parelthon/>

Ας εξετάσουμε πιο λεπτομερώς τις λεξιλογικές επιλογές του Αρκά: «πολιτικός αμοραλισμός, κομματικός τυχοδιωκτισμός, ανενδοίαστη εξαπάτηση, αθλιότητα». Είναι προφανές ότι οι αντιδράσεις που ακολούθησαν ήταν σφοδρές, και τα σχόλια ανήλθαν στον ασύλληπτο αριθμό των 1.900 όταν όλα τα υπόλοιπα σκίτσα του έχουν μέσο όρο περίπου 200 σχόλια. Γεγονός είναι, βέβαια, ότι οι χαρακτηρισμοί αυτοί δεν απαντώνται μόνο στον Αρκά. Οξεία κριτική για την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ έχει εκφραστεί πολλάκις τόσο στον Τύπο όσο και στην ευρύτερη ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία. Τον Αύγουστο του 2018, ο κ. Θεοχαρόπουλος⁵ χαρακτήριζε τον Αλέξη Τσίπρα πολιτικό αμοραλιστή αλλά παρ'όλα αυτά το επόμενο έτος αποχώρησε από το ΚΙΝΑΛ και ανέλαβε καθήκοντα Υπουργού Τουρισμού με την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, επιβεβαιώνοντας τον ίδιο του τον ισχυρισμό με τον πλέον ηχηρό τρόπο εφόσον συνασπίζοντας όλους όσους μπορεί στο παρελθόν να είχαν καταφερθεί εναντίον του (και ήταν πολλοί⁶) αλλά ενδεχομένως να του φαίνονταν χρήσιμοι για τη διατήρηση της εξουσίας, ο Αλέξης Τσίπρας επέδειξε τη μέγιστη πολιτική αήθεια.

Εξάλλου, μια τόσο αιχμηρή τοποθέτηση δεν θα μπορούσε να είναι αναίτια. Τα πολιτικά κατορθώματα της τετραετίας που είχε προηγηθεί ήταν πραγματικά πολλά και πολυδιάστατα. Πριν δούμε, όμως, πώς είχε επικριθεί ο ΣΥΡΙΖΑ από τον Τύπο και αν ο Αρκάς τελικά τοποθετήθηκε με έναν τρόπο αναίτια επιθετικό απέναντι στον τέως πρωθυπουργό και την κυβέρνησή του, ας δούμε ενδεικτικά μερικά σχόλια από όσα ακολούθησαν την ανωτέρω ανάρτηση.

ARKAS Εκτός από μια απλή απάντηση χρωστάτε και μια συγγνώμη , ένα τιμολόγιο του εντολέα σας με έγχρωμη φωτογραφία ροζ ελέφαντα, μια δήλωση μετανοίας και μια εθνικών φρονημάτων εις διπλούν, μία ότι συντάσσετε τον τσίριζα και αποτάσσετε κάθε τι εθνικό πατριωτικό εις τριπλούν, μια επίκουση μια ανακυβίστηση εις αεί και μερικά τετραπλά τόλουμ για να πληρείτε μερικά κριτήρια προοδευτικότητας.. και ίσως βγείτε απο το γύψο

Μια εξαιρετικά ειρωνική τοποθέτηση που όμως αποκαλύπτει μερικές από τις βασικές ρητορικές της Αριστεράς περί απόταξης κάθε πατριωτισμού, υιοθέτησης

⁵ Για μια πλήρη παρουσίαση του ιστορικού κομματικών μετακινήσεων του Θ. Θεοχαρόπουλου, βλ. (2019/5/6). *Πώς ο Θανάσης Θεοχαρόπουλος έγινε υπουργός -Οι μεταμορφώσεις ενός «ευέλκτου» πολιτικού*, <https://www.iefimerida.gr/politiki/thanasis-theoharopoylos-yπουργos-metamorfoseis-politikoy>

⁶ Στον Τύπο αναφέρθηκαν συχνά πολιτικές μετακινήσεις στελεχών που στο παρελθόν είχαν επιτεθεί σφοδρά στο ΣΥΡΙΖΑ, και στην πορεία εντάχθηκαν στο δυναμικό του, ενδεικτικά βλ. δημοσίευμα στα Νέα, Νιβολιανίτης, Μ. (2019/4/11). *Αυτοί που έβριζαν τον Τσίπρα και τώρα τον προσκυνάνε για μια καρέκλα*, <https://www.tanea.gr/2019/04/11/politics/government/aytoi-pou-evrizan-ton-tsipra-kai-tora-ton-proskynane-gia-mia-karekla/>

προοδευτικών ιδεών και απαραίτητης σύνταξης με εμάς και όχι με τους άλλους. Στην ίδια γραμμή ένας άλλος σχολιαστής αναφέρει: «Με ελάχιστες προτάσεις ο Αρκάς γελοιοποιεί όχι μόνο τον γιαλαντζι προοδευτικό πρωθυπουργό, αλλά και τον κάθε μεροληπτικό και βλακώδες ..ον..., που αρνείται να δει το παρόν κυνηγώντας ανεμόμυλους του κομμουνισμού...!!!». Σε μια εξαιρετικά εύστοχη τοποθέτηση προς την ίδια κατεύθυνση, αναφερόμενος στον τέως πρωθυπουργό, προέβη και ο Μαρτινίδης (2019), ένας ακαδημαϊκός που όπως είδαμε ασχολείται κατεξοχήν με το έργο του Αρκά και φέρεται να τον γνωρίζει προσωπικά:

...εφόσον δηλώνει «αριστερά», όποια μέσα κι αν χρησιμοποιήσει, όση ανεντιμότητα κι αν δείξει, με ό,τι απατεώνες κι αν στελεχωθεί, θα μένει σταθερά στην πλευρά των αδυνάμων. Οι δε αντίπαλοί του, επειδή τον αντιπαλεύουν και μόνο, αξίζουν τον χαρακτηρισμό του ακροδεξιού, με ροπή προς τον φασισμό.

Ένας άλλος σχολιαστής αναφέρει πιο συνοπτικά: «Όταν ζητήσει συγνώμη όπως πρέπει από τον ελληνικό λαό "ο Αλέξης" θα ζητήσει και ο Αρκάς!!!! μαζευτείτε..». Η ειρωνεία και ο χλευασμός είναι έκδηλα στοιχεία και στα ακόλουθα σχόλια που ουσιαστικά αντικατοπτρίζουν μεγάλο μέρος της γενικότερης υποστηρικτικής γραμμής των ακολούθων όπως εκφράστηκε στο σύνολο των 1.900 σχολίων:

- 1. το ότι τόσο μορφωμένοι άνθρωποι.... Προοδευτικοί!.. Δημοκράτες!... Καλλιεργημένοι!... Δεν θα άντεχαν τη σάτιρα....
ΕΕΕ ΑΥΤΟ ΔΕΝ ΤΟ ΠΕΡΙΜΕΝΑ.*
- 2. Τέτοιο πρόβλημα με την Ελευθερία της έκφρασης οι συριζαίοι !!!!*
- 3. Α ρε κλασσικοί... Ε κλασσικοί!! "Ναι, αλλά πριν γιατί δεν έκανες σάτιρα όταν και οι προηγούμενοι ήταν άχρηστοι.." "Ναι αλλά οι προηγούμενοι" , "Ναι όμως και οι προηγούμενοι" , "Ναι αλλά έκαναν τα ίδια"... Κλασσικά, η ευθύνη δεν είναι ποτέ μόνο δική μας αλλά πάντα φταίει κάποιος άλλος, κάποιος άλλος το άρχισε πρώτος..
και ποιοι θίγονται με την πολιτική σάτιρα... Οι άλλοτε φανατικοί (σε βαθμό θρησκοληψίας) τηλεθεατές του Λαζόπουλου.*
- 4. Εξαιρετικός Αρκάς..!! Γενιές ολόκληρες μεγάλωσαν με την προοπτική να κυβερνήσει η αριστερά..!!
Και όταν τελικά κυβέρνησε .. έγινε η αποκαθήλωση του ιδεατού της αριστεράς ...!!*
- 5. Αγαπητά Συριζόπουλα & άλλα κατοικίδια: Η διαφορά ανάμεσα στην φτηνή & έμμισθη κιτρινίλα και στο διαχρονικό ρητό του καλλιτέχνη Αρκά (ΟΠΩΣ ΚΑΙ ΚΑΘΕ ΣΑΤΥΡΙΚΟΥ Ή ΜΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ) είναι ότι οι μεν πρώτοι στηρίζονται στην τυφλή προπαγάνδα και το ζεστό χαρτζιλίκι ενώ οι δεύτεροι στην ψυχρή και συχνά πικρή αλήθεια. Στην περίπτωση σας, όντες Σταλινικότεροι του Στάλιν (σιχτιρ) επιτίθεστε σε*

οποιοδήποτε αρνείται να σας αναγνωρίσει ως πατερούληδες να στηρίζει τον πολιτικό - και όχι μονον- οχετό που πρεσβεύετε. Ο σατυρικός και καυστικός Αρκάς δεν αποτελεί εξαίρεση για τη συμμορία σας... Πιστοί στο μαφιόζικο δόγμα "οποίος δεν είναι μαζί μας είναι εναντίον μας" (νομίζετε) ότι μπορείτε να δαγκώσετε όποιο χέρι κρατάει πένα και όχι λιβανιστήρι. ΛΙΓΗ ΥΠΟΜΟΝΗ ΑΚΟΜΑ, ΤΑ ΚΑΛΥΤΕΡΑ(ΓΙΑ ΤΗ ΧΩΡΑ ΑΛΛΑ ΟΧΙ ΓΙΑ ΣΑΣ) ΠΛΕΟΝ ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥ ΚΟΝΤΑ....

6. *Πάντοτε επιλεκτικά σχεδίαζε. Και αυτό είναι ένα από τα χαρακτηριστικά των φιλελεύθερων δυτικών δημοκρατιών. Κανείς δεν μπορεί να υπαγορεύσει τη θεματολογία στους σχεδιαστές.*
7. *Γύρω στο 2014-'15 βγήκε στο φβ ο Αρκάς ή τότε άρχισε να φτιάχνει σκίτσα και να τα πρωτοδημοσιεύει online αντί σε χαρτί, όχι μόνο με πολιτικό περιεχόμενο...Απλά έτυχε εκείνη την εποχή να βγει και η υπέροχη κυβέρνηση που έχετε τώρα.*
8. *Πάλι καλά που ξεκινάει ο Λάκης εκπομπές, να ανέβει λίγο το ηθικό τους...
ΦΑΓΑΝΕ... ΦΑΓΑΝΕ... ΦΑΓΑΝΕ...
Από ΜΚΟ... Από Μετανάστες...
Από εξοπλιστικά... Από το ξεπούλημα της Μακεδονίας...
Τώρα θέλουν να τους κάνουμε και τεμεναδες... ΡΕ ΟΥΣΤ*
9. *Η ανειλικρινεια του Αλέξη είναι γεγονός. Το Νατο δεν είναι Ιμπεριαλισμος. Οι κακοί Αριστεροι εφταιγαν. Όπου εφτυνε, γλυφει και μάλιστα δουλοπρεπως. Οι οπαδοί ΤΟΥ έχουν προσωπολατρηια τύπου Παπανδρέου και δημοκρατία αλα καρτ: Ενός ανδρος Αρχή! Θα κάνουν οτιδήποτε να μείνουν στην εξουσία. Διορισμους φίλων γνωστών, τον περιπτερα στη γειτονιά του Αλέξη, όποιον κουναι σημαιουλες διεθνισμου κι άλλους απιστους αμορφωτους ανιστορητους ανηθικους αφυλους, ΑΤΟΜΙΣΤΕΣ Υπέρ των Ατομικών δικαιωμάτων του Ατόμου Τους ήτοι της κ@λαρας τους. Εννοείται ότι είναι ελεύθεροι να κυβερνανε, να βρίζουν, να παρνουν πολλα εκατομ ευρω, να συκοφαντουν το λαό Τους παντού, επειδή είμαστε...φασιστες*

Βλέπουμε πως σε αυτά τα σχόλια θίγονται αρκετά ζητήματα που αφορούν την γενικότερη πορεία της αριστερής κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ, τις αδυναμίες της, την κριτική που της έχει ασκηθεί αλλά και ζητήματα ελευθερίας έκφρασης και λογοκρισίας που ασκείται από όσους δεν αντέχουν να έρχονται αντιμέτωποι με όποια κριτική, παρά το έμβλημα περί ηθικού πλεονεκτήματος της Αριστεράς και μιας γενικότερης αντίληψης περί καλλιέργειας και πνευματικής ανωτερότητας στελεχών που ανήκουν στον προοδευτικό χώρο. Ο χαρακτηρισμός όσων διαφωνούν ως φασίστες, και η ευρύτερη πόλωση που καλλιεργήθηκε ως αποτέλεσμα των λαϊκιστικών αφηγημάτων έχει αποτελέσει φυσικά αντικείμενο σχολιασμού τόσο στον Τύπο όσο και στη

βιβλιογραφία⁷ (Αμπατζόγλου, 2019· Παπαδόπουλος, 2018· Παπακώστα, 2018· Παππάς, 2016/2019· Τεμπέλη, 2018· Mudde, 2015· Pappas, 2019).

Παράλληλα, πολλές είναι και οι κλασικές αναφορές στα τrol που θεωρούνται ότι κρύβονται πίσω από τις επιθέσεις:

1. *Μα σε πληρώνουν από την Κομμουντουρου για αυτές τις μπούρδες?*
2. *Αλήθεια τώρα, σταμάτησαν να σας πληρώνουν 0.60 το ποστ και πληρωνεστε με τις λέξεις, ή είναι κάποια διαστροφή τα σεντόνια κατω από post?!*

Το δεύτερο σχόλιο αποτελεί απάντηση σε μια μακροσκελή τοποθέτηση ενός σχολιαστή που καταφέρθηκε με μένος εναντίον του Αρκά για όλα όσα δεν σχολίασε στο πολιτικό παρελθόν της χώρας κι έπαιρνε σαφή θέση υπέρ της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ. Στο ίδιο επιχείρημα βασίζονται και άλλοι σχολιαστές, προσθέτοντας την ανάγκη να συνεχίσει να ασκεί σάτιρα στον επόμενο πρωθυπουργό για να μη θεωρηθεί ότι μεροληπτεί:

Αρκά έχεις κουράσει φίλε. 30 χρόνια δεν σε πείραζε τίποτα στον κόσμο αυτό και ξαφνικά ζύπνησες. Δεν σχολίασες ποτέ το "σε δέκα χρόνια θα το έχουμε ξεχάσει", δεν σχολίασες ποτέ το "τη σημαία την πήρε ο άνεμος", δεν σχολίασες ποτέ τον "στρατηγό άνεμο", τον Τσουκατο και τα εκατομμύρια του ΠΑΣΟΚ, τη Siemens, το success story. Αυτόν τον πολιτικό αμοραλισμο τον ξεχασες. Καλά κάνεις και σχολιάζεις τον Τσιπρα και έτσι πρέπει, γιατί δεν πάει πίσω. Όταν όμως δεν κάνεις το ίδιο για το βρέφος "πολιτικό εξόριστο" εις Παρισίους μην περιμένεις να σε πάρουν σοβαρά ή να μην έχεις τέτοιες αντιδράσεις. Unfollow δεν θα κάνω γιατί ευελπιστώ ότι θα ξαναβρείς τον χαρακτήρα σου.

Τέλος, ένας διάλογος μεταξύ δύο σχολιαστών αντανακλά το γενικότερο ψυχροπολεμικό κλίμα:

⁷ Για μια έξοχη ανάλυση της κατά το δοκούν ρητορικής του Αλέξη Τσίπρα περί φασισμού, βλ. Κανέλλης (2018/11/18). *Αλέξης Τζέκιλ και Τσίπρας Χάιντ: Άλλο καπέλο φορά στο εξωτερικό ο πρωθυπουργός, άλλο στην Ελλάδα*, <https://www.in.gr/2018/11/12/politics/kyvernisi/aleksis-tzekil-kai-tsipras-xaint-allo-kapelo-fora-sto-eksoteriko-o-prothypourgos-allo-stin-ellada/>

Για μια τοποθέτηση του Λετονού ευρωβουλευτή Ντομπρόφσκis που αναγνωρίζει το λαϊκισμό του Αλέξη Τσίπρα κι αναφέρεται στις οικονομικές επιπτώσεις του, βλ. δημοσίευση στη σελίδα Fortunegreece.gr, (2016/9/26). *Ντομπρόφσκis: Η Ελλάδα υπέστη σκληρότερη λιτότητα λόγω του λαϊκισμού του Τσίπρα*, <https://www.fortunegreece.com/article/ntomprofskis-i-ellada-ipesti-skliroteri-litotita-logo-tou-laikismou-tou-tsipra/>

Επίσης, για μια σύνοψη του άρθρου των New York Times που δημοσιεύτηκε το 2016 για το λαϊκισμό στην Ευρώπη, και συμπεριλαμβάνει τον Αλέξη Τσίπρα, βλ. Iefimerida.gr, (2016/12/5). *Οι NYT για τον λαϊκισμό στην Ευρώπη: Βάζουν τον Τσίπρα με Μπέπε Γκρίλο και Μαρίν Λεπέν*, <https://www.iefimerida.gr/news/305535/oi-nyt-gia-ton-laikismo-stin-eyropi-vazoun-ton-tsipra-me-mpepe-gkrilo-kai-marin-lepen>

- *Αντε και υπουργος προπαγανδας του κουλη. Αλλα για τον παιδεραστη θα μας πεις τιποτα; ουσιαστικο ομως οχι σαν τα δηθεν αστεια σεξιστικα σκίτσα σου με τα μπαλακια του τεννις.*
- *Ο σύριζα έχει αποφυλακίσει χιλιάδες εγκληματίες δηλ φονιάδες κλέφτες παιδεραστές και εσείς τα τρολάκια θέλετε σκίτσο για τον παιδεραστή της νδ*

Ο συγκεκριμένος διάλογος φωτογραφίζει τον πρώην βουλευτή της ΝΔ, Νίκο Γεωργιάδη, που κατηγορήθηκε και καταδικάστηκε για ασέλγεια εις βάρος ανηλίκων⁸, ενώ η απάντηση έρχεται να υπογραμμίζει την διγλωσσία και αντιφατικότητα του κυβερνώντος κόμματος όσον αφορά το νόμο Παρασκευόπουλου περί ευνοϊκών όρων πρόωρων αποφυλακίσεων που έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την πολιτική σκηνή του τόπου⁹. Λίγες ώρες αργότερα, ακολούθησε κι άλλη δήλωση:

«Ο Αρκάς τα παίρνει», « Ο Αρκάς δεν είναι ο Αρκάς», «Ο Αρκάς έχει πουλήσει το όνομά του», «Ο Αρκάς έχει πεθάνει και γράφουν οι κληρονόμοι του» κλπ.

Προτείνουμε λοιπόν μια συμφωνία στα τρoλ του ΣΥΡΙΖΑ: Αν σταματήσουν να λένε ψέματα για τον Αρκά, θα σταματήσει κι ο Αρκάς να λέει αλήθειες για τον πρωθυπουργό (δήλωση στην επίσημη σελίδα του Αρκά¹⁰, 1 Μαρτίου 2019).

Βλέπουμε με αρκετά συνοπτικό τρόπο τα επιμέρους σχόλια που έχουν κατά καιρούς ισχυρισθεί οι επικριτές του αναφορικά με τις αιτίες που οφείλονται για τον αναπροσανατολισμό του Αρκά σε σχέση με τις θεματικές που θίγει στα σκίτσα του και τη δική του καυστική απάντηση για τις «αλήθειες» που λέει για τον πρωθυπουργό και πως θα σταματήσει μόνο όταν οι κατήγοροί του σταματήσουν να τον συκοφαντούν. Τα σχόλια σε αυτή την ανάρτηση ανήλθαν σε 1700, εκ των οποίων παρατίθεται μόνο ένα ενδεικτικά, καθώς εκφράζει ένα γενικότερο προβληματισμό της παρούσης εργασίας όπως διατυπώθηκε στην προηγούμενη ενότητα:

Βασικα εγω πιστευω τον εχουν απαγαγει εξωγήινοι και στη θεση του εχουν βαλει τον Άδωνη Γεωργιάδη, ετσι,επειδη μπορουν... Σοβαρα τωρα, σε οσους δεν αρεσει καθιστε να δειτε Λαζόπουλο, αυτος σας αξίζει... Αρκα, κοψε κι εσυ το τζαμπα που δεν το εκτιμουν

⁸ Για μια συνοπτική παρουσίαση της υπόθεσης, βλ. δημοσίευση σε CNN Greece, (2019/2/26). *Για ασέλγεια εις βάρος ανηλίκων καταδικάστηκε ο πρώην βουλευτής της ΝΔ, Νίκος Γεωργιάδης*, <https://www.cnn.gr/news/ellada/story/167110/gia-aselgeia-eis-varos-anilikon-katadikastike-o-proin-volyvtis-tis-nd-nikos-georgiadis>

⁹ Για μια πρόσφατη εκτίμηση του συγκεκριμένου νόμου σε επίπεδο αριθμού αποφυλακίσεων, βλ. Παναγιωτίδου (2018/1/23). *Αγγίζουν τους 10.000 οι κρατούμενοι που «απολύθηκαν» με το νόμο Παρασκευόπουλου*, <https://www.cnn.gr/news/politiki/story/114664/aggizoun-toys-10-000-oi-kratoumenoi-poy-apolythikan-me-to-nomo-paraskevopoyloy>

¹⁰ Κι αυτή η ανάρτηση όπως ήταν αναμενόμενο αναδημοσιεύτηκε πολλάκις, ενδεικτικά βλ. (2019/3/1), *Γι' αυτό επιτίθεμαι στον Τσίπρα*, <https://www.pagenews.gr/2019/03/01/ellada/arkas-gi-auto-epitithemai-ston-tsipra/>

και ασε να σε διαβαζουνε οσοι σε εκτιμουν τοσο ωστε να πληρωσουν για να σε διαβασουν...

Ο σχολιαστής αυτός προτείνει στον Αρκά να «κόψει το τζάμπα» μιας και δεν τον εκτιμούν όσοι δεν πληρώνουν για να αγοράσουν τα βιβλία του και να μην εκτίθεται στο *facebook* όπου οι επικριτές προφανώς δεν διαθέτουν τα κριτήρια για να τον αξιολογήσουν αλλά παρασύρονται σε ρητορικές μίσους. Μήπως τελικά το *facebook* ως Μέσο είναι αυτό που κυρίως ευθύνεται για την αρνητική κριτική που εκφράζεται προς το ταλέντο του, επειδή δίνει το βήμα σε κοινό που δεν έχει την απαραίτητη εξοικείωση για να αξιολογήσει και να εκτιμήσει το χιούμορ του Αρκά; Πράγματι, όπως έχουμε δει επανειλημμένως, δεν πρόκειται για έναν συμβατικό καλλιτέχνη με χιουμοριστικά σκίτσάκια και παιδικά κόμικ στριπ που στοχεύουν σε αβίαστο γέλιο. Τουναντίον, πρόκειται για έναν κομίστα που έχει χαράξει μια μακρά πορεία χάρις σε ένα είδος χιούμορ που αγγίζει ζητήματα που σχετίζονται με τον κόσμο και τις συνθήκες που ζούμε (Νικολόπουλος, 2011, σ.317-318) με ένα μάλλον πικρό (Μαρτινίδης, 2007, σ.28) παρά φαιδρό τρόπο. Ενδεχομένως, λοιπόν, να υπάρχει όντως η πιθανότητα το ευρύτερο κοινό να μην είναι σε θέση να αντιληφθεί πλήρως την ποιότητα του χιούμορ του, κρίνοντάς τον μονόπλευρα με εστίαση μόνο στα πρόσφατα σκίτσα όπως έχουν αναρτηθεί στη σελίδα του. Είναι μια υπόθεση που εξετάστηκε στο ερευνητικό τμήμα αυτής της εργασίας και όπως θα δούμε και στη συνέχεια τα ευρήματα δεν φαίνεται να την επαληθεύουν.

Το ανωτέρω σχόλιο αναφέρεται και στον Λαζόπουλο, ένα όνομα που κάνει συχνά την εμφάνισή του στα σχόλια όσων υποστηρίζουν το χιούμορ του Αρκά και προτρέπουν όσους δεν τους αρέσει να προτιμήσουν εκείνο του Λαζόπουλου, που ενώ στο παρελθόν υποστηρίχθηκε ότι ίσως να ήταν ο σύγχρονος Αριστοφάνης (Βλαχονάτσιου, 2012 · Matsa, 2009) χάρις στις επιτυχημένες σατιρικές του εκπομπές στην τηλεόραση που εξασφάλιζαν υψηλά ποσοστά τηλεθέασης, στη συνέχεια άσκησε έντονη και μονομερή σάτιρα στη Δεξιά με αποτέλεσμα να θεωρηθεί από πολλούς ότι συνέβαλε στην εκλογή του ΣΥΡΙΖΑ στις εκλογές του 2015 χάρις στην μεροληπτική προσέγγιση που υιοθέτησε¹¹ και να υποστεί τις συνέπειες σε επίπεδο δημοφιλίας¹².

¹¹ Για μια αιχμηρή σύγκριση μεταξύ Αρκά και Λαζόπουλου, βλ. Μαρινάκης (2019/3/17), *Από το Λάκη στον Αρκά*, <https://www.liberal.gr/news/apo-to-laki-ston-arka-/244391>

¹² Για μια κριτική στους ισχυρισμούς του Λαζόπουλου περί της δυσχερής του οικονομικής κατάστασης, βλ. Αντωνίου (2018/2/18). *Λάκης Λαζόπουλος*, https://politika-gr.blogspot.com/2018/02/blog-post_526.html

Εύλογα γεννάται το ερώτημα αν η πολιτική σάτιρα στην Ελλάδα γίνεται τελικά αποδεκτή, σε τι βαθμό επιδρά στη δημοφιλία όσων επιλέγουν να την ασκήσουν, πώς νοσηματοδοτεί την ελευθερία του λόγου κάθε καλλιτέχνης και τι συνέπειες έχει αυτή για το έργο του και την απήχυσή του στο κοινό. Δυστυχώς τα τελευταία χρόνια η ελεύθερη έκφραση όσων επιλέγουν να χρησιμοποιήσουν το χιούμορ ως όχημα για να σχολιάσουν ή να επικρίνουν κοινωνικοπολιτικά ζητήματα έχει δεχθεί απανωτά πλήγματα. Το φαινόμενο δεν είναι τόσο τοπικό όσο οικουμενικό εφόσον τόσο σε ευρωπαϊκό αλλά και διεθνές επίπεδο έχουν πρόσφατα ανακύψει πολλά περιστατικά όπου η σάτιρα βρίσκεται στο στόχαστρο ενώ η βιβλιογραφία βρίθει ερευνών και δημοσιευμάτων που αφορούν το χιούμορ, τα όρια της σάτιρας και τις συνέπειες της προσλαμβανόμενης υπέρβασής της σε χώρες όπως η Δανία (Berkowitz & Eko, 2007· Fleming, 2006· Kalemkerian & Medani, 2015· Lægaard, 2007· Lindekilde, Mouritsen & Zapata-Barrero, 2009· Triandafyllidou, 2009) και η Γαλλία με τα γνωστά σκίτσα του Προφήτη του Ισλάμ (Camarasa, 2015· Mackay & Horning, 2016), αλλά και την Τουρκία (Dagtas, 2016), το Μεξικό (Neria & Aspinwall, 2016· Tatum, 1991), τη Νιγηρία (Obadare, 2009), τη Νότιο Αφρική (Bal, Pitt, Berthon & DesAutels, 2009), το Εκουαδόρ (Leon, 2014), την Τυνησία (Moalla, 2015) ή ακόμα και το Ισλαμικό Κράτος (Ali, 2013). Το κύριο ζήτημα που ανακύπτει αφορά τα όρια της σάτιρας σε επίπεδο πολιτικού αλλά κυρίως θρησκευτικού λόγου, μιας και οι μεγαλύτερες αντιδράσεις αφορούν τις δύο περιπτώσεις όπου σκίτσα και γελοιογραφίες του Μωάμεθ δημοσιεύτηκαν στη Δανία και τη Γαλλία το 2006 και 2015 αντίστοιχα, και οδήγησαν σε δριμεία κριτική, ισλαμική φάτουα, και το θάνατο 4 σκιτσογράφων αλλά και άλλων 8 αμάχων. Δυο ισλαμιστές εισέβαλλαν την 7^η Ιανουαρίου 2015 στα γραφεία του σατιρικού περιοδικού Charlie Hebdo στο Παρίσι πυροβολώντας και κραυγάζοντας «ο Θεός είναι μεγάλος». Ο δε εκδότης του περιοδικού, με αφορμή αντίστοιχη σάτιρα κατά του Μωάμεθ το 2012, είχε υποστηρίξει ότι «καμία γελοιογραφία δε σκότωσε ποτέ κανέναν»¹³. Η δολοφονική επίθεση που τελικά σκότωσε τέσσερις σκιτσογράφους του περιοδικού καταδικάστηκε από το σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών και πολλοί συνάδελφοι έσπευσαν να υποστηρίξουν το δικαίωμα στην ελευθερία αναδημοσιεύοντας κάποιες από τις εν λόγω γελοιογραφίες. Το ζήτημα όπως ήταν φυσικό πήρε μεγάλες διαστάσεις με αποτέλεσμα να αποτελέσει το έναυσμα για πλήθος

¹³ Βλ. σχετικό δημοσίευμα στο *Βήμα* (2012/9/20), *Καμία γελοιογραφία δεν σκότωσε ποτέ κανέναν*, <https://www.tovima.gr/2012/09/20/world/kamia-geloiografia-den-skotwse-pote-kanenan/>

συζητήσεων περί της ελευθερίας έκφρασης που οφείλει να απολαμβάνει ένας καλλιτέχνης, ακόμα και σε εγχώριο επίπεδο (Αθανασίου, 2008· Δραγώνα, 2015· Ζιώγας, 2015· Καραβοκύρης, 2015· Σταυρακάκης, 2008· Χριστόπουλος, 2008).

Στην Ελλάδα, βέβαια, δεν είχαμε αντίστοιχες ακραίες περιπτώσεις καταστρατήγησης και απειλής της ελευθερίας έκφρασης αν και ένα πρόσφατο παράδειγμα που πυροδότησε αρκετές αντιδράσεις και σχετίζεται άμεσα με το δικό μας ερευνητικό αντικείμενο αποτελεί η αγωγή που κατέθεσε το 2015 ο Π. Καμμένος, τέως Υπουργός Αμύνης της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ, εναντίον του σκιτσογράφου Ανδρέα Πετρουλάκη για άρθρο του που θεώρησε προσβλητικό προς το πρόσωπό του¹⁴. Η απόφαση του δικαστηρίου δικαίωσε τον Πετρουλάκη δύο χρόνια αργότερα¹⁵, αλλά το ζήτημα είχε ήδη συζητηθεί ευρέως τόσο από σκιτσογράφους, δημοσιογράφους αλλά και πολιτικούς που επέκριναν έντονα την απόφαση του τέως υπουργού να κινηθεί νομικά, ισχυριζόμενοι ότι μια τέτοια ενέργεια δεν μπορεί παρά να θεωρηθεί δείγμα ολοκληρωτισμού και αλαζονείας¹⁶. Το δε ποσό που διεκδικούσε ο Π. Καμμένος ανερχόταν σε δύο εκατομμύρια ευρώ...

Εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι στο δημοσίευμα του Ελεύθερου Τύπου της 12^{ης} Ιανουαρίου 2017, οπότε εκδικαζόταν η υπόθεση, αναφέρεται πως ο Στρατής Μπουρνάζος, η ψυχή και επικεφαλής της συντακτικής ομάδας των *Ενθεμάτων της Αυγής* «είχε κάνει τον Μάιο του 2016 την πιο σεμνή, την πιο αριστερή αποχώρηση παραιτούμενος λέγοντας «αν δεν μπορείς να μιλάς για τα «οικεία κακά», ήρθε η ώρα

¹⁴ Για το πρωτότυπο άρθρο στην ηλεκτρονική εφημερίδα *Protagon*, βλ. Πετρουλάκης, Ν. (2015/3/17), Π. Καμμένος. Έχουν αρχίσει και του μοιάζουν. <https://www.protagon.gr/epikairota/politiki/p-kammenos-exoun-arxisei-kai-tou-moiazoun-4007600000>

Δύο χρόνια αργότερα, την ημέρα εκδίκασης της υπόθεσης (2017/1/12), δημοσιεύθηκε στον Ελεύθερο Τύπο ένα αφιέρωμα στον Πετρουλάκη, όπου ηγετικά στελέχη της πολιτικής από το χώρο της ΝΔ, του ΠΑΣΟΚ αλλά και ο Σ. Θεοδωράκης από το ΠΟΤΑΜΙ έσπευσαν να καταδικάσουν την αγωγή του Π. Καμμένου και να εκφράσουν την αγανάκτησή τους για την προσπάθεια φίμωσης που επιδιώχθηκε. Βλ. <https://eleftherostypos.gr/ellada/69375-ayto-einai-to-keimeno-tou-andrea-petroylaki-gia-to-opoio-minythike-apo-pano-kammeno/>

¹⁵ Βλ. άρθρο της Γιάνναρου στην Καθημερινή (2017/7/13), *Απορρίφθηκε η αγωγή Καμμένου κατά Πετρουλάκη*, <https://www.kathimerini.gr/918121/article/epikairothta/politikh/aperrif8h-h-agwgh-kammenoy-kata-petroylakh> & άρθρο στην Athens Voice (2017/7/12), *Δικαίωση Πετρουλάκη στην αγωγή του Καμμένου*, https://www.athensvoice.gr/greece/363432_dikaiosi-petroylaki-stin-agogi-toy-kammenoy

¹⁶ Για τις δηλώσεις των προέδρων του ΠΑΣΟΚ, Φ. Γεννηματά και της ΝΔ, Κ. Μητσοτάκη που δημοσιεύτηκαν την 11^η Ιανουαρίου 2017, μια ημέρα πριν την εκδίκαση της υπόθεσης βλ. *Δείγμα αλαζονείας του Καμμένου η αγωγή κατά του Πετρουλάκη*, <https://www.enikos.gr/politics/429352/gennimata-deigma-alazoneias-tou-kammenou-i-agogi-kata-tou-petroylaki>
Μητσοτάκης: Η ελευθερία γνώμης και η άσκηση κριτικής στην εξουσία είναι αδιαπραγμάτευτα, <https://www.enikos.gr/politics/429334/mitsotakis-i-elftheria-gnomis-kai-i-askisi-kritikis-stin-exousia-einai-adiapragmatefta>

να αποσυρθείς από το πόστο αυτό», δηλώνοντας επίσης πως ο σκοπός του Π. Καμμένου ήταν να ασκήσει τρομοκρατική επίδραση σε όποιον θέλει να ασκήσει κριτική. Ακόμα πιο ενδιαφέρον είναι ότι ο Σ. Μπουρνάζος είχε δημοσιεύσει δύο άρθρα του, μερικούς μήνες πριν την παραίτησή του (2016/1/29)¹⁷ και δύο χρόνια νωρίτερα (2014/1/19)¹⁸, όπου καυτηρίαζε έντονα τις προσπάθειες φίμωσης του λόγου και στέρησης της ελευθερίας έκφρασης.

Στην πρώτη περίπτωση απηύθυνε το κατηγορώ στην πρόεδρο του Αρείου Πάγου Β. Θάνου για τη μήνυση που κατέθεσε εναντίον του συνταγματολόγου Σταύρου Τσακουράκη σε σχέση με ένα κείμενο που είχε αναρτήσει στο προσωπικό του blog το προηγούμενο καλοκαίρι και αναφερόταν στο πρόσωπο της Β. Θάνου με χαρακτηρισμούς που εκείνη εξέλαβε ως προσβλητικούς, και στη δεύτερη αναφερόταν στην καταδίκη του δημιουργού του διαδικτυακού «Παστίσιου»¹⁹ σε δέκα μήνες με αναστολή (για εξύβριση θρησκευματος κατ' εξακολούθηση). Στην πρώτη περίπτωση, υποστηρίζει πως η μήνυση είναι εξοργιστική και απαράδεκτη, και στη δεύτερη ότι η καταδίκη είναι απογοητευτική, εξοργιστική και τρομακτική μαζί. Όταν μια αδιαμφισβήτητη αριστερή εφημερίδα όπως η *Αυγή* καυτηριάζει ζητήματα φίμωσης της ελεύθερης έκφρασης και στην πορεία έρχεται αντιμέτωπη με μια αγωγή που προέρχεται από τον Υπουργό Αμύνης της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ εναντίον ενός σκιτσογράφου που θεωρήθηκε «βλάσφημος», γίνεται αντιληπτό ότι ο Σ. Μπουρνάζος λειτούργησε με υψηλό αίσθημα καθήκοντος προς τις ιδεολογικές του αρχές. Θα μπορούσε κάλλιστα να αναρωτηθεί κανείς εάν επρόκειτο όντως για παραίτηση ή ενδεχόμενη απομάκρυνση, λαμβάνοντας υπόψη την τοποθέτηση του αρθρογράφου λίγους μήνες νωρίτερα σε σχέση με τη Β. Θάνου, εκλεκτή του ίδιου του πρωθυπουργού.

Κι έτσι, καταλήγουμε σε μια πικρή συνειδητοποίηση: η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ επέδειξε έντονη δυσανεξία σε σχέση με την ελευθερία έκφρασης. Στην περίπτωση του Πετρουλάκη δε, ενός σκιτσογράφου με μεγάλη πορεία στην πολιτική γελοιογραφία, η αγωγή των δύο εκατομμυρίων ευρώ γεννά ιδιαίτερη ανησυχία για την πορεία της φιλελεύθερης δημοκρατίας και της ελευθερίας του λόγου. Αν η αγωγή δεν

¹⁷ Βλ. *Αφέλειες και βλάβες σοβαρές*, <http://www.avgi.gr/article/10811/6310321/apheleies-kai-blaves-sobares>

¹⁸ Βλ. *Ο «Παστίσιος» και η δημοκρατία*, <http://www.avgi.gr/article/10811/1700044/o-pastitsios-kai-e-demokratia>

¹⁹ Πρόκειται για σάτιρα θρησκευτικού προσανατολισμού στο διαδίκτυο, με αναφορές στον Γέροντα Παΐσιο, εξού και η παρήχηση με το «Παστίσιο»)

είχε απορριφθεί, τα πράγματα θα είχαν καταστεί σαφώς πιο επικίνδυνα. Πλήθος σκιτσογράφων έσπευσαν να σχολιάσουν το γεγονός, αναφερόμενοι και στις δικές τους εμπειρίες λογοκρισίας στο παρελθόν, τονίζοντας όμως ότι στις περισσότερες περιπτώσεις οι όποιες αντιδράσεις ήταν αρκετά ήπιες και στην πορεία υποχωρούσαν ομαλά. Το άρθρο της Καραβάλτσιου (2016) που περιλαμβάνει συνεντεύξεις από πέντε σημαντικότερους σκιτσογράφους αποτελεί μια αποκαλυπτική ιστορική ανασκόπηση της πολιτικής γελοιογραφίας στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης, στην οποία η περίπτωση της αγωγής του Π. Καμμένου αποτελεί εξαιρετικά δυσάρεστη πρωτοτυπία. Ο καθηγητής συνταγματικού δικαίου Κ. Μποτόπουλος (2018) στο πιο πρόσφατο βιβλίο του «Αντιλαϊκισμός» αναφέρεται στην ύπουλη παρενόχληση, τις απειλές και τις ύβρεις που τα τελευταία χρόνια εξαπολύονται εναντίον όλων όσοι θεωρείται ότι στηρίζουν το κατεστημένο (δημοσιογράφοι, σχολιαστές και σκιτσογράφοι), και η υπόθεση του Πετρουλάκη προφανώς εντάσσεται σε αυτό το οργουελικό «black is white and false is true» (2018, σ.123) όπου το διαρκές σφυροκόπημα του ψέματος το μετατρέπει κάποια στιγμή σε πιθανή ή εναλλακτική αλήθεια. Αν ο ισχυρισμός ότι όλοι είναι εναντίον της κυβέρνησης στηριχθεί κι ενταθεί βάσει διαρκών και αμείλικτων επιθέσεων, ενδεχομένως μερίδα του κόσμου να αρχίσει να πιστεύει ότι αποτελεί μια αλήθεια κι όχι ένα αποκύημα της νοσηρής φαντασίας των κατά φαντασία διωκόμενων.

Επανερχόμενοι στην περίπτωση του Αρκά, αγωγές και μηνύσεις μπορεί να μην έγιναν, αλλά απενεργοποιήθηκε η δυνατότητα αναρτήσεων στην επίσημη σελίδα του τον Αύγουστο του 2019, ένα μήνα μετά την ανάληψη της εξουσίας από τη νέα κυβέρνηση κι ενώ είχε ήδη περιορίσει αισθητά τα πολιτικά σκίτσα του. Εκφράστηκαν αρκετές απορίες και αντιδράσεις στη σελίδα από ακολούθους, εκφράστηκαν και προβληματισμοί στον Τύπο. Υποστηρίχθηκαν πολλές θεωρίες για τις αιτίες που οδήγησαν το *facebook* να ασκήσει αυτόν τον περιορισμό αλλά σαφής απάντηση δεν δόθηκε. Όπως θα δούμε πιο αναλυτικά και παρακάτω όταν θα εξετάζουμε λεπτομερώς τα σκίτσα εκείνης της περιόδου, οι διαχειριστές της σελίδας ισχυρίστηκαν ότι ενημερώθηκαν πως πραγματοποιούνταν πολλές αναφορές εναντίον της σελίδας, κάτι που συνήθως οδηγεί σε περιορισμό των αναρτήσεων έως ότου διαλευκανθεί το προσβλητικό ή ανάρμοστο περιεχόμενό της, σύμφωνα με την πολιτική του *facebook*. Από που προέρχονταν όμως οι καταγγελίες, δεν έγινε γνωστό. Κάποιοι υποστήριξαν ότι αφορούσαν κάποια σκίτσα του με τον τίτλο «Χοντρά Αστεία» και σατίριζαν την παχυσαρκία, κάποιοι άλλοι θεώρησαν ότι ο περιορισμός επιβλήθηκε λόγω κάποιων χιουμοριστικών σκίτσων που είχαν προηγηθεί και περιείχαν ένα είδος «γυμνού». Άλλοι

ειρωνεύτηκαν τον Αρκά τονίζοντας ότι επί διακυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ, και παρά την πολιτική σάτιρα στην οποία επιδόθηκε, τέτοιοι περιορισμοί δεν είχαν επιβληθεί ποτέ. Βλέποντας όλα αυτά τα σχόλια, εύλογα γεννήθηκε η απορία αν οι καταγγελίες που οι διαχειριστές επικαλέστηκαν πραγματοποιήθηκαν στοχευμένα από τρολ, προκειμένου να δοθεί έμφαση ακριβώς στο γεγονός ότι η σελίδα έπεσε εξαιτίας της νέας δεξιάς κυβέρνησης ενώ στην πραγματικότητα είχε υποκινηθεί υπό αριστερές εντολές μιας και όπως είδαμε νωρίτερα, ένας από τους ρόλους των τρολ είναι να επιδίδονται σε μαζικές καταγγελίες σελίδων ώστε να επιτυγχάνουν το μπλοκάρισμά τους.

Το αποτέλεσμα ήταν ότι ο Αρκάς εκείνες τις μέρες άρχισε να αναρτά διαρκώς σκίτσα με τη νέα του θεματική: σάτιρα εναντίον της πολιτικής ορθότητας, φεμινιστικών και ακτιβιστικών αφηγημάτων καθώς και κάθε είδους δικαιωματισμού. Οι αντιδράσεις, όπως ήταν αναμενόμενο, εκφράστηκαν έντονα στη σελίδα του αλλά και στον Τύπο. Το βαθύτερο μήνυμα του δημιουργού και οι πιθανές αιτίες που τον οδήγησαν στα σκίτσα αυτά, όμως, δεν αποτέλεσαν αντικείμενο συζήτησης. Αντίθετα, αυτό που υπερίσχυσε ήταν το καθολικό πόρισμα πως ο Αρκάς εκπροσωπεί πλέον την εναλλακτική δεξιά²⁰. Ένα παράδειγμα διαφωνούντα που στιγμιαία απομακρύνεται από το «εμείς» και αυτόματα ανήκει σε «αυτούς», σύμφωνα με το πολωτικό αφήγημα του Αλέξη Τσίπρα όπως εκφράστηκε από το 2012 που εκκίνησε τη διεκδίκηση της εξουσίας, αλλά και λίγο πριν τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2015 όταν έκανε την περίφημη δήλωση «ή τους τελειώνουμε ή μας τελειώνουν»²¹. Στο Ευρωκοινοβούλιο²² δήλωσε τις προθέσεις του να προσέλθει στις Ευρωεκλογές με τα ίδια πάνω κάτω αφηγήματα ενώ το Σεπτέμβρη του 2019 η ίδια διχαστική ρητορική επαναλήφθηκε στη διακήρυξη της ΚΕ του ΣΥΡΙΖΑ, με όρους όπως: «ο γερασμένος κόσμος του ύστερου καπιταλισμού ή οι κοινωνικές δυνάμεις του νέου Διαφωτισμού» σαν κι εκείνο το «ή τους τελειώνουμε ή μας τελειώνουν», που τελικά δεν είναι απόλυτα ξεκάθαρο πώς εξελίχθηκε μιας και η σύντροφος του πρωθυπουργού, Μ. Μπαζιάνα, ισχυρίστηκε το 2018 ότι ναι μεν ο ΣΥΡΙΖΑ πήρε την κυβέρνηση, αλλά δεν πήρε την εξουσία. Μια

²⁰ Η πλέον αιχμηρή δημοσίευση αφορά σε ένα άρθρο του Σαραντάκου (2019/8/23) που δημοσιεύτηκε στα ΜΠΛΟΚΙΑ.gr, «τη διαδικτυακή παρέμβαση για την Αριστερά και τη Λέσβο». *Ο Αρκάς και η ελληνική εναλλακτική δεξιά*, <http://www.mplokia.gr/?p=30864>

²¹ Για περισσότερες λεπτομέρειες σε σχέση με τις προεκλογικές δηλώσεις του Α. Τσίπρα, βλ. δημοσίευμα στο *Πρώτο Θέμα* (13/9/2015), *Εμφυλιοπολεμική δήλωση Τσίπρα: «Στις 20 Σεπτέμβρη ή τους τελειώνουμε ή μας τελειώνουν»*, <https://www.protothema.gr/politics/article/508677/tsipras-stis-20-septemvri-i-tous-teleionoume-i-mas-teleionoun/>

²² Κοραή (2018/9/12). *«Λαϊκιστές ή υπεύθυνοι», «αριστεροί ή νεοφιλελεύθεροι» τα διλήμματα των ευρωεκλογών*, <https://www.newpost.gr/politiki/693234/la-kistes-h-ypeythynoi-aristeroi-h-neofilelytheroi-ta-dilhmmata-twn-eyrweklogwn>

δήλωση που σχολιάστηκε²³ και αναμφισβήτητα υποκρύπτει βαθύτερα πολιτικά ζητήματα σε θεσμικό επίπεδο που κατά καιρούς έκαναν την εμφάνισή τους μέσω της ρητορικής που χρησιμοποιούσε η κυβέρνηση και των πολιτικών που υιοθετούσε όσον αφορά τόσο την εκτελεστική όσο και τη δικαστική εξουσία, χωρίς φυσικά να εξαιρούνται και τα ΜΜΕ που αποτελέσαν την αιχμή του δόρατος στο αφήγημα του ΣΥΡΙΖΑ πως ήταν όλοι εναντίον του²⁴. Ο Μποτόπουλος (2018, σ.24) αναφέρει άλλωστε πως ο λαϊκισμός στηρίζεται και χρησιμοποιεί την αμοιβαία καχυποψία και την κάνει να μοιάζει ισχυρότερη και λογικότερη από την εμπιστοσύνη, περνώντας μέσα από τους θεσμούς της δημοκρατίας και διαστρεβλώνοντάς τους. Εντέλει, ποιοι τελείωσαν ποιους δεν κατέστη σαφές.

Όμως, πρόσφατα ξεδιπλώθηκε πιο καθαρά το μελλοντικό πρόγραμμα του Α. Τσίπρα που τη δεύτερη φορά δεν σκοπεύει να πάρει μόνο την κυβέρνηση αλλά να εξασφαλίσει τον πλήρη έλεγχο «όλων των αρμών της εξουσίας». Δήλωση που όπως ήταν αναμενόμενο προκάλεσε θύελλα αντιδράσεων²⁵, αλλά που φανέρωσε την αντισυνταγματική, αντιθεσμική κι εντέλει αντιδημοκρατική επιθυμία της Αριστεράς ώστε την επόμενη φορά που θα έχει τον απόλυτο έλεγχο, να κυβερνήσει δίχως τις παρεμβολές των ανεξάρτητων αρχών που ενίοτε καταδίκασαν και ακύρωσαν τα σχέδιά της και να κατευθύνει τη Δικαιοσύνη κατά το δοκούν χωρίς να ρισκάρει τις όποιες πιθανές απογοητεύσεις από δικαστικούς που δεν ανήκουν στους κύκλους της, όπως στο

²³ Λοβέρδος, Γ. (2018/1/5), «*Η τους τελειώνουμε ή μας τελειώνουν*»,

<https://www.liberal.gr/apopsi/ison-tous-teleionoume-i-mas-teleionounsin/184235>

²⁴ Για μια από τις πιο πρόσφατες αναφορές του Π. Πολάκη στα περιβόητα βοθροκάναλα, επ' ευκαιρία των αντιδράσεων που εκδηλώθηκαν τόσο από την κυβέρνηση όσο και τον ίδιο το ΣΥΡΙΖΑ μετά τις αήθεις δηλώσεις του εναντίον της Ε. Αγαπηδάκη, ψυχολόγου και επικεφαλής του προγράμματος για τα ασυνόδευτα προσφυγόπουλα, βλ. Πολάκης προς «βοθροκάναλα»: *Θα πολεμώ, θα μιλώ, θα γλεντώ - Σας έχω* (2019/11/29). <https://www.ieidiseis.gr/eidiseis/parapolitika/item/28925-polakis-pros-vothrokanala-tha-polemo-tha-milo-tha-glento-sas-exo>

Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με το ιστορικό του εν λόγω περιστατικού, βλ.

α. Αγαπηδάκη, Ε. (2017/7/2), *Ήταν ένα μικρό Πολάκι...*, <https://www.mononews.gr/big-story/news-politiki-pio-oreo-arthro-tis-irinis-agapidaki-itan-ena-mikro-polaki>

β. *Βαρύ απόπημα Πολάκη μέσω Facebook* (2019/11/27),

https://www.efsyn.gr/politiki/antipoliteysi/220764_bary-atopima-polaki-meso-facebook

γ. Λυγερού, Ν. (2019/11/28), *Οργή και στον ΣΥΡΙΖΑ για τον Πολάκη: Έλεος, ξεπέρασε κάθε όριο*, <https://www.protothema.gr/politics/article/950290/orgi-kai-ston-suriza-gia-ton-polaki-eleos-pia-xeperase-kathe-orio/>

δ. *ΣΥΡΙΖΑ κατά Πολάκη: Μη αποδεκτές οι δηλώσεις του* (2019/11/28),

<https://www.skai.gr/news/politics/tomeas-dikaionaton-syriza-kata-polaki-mi-apodektes-oi-diloseis-tou>

²⁵ Πιο αναλυτικά, βλ. *Η δήλωση Τσίπρα για έλεγχο των «αρμών της εξουσίας» προκαλεί οργή στον πολιτικό κόσμο* (2020/2/16),

<https://www.protothema.gr/politics/article/975525/i-dilosi-tsipra-gia-elegho-ton-armon-tis-exousias-prokalei-orgi-ston-politiko-kosmo/>

παρελθόν, ή από «μιντιακά πραξικοπήματα»²⁶ και ανυπότακτα «βοθροκάναλα», κατά την προσφιλή στον Π. Πολάκη²⁷, τέως υφυπουργό Υγείας, έκφραση. Χούντα, ολοκληρωτισμός, ακροδεξιές πρακτικές ήταν κάποιοι από τους χαρακτηρισμούς που ακολούθησαν την ανωτέρω δήλωση. Ο Στέλιος Πέτσας, κυβερνητικός εκπρόσωπος της ΝΔ, ανέφερε χαρακτηριστικά:

...στις κοινοβουλευτικές δημοκρατίες, "αρμοί της εξουσίας", πέραν της Εκτελεστικής, είναι η Νομοθετική, η Δικαστική, αλλά και τα Μέσα Ενημέρωσης. Που οφείλουν να δρουν ανεξάρτητα από τον έλεγχο της εκάστοτε κυβέρνησης. Και η Ελλάδα έχει Σύνταγμα που εγγυάται τη διάκριση των εξουσιών.

Τελικά, δεδομένων των συνθηκών και τηρουμένων των αναλογιών, η επίθεση που δέχθηκε ο Αρκάς για τα «αιρετικά» του σκίτσα προς το πρόσωπο του Αλέξη Τσίπρα από το Φεβρουάριο έως τον Ιούλιο του 2019 ήταν μάλλον ήπια. Σκιτσογράφοι σε αντίστοιχα «ολοκληρωτικά» καθεστώτα καταδικάστηκαν και φυλακίστηκαν για σκίτσα λιγότερο προκλητικά και αναϊδή. Ο ανωτέρω συλλογισμός, όμως, διαπράττει μια ολέθρια παράλειψη: η ταυτότητα του Αρκά δεν έχει αποκαλυφθεί²⁸ μιας κι ο σκιτσογράφος διατηρεί την ανωνυμία του επί 40 σχεδόν έτη, από την εποχή που τα σκίτσα του πρωτοεμφανίστηκαν στο Βαβέλ το 1981, ενώ εξαιρετικά λίγοι είναι αυτοί που υποστηρίζουν πως τον έχουν γνωρίσει προσωπικά²⁹.

Η ανωνυμία αποδείχτηκε σωτήρια στην προκειμένη, αν και σίγουρα ο ίδιος δεν θα μπορούσε να είχε προβλέψει την χρησιμότητά της στους επικίνδυνους καιρούς της πρώτης φοράς Αριστερά. Όταν, λοιπόν, ο Πετρουλάκης οδηγείται στα δικαστήρια με εναντίον του αγωγή που ανέρχεται στα δύο εκατομμύρια ευρώ για ένα άρθρο, στο οποίο δεν σατίρισε τον Π. Καμμένο αλλά αναφέρθηκε στην επίδραση των πολιτικών των ΑΝΕΛ στην ευρύτερη πολιτική γραμμή της κατά τα λεγόμενα αριστερής κυβέρνησης, τότε αντιλαμβάνεται κανείς ποια θα ήταν η μοίρα του Αρκά που επί

²⁶ Για τη δήλωση του Α. Τσίπρα περί μιντιακού πραξικοπήματος, βλ. άρθρο του Σιδέρη, (2016/10/24). Ο κ. Τσίπρας στο δρόμο του αυταρχισμού, εν μέσω τριγμών, <https://www.liberal.gr/politiki/o-k-tsipras-sto-dromo-tou-autarchismou-en-meso-trigmon/87913>

²⁷ Ο ίδιος είχε προβεί σε μια εξαιρετικά οργισμένη δήλωση, αλλά αποκαλυπτική των μελλοντικών διαθέσεων της κυβέρνησης όπως αποδείχθηκε, το 2016 όταν το ΣτΕ έκρινε αντισυνταγματικό το νόμο Παπά για τις τηλεοπτικές άδειες: «Οι κυβερνήσεις δεν πέφτουν με δικαστικά πραξικοπήματα, έχουμε πόλεμο και η Αριστερά ξέρει να πολεμάει». Για το δημοσίευμα, βλ. Πολάκης: Δικαστικό πραξικόπημα, έχουμε πόλεμο (2016/10/27), <https://www.in.gr/2016/10/27/greece/polakis-dikastiko-praksikopima-echoyme-polemo/>

²⁸ Αρκετά δημοσιεύματα έχουν κατά καιρούς αναφερθεί στην πιθανολογούμενη ταυτότητά του. Ενδεικτικά: (2014/5/27), Αρκάς, ο μεγάλος άγνωστος <https://www.newsbeast.gr/portraits/arthro/684048/arkas-o-megalos-agnostos>

²⁹ Ο Λαμπίρης (2015/6/14) σε άρθρο του περιλαμβάνει δηλώσεις όσων τον έχουν γνωρίσει καθώς και ένα σκίτσο-«αυτοπροσωπογραφία» του Αρκά. Βλ. Αρκάς, ο μεγάλος διάσημος-αφανής σκιτσογράφος, <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/1834677/arkas-o-megalos-diasimos-afanis-skitsografos>

τόσους μήνες απεικόνιζε με φωτογραφικό, ομολογουμένως τρόπο, όλες τις κυβερνητικές παλινωδίες αν η ταυτότητά του ήταν γνωστή. Όσο ανελέητη κι αν ήταν η επίθεση των αριστερών τρολ στη σελίδα του, σίγουρα ωχριά μπροστά στις δικαστικές αγωγές με τις οποίες θα είχε ενδεχομένως έρθει αντιμέτωπος. Ειδικά αν ξυπνούσαν οι ευαισθησίες του Π. Καμμένου, ο οποίος επίσης φωτογραφήθηκε σε δύο σκίτσα του Αρκά το Μάρτιο του 2019 παίζοντας το ρόλο του «χρήσιμου ηλιθίου» σε μια τραμπάλα όπου ο ρόλος του ήταν να διατηρεί τον μικρό πρωθυπουργό στην κορυφή ενώ μετά εκδιώχθηκε ως «ηλίθιος χοντρός», μιας και σε πολιτικό επίπεδο η συμφωνία των Πρεσπών είχε ήδη υπογραφεί και η παρουσία του δεν θεωρείτο πλέον απαραίτητη. Αντίστοιχα, δύο παιδάκια, στο ρόλο πρώην στελεχών των ΑΝΕΛ που αρνήθηκαν να ακολουθήσουν τον αρχηγό τους και να αποχωρήσουν από την κυβέρνηση, απεικονίζονταν σε γονυπετή στάση να «βάζουν πλάτη» ως στήριγμα του μικρού πρωθυπουργού στην τραμπάλα³⁰.

Επανερχόμενοι στην κριτική που άσκησε στην τέως κυβέρνηση ο Αρκάς, ας θυμηθούμε την απολογία του:

Ο Αρκάς θεωρεί ότι ο πολιτικός αμοραλισμός, ο κομματικός τυχολογισμός και η ανενδοίαστη εξαπάτηση υπήρχαν πάντα, άλλα έχουν φτάσει στον κολοφώνα τους μ' αυτήν την κυβέρνηση, τόσο ώστε να τον αναγκάσουν να σχολιάζει αυτό που πάντα σιχαινόταν: την κεντρική πολιτική σκηνή. Απέναντι σ' αυτή την αθλιότητα κανένας έντιμος άνθρωπος δεν δικαιούται να παραμείνει σιωπηλός

Ας δούμε τώρα, αναλυτικότερα, πώς σχετίζονται με την ανωτέρω δήλωση τα πραγματικά πεπραγμένα της κυβέρνησης μέσα από ορισμένα χαρακτηριστικά δημοσιεύματα του Τύπου³¹:

2005/2/17. Ο Cas Mudde, έγκριτος διανοητής με ευρύ συγγραφικό έργο στο λαϊκισμό, σε άρθρο του στην Guardian αναφέρεται στη σκοτεινή πλευρά του λαϊκισμού, με ιδιαίτερη μνεία στην Ελλάδα και το ΣΥΡΙΖΑ, προειδοποιώντας ότι όταν οι λαϊκιστές πάρουν στα χέρια τους την εξουσία, τα πράγματα μπορεί να πάρουν

³⁰ Ο Μαρτινίδης (2014) αναλύει τα σκίτσα της περιόδου, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που μόλις αναφέρθηκαν με τον Π. Καμμένο, σε ένα έξοχο κείμενό του με κοινωνικοπολιτικές τοποθετήσεις εις βάθος στο: *Ο εξ απαλών ονύχων δημοκόπος*, <https://athensreviewofbooks.com/arxeio/3963-o-eks-apalon-onyxon-dimokopos>

³¹ Για μια συνοπτική και συνάμα αποκαλυπτική αποτίμηση του κυβερνητικού έργου, με ιδιαίτερα σκληρή γλώσσα, βλ. την αναδημοσίευση άρθρου της γερμανικής Frankfurter Allgemeine (2018/4/17), <https://www.iefimerida.gr/news/410020/pio-skliro-arthro-poy-grafike-pote-gia-ton-tsipra-diaavaste-ti-egrapse-i-frankfurter> & για μια εξαιρετικά αναλυτική ιστορική αναδρομή όλων των ολισθημάτων του ΣΥΡΙΖΑ στην εξουσία, βλ. Papasantopoulos P. (2017/3/26). *SYRIZA's black bible*, <http://booksjournal.gr/γνώμες/item/2548-the-black-bible-of-syriza>

εξαιρετικά δυσάρεστη τροπή λόγω του ότι δεν αναγνωρίζουν ούτε νομιμοποιούν κανέναν πολιτικό αντίπαλο, υιοθετώντας έναν άκρατο αντιφιλελευθερισμό.

2015/11/8. Στην *Εφημερίδα των Συντακτών*, ο καθηγητής του ΑΠΘ Ν. Σεβαστάκης που δηλώνει πρώην αριστερός και με μακρά ιστορία στην Αριστερά λόγω της δράσης του πατέρα του, αναφέρει στη συνέντευξή του προς την Β. Γεωργακοπούλου:

Τώρα που ο ριζοσπαστισμός της ευκολίας κατέπεσε, αυτό που βλέπω δεν είναι κάποιος ρεαλισμός της αυτεπίγνωσης, αλλά μια «οπορτουνιστική» τεχνική εξουσίας.

Χωρίς να υπάρξουν πραγματικές εξηγήσεις για τη στροφή του κυβερνώντος ΣΥΡΙΖΑ, χωρίς δηλαδή τη ρητή αναθεώρηση του προγράμματος (της Θεσσαλονίκης ή των άλλων πολιτικοϊδεολογικών κειμένων του ΣΥΡΙΖΑ), κάποιοι πάνε να κυβερνήσουν παίρνοντας μέτρα, διορίζοντας στελέχη, κάνοντας παρελάσεις κ.λπ. Αριστερός ρεαλισμός για μένα δεν σημαίνει, όμως, να πηδάει κανείς από τη διαρκή κολακεία των κινημάτων στο «κόμμα του κράτους»

Πιο κάτω μάλιστα προσθέτει προφητικά: «Ανησυχώ, λοιπόν, για το εκκρεμές που μπορεί να πάει από έναν ματαιωμένο αριστερό λαϊκισμό σε μια δεξιά «αντιπολιτική». Δεν θα ήθελα οι αποτυχίες της συριζαϊκής Αριστεράς να γεννήσουν νέο φαρμάκι δημαγωγίας και αντίδρασης...».

Όταν το 2015 ο Ν. Σεβαστάκης μιλούσε για αποτυχίες, δεν θα μπορούσε να είχε προβλέψει όσες επακολούθησαν. Περίπου ένα χρόνο αργότερα, ο Σ. Μουμτζής δημοσίευε δύο άρθρα του στην ηλεκτρονική εφημερίδα *Liberal* με τίτλο «*Έχουν ξεφύγει τελείως*» (2016/9/26) και «*Το “μεταμοντέρνο πραξικόπημα”, προάγγελος λογοκρισίας*» (2016/10/12). Στο πρώτο αναφέρεται στις νομοθετικές πρωτοβουλίες των υπουργών του ΣΥΡΙΖΑ που βρίσκονται εκτός συνταγματικού πλαισίου ή κινούνται στα όρια του και «τη βούληση της συγκυβέρνησης να ελέγξει την τοπική αυτοδιοίκηση με τοποθέτηση γραμματέων-κομισαρίων δίπλα στους εκλεγμένους δημάρχους», ως «το τελευταίο συμβάν σε μια αλυσίδα πρωτοφανών ενεργειών που αποβλέπουν στον ασφυκτικό έλεγχο συγκεκριμένων περιοχών πολιτικών δράσεων που εκφεύγουν από τον εναγκαλισμό της κυβερνητικής εξουσίας». Παράλληλα, αναφέρεται στην βούληση της κυβέρνησης, όπως εκφράστηκε μερικούς μήνες νωρίτερα, περί «παράκαμψης του προβλεπόμενου από το Σύνταγμα τύπου της αναθέωρησής του» μέσω άτυπων δημοψηφισμάτων ενώ καταφέρεται εναντίον της απόπειρας χειραγώγησης της ενημέρωσης όπως επιδιώχθηκε με αντισυνταγματικές μεθοδεύσεις, όπως γνωμοδότησαν έγκυροι συνταγματολόγοι. Εκφράζει λοιπόν την απορία:

Τι σημαίνουν όλα αυτά; Για ποιο λόγο ο ΣΥΡΙΖΑ καταφεύγει σε έκνομες ενέργειες; Είναι η αλαζονεία της εξουσίας ή μήπως είναι ο φόβος και το άγχος του επερχόμενου τέλους; Είναι ο συνδυασμός των δύο. Με την ισχύ που προσφέρει η αλαζονική διαχείριση της εξουσίας πιστεύουν πως μπορεί να παρατείνουν την παραμονή τους σε αυτήν. Και μετέρχονται όλα τα μέσα.

Στο επόμενο άρθρο του συνεχίζει να προβληματίζεται σε σχέση με τις προσπάθειες ελέγχου των Μέσων, κρούοντας τον κώδωνα του κινδύνου για την ελευθερία έκφρασης:

Πάντα η Αριστερά στο όνομα της υπηρετήσης των πιο ψηλών ιδανικών διέπραττε τα φρικτότερα εγκλήματα. Πάντα, δήθεν υπερασπιζόμενη πανανθρώπινες αξίες στο τέλος τις ποδοπατούσε. Συνεπώς όταν ακούμε για «αντικειμενική ενημέρωση» και για «τάξη στο τηλεοπτικό τοπίο», να γνωρίζουμε πως η λογοκρισία –με οποιαδήποτε μορφή και διαβάθμιση– είναι προ των πυλών. Και ως γνωστόν, οι ελευθερίες είναι ενιαίες και αδιαίρετες. Ο παραμικρός περιορισμός τους ή τεμαχισμός τους οδηγεί στην ολική ακύρωση τους.

2016/10/8. Ο ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ι. Ιωακειμίδης, στο άρθρο του «Πού το πάει ο ΣΥΡΙΖΑ» στην εφημερίδα *Το Βήμα* προβαίνει σε μια εξαιρετικά διορατική τοποθέτηση σε σχέση με τις προσδοκίες και μεθοδεύσεις στις οποίες προβαίνει ο ΣΥΡΙΖΑ στοχεύοντας στη μελλοντική του παρουσία στην πολιτική σκηνή του τόπου κατ' εφαρμογή ενός μοντέλου που στη βιβλιογραφία ονομάζεται «dominant party system», το «σύστημα του ενός κυριαρχούντος κόμματος». Όπως αναφέρει, «στα συστήματα αυτά τα κυριαρχούντα κόμματα αποβλέπουν στην παραμονή τους στην εξουσία μόνα τους ή ως οι ισχυροί εταίροι ενός συνασπισμού για μεγάλη χρονική περίοδο, για τρεις ως πέντε δεκαετίες». Οι δύο εκδοχές που παρουσιάζονται στη βιβλιογραφία για τα εν λόγω συστήματα του «κυριαρχούντος κόμματος» αφορούν τη δημοκρατική εκδοχή και την αυταρχική εκδοχή. Ο Ιωακειμίδης αναφέρει ότι στη δημοκρατική εκδοχή το κόμμα παραμένει στην εξουσία λόγω της αποτελεσματικής διακυβέρνησης που μεταφράζεται σε εκδήλωση εμπιστοσύνης από τους πολίτες, ενώ αντίθετα:

Στην αυταρχική εκδοχή, καθώς η αποτελεσματικότητα απουσιάζει, το κόμμα καταφεύγει – ενώ έχει την εξουσία και προκειμένου να καταστεί «κυρίαρχο» – σε θεσμικές παρεμβάσεις, θεσμικές αλλοιώσεις και στρεβλώσεις όπως στον έλεγχο των μέσων επικοινωνίας και μέσων διαμόρφωσης της κουλτούρας, στον περιορισμό της πολυφωνίας, στον έλεγχο της δικαιοσύνης και άλλων ερεισμάτων εξουσίας (διοίκησης, αυτοδιοίκησης κ.τ.λ.) που του «επιτρέπουν» να παραμείνει στην εξουσία για μεγάλο

χρονικό διάστημα (χαρακτηριστικές περιπτώσεις σήμερα Τουρκία και Ρωσία). Επιπλέον θεσπίζει και έναν εκλογικό νόμο που του επιτρέπει (ή εκτιμά ότι του επιτρέπει), είτε είναι πρώτο είτε δεύτερο σε δύναμη κόμμα, να σχηματίζει κυβέρνηση σε συνασπισμό με άλλα μικρότερα κόμματα ως ο «ισχυρός εταίρος», καθώς και μορφές άμεσης δημοκρατίας με τις αναγκαίες συνταγματικές προσαρμογές.

Είναι εμφανές σε ποια παραλλαγή «κυριαρχούντος κόμματος» μπορεί να αποβλέπει τελικά ο ΣΥΡΙΖΑ (ή μέρος αυτού). Και γι' αυτήν έχει ανοίξει τη διαδικασία των πάσης φύσεως σχετικών παρεμβάσεων (συνταγματική αναθεώρηση κ.τ.λ.) αλλά και έχει προχωρήσει στη θέσπιση του εκλογικού νόμου (αναλογική) με την εκτίμηση ότι είτε έρχεται πρώτο ή δεύτερο κόμμα θα σχηματίζει αναποφεύκτως κυβέρνηση ως «ο ισχυρός εταίρος»

2016/10/12. Το άρθρο του ομότιμου καθηγητή του Πολυτεχνείου Κρήτης Ι. Γρυσπολάκη «*Γιατί ο ΣΥΡΙΖΑ δεν ανήκει στο Δημοκρατικό Τόξο*» που δημοσιεύτηκε την ίδια περίοδο στην ηλεκτρονική εφημερίδα *Liberal* βαδίζει στα ίδια περίπου βήματα με την ανωτέρω προβληματική όπως εκτέθηκε από τον καθηγητή Ιωακείμιδη, παραπέμποντας στο διάλογο δύο σημαντικών Γάλλων φιλοσόφων, του Alain Badiou και του Marcel Gauchet ³² που συμφωνούν ότι:

στον εθνικοσοσιαλισμό και τον φασισμό το πρόταγμα της απόλυτης κυριαρχίας επί της κοινωνίας υλοποιείται με την έμφαση στο έθνος-κράτος (η κα Γεροβασίλη δήλωσε προσφάτως ότι οι αντιρρήσεις της αντιπολίτευσης επί προτάσεων της Κυβέρνησης στρέφονται κατά του έθνους και του κράτους) και στη δημοψηφισματικού τύπου επικύρωση της παντοδυναμίας του ηγέτη». Αντίστοιχα, «στον σοβιετικό κομμουνισμό, το πρόταγμα της αυτονομίας υλοποιείται με την απόλυτη κυριαρχία του Κράτους επί της κοινωνίας». Και αν αυτά αναφέρονται κατ' αρχάς από τον Marcel Gauchet, ο οποίος πρεσβεύει τη σοσιαλδημοκρατία, έρχεται στη συνέχεια ο Alain Badiou, ο οποίος πρεσβεύει την παλιννόστηση του κομμουνισμού, και μας λέει ότι «δεν αρνείται τα κοινά στοιχεία μεταξύ φασισμού, ναζισμού και κομμουνισμού, που είναι η δεσποτική εξουσία του Κόμματος και η καταστολή κάθε αντιπολιτευτικής φωνής».

2016/10/22. Μερικές μέρες αργότερα, ένα άλλο άρθρο δημοσιεύεται στο *Βήμα*, από τον Π. Ελευθεριάδη με τίτλο «*Αυταρχισμός: από τη θεωρία στην πράξη*» και χαρακτηρίζει τη ροπή του Τσίπρα προς τον αυταρχισμό ως απότοκο των ιδεολογικών καταβολών του στον μαρξισμό μιας κι ουσιαστικά, εκτός των άλλων, αποτελεί μια θεωρητική θεμελίωση του αυταρχισμού.

³² Σύμφωνα με τον καθηγητή, ο διάλογος αυτός περιλαμβάνεται στις σελίδες 72-73 του βιβλίου «*Διάλογος για τον καπιταλισμό, τον κομμουνισμό και το μέλλον της Δημοκρατίας*. Εκδόσεις Πατάκη, 2016).

2018/6/29. Στην εφημερίδα *Εστία* ο Καραχάλιος αναφέρεται στην πρόσφατη επίσκεψη του Α. Τσίπρα στο Λονδίνο και τη συνάντηση με την Τερέζα Μαϊή στο άρθρο του «*Αδίστακτος και κυνικός δημοκόπος*», προβαίνοντας σε άμεση επίθεση εναντίον του ΣΥΡΙΖΑ και του πρωθυπουργού:

Αδίστακτη χρήση του λαϊκισμού στην διατύπωση του πολιτικού λόγου και στην πρακτική διαχείρισης των προβλημάτων της χώρας, με στόχο την χειραγώγηση της ελληνικής κοινωνίας και την ύποταγή της στις όρέξεις της «πρώτη φορά» άριστεράς. Απέραντος ένθουσιασμός για το αξιοθρήνητο στην πραγματικότητα «χιούμορ» του πρωθυπουργού μας, ως έπιστέγασμα μιάς άπιθανης κυβερνητικής ελαφρότητας, αντίστροφως ανάλογης με τους εθνικούς κινδύνους που μās περιζώνουν, υπό τὰ χειροκροτήματα πειθήνιων κονδυλοφόρων, γλοιωδών παρατρεχάμενων και αδίστακτων καιροσκόπων.

2018/8/1. Ο Μαραγκάκης δημοσιεύει το άρθρο «*Ο αμοραλισμός του ΣΥΡΙΖΑ*» αναφερόμενος στην ισοπεδωτική πυρκαγιά στο Μάτι όπου μέσα σε λίγες ώρες βρήκαν φρικτό θάνατο 100 και πλέον πολίτες υπό αδιευκρίνιστες ακόμα συνθήκες σε σχέση με τις ευθύνες της πολιτικής προστασίας εφόσον η κυβέρνηση διατείνεται ότι οι επιχειρησιακές ενέργειες ήταν οι δέουσες:

Πρόκειται για μία καλά ενορχηστρωμένη επικοινωνιακή πολιτική που προσπαθεί να επιρρίψει τις ευθύνες στον οποιονδήποτε πλην κυβέρνησης – περιφέρειας, προσβάλλοντας ακόμη και νεκρούς ανθρώπους και διαπράττοντας τη μέγιστη ύβρη; Σαφώς αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Ήταν και είναι ο αμοραλισμός της κυβέρνησης, ο αμοραλισμός του ΣΥΡΙΖΑ που είναι διάχυτος στην οργανική του δομή, από υπουργικές θέσεις μέχρι στελέχη, αποδεικνύοντας στην πράξη πως πρόκειται για ένα απόλυτα ομοιογενές σύνολο. Μαζί, φυσικά, και οι ΑΝΕΛ. Και είναι όλοι τους επικίνδυνοι.

Ένα περίπου μήνα πριν τις επερχόμενες εθνικές εκλογές του Ιουλίου, κι ενώ στις ευρωεκλογές ο ΣΥΡΙΖΑ είχε χάσει αρκετή από την πρότερη εκλογική του δύναμη τερματίζοντας με ποσοστό 9% χαμηλότερο πίσω από την πρώτη ΝΔ με την επόμενη ήττα να φαντάζει αναπόφευκτη, ξεσπά νέο σκάνδαλο που απασχολεί την κοινή γνώμη:

2019/3/16. Το *Βήμα* αναφέρει στο άρθρο του με τίτλο «*Θολωμένος ΣΥΡΙΖΑ μεταξύ ρεαλισμού και ιδεοληψίας*»:

Το αποτέλεσμα ήταν ένα κόμμα που πίστευε (ή φαντασιωνόταν) ότι είναι σχεδόν αντικαπιταλιστικό, να εφαρμόζει μια πολιτική που μόνο ως νεοφιλελεύθερη μπορεί να χαρακτηριστεί, συμπεριλαμβανομένων των ιδιωτικοποιήσεων, των μέτρων λιτότητας, των αλλαγών στο ασφαλιστικό, αλλά και της καταφυγής στην αστυνομική βία (έως του σημείου των προληπτικών συλλήψεων).

2019/5/28. Λίγες μέρες μετά την ήττα του ΣΥΡΙΖΑ στις αυτοδιοικητικές εκλογές και τις ευρωεκλογές που πραγματοποιήθηκαν την ίδια μέρα, ο Ζαχαριάδης δημοσιεύει άρθρο στο CNN Greece με τίτλο «Γιατί έχασε ο ΣΥΡΙΖΑ», αποπειρώμενος μια ανάλυση των αιτιών που οδήγησαν στο δυσμενές εκλογικό αποτέλεσμα. Έμφαση αποδίδεται στο γεγονός ότι η κυβέρνηση και η μεγάλη πλειοψηφία των ηγετικών στελεχών υποτίμησαν την Αριστερά, εφόσον εφάρμοσαν ένα σκληρό οικονομικό πρόγραμμα επιχειρώντας παράλληλα να πείσουν ότι ασκούν «ταξική πολιτική». Αναφέρεται επίσης στο γεγονός της εμμονικής συγκυβέρνησης με τον Πάνο Καμμένο, και της ανεξήγητης (ή όχι και τόσο, η σημείωση δική μου) υποχώρησης σε πιέσεις συντηρητικών θεσμών (βλ. υπόθεση Φίλη-Εκκλησίας) αλλά και της υπογραφής μιας κατ'ουσίαν αντιμεταναστευτικής συμφωνίας με την ΕΕ και την Τουρκία. Συνεχίζοντας, υπογραμμίζει:

Κυρίως, όμως, έδωσαν την αίσθηση ότι γρήγορα ενδύονται τον μανδύα της εξουσίας. Δεν είναι μόνο ότι άνοιξαν τις πόρτες τους σε μια σειρά από στελέχη του παλιού πολιτικού συστήματος, αυτού που, την ίδια ώρα, κατήγγειλαν με τόση ένταση. Είναι περισσότερο ότι ορισμένες φορές επέδειξαν έπαρση, κινούμενοι με άνεση σε δρόμους και λεωφόρους ζένης προς το ήθος και τις αξίες της Αριστεράς.

2019/6/7. Στο *Πρώτο Θέμα* δημοσιεύεται άρθρο της Λυγερού με τίτλο: «Ρουσφέτια, τακτοποιήσεις και διορισμοί ημετέρων μέχρι την τελευταία ημέρα από τον ΣΥΡΙΖΑ». Αφορά αρκετές περιπτώσεις αποσπάσεων συγγενών και φίλων στη Βουλή, «όργιο μεταθέσεων, προσλήψεων και μετατάξεων που επιχείρησε να πραγματοποιήσει η κυβέρνηση στην εκπνοή της θητείας της» επιφέροντας ένα ακόμα πλήγμα στο ήδη ταλαιπωρημένο γόητρο του ηθικού πλεονεκτήματος της απερχόμενης κυβέρνησης Τσίπρα. Καταγγελίες έγιναν από συνδικαλιστικές ενώσεις της ΕΛΑΣ για τακτοποίηση ημετέρων, από τον Β. Κικίλια, τομεάρχη της ΝΔ στο υπουργείο Εθνικής Άμυνας, περί μετάθεσης προσωπικού σε θέσεις εξωτερικού κατά παράβαση της νομοθεσίας ενώ «στον χορό των ρουσφετολογικών τακτοποιήσεων της τελευταίας στιγμής ενεπλάκη και η Τασία Χριστοδουλοπούλου, η κόρη της οποίας μετατάχθηκε από άλλη υπηρεσία του Δημοσίου στη Βουλή των Ελλήνων, οι εργαζόμενοι στην οποία είναι πολλαπλώς προνομιούχοι». Μάλιστα, η αντιπρόεδρος της Βουλής ομολόγησε –με ειλικρίνεια μεν, αλλά και κυνισμό– ότι για τη μετάταξη αυτή «αξιοποιήθηκαν κάποιες γνωριμίες και διασυνδέσεις». Το δημοσίευμα συνεχίζει κατονομάζοντας αρκετά ακόμα ρουσφέτια και ευνοϊκές μετατάξεις τα οποία εντέλει δημιούργησαν μεγάλη ένταση στο εσωτερικό

του ΣΥΡΙΖΑ και μετά την κατακραυγή των Μέσων οδήγησαν τον Αλέξη Τσίπρα να ζητήσει προσωπικά το πάγωμα των μετατάξεων³³.

2019/6/10. Με άρθρο του στην Athens Voice, ο Βουλαρίνος προσπαθεί να δώσει μια απάντηση στην ερώτηση «Γιατί τους εξοργίζει τόσο ο Αρκάς;» και έχει κάνει τους κυβερνητικούς να «βγάσουν καπνούς από τα αυτιά». Υποστηρίζει ότι η βασική αιτία είναι το γεγονός ότι η σάτιρα του Αρκά είναι καθαρή, τόσο ώστε κανείς να μην μπορεί να του καταλογίσει τίποτα επί της ουσίας είτε επί της προθέσεως. Η συχνή κριτική, λοιπόν, επαφίεται στο γεγονός ότι «έχει χάσει το χιούμορ» του, «λες και όταν κάποιος ξεσκεπάζει μια απάτη το πιο σημαντικό είναι το στυλ και όχι το αν η απάτη είναι πραγματική». Σε δεύτερο επίπεδο, υπογραμμίζει μια σημαντική λεπτομέρεια: το γεγονός ότι η «αριστερά στην Ελλάδα μετά τη μεταπολίτευση απολάμβανε σατιρική ασυλία» μιας και τις λίγες φορές που έμπαινε στο στόχαστρο, αυτό γινόταν με τρόπο ήπιο και κάποιο είδος συμπάθειας, χωρίς να βάζονται οι βασικές αξιακές δομές ή η ιδεολογία της. Και συνεχίζει με την εξής διαπίστωση:

Η Πρώτη Φορά Αριστερά στην εξουσία τα αλλάζει όλα αυτά, με αποτέλεσμα οι άνθρωποι που για δεκαετίες ήταν στο απυρόβλητο να ενοχλούνται όταν συνειδητοποιούν ότι δεν μπορεί παρά να έχουν τη μοίρα που κάθε εξουσία έχει στις δημοκρατίες. Αν συνυπολογίσουμε μάλιστα πως μιλάμε για ανθρώπους που ούτε καν γουστάρουν τις δημοκρατίες καταλαβαίνουμε γιατί το μέγεθος της ενόχλησης τους είναι τόσο μεγάλο.

Στην ίδια περίπτωση κατεύθυνση εστιάζει και το άρθρο του Βάμβακα στο *Lifo*, «Τα κακομαθημένα παιδιά. Ποιος τελικά επιτρέπεται να κάνει χιούμορ στην Ελλάδα;» που δημοσιεύτηκε μερικές μέρες μετά τη δημοσίευση της σειράς ΠΧΠ του Αρκά που είδαμε ότι προκάλεσε το μένος των κυβερνητικών κύκλων λόγω της προσωποποιημένης σάτιρας προς το πρόσωπο του Αλέξη Τσίπρα, ως μικρού δυνάμει πρωθυπουργού. Αναφέρει λοιπόν χαρακτηριστικά:

Το γεγονός ότι το γελοιογραφικό χιούμορ, ταυτισμένο στην Ελλάδα με μια αντιεξουσιαστική θεώρηση των πραγμάτων, στρέφεται εναντίον της αριστεράς δεν γίνεται αποδεκτό όχι τόσο από τους άμεσα θιγόμενους πολιτικούς πρωταγωνιστές όσο από αυτούς που τους υποστηρίζουν ανοιχτά, ντροπαλά ή ενοχικά. Είναι δύσκολο να δεχτείς ότι τα αστεία με τα οποία κάποτε γέλαγες τελικά αφορούσαν εσένα τον ίδιο.

³³ Την ίδια περίοδο στον Τύπο δημοσιεύεται ένα άρθρο που υπενθυμίζει τον νόμο Σαμαρά που απέτρεπε το διορισμό συγγενών, βλ. (2019/6/9) *Ο νόμος Σαμαρά που απέτρεπε τον διορισμό συγγενών και η προκλητική συμπεριφορά του ΣΥΡΙΖΑ*, <https://www.thepresident.gr/2019/06/09/katargisan-kryfa-nomo-toy-samara-gia-na-diorisoyn-toys-syggeneis-toys-eggrafa-apokalypsi-thepresident/?fbclid=IwAR1-KYXrPpQYgbs5FsoII-JWGeICdF3W7c67ocvA08jZNAmlrD6IPeb7ec>

Η τελευταία φράση ενδεχομένως να αντικατοπτρίζει με τον πλέον εύγλωττο τρόπο την αιτία των σφοδρών αντιδράσεων όσων ήθελαν να πιστεύουν ότι ο Αρκάς γέρασε, πέθανε, έχασε το χιούμορ του ή πούλησε τα δικαιώματα για το brandname του³⁴. Ο Αθανασιάδης (2019)³⁵, θυμίζει χαρακτηριστικά, όπως θα έλεγε και ο Κόκορας του Αρκά, «Άμα σε προδίδουν και οι φαντασιώσεις σου, τι να περιμένεις από τη ζωή...». Με λίγο πιο ψυχαναλυτικούς όρους, οι δυσαρεστημένοι ψηφοφόροι του κυβερνώντος κόμματος προέβαλαν στον Αρκά την απογοήτευσή τους από την μεταλλαγμένη Αριστερά και τις ματαιωμένες προσδοκίες τους.

Μια αντίστοιχη ματαίωση με άμεσο πλήγμα στην «απόλαυση», κατά την προσφιλή λακανική «jouissance», βίωσε άλλωστε και ο Σλάβοι Ζίζεκ όταν το 2013 στήριξε, εναπέθετε τις ελπίδες του κι επαινούσε το ΣΥΡΙΖΑ σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που να ισχυριστεί ότι όποιος δεν τον ψηφίσει στις επόμενες εκλογές, θα πρέπει να πάει σε γκούλαγκ. Οι εξαιρετικά δημοκρατικές ιδέες του, αν και σαρκαστικές όπως ο ίδιος ισχυρίστηκε αργότερα, καταδικάστηκαν από πολιτικούς κύκλους τόσο της ΝΔ όσο και του ΠΑΣΟΚ. Ο ίδιος βέβαια, υποστήριξε ότι επρόκειτο προφανώς για μια χιουμοριστική υπερβολή, και κατηγόρησε τους επικριτές του για έλλειψη χιούμορ. Μερικά χρόνια αργότερα, το 2016, ανέφερε πως ο ΣΥΡΙΖΑ απέτυχε να αξιοποιήσει την ευκαιρία που του δόθηκε σε αυτή την καίρια χρονική στιγμή και αντ'αυτού υποτάχθηκε πλήρως στις υποταγές της ΕΕ, διαψεύδοντας με τον πλέον αδίστακτο τρόπο όλα τα αφηγήματα της Αριστεράς. Λίγο πριν τις εκλογές του 2019, έφτασε να δηλώσει ότι ο ΣΥΡΙΖΑ αποτελεί «μέγα τραγωδία» για την Ελλάδα, και μία μέρα μετά δήλωνε στην εφημερίδα *Independent* πως παρότι είχε πιστέψει στο ΣΥΡΙΖΑ, η εκλογική του ήττα ήταν προδιαγεγραμμένη από τη στιγμή που εισχώρησε στις δυνάμεις του καπιταλισμού, ισχυριζόμενος πως ο ΣΥΡΙΖΑ δεν διαφέρει πλέον σε τίποτα από τα υπόλοιπα κόμματα³⁶.

³⁴ Για μια χιουμοριστική παρουσίαση της συνωμοσιολογίας που αφορά το όνομα του Αρκά από τους ίδιους τους διαχειριστές της σελίδας το 2016, βλ. (2016/5/10). *Να ποιος είναι ο Αρκάς. Και δεν είναι αυτό που νομίζεις*, <https://www.news247.gr/viral/na-poiios-einai-o-arkas-kai-den-einai-ayto-poy-nomizeis.6426666.html>

³⁵ Βλ. Αθανασιάδης, Κ. (2019/3/26), *Αρκάς και ΣΥΡΙΖΑ, ή: Η Θέκλα στην εξουσία*, <https://www.liberal.gr/news/arkas-kai-suriza-i-i-thekla-stin-exousia/245512>

³⁶ Για μια πληρέστερη απεικόνιση του ιστορικού αυτής της μεταστροφής, βλ. (2013/5/25) Ζίζεκ: «*Ξεκάθαρα σαρκαστικό*» το σχόλιό μου για γκούλαγκ, <https://www.skai.gr/news/politics/zizek-ksekathara-sarkastiko-to-sxolio-mou-gia-gkoulagk>, (2013/5/25) Θ. Πάγκαλος: «*Να πάει φυλακή ο Τσίπρας που χειροκρότησε τον Ζίζεκ και τα γκούλαγκ*», <https://www.tovima.gr/2013/05/21/afieromata/th-pagkalos-na-paei-fylaki-o-tsipras-poy-xeirokrotise-ton-zizek-kai-ta-gkoulagk/>

Πολιτάκης (2016/10/19). *Ο Ζίζεκ τρολάρει και το καραβάνι προχωρά*,

1.2.Λαϊκισμός και ΣΥΡΙΖΑ

Η σύντομη ανάλυση της κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας εντός της οποίας γεννήθηκε η σάτιρα του Αρκά ως αντίδραση σε όλα τα κυβερνητικά ολισθήματα που ακροθιγώς αναφέρθηκαν, μιας και οι ευκαιρίες για σάτιρα που προσφέρθηκαν εντός της τετραετίας της διακυβέρνησης των ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ ήταν πολύ περισσότερες από όσες θα μπορούσαν να αναφερθούν σε ένα πόνημα τόσο περιορισμένης έκτασης, καταλήγουν σε καίρια ερωτήματα: Γιατί ο ΣΥΡΙΖΑ κατηγορήθηκε για λαϊκισμό; Οι κατηγορίες αυτές είναι έγκυρες; Ποιες είναι οι συνιστάμενες βάσει των οποίων θα πρέπει να εξεταστεί η συνολική κυβερνητική πολιτική προκειμένου να αποδειχθεί ότι πράγματι εκφράζει λαϊκιστικά αφηγήματα; Και αν εντέλει αποδειχθεί, πόσο επικίνδυνη μπορεί να γίνει;

Η τελική Έκθεση του Διεθνούς Φόρουμ για τη Δημοκρατία στο Στρασβούργο το 2017³⁷ αναφέρει ότι ο λαϊκισμός αποτελεί την τρίτη ισχυρότερη πολιτική δύναμη στην Ευρώπη με 19% των ψηφοφόρων να υποστηρίζουν αριστερά ή δεξιά λαϊκιστικά κόμματα (σ.4), ενώ εκφράζονται έντονοι προβληματισμοί σε σχέση με την υιοθέτηση αυταρχικών και αντιφιλελεύθερων αφηγημάτων από τα υπόλοιπα κόμματα. Εφόσον ο λαϊκισμός θέτει σε κίνδυνο την ισορροπία των φιλελεύθερων δημοκρατιών, διασαλεύοντας την εμπιστοσύνη στους θεσμούς και τα ηθικά θεμέλια της κοινωνίας (σ. 23), αντιλαμβανόμαστε την ευρύτερη πολιτική σημασία του κινδύνου που ελλοχεύει.

<https://www.lifo.gr/articles/opinions/118086>

(2016/7/12) Σλάβοι Ζίζεκ: *Ο ΣΥΡΙΖΑ τη μία κερδίζει και την άλλη παραδίνεται.*

<https://www.thetoc.gr/politiki/article/slabei-zizek-o-suriza-ti-mia-kerdizei-kai-tin-paradinetai/>

Μαντζίκος (2019/4/20), *Σλάβοι Ζίζεκ: Μέγα τραγωδία για την Ελλάδα ο ΣΥΡΙΖΑ.*

<https://www.liberal.gr/politics/slabei-zizek-mega-tragodia-gia-tin-ellada-o-suriza/249024>

Zizek (2019/7/8), *I believed in Syriza, but their election defeat was secured the moment they caved in to the forces of capitalism.*, <https://www.independent.co.uk/voices/syriza-greece-election-tsipras-new-democracy-troika-austerity-varoufakis-a8993811.html>

³⁷ Διαθέσιμη στη σελίδα: <https://rm.coe.int/world-forum-for-democracy-2017-final-report/16807840c7>

Σε εγχώριο επίπεδο, οι τοποθετήσεις των δημοσιογράφων³⁸, αναλυτών³⁹ και ακαδημαϊκών⁴⁰ στον Τύπο προφανώς φωτίζουν κάποιες πλευρές του λαϊκιστικού αφηγήματος γενικότερα και του ΣΥΡΙΖΑ ειδικότερα, υπό το πρίσμα ατομικών και συλλογικών προσλήψεων και αναπαραστάσεων, δηλαδή υπό το πρίσμα του υποκειμενισμού. Από επιστημονικής απόψεως, όμως, θα πρέπει να υιοθετηθεί κάποια συγκεκριμένη μεθοδολογία προκειμένου οι ρητορικές και οι πολιτικές της διακυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ να υποβληθούν στη βάσανο της ανάλυσης που θα είναι σε θέση να αποδώσει εγκυρότερα συμπεράσματα.

Ο λαϊκισμός, βέβαια, αποτελεί μια έννοια που δύσκολα προσδιορίζεται και περιχαράκωνεται σε στενά επιστημονικά πλαίσια, εφόσον στη βιβλιογραφία αναφέρεται ως ασαφής ή ακόμα και «ύπουλη» (Stavrakakis & Katsambekis, 2014, σ.121). Εντούτοις, δεν αποτελεί ούτε νέο ούτε πρωτότυπο φαινόμενο, μιας και είναι σύμφυτο με τη δημοκρατία εφόσον οφείλεται στην ανοιχτή φύση του συστήματός της που επιτρέπει την ίδια της την αμφισβήτηση, με ροπή προς την υπερβολή και τη δημαγωγία, την πάλη μεταξύ ατομικού και συλλογικού συμφέροντος (Μποτόπουλος, 2018, σ.21-22). Έτσι, έως και σήμερα δεν έχει επέλθει συμφωνία όσον αφορά το ακριβές νόημα και περιεχόμενο του όρου «λαϊκισμός» (Müller, 2017, σ.21) ενώ πολλοί αναλυτές ανησυχούν διότι θεωρούν ότι δεν αποτελεί απλά μια «σκιά της δημοκρατίας» αλλά μια παραποιημένη εκδοχή της, που όμως καταφέρνει να ξεγελά ως σωσίας της (Müller, 2014, σ.7) και να απειλεί εκ βάθρων τα θεμέλιά της (Pappas, 2019, σ.82). Βέβαια, η αδυναμία στην περιχαράκωση της έννοιας του λαϊκισμού ίσως υποδηλώνει ότι ο όρος περικλείει ευρείες και συχνά αλληλοαποκλειόμενες παραμέτρους, που ερμηνεύονται κατά το δοκούν από διαφορετικές ομάδες συμφερόντων με ποικίλες ατζέντες.

³⁸ (2016/12/29). *Reuters: Ο λαϊκισμός χάνει εκεί που γεννήθηκε – στην Ελλάδα*, <https://www.mononews.gr/latest/politics-reuters-o-lekismos-chani-eki-pou-gennithike-stin-ellada>
Τριανταφύλλου Β. (2018/12/16), *Οι «κοιμώμενοι» ηγέτες και το τέρας του λαϊκισμού*, <https://www.real.gr/basilis-triantafyllou/arthro/oi-koimomenoi-igetes-kai-to-teras-tou-laikismou-513561/>

³⁹ Βλ. Eichengreen B. (2018/11/15). *Ο κοινός παρονομαστής του λαϊκισμού*, <https://www.tanea.gr/print/2018/11/15/opinions/o-koinos-paronomastis-tou-laikismou/>

⁴⁰ Για μια αναλυτική παρουσίαση των πεπραγμένων του ΣΥΡΙΖΑ και της λαϊκιστικής του πολιτικής, βλ. Αναγνωστόπουλος Κ. (2016/10/5). *Περί ΣΥΡΙΖΑ*, <https://kpanagnostopoulos.wordpress.com/2016/10/05/περί-συριζα/>, & Kalyvas, S. (2017). What Democracies Can Learn From Greece's Failed Populist Experiment, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/05/greece-populism-syriza-trump-imf-eurozone/525369/>

Ο Müller υποστηρίζει πως εφόσον πρόκειται για αμφιλεγόμενη πολιτική έννοια (2014, σ. 25), μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως όπλο στα χέρια πολλών που την εντάσσουν στη φαρέτρα τους για να κατηγορήσουν τους αντιπάλους τους. Η εκατέρωθεν ανταλλαγή «φιλοφρονητικών» λαϊκιστικών βελών, δεν επιτρέπει να διακρίνουμε τους αληθινούς λαϊκιστές από όσους απλώς κατηγορούνται ως τέτοιοι από αντιπάλους τους. Αν ο λαϊκισμός είναι και φίλος και εχθρός της δημοκρατίας, αν δεν αποτελεί προνόμιο ή στίγμα αλλά διεκδικείται και αποδίδεται σε όλες τις πολιτικές κατευθύνσεις, τότε όλα εξαρτώνται από το πρίσμα και την πολιτική παράδοση που υιοθετείται κατά την εξέταση του όρου.

Ανεξαρτήτως πρόσληψης, πάντως, ο λαϊκισμός διεκδικεί μια πρωταγωνιστική θέση στο πολιτικό γίγνεσθαι ακριβώς λόγω της ευελιξίας του εννοιολογικού του πλαισίου και του φαντασιακού χώρου όπου εδράζεται. Όμως, όπως υπογραμμίζει ο Müller, δεν αρκεί να ορίσουμε μια σειρά κριτηρίων ώστε να διακρίνουμε τους λαϊκιστικούς ισχυρισμούς αλλά να αντιμετωπίσουμε το συνολικό αφήγημα του λαϊκισμού ως συγκεκριμένη αλληλουχία δράσεων που τείνουν να συντονίζονται με τις συνέπειες των κυρίαρχων ισχυρισμών στους οποίους προβαίνουν οι λαϊκιστές. Η αναζήτηση ενός στατικού ορισμού δεν αρκεί. Χρειάζεται επίσης να κατανοήσουμε τον λαϊκισμό ως μια δυναμική διαδικασία που έχει απασχολήσει και εξακολουθεί να απασχολεί την κοινωνία τα τελευταία χρόνια.

Ο Βασίλης Τριανταφύλλου σε άρθρο του στην εφημερίδα *Real News* (2018/12/18) αναφέρεται στον λαϊκισμό ως διπλό κίνδυνο και διπλό λάθος αναφέροντας:

Από τη μια αυξάνονται ταχύτατα οι χώρες που μπαίνουν στη λίστα των εθνικολαϊκιστών με την ανάδειξη δυνάμεων του σκότους και από την άλλη τα κόμματα του «δημοκρατικού τόξου», για να αμυνθούν και να περιορίσουν τις απώλειες των ψηφοφόρων, είτε ασπάζονται μέρος των απόψεων και των πρακτικών του συγκεκριμένου χώρου, είτε «βαφτίζουν» την κάθε κοινωνική αντίδραση ως ενέργεια ακραίων εθνικιστικών στοιχείων.

Υποστηρίζει λοιπόν, ότι πρώτον κακώς οι πολιτικοί επιχειρούν να αναχαιτίσουν τις δυνάμεις των νεοφασιστών προσπαθώντας να τους μιμηθούν και δεύτερον είναι λάθος κάθε κοινωνική αντίδραση να «χαρίζεται» στους εθνικιστές έτσι ώστε να παρατείνεται η παρουσία τους στην εξουσία. Εάν ο κίνδυνος υποτιμηθεί, το αποτέλεσμα θα είναι δραματικό και η Ευρώπη θα συρθεί σε σκοτεινές εποχές με σοβαρές κοινωνικοπολιτικές συνέπειες, όπως αυτές που άρχισε να βιώνει η Ελλάδα σε

επίπεδο αμφισβήτησης θεσμών και κάθε αίσθησης νομιμότητας κατά τη διάρκεια την αντιδημοκρατικών πρακτικών που εφάρμοσε η διακυβέρνηση των ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ (Zeri, 2017) από όταν ανέλαβε την εξουσία (δημοψήφισμα, υπονόμηση της αρχής της διάκρισης των εξουσιών, παράκαμψη των Ανεξάρτητων Αρχών, σοβαρές παρεμβάσεις στη δικαιοσύνη, αντισυνταγματική παρέμβαση στο τηλεοπτικό πεδίο κ.λπ.). Εξάλλου, κράτος δικαίου και δημοκρατία είναι αλληλένδετα: το ένα δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το άλλο (Müller, 2017, σ.99). Από την άλλη, ο Mudde (2018b) σε άρθρο του υποστηρίζει ότι οι πρόσφατες έρευνες υποδηλώνουν πως οι λαϊκιστές εξακολουθούν να αποτελούν τη μειοψηφία, έστω και ηχηρή, αλλά ότι ο κίνδυνος που αντιπροσωπεύουν δεν είναι τόσο ισχυρός. Ο Μποτόπουλος, αντίθετα, διαπιστώνει ένα άμεσο κίνδυνο εξάλειψης ή δομικής έκπτωσης της δημοκρατίας, άρα μια απειλή για την ευημερία της ανθρωπότητας, από το γενικότερο χαμήλωμα του ήθους που καλλιεργεί ο λαϊκισμός (2018, σ.26).

Στο παρελθόν, η εκδήλωση του λαϊκισμού έφερε κυρίως δεξιό πρόσημο και συνδεόταν με εθνικιστικά ιδεολογήματα (Mudde, 2018a). Πιο πρόσφατα ο λαϊκισμός υπό το πρίσμα των αριστερών αφηγημάτων θεωρήθηκε ακόμα και ως ευεργετικός για την κοινωνία⁴¹ εφόσον είχε ως στόχο να συνενώσει και να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα του λαού (Stavrakakis & Katsambekis, 2014, σ.127) ενώ ο Mudde (2015) σε άρθρο του στην Guardian αμφισβητεί το εν λόγω επιχείρημα. Κι αυτό γιατί όλα εξαρτώνται από την οριοθέτηση της έννοιας του «λαού»: ποιοι περιλαμβάνονται και ποιοι όχι, ποιοι τον αποτελούν και ποιοι αποκλείονται από αυτόν. Προφανώς ένα λαϊκιστικό κόμμα όταν μιλά για λαό, δε μιλά για το τμήμα του εκλογικού σώματος που δεν αποτελεί τους ψηφοφόρους του και οι οποίοι εξοβελίζονται στο χώρο των «εκτός πραγματικότητας», των «ανεπιθύμητων», των «εχθρών του λαού» όταν τολμούν να πιστεύουν κάτι διαφορετικό ή να ονειρεύονται μια άλλη συλλογική μοίρα (Μποτόπουλος, 2018, σ.38). Στην προκειμένη περίπτωση το συνενωτικό κλίμα αφορά τη μειοψηφία του λαού που το επιλέγει, αποκτά ισχύ και αυτόματα μετατρέπεται σε κυρίαρχο λαό και καθοδηγητή των αποφάσεων των λαϊκιστικών αφηγημάτων. Είδαμε και νωρίτερα, άλλωστε, μερικές ενδείξεις για τους τρόπους με τους οποίους η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ νοηματοδοτούσε το «λαό», στα αφηγήματα περί «εμείς ή αυτοί»,

⁴¹ Η αισιόδοξη αυτή προοπτική δεν υιοθετείται καθολικά. Για μια αναφορά στην ευρύτερη Ευρωπαϊκή ανησυχία που προκαλούν τα νέα λαϊκιστικά αφηγήματα, βλ. Μπαστέα, Ν. (2018/11/10). *Ξυπνούν τα φαντάσματα του 1918*, <https://www.tanea.gr/print/2018/11/10/politics/ksypnoun-ta-fantasmata-tou-1918/>

«ή τους τελειώνουμε ή μας τελειώνουν»⁴², εφόσον αρχή του ΣΥΡΙΖΑ δεν είναι ο εθνολαϊκισμός ή ο αριστερός ριζοσπαστισμός αλλά ο ολισμός (Σιακαντάρης, 2016). Ο Μποτόπουλος, εξάλλου, υπενθυμίζει ότι ο λαϊκισμός συμβάλει στην έκπτωση των θεσμών, διευκολύνοντας τη διολίσθηση σε έναν αυταρχισμό με δημοκρατική επίφαση (2018, σ.145).

Εξετάζοντας τη βιβλιογραφία αναλυτικότερα, διαφαίνονται κάποιες κύριες τάσεις στον τρόπο εξέτασης της έννοιας λαϊκισμός, ένας από τους πιο πολυσυζητημένους όρους στον 21^ο αιώνα (Mudde & Kaltwasser, 2017, σ.15). Η μεθοδολογική προσέγγιση του Λακλάου περί ποιοτικής ανάλυσης του λαϊκιστικού λόγου, που υιοθετήθηκε κυρίως από το Σταυρακάκη⁴³ και τείνει να υποστηρίζει ότι ο λαϊκιστικός λόγος συνενώνει παρά πολώνει (Stavrakakis & Katsambekis, 2014), η θεωρία του Müller με τις επτά κατευθυντήριες γραμμές για την αναγνώριση και διαχείριση του λαϊκιστικού χαρακτήρα ενός πολιτικού αφηγήματος και οι ευρύτερες τοποθετήσεις του Mudde με τις τρεις βασικές έννοιες του λαού, της ελίτ και της γενικής βούλησης που φαίνεται να αντικατοπτρίζουν σε μεγάλο βαθμό την τυπολογία Müller αν και τονίζεται ότι η φύση του λαϊκισμού είναι αβαθής, με αποτέλεσμα να αποτελεί εύπλαστη έννοια που υιοθετεί διαφορετικές μορφές σε διαφορετικές εποχές και μέρη (Mudde & Kaltwasser, 2017, σ.25). Τέλος, έχουν αναφερθεί στη βιβλιογραφία εναλλακτικές θεωρητικές παραδόσεις (Τερζούδη, 2016, σ.5) που όμως δεν φαίνεται να υιοθετούνται ευρέως οπότε δεν κρίνεται αναγκαίο να διερευνηθούν περαιτέρω.

⁴² Ο Παππάς (2015, σ.195-196) αναφέρεται επίσης στην προεκλογική καμπάνια του Α. Τσίπρα το 2012 όταν το βασικό του σύνθημα ήταν «ή αυτοί ή εμείς», συνοδευόμενο από τη διακήρυξη ότι «όλοι μαζί μπορούμε να τους ανατρέψουμε».

⁴³ Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Σταυρακάκης διατύπωνε τα συγκεκριμένα αφηγήματα προ ανάληψης της διακυβέρνησης από το ΣΥΡΙΖΑ. Στην πορεία, ενδεχομένως διακρίνοντας την πολωτική του τακτική ενάντια στις λαϊκιστικές υποσχέσεις περί ενσωμάτωσης και όχι αποκλεισμού, η ερευνητική του κατεύθυνση υιοθέτησε μια πιο απολιτική γραμμή, εστιάζοντας στην πιστοποίηση αλλά ιδεολογική διάκριση των λαϊκιστικών αφηγημάτων του ΣΥΡΙΖΑ και των ΑΝΕΛ βάσει της διαλογικής μεταδομιστικής θεωρίας του Λακλάου, χωρίς όμως να προβαίνει σε ξεκάθαρες τοποθετήσεις υπέρ των παλαιότερων αριστερών αφηγημάτων του ΣΥΡΙΖΑ περί συμπερίληψης εφόσον σύμφωνα με τον ίδιο το Σταυρακάκη ο λαϊκισμός του ΣΥΡΙΖΑ δεν αποτελούσε απειλή για τη δημοκρατία (2014, σ.138). Εξάλλου, η νοηματοδότηση που παρείχε ο Σταυρακάκης (2014, σ.130-131) στην έννοια του λαού ακολουθούσε πλήρως το αφηγηματικό ύφος των προεκλογικών ομιλιών του ΣΥΡΙΖΑ, αποδεχόμενος τον ισχυρισμό ότι με τη λέξη «λαός» ο ΣΥΡΙΖΑ εννοούσε «κάθε δημοκρατικό πολίτη». Στο άρθρο που δημοσιεύτηκε μερικά χρόνια αργότερα, ενώ είχε ήδη διαφανεί ότι το αφήγημα συμπερίληψης όλων των «δημοκρατικών πολιτών» είχε μάλλον καταρριφθεί κρίνοντας από τις κυβερνητικές πρακτικές πόλωσης που υιοθετήθηκαν, ο Σταυρακάκης πρόεβη σε μια ανάλυση λόγου δύο ομιλιών του Τσίπρα και του Καμμένου, και κατέληξε απλά σε συμπεράσματα περί αριστερού και δεξιού λαϊκισμού όπως εκφράστηκαν από αυτούς, υπογραμμίζοντας απλά τις διαφορές τους στον τρόπο που αντιλαμβάνονται και απευθύνονται στο λαό (βλ. Katsambekis & Stavrakakis, 2017) .

Συγκριτικά, λοιπόν, η μόνη θεωρία που προτείνει μεθοδολογικά εργαλεία τυποποίησης στην έρευνα για την εξακρίβωση και πιστοποίηση των λαϊκιστικών αφηγημάτων είναι αυτή του Müller (2017), στην οποία θα βασίζουμε και την ανάλυσή μας και η οποία δεν τον αντιλαμβάνεται ως συγκεκριμένο κόμμα ή κίνημα αλλά ως μια βαθιά αντιφιλελεύθερη κι εντέλει ξεκάθαρα αντιδημοκρατική κατανόηση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας (Müller, 2014, σ. 6). Διαθέτει μια εσωτερική λογική που επιτρέπει τόσο στους ισχυρισμούς όσο και στις δράσεις των λαϊκιστών να συνδέονται με ένα ξεχωριστό τρόπο. Επομένως, ο Müller επιμένει ότι αυτό που χρειαζόμαστε δεν είναι απλώς μια σειρά κριτηρίων για να εντοπίζουμε τους λαϊκιστικούς ισχυρισμούς αλλά το συνολικό αφήγημα του λαϊκισμού ως συγκεκριμένη αλληλουχία δράσεων που τείνουν να συντονίζονται με τις συνέπειες των κυρίαρχων ισχυρισμών που κάνουν οι λαϊκιστές. Η αναζήτηση ενός στατικού ορισμού δεν αρκεί εφόσον οφείλουμε καταρχήν να αντιληφθούμε τον λαϊκισμό ως μια δυναμική διαδικασία.

Εξάλλου, σε άρθρο του που δημοσιεύθηκε στα *Νέα* (2018/11/15) ο Barry Eichengreen, καθηγητής Οικονομικών στο Πανεπιστήμιο Μπέρκλεϊ της Καλιφόρνια και πρώην σύμβουλος στο ΔΝΤ, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ρίζα της λαϊκιστικής εξέγερσης δεν βρίσκεται ούτε στα οικονομικά παράπονα ούτε στην πολιτική και οικονομική απειλή που υποτίθεται ότι εκπροσωπούν οι μειονότητες για την κυρίαρχη πολιτισμική ομάδα όπως έχει υποστηριχθεί κατά καιρούς. Αυτό που ενώνει τους υποστηρικτές τυχάρπαστων πολιτικών (λαϊκιστικών) είναι η αποστροφή για τη συστημική διαφθορά που έχει διαβρώσει το πολιτικό γίγνεσθαι. Έτσι, τα πολιτικά αυτσαίντερ προσελκύνουν τους ψηφοφόρους γιατί υπόσχονται τη διαφορά. Το δυστύχημα, όμως, είναι ότι μέχρι να καταλάβουν ότι ο απολυταρχισμός εντείνει και δεν καταργεί τη διαφθορά, και να επιστρέψουν στην μετριοπάθεια και τους «mainstream» πολιτικούς, οι πολιτικοί θεσμοί και η κοινωνία των πολιτών μπορεί να έχουν υποστεί βαρύτατο πλήγμα.

Σύμφωνα, λοιπόν με τον Müller, καθηγητή πολιτικών επιστημών στο πανεπιστήμιο Princeton, προτείνεται ένα αναλυτικό πλαίσιο για την κατανόηση και τον ακριβή προσδιορισμό του εννοιολογικού υπόβαθρου του λαϊκισμού (2017, σ.159-162). Διευκρινίζει ότι ο λαϊκισμός δεν αφορά μόνο την κριτική κατά της ελίτ, μια απλοϊκή ερμηνεία του όρου που προτάθηκε στην αρχική φάση της εργαλειοποίησής του και ένταξης στη φαρέτρα της ταξικής πάλης και των διεκδικητικών αγώνων των

αδικημένων λαϊκών τάξεων. Αντίθετα, υποστηρίζει πως ο λαϊκισμός διακρίνεται από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

1. Ο λαϊκιστής φέρεται ως ο μόνος νόμιμος εκπρόσωπος της δημοκρατίας
2. Ο λαϊκιστής δεν είναι μόνο αντί-ελιτιστής, αλλά και αντιπλουραλιστής.

Όλοι οι πολιτικοί αντίπαλοι είναι απονομιμοποιημένοι καθώς όποιος δεν στηρίζει τους λαϊκιστές δεν αποτελεί οργανικό μέρος του λαού.

3. Η πολιτική θέση ενός λαϊκιστή είναι αλώβητη από την εμπειρική διάψευση γιατί εφόσον αντιπροσωπεύει τον «αληθινό λαό», κάθε τι που πράττει οφείλεται στην βούληση του λαού και όχι του ίδιου - επομένως δε φέρει ευθύνη εφόσον απλά εκτέλεσε πιστά όσα ο λαός τον εξουσιοδότησε να πράξει για το δικό του συμφέρον.

4. Ο λαϊκιστής ζητά δημοψηφίσματα, δίχως όμως να στοχεύει τόσο στην εγκαθίδρυση ανοιχτών διαδικασιών διαμόρφωσης βούλησης από τους πολίτες όσο στη θεσμική επιβεβαίωση όσων έχουν ήδη προκαθοριστεί ως βούληση του «πραγματικού λαού».

5. Οι λαϊκιστές κυβερνούν ευθυγραμμιζόμενοι με τη βασική τους δέσμευση στην ιδέα ότι μόνο οι ίδιοι αντιπροσωπεύουν το λαό. Καλλιεργούν πελατειακές σχέσεις και διαφθορά και καταστέλλουν οτιδήποτε θυμίζει την κοινωνία των πολιτών, με ρητή ηθική δικαιολόγηση στο λαϊκιστικό πολιτικό φαντασιακό, καταρτώντας συντάγματα (αποκλείοντα) προορισμένα να διατηρήσουν τους λαϊκιστές στην εξουσία στο όνομα της διαιώνισης κάποιας αρχέγονης και γνήσιας λαϊκής βούλησης.

6. Η κριτική προς τους λαϊκιστές θα πρέπει να εστιάζεται στη φύση των λαϊκιστών και όχι να κάνει αναφορές και συγκρίσεις με το φιλελευθερισμό. Οι λαϊκιστές δεν πρέπει να αποκλείονται από τον πολιτικό διάλογο, διότι η απομόνωση τους δίνει τη δυνατότητα να συνεχίζουν το αφήγημα περί στοχευμένης επίθεσης από το σύνολο του πολιτικού κόσμου που προσπαθήσει να διασφαλίσει τα συμφέροντα των λίγων, εις βάρος των πολλών, δηλαδή του «λαού». Αντίθετα, πολιτικός διάλογος θα πρέπει να γίνεται με τους λαϊκιστές αλλά όχι στη βάση των δικών τους αφηγημάτων.

7. Ο λαϊκισμός δεν φέρνει την πολιτική πιο κοντά στο λαό, και δεν αναδεικνύει την λαϊκή κυριαρχία.

Η επιλεκτική αναφορά των δημοσιευμάτων που προηγήθηκε φωτίζει καθαρά όλους αυτούς τους τομείς, εκκινώντας από τους πρώτους δύο άξονες: ο ΣΥΡΙΖΑ πράγματι υποστηρίζει ότι αποτελεί τον μόνο νόμιμο αντιπρόσωπο της δημοκρατίας και

εκφράζει τα αντιπλουραλιστικά του ιδεολογήματα εφόσον υποστηρίζει ότι όλοι οι αντίπαλοι είναι διεφθαρμένοι, είναι εκείνοι που οδήγησαν τη χώρα στην κρίση και κατέστρεψαν το κοινωνικό κράτος, ενώ παράλληλα αποτελούν εθνικιστικές φωνές που απειλούν την πολυπολιτισμικότητα και την ειρηνική συνύπαρξη των λαών. Τα σκάνδαλα που αναδύθηκαν κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ δεν είναι και λίγα, εντούτοις τα στελέχη του διαρκώς θυμίζουν κι επιρρίπτουν ευθύνες⁴⁴ στα κακώς κείμενα όσων κυβέρνησαν στο παρελθόν, ενώ παράλληλα υπογραμμίζουν τον ανηλεή πόλεμο που τα «βοθροκάναλα» έχουν κηρύξει εναντίον του κυβερνητικού έργου, όπως είδαμε και σε προηγούμενες δηλώσεις του Π. Πολάκη.

Ένα πρόσφατο, άλλωστε, παράδειγμα προς αυτήν την κατεύθυνση φανερώνει πως τα πολωτικά αφηγήματα του ΣΥΡΙΖΑ δεν περιορίστηκαν μόνο σε προεκλογικό επίπεδο⁴⁵. Πρόκειται για την επίθεση ενός υποψήφιου βουλευτή του ΣΥΡΙΖΑ εναντίον της κυβέρνησης, και του πρωθυπουργού Κ. Μητσοτάκη προσωπικά, σε σχέση με τις κυβερνητικές πολιτικές εν καιρώ κρίσης του κορωνοϊού. Η φρασεολογία που χρησιμοποιήθηκε δεν μπορεί για λόγους δεοντολογικούς να μεταφερθεί στα πλαίσια του παρόντος πονήματος, αλλά παρατίθεται διαδικτυακή αναφορά όπου μπορεί εύκολα να διαπιστωθεί ότι το διχαστικό αφήγημα δεν εγκαταλείφθηκε ποτέ από τους κύκλους του ΣΥΡΙΖΑ. Αξίζει να αναφερθεί, όμως, πως η τελευταία φράση του κομματικού στελέχους του ΣΥΡΙΖΑ στην πρόσφατη ανάρτηση του στο διαδίκτυο ήταν: «Και στη δεύτερη φορά αριστερά, δεν θα παίξουμε, όπως στην πρώτη... ΘΑ ΣΑΣ ΕΞΑΧΝΩΣΟΥΜΕ⁴⁶».

Όπως ήταν αναμενόμενο η δήλωση συζητήθηκε έντονα και εκφράστηκαν έντονοι προβληματισμοί για τα «ποταπά και χαμηλά ένστικτα αλλά και τα ιδιοτελή κίνητρα, με τα οποία μίλησαν εξ ονόματος του ανθρωπισμού, της δικαιοσύνης, της διαφάνειας, της αλληλεγγύης και της ισονομίας» (Παπαπαναγιώτου, 2020) όλοι όσοι

⁴⁴ Ευθύνες αποδίδονται σε όλους τους άλλους, δίχως καμία διάθεση αυτοκριτικής, ακόμα και μετά το δυσμενές αποτέλεσμα των εκλογών του 2019, για περισσότερα βλ. Τρουπής (2019/5/30). *Ο «άχαστος» κ. Τσίπρας και η σκληρή αλήθεια των αριθμών*, <https://www.liberal.gr/politics/o-isonachastossin-ktsipras-kai-i-skliri-alitheia-ton-arithmon/253759>

⁴⁵ Σχετικά με το αφήγημα «όλοι είναι εναντίον μας» που στόχευε στη συσπείρωση του κοινού του ΣΥΡΙΖΑ πριν τις εκλογές, βλ. άρθρο στα Νέα (2018/11/17), *Γιατί ο ΣΥΡΙΖΑ επιδιώκει δήθεν πόλωση και γιατί τελικά θα αποτύχει*, <https://www.tanea.gr/2018/11/17/opinions/giati-o-syriza-thelei-dithen-polosi-kai-giati-tha-telika-tha-apotyxei/>

⁴⁶ Όλες οι αναρτήσεις του στελέχους του ΣΥΡΙΖΑ Η. Γρηγόρη στον προσωπικό του λογαριασμό στα κοινωνικά δίκτυα επαναδημοσιεύτηκαν από τον Τύπο, ενδεικτικά βλ. δημοσίευμα της Καθημερινής, (2020/4/25), *Χυδαία επίθεση από υποψήφιο βουλευτή του ΣΥΡΙΖΑ κατά Κυρ. Μητσοτάκη, Σ. Τσιόδρα και Ν. Χαρδαλιά*, <https://www.kathimerini.gr/1075497/gallery/epikairothta/politikh/xydaia-epidesh-apo-yposhfio-voyleyth-toy-syriza-kata-kyr-mhtsotakh-s-tsiodra-kai-n-xardalia>.

ανήκαν στο πραγματικό 4% του ΣΥΡΙΖΑ, πριν τις πολιτικές προσχώσεις από το ΠΑΣΟΚ⁴⁷. Το αφήγημα περί κυρίαρχου λαού, άλλωστε, ανήκει στον πρώτο που υιοθέτησε τις πολιτικές πόλωσης, τον Ανδρέα Παπανδρέου, τον οποίο μιμήθηκε ο Α. Τσίπρας (Pappas, 2019, σ.77) και ο οποίος θεσμοποίησε έναν κακώς νοούμενο εξισωτισμό όπου η επίκληση του «λαού» και της πλειοψηφίας δικαιολογούσε την κάμψη ηθικών αρχών και δημοκρατικών κανόνων, μπροστά στη μαζική εκτόνωση και την ψευδαίσθηση της πλήρους ισότητας (Μποτόπουλος, 2018, σ.37).

Από την άλλη, ο ίδιος ο τρόπος που ο ΣΥΡΙΖΑ ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας με τη βολική σύμπραξη των ΑΝΕΛ, ένα λαϊκιστικό δεξιό πολιτικό μόρφωμα, δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης του αντιπλουραλιστικού του ιδεολογήματος εφόσον όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και η Σιούτη σε άρθρο της (2019/2/1), στην κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ δεν υπήρχε κανένα πλαίσιο αρχών στο οποίο να στηρίζεται κάποια προγραμματική συμφωνία σύγκλισης. Η μη ύπαρξη του πλαισίου αυτού αποτελεί αντιδημοκρατική παράλειψη, καθώς ακυρώνει εκ των προτέρων κάθε λογοδοσία και καθιστά αδύνατο τον δημοκρατικό έλεγχο από την πλευρά των πολιτών.

Κι ερχόμαστε έτσι στο τρίτο στοιχείο, την εμπειρική διάψευση. Ό,τι κάνει ο πρωθυπουργός φέρει την σφραγίδα και την εντολή του κυρίαρχου, αληθινού λαού που τον ψήφισε και τον έφερε στην εξουσία για να τον αντιπροσωπεύσει. Κάθε αρνητική κριτική θεωρείται επιθετική στάση, ενίοτε και φασιστική⁴⁸, που απειλεί τη δημοκρατία και επιδιώκει να φιμώσει το λαό. Κάθε επιλογή του Τσίπρα αντικατοπτρίζει την εντολή του κυρίαρχου λαού κι έτσι αποφεύγει κάθε ανάληψη ευθύνης, ακόμα κι όταν αποδεικνύεται η διάσταση μεταξύ λόγων και έργων, οπότε οι κυβερνώντες εξακολουθούν να διατείνονται ότι έπραξαν ό,τι κρίθηκε σκόπιμο κι απαραίτητο προκειμένου να ικανοποιήσουν την επιθυμία κι εμπιστοσύνη του λαού. Θα έλεγε κανείς ότι θυμίζει έντονα τη φιλολαϊκή ρητορική του αείμνηστου Ανδρέα Παπανδρέου, και δεν είναι λίγοι αυτοί που έχουν όντως προβεί σε αντίστοιχες συγκρίσεις μιας και οι ομοιότητες είναι πολλές. Ο Παππάς (2015, σ.48-68) αναλύει διεξοδικά τις πολιτικές του ΠΑΣΟΚ του Α. Παπανδρέου που έβαλαν τα λαϊκιστικά θεμέλια στην πολιτική ζωή

⁴⁷ Το άρθρο του Παπαπαναγιώτου δημοσιεύτηκε μία μέρα μετά τις δηλώσεις του Η. Γρηγόρη και είναι διαθέσιμο στον ακόλουθο σύνδεσμο: <https://tomanifesto.gr/oi-katsapliades-vgikan-pagania/>

⁴⁸ Ο Περρής κάνει μια ενδελεχή αναφορά σε περιπτώσεις όπου ο ΣΥΡΙΖΑ μέσω στελεχών του επιδίωξε να επιτεθεί, να φιμώσει ή να μεταστρέψει την κριτική που δεχόταν τόσο από τον Τύπο όσο και από τον πολιτικό κόσμο σε ένα άρθρο που αναρτήθηκε μετά την ήττα στις αυτοδιοικητικές εκλογές το Μάιο του 2019 στην Athens Voice και αναφέρεται και στις δημοσιογραφικές πρακτικές που υιοθετήθηκαν από την ΕΡΤ στη μάχη διαστρέβλωσης της επικαιρότητας προς όφελος της κυβέρνησης. Βλ. (2019/5/30), *Αυτοί που γκρέμισαν τον ΣΥΡΙΖΑ*, https://www.athensvoice.gr/politics/550065_aytoi-poy-gkremisan-ton-syriza

επί τριάντα συναπτά έτη, επισημαίνοντας όμως μία κρίσιμη διαφορά (ο.π. σ.225): το γεγονός ότι παρά την έντονη πολιτική πόλωση που επιδίωξε ο Ανδρέας, εντούτοις αφορούσε σε «κυρίως πολιτικά στρατηγικό παρά ιδεολογικό χαρακτήρα». Ο Μποτόπουλος στην ίδια κατεύθυνση υποστηρίζει ότι ο λαϊκισμός του ΠΑΣΟΚ δεν ταυτίστηκε ποτέ με την καταστροφή και το διχασμό (2018, σ.37). Αυτό το επιχείρημα, πάντως, είναι μάλλον έωλο δεδομένου ότι η πολιτική και ιδεολογική μάχη που δόθηκε κατά τη Μεταπολίτευση ανάμεσα στο φιλελευθερισμό και το λαϊκισμό, με το δεύτερο να επικρατεί ολοκληρωτικά (Παππάς, 2015, σ.229-232), οδήγησε σταδιακά στην κρίση που βιώνει η χώρα την τελευταία δεκαετία ως άμεση συνέπεια του γεγονότος ότι επί τριάντα έτη τα κόμματα που εναλλάσσονταν στην εξουσία και κατέφευγαν άλλοτε περισσότερο κι άλλοτε λιγότερο σε λαϊκιστικά αφηγήματα και πολιτικές, «προσέφεραν (ορθολογικά) αυτό που απαιτούσε (ανορθολογικά) η μεγάλη πλειοψηφία των εκλογέων» (ο.π. σ.230), οδηγώντας στη νέα πολιτική πραγματικότητα που βρήκε πρόσφορο έδαφος και άντλησε τα θεμελιώδη συστατικά της σε αυτές ακριβώς τις πρακτικές του παρελθόντος. Ως αποτέλεσμα, ο Μποτόπουλος υποστηρίζει πως η κυβέρνηση των ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ δεν είναι αριστερή, αλλά σοβιετικού τύπου κομμουνιστική (2018, σ.88), με έντονα στοιχεία διχασμού, υποκρισίας, διγλωσσίας και χυδαιότητας (ο.π. σ.89) που δε σέβεται τη δημοκρατία.

Και τώρα στο τέταρτο σημείο, τα δημοψηφίσματα. Το πρώτο, και μοναδικό τελικά, δημοψήφισμα έγινε την 5^η Ιουλίου 2015 και αποτέλεσε παγκόσμια πρωτοτυπία μιας και ο λαός ενθαρρύνθηκε σθεναρά να ψηφίσει ΟΧΙ, κι όταν το έπραξε με υψηλή μάλιστα πλειοψηφία άνω των 60%, ο εκπρόσωπός του ερμήνευσε το πραγματικό αποτέλεσμα ως ΝΑΙ, διαπραγματευόμενος μια συμφωνία δανεισμού με την Ευρώπη με εξίσου, αν όχι επαχθέστερους όρους με εκείνη που είχε προταθεί πριν το δημοψήφισμα. Έχει υποστηριχθεί ότι ο Α. Τσίπρας δεν μπορούσε ποτέ να φανταστεί ότι η επίκληση στο συναίσθημα και το φιλότιμο του ταπεινωμένου επί σειρά ετών Έλληνα θα επέφερε τέτοια αποτελέσματα και διήγε την λαϊκιστική του ρητορική εκ του ασφαλούς εν μέσω φωνών τρομοκρατίας που απειλούσαν για επερχόμενη έξοδο από την Ευρώπη και αναμένονταν μέσω της επίκλησης στο φόβο να συγκρατήσουν το αγανακτισμένο λαϊκό αίσθημα⁴⁹. Η περηφάνια των ταπεινωμένων, όμως, οδήγησε σε μια τόσο απρόσμενη

⁴⁹ Ο ΣΥΡΙΖΑ κατήγγειλε μάλιστα ότι ορισμένοι εργαζόμενοι απειλούνταν από την εργοδοσία τους προκειμένου να μη ψηφίσουν «ΟΧΙ» στο δημοψήφισμα. Βλ. δημοσίευμα στη Ναυτεμπορική (2015/6/30), *Για εργοδοτική τρομοκρατία και εκβιασμούς εν όψει δημοψηφίσματος κάνει λόγο ο ΣΥΡΙΖΑ*, <https://m.naftemporiki.gr/story/972706>

έκβαση που ανάγκασε τον Α. Τσίπρα να προσαρμοστεί σε μια πραγματιστική διαχείριση των ευρωπαϊκών αιτημάτων και να επιδιώξει να το παρουσιάσει ως νίκη της κυβέρνησης που διαπραγματεύθηκε σκληρά και κατάφερε να ταρακουνήσει την Ευρώπη, δείχνοντας την πυγμή του ελληνικού λαού. Το φαινόμενο συζητήθηκε ευρέως ακριβώς λόγω της αρνητικής δημοσιότητας που έχαιρε εκείνη την εποχή η Ελλάδα εξαιτίας της τραγικής οικονομικής της κατάστασης και του φημολογούμενου Grexit, κατοχυρώνοντας την πρωτοτυπία της λέξης «κωλοτούμπα»⁵⁰ που έτεινε να χρησιμοποιείται έκτοτε για κάθε περίπτωση αναίρεσης ή διαστρέβλωσης των αρχικών δηλώσεων ή προθέσεων.

Βέβαια, γεγονός είναι ότι η πρωτοτυπία της μεταστροφής του ΣΥΡΙΖΑ αφορά μόνο την πρόσφατη πολιτική ζωή. Διότι έχει εν πολλοίς αφεθεί στη λήθη η μεταστροφή του Α. Παπανδρέου όταν μετά την ανάληψη της εξουσίας το 1981 ξέχασε το αφήγημα που είχε χρησιμοποιήσει προεκλογικά περί αναγκαίου δημοψηφίσματος ώστε να αποφασίσει ο λαός για την παραμονή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Μαραβέγιας & Ανδρέου, 2006, σ.83). Στον αντίποδα του συγκεκριμένου αφηγήματος, η κυβέρνηση επωφελήθηκε στο μέγιστο από τα παχυλά κονδύλια και τα πακέτα στήριξης υποδομών που παρέχονταν τότε στην Ελλάδα λόγω των χαμηλών δεικτών ανάπτυξης που παρουσίαζε σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΟΚ κι έτσι η «προεκλογική αντιευρωπαϊκή ρητορική του ΠΑΣΟΚ μεταβλήθηκε σε μια πολιτική “πραγματιστικής συνύπαρξης” (ο.π. σ.83-84). Σε συνδυασμό με τις επιχορηγήσεις σε επίπεδο Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 (ο.π. σ.85), η ελληνική κυβέρνηση άρχισε να υιοθετεί ένα περισσότερο φιλοευρωπαϊκό προσανατολισμό και να βάζει γερά θεμέλια στις δημαγωγικές πολιτικές εξασφάλισης ενός στέρεου εκλογικού σώματος καθώς το μεγαλύτερο μέρος των κονδυλίων αυτών χρησιμοποιούταν για την ικανοποίηση των εξαγγελιών ως ένα είδος θωπείας του λαϊκού αισθήματος που διψούσε για αλλαγή και ευημερία. Στην πραγματικότητα, τα ΜΟΠ προορίζονταν για θεμελιώδη αναπτυξιακά έργα υποδομών που θα συνέβαλαν στην επιτάχυνση της οικονομίας και του τουρισμού, με ταυτόχρονη μείωση της αγροτικής παραγωγής όπως είχε συμφωνηθεί στα πλαίσια της ΕΟΚ. Αντίθετα, το λαϊκιστικό ΠΑΣΟΚ χρησιμοποιούσε τα χρήματα για μικροπολιτικές σκοπιμότητες ικανοποιώντας πρωταρχικά τα αιτήματα των αγροτών,

⁵⁰ Βλ. σχετικό δημοσίευμα, (2019/7/7). *Ο Αλέξης Τσίπρας και η «γλώσσα της αλήθειας»: Τα ψέμματα ενός πρωθυπουργού*, <https://www.protothema.gr/politics/article/906221/o-alexis-tsipras-kai-i-glossa-tis-alitheias-ta-psemmata-enos-prothupourgou/>

που αντιπροσώπευαν ένα μεγάλο τμήμα του εκλογικού σώματος, και οι οποίοι έμελλε να γίνουν οι πιο πιστοί ακόλουθοι του Α. Παπανδρέου που τον στήριζαν διαρκώς και ακόμα αναφέρονται με νοσταλγία στα χρυσά χρόνια του «Τσοβόλα δώσ' τα όλα»⁵¹. Οι δημαγωγικές και λαϊκιστικές κορώνες του Παπανδρέου μεταφράστηκαν σε μια βαθιά κρίση στην κοινωνία και την οικονομία της χώρας, αλλά η νοσταλγία παραμένει δίχως να γίνεται αναφορά στο γεγονός ότι οι πολιτικές αυτές αποτελούν τις πραγματικές ρίζες των μετέπειτα προβλημάτων της χώρας. Εξάλλου, η μνήμη και η επιλεκτική λήθη (ως φάρμακο ή φαρμάκι κατά την Μαντόγλου, 2010) είναι δύο αλληλένδετες τεχνικές που στοχεύουν στη συναισθηματική ισορροπία και ευεξία των ανθρώπων που δεν θα άντεχαν να έρχονται διαρκώς αντιμέτωποι με τις σκληρές συνέπειες των επιλογών και των βιωμάτων τους.

Όσον αφορά δε το πέμπτο σημείο, ήδη αναφερθήκαμε σε αρκετές προσπάθειες διάβρωσης των θεσμών, αλλά και τις δηλώσεις του ίδιου του Α. Τσίπρα περί πλήρους ελέγχου των αρμών της εξουσίας, τη δεύτερη φορά που θα κληθεί να κυβερνήσει την Ελλάδα. Έτσι, παρά τις υποσχέσεις περί αντίστασης στην διαφθορά και το αφήγημα περί μη ένταξης στο διεφθαρμένο σύστημα, έχουν ήδη αναφερθεί πλείστες περιπτώσεις όπου συνέβη το ακριβώς αντίθετο (Kalyvas, 2017). Ενδεικτικό παράδειγμα ανενδοίαστης πρόθεσης διάβρωσης των θεσμών αποτελεί και η συνεδρίαση της πρώτης ημέρας της Κεντρικής Επιτροπής του ΣΥΡΙΖΑ το Φεβρουάριο του 2020, λίγο μετά την δημοσίευση ενός κειμένου-απολογισμού εκ μέρους του ΣΥΡΙΖΑ σε σχέση με το κυβερνητικό έργο της απελθούσης κυβέρνησης⁵², όπου ο Π. Πολάκης σε σφοδρή αντιπαράθεση με το Ν. Βούτση του επέρριψε ευθύνες για τη μη αλλαγή του κανονισμού της Βουλής για το ΕΣΡ, με αποτέλεσμα να χάσει η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ τη μάχη των καναλιών (Στεργίου, 2020).

Στα πλαίσια αυτά, ας παραθέσουμε αυτούσια την εξαιρετικά γλαφυρή ιστορική αναδρομή του Δ. Δανίκα στο *Πρώτο Θέμα* (2019/1/7) που συνοψίζει την λαϊκιστική και τυχοδιωκτική πολιτική συμπεριφορά της κυβέρνησης, σε αντιπαράβολή και με τη διγλωσσία που είχε επιδείξει το ΠΑΣΟΚ ως υπόδειγμα λαϊκισμού:

⁵¹ Για μια πρόσφατη αποκαλυπτική συνέντευξη του ίδιου του Δ. Τσοβόλα, βλ. (2017/1/29). *Ο Τσοβόλας αποκαλύπτει τι σήμαινε η φράση «Τσοβόλα δώσ' τα όλα»*,

<https://www.iefimerida.gr/news/315968/o-tsovolas-apokalyptei-ti-simaine-i-frasi-tsovola-dos-ta-ola>

⁵² Το οποίο στον Τύπο επικρίθηκε έντονα για την επιφανειακή και υποκριτική δήθεν αυτοκριτική που αντανakλούσε, βλ. Μιχαήλ Μ. (2020/2/13). *Η ανήκεστος βλάβη του ΣΥΡΙΖΑ*, <https://www.protagon.gr/apopseis/i-anikestos-vlavi-tou-syriza-44341997320>

Για να αντιληφθείτε το μέγεθος του θριάμβου της εικονικής πραγματικότητας εν Ελλάδι, αρκεί να θυμηθείτε την αθάνατη ρήση του Ανδρέα Παπανδρέου. Όταν κάποιος εκ των υπουργών του επισήμανε στον αείμνηστο εφευρέτη της πρασινοπέτσινης αλλαγής «μα εμείς, αρχηγέ, είχαμε πει “ΕΟΚ και ΝΑΤΟ το ίδιο συνδικάτο”», εκείνος, ο τιτάνας του λαϊκισμού, τον είχε αποστομώσει ιδιοφυώς ως εξής: «Αγαπητέ μου, ο Έλληνας θέλει να ακούει τέτοια συνθήματα, αλλά δεν θέλει εμείς οι πολιτικοί να τα κάνουμε πράξη».

Μεθερμηνευόμενο αυτό σημαίνει δύο πράγματα εκ διαμέτρου αντίθετα. Από τη μια, με τα λόγια, κατηγορούμε και βρίζουμε τον «αμερικανικό ιμπεριαλισμό», από την άλλη, όμως, στην πράξη, πάντα στις δύσκολες στιγμές καταφεύγουμε και εκλιπαρούμε προστασία από την «ομπρέλα» αυτού του «άθλιου αμερικανικού ιμπεριαλισμού».

Η εικονική πραγματικότητα είναι η γηπεδάρα του Αλέξη Τσίπρα. Άριστος παικταράς στο σπορ του φαντασιακού. Η σειρά των πραγμάτων αποδεικνύει το εύρος και το βάθος αυτών των ικανοτήτων του.

Όπως, ας πούμε, «κουρελιάζω το μνημόνιο», αλλά υπογράφω το 3ο Μνημόνιο. Όπως, ας πούμε, παριστάνω τον αριστερό, αλλά την ίδια και χειρότερη πολιτική ακολουθώ. Όπως, ας πούμε, καταπολεμάω την ανεργία προσλαμβάνοντας στο Δημόσιο άφθονη κομματική πελατεία.

Όπως, ας πούμε, «Έξω οι βάσεις του θανάτου», αλλά μέσα ακόμα περισσότερες βάσεις του θανάτου.

Όπως, ας πούμε, παριστάνω ότι εγκαινιάζω το μετρό της Θεσσαλονίκης κι εσείς με τη φαντασία σας επιβιβάζεστε σε ένα φανταστικό μετρό της Θεσσαλονίκης.

Και όπως, ας πούμε, «βγήκαμε από τα μνημόνια», αλλά εξακολουθούμε να βρισκόμαστε κάτω από την αυστηρή εποπτεία ενός αόρατου και άτυπου μνημονίου.

Η κολοσσιαία απόσταση που χωρίζει την καθημερινότητα από το φανταστικό ισοδυναμεί με το απροσμέτρητο χάσμα ανάμεσα σ' αυτό που είμαστε και σ' αυτό που θέλουμε να γίνουμε.

Μια διαφορά που για να καλυφθεί και να ξεπεραστεί απαιτεί τρία πράγματα που όποιος μας τα πει θα τον «μαυρίσουμε» γιατί ποτέ δεν θέλουμε να τα ακούσουμε: αλήθεια, κόπο και αυτογνωσία.

Έχοντας σταχυολογήσει τη βιβλιογραφία και εξετάσει αρκετές από τις επιμέρους εκδηλώσεις λαϊκιστικών λόγων και πολιτικών εκ μέρους της κυβέρνησης των ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ, όπως εκδηλώθηκαν και συνεχίζουν να εκφράζονται στο κοινωνικοπολιτικό συγκείμενο της Ελλάδας, καθώς και την κριτική που τους ασκήθηκε, εύκολα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η λαϊκιστική φύση της διακυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ δεν αποτελεί αντικείμενο αμφισβήτησης ακόμα κι από όσους πρόσκεινται στην Αριστερά. Μπορεί να διαφέρει η νοηματοδότηση που προσλαμβάνει η έννοια του «λαού» και το αφήγημα περί συμπερίληψης ή αποκλεισμού, αλλά τα

αποτελέσματα των εκλογών και οι αντιδράσεις του ίδιου του λαού που είναι και ο τελικός αξιολογητής, υποδεικνύουν ότι τελικά το λαϊκιστικό αφήγημα, με όλες τις εγγενείς αλλά κι επίκτητες αδυναμίες που απέκτησε λόγω των κυβερνητικών πολιτικών, οδήγησε περισσότερο σε πόλωση παρά συμπερίληψη. Σε αυτό το ευρύτερο πολωμένο κλίμα, λοιπόν, θα επιχειρήσουμε να εκτιμήσουμε τις αντιδράσεις που εκδηλώθηκαν στη σάτιρα που άσκησε ο Αρκάς, που όπως έχει ήδη διαφανεί είχε αρκετό υλικό από το οποίο μπορούσε να αντλήσει έμπνευση ώστε να εξαπολύσει τα καυστικά του βέλη.

2. Πρωτοτυπία Έρευνας - Σημαντικότητα

Ο λαϊκισμός, η πόλωση, η ελευθερία του λόγου, η πολιτική ορθότητα, η λογοκρισία, το χιούμορ και η σάτιρα έχουν αποτελέσει αντικείμενα έρευνας σε πλείστες ερευνητικές και ακαδημαϊκές εργασίες χωρίς όμως να εξετάζονται συνδυαστικά όπως επιδιώκεται στα πλαίσια του παρόντος πονήματος. Η περίπτωση του Αρκά και της κριτικής που του ασκήθηκε για τα πολιτικά του σκίτσα αποτελεί ιδανική ευκαιρία για μια πολύπλευρη προσέγγιση των ανωτέρω ζητημάτων. Η πρωτοτυπία και η σημαντικότητα της έρευνας έγκειται στις ακόλουθες παραμέτρους:

α. παρά το γεγονός ότι το χιούμορ και η σάτιρα έχουν απασχολήσει ιδιαίτερα τη βιβλιογραφία, έως τώρα δεν έχει πραγματοποιηθεί κάποια έρευνα που να τα προσεγγίζει όχι υπό ερμηνευτικό, σημειολογικό ή γλωσσολογικό πρίσμα (Γερακιανάκη, 2015· Ηγουμενίδης, 2016· Ζάγκα, 2018· Μανδηλαρά, 2018· Μαρτινίδης, 2007· Νικολόπουλος, 2011· Χούτας, 2018· Fallianda, Astiti, & Hanim, 2018· Genova, 2018· Leon, 2014· Marin-Arrese, 2019· Neria & Aspinwall, 2016· Tatum, 1991· Tavory, 2014· Triandafyllidou, 2009· Tsakona, 2009/2015/2017), αλλά υπό τη θεώρηση ότι αποτελούν αυτοτελές Μέσο που εντούτοις αποτελεί αντικείμενο διαμεσολάβησης από άλλα Μέσα, στην προκειμένη περίπτωση το *facebook* ως Μέσο κοινωνικής δικτύωσης.

β. το χιούμορ, μέσω πολιτικών αστεϊσμών και ανεκδότων (Obadare, 2009· Tsakona, 2015/2017) και οι πολιτικές γελοιογραφίες (Ali, 2013· Fallianda et al., 2018· Minchenia, Tornquist-Plewa & Yurchuk, 2019· Tsakona, 2009) έχουν αποτελέσει επανειλημμένως αντικείμενο έρευνας, αλλά είτε εξετάζονται στο πλαίσιο εμφάνισής τους σε εφημερίδες, είτε σε επίπεδο διαδικτύου, στην ελληνική αλλά και ξένη βιβλιογραφία υιοθετείται μια ερμηνευτική προσέγγιση των σκοπών του δημιουργού, και όχι της πρόσληψής τους από το ίδιο το κοινό. Σε μια πρόσφατη διπλωματική εργασία (Γκουντούμα, 2018) πραγματοποιήθηκε μια προσπάθεια εξέτασης και ερμηνείας των στάσεων του κοινού στο περιβάλλον του *facebook* για τα σκίτσα του Αρκά, υπό μια αποσπασματική οπτική καταμέτρησης των like και μόνο για όσα σκίτσα θεωρήθηκαν ότι εμπεριείχαν αναφορές σε ακαδημαϊκά/εκπαιδευτικά ζητήματα, εμπίπταν δηλαδή στον ερευνητικό στόχο της εργασίας. Ο αριθμός των σκίτσων ανήλθε σε 31, εφόσον εντάσσονταν σε ένα περιχαρακωμένο εννοιολογικό πλαίσιο, ενώ ζητήθηκε και η αξιολόγησή τους από περιορισμένο δείγμα του πληθυσμού που ανήκαν στο χώρο της Εκπαίδευσης, ανεξάρτητα αν ήταν εξοικειωμένοι με το χιούμορ και το έργο του δημιουργού εν γένει. Η αναπαράσταση και πρόσληψη του χιούμορ στο

διαδίκτυο γενικότερα (Shifman, 2007), το *facebook* ειδικότερα (Moalla, 2015) ή σε βίντεο στο youtube (Minchenia et al., 2019), ή μέσω ευρύτερων αντιδράσεων και εκδηλώσεων στην κοινότητα (Dagtas, 2016) εξετάζεται και υπό το πρίσμα σημειολογικών ή πραγματολογικών αναλύσεων αλλά και πάλι το δείγμα είναι περιορισμένο σε μέγεθος και διευρυμένο όσον αφορά την εστίαση μιας και δεν αφορά σε έναν συγκεκριμένο καλλιτέχνη-κομίστα αλλά στον πολιτικό στόχο της εκάστοτε αναπαράστασης. Αντίθετα, στην παρούσα εργασία εξετάστηκαν περίπου 800 σκίτσα που δημοσιεύθηκαν σε μια χρονική περίοδο που υπερέβη το έτος, προκειμένου να ανιχνευθούν οι προσλήψεις του κοινού του Αρκά, ενός συγκεκριμένου πληθυσμού που ανέρχεται σε ένα εκατομμύριο ακολούθων, σε διαχρονικό και όχι συγχρονικό επίπεδο. Εξετάστηκε όχι μόνο ο αριθμός των likes, shares και σχολίων που συνόδευαν κάθε σκίτσο, αλλά πραγματοποιήθηκε και ποιοτική ανάλυση περιεχομένου στα ίδια τα σχόλια που ανήλθαν συνολικά σε άνω των 150.000.

γ. Όπως ήδη διαφάνηκε, ο αριθμός των σκίτσων που εξετάστηκαν αποτελεί ένα πρωτοφανές σε μέγεθος ερευνητικό δείγμα, που δεν συναντάται ούτε στην ελληνική ούτε την ξένη βιβλιογραφία, διασφαλίζοντας την αξιοπιστία και πρωτοτυπία του παρόντος εγχειρήματος εφόσον μάλιστα αφορά έναν συγκεκριμένο κομίστα και εξετάζει το έργο του σε βάθος χρόνου.

δ. Στη βιβλιογραφία δεν εντοπίστηκε αντίστοιχη διαδικτυακή έρευνα που να αφορά τις στάσεις και αντιλήψεις των ακολούθων ενός συγκεκριμένου κομίστα για το χιούμορ του και τον τρόπο που αυτό προσλαμβάνεται. Κάποιες διαδικτυακές έρευνες αφορούσαν τον τρόπο που το χιούμορ αντανακλά ή προκαλεί το μίσος, ιδιαίτερα σε ιστοσελίδες που αναρτούσαν σκίτσα ή ανέκδοτα που σχετίζονταν με την εναλλακτική δεξιά και την ρητορική μίσους (Billig, 2001), ή ευρύτερα την πόλωση που επέρχεται από τα αρνητικά ή επιθετικά σχόλια που συνοδεύουν αναρτήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Kim & Kim, 2019). Το γεγονός ότι η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε στην επίσημη σελίδα του ίδιου του δημιουργού, με αποτέλεσμα να στοχεύει άμεσα στον πληθυσμό-στόχο και να συγκεντρώνει 4.500 απαντήσεις, εξασφαλίζει τόσο την αξιοπιστία των ευρημάτων όσο και τη δυνατότητα γενίκευσης των συμπερασμάτων και είναι μοναδική στο είδος της, δεδομένου ότι καμία διαδικτυακή έρευνα μέσω ερωτηματολογίου δεν έχει συγκεντρώσει δείγμα τέτοιου μεγέθους στην εγχώρια ή διεθνή βιβλιογραφία.

ε. Το ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε για τους σκοπούς της έρευνας αφορούσε εκτός από την προσλαμβανόμενη αποδοχή ή μη του χιούμορ του Αρκά από

τους ακολούθους του, την πολιτική τους τοποθέτηση σε ένα φάσμα αριστερών-δεξιών ιδεολογιών. Εφόσον το δείγμα ανήλθε σε 4.500 απαντήσεις, καθίσταται προφανές ότι τα αποτελέσματά όσον αφορά την ιδεολογική στάση των συμμετεχόντων αποτελούν ένα εξαιρετικά αξιόπιστο βαρόμετρο των πολιτικών αντιλήψεων και στάσεων που επικρατούν αυτή τη στιγμή στην ελληνική κοινωνία και επιτρέπει τη διατύπωση πολύτιμων συμπερασμάτων τόσο όσον αφορά τον τρόπο που το έργο του Αρκά διαμεσολαβήθηκε από τον Τύπο και το διαδίκτυο, όσο και για τον αντίκτυπο που οι ρητορικές μίσους και πόλωσης της ευρύτερης πολιτικής σκηνής επέφεραν στις πολιτικές στάσεις των ερωτηθέντων.

3. Μεθοδολογία

Σκοπός της έρευνάς μας είναι να διερευνήσουμε τον τρόπο που οι ακόλουθοι του Αρκά προσλαμβάνουν το χιούμορ του και το βαθμό στον οποίο συμμερίζονται την κριτική που του ασκήθηκε μέσω δημοσιευμάτων του Τύπου από τη στιγμή που τα σκίτσα του άρχισαν να παίρνουν πιο ευδιάκριτη πολιτική στόχευση, με αποκορύφωμα την εμφάνιση της αμφιλεγόμενης σειράς *τα Παιδικά Χρόνια ενός Πρωθυπουργού* (ΠΧΠ) το Φεβρουάριο του 2019. Σε δεύτερο επίπεδο, μας ενδιαφέρει να ιχνηλατήσουμε πιθανές σχέσεις συνάφειας μεταξύ αναδυομένων παραγόντων και επιμέρους κοινωνικών αναπαραστάσεων τόσο για τον Αρκά όσο και για επιμέρους κοινωνικοπολιτικά ζητήματα όπως αυτές αντικατοπτρίζονται στις στάσεις των ακολούθων του, θέτοντας και εξετάζοντας επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα όπως αυτά θα αναδύονται κατά την εξέλιξη της ερευνητικής διαδικασίας (Christensen, 2007, σ.86). Σύμφωνα με τη Mason (2011), άλλωστε, σε μια ποιοτική έρευνα ο ερευνητής οφείλει να αφήνει τα ευρήματά του να καθοδηγούν τα ερευνητικά ερωτήματα που θέτει και να μη διστάζει να επαναπροσδιορίζει τις επιμέρους στοχεύσεις της έρευνας καθώς εξελίσσεται η ερευνητική διαδικασία.

Για να προσεγγίσουμε την προβληματική μας κινηθήκαμε σε δύο άξονες, παράλληλους αλλά και τεμνόμενους όπου αυτό κρίθηκε απαραίτητο. Χρησιμοποιήσαμε ένα συνδυασμό ποιοτικών και ποσοτικών μεθοδολογικών εργαλείων, εφόσον το κύριο μέρος της έρευνάς μας είναι κυρίως περιγραφικό (Christensen 2007, σ.83), αντλώντας όμως ποσοτικά δεδομένα για την περαιτέρω ανάδυση προβληματικών που οδήγησαν σε διαμόρφωση επιμέρους ερευνητικών ερωτημάτων και συγκριτικών προσεγγίσεων. Υιοθετήσαμε, δηλαδή, έναν επαγωγικό συλλογισμό (Babbie, 2011, σ.62) που καθοδήγησε τα ερευνητικά μας βήματα καθώς μεταβαίναμε από τα επιμέρους ευρήματα σε μια συνολικότερη θεώρηση των ζητημάτων που ανέκυπταν, εφόσον μάλιστα δεν επιδιωκόταν η απόδειξη σχέσεων αιτιότητας αλλά μια συζήτηση που θα εκκινούσε από το σύνολο των παρατηρήσεων και θα κατευθυνόταν προς τη συγκρότηση θεωριών για τη λειτουργία των υπό διερεύνηση φαινομένων (Σταλίκας, 211, σ.41-42).

Για τους σκοπούς της έρευνάς μας κάναμε χρήση δύο κύριων ερευνητικών εργαλείων εκκινώντας από την ανάλυση περιεχομένου, μια ιδιαίτερα κατάλληλη τεχνική για τη μελέτη των επικοινωνιών (Babbie, 2011, σ.518), που πραγματοποιήθηκε σε σκίτσα που δημοσιεύθηκαν σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, όπως θα

καθοριστούν περαιτέρω στη συνέχεια, ενώ βάσει των προβληματισμών που αναδύθηκαν κατά την πρώτη φάση της έρευνας δημιουργήσαμε ένα ερωτηματολόγιο που αναρτήθηκε στο διαδίκτυο και απευθυνόταν στους ακόλουθους του Αρκά. Το ερωτηματολόγιο αρχικά αναρτήθηκε σε μια σελίδα φίλων του Αρκά στο *facebook* με 20.000 μέλη ενώ στη συνέχεια προωθήθηκε, με πρωτοβουλία των διαχειριστών, στην επίσημη σελίδα του Αρκά που διαθέτει ένα εκατομμύριο ακολούθους. Επρόκειτο, δηλαδή, για μια δειγματοληψία σκοπιμότητας με την τεχνική της ομοιογένειας (Σταλίκας, 2011, σ.221). Η στόχευση σε συμμετέχοντες που ήταν εξοικειωμένοι με το περιεχόμενο των σκίτσων του Αρκά, εφόσον ήταν ακόλουθοι της σελίδας του, εξασφάλισε ιδιαίτερα αυξημένη εγκυρότητα πληθυσμού (Christensen, 2007, σ.553) εφόσον τα αποτελέσματα είχαν πραγματικό νόημα για τη μερίδα του διαδικτυακού κοινού (Babbie, 2011, σ. 432) που τα παρήγαγε, κι έτσι θα μπορούν να γενικευθούν από το δείγμα στον ευρύτερο πληθυσμό που μας αφορά.

Η επιλογή της ανάλυσης περιεχομένου, δηλαδή της μεθόδου συστηματικής κατηγοριοποίησης επικοινωνιακού περιεχομένου σε κατηγορίες σύμφωνα με κανόνες και ανάλυση των μεταξύ τους σχέσεων χρησιμοποιώντας στατιστικές μεθόδους (Riffe et al., 1998), κρίθηκε ως πλέον αρμόζουσα εφόσον θα επέτρεπε να εξεταστούν οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των ακολούθων της σελίδας του Αρκά σε διαχρονικό επίπεδο με μη παρεμβατικό τρόπο (Babbie, 2011, σ.536) επιτρέποντας να συνάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα σε σχέση με τους τρόπους που οι ίδιοι προβαίνουν στην κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας (Σεραφετινίδου, 1987, σ.268), προσλαμβάνουν και νοηματοδοτούν το χιούμορ του Αρκά όπως αντικατοπτρίζεται στα σκίτσα του. Προκειμένου να προβούμε στην επιλογή του υλικού προς μελέτη, πραγματοποιήσαμε μια προανάλυση (Σακαλάκη, 2008, σ. 477), μια εξερευνητική ανάγνωση που κινούνταν εναλλακτικά μεταξύ των δημοσιευμάτων στον Τύπο από τις αρχές του 2019 όπου εκκίνησε και η μεγαλύτερη επίθεση προς το πρόσωπο και το έργο του Αρκά, και των σκίτσων που είχαν αναρτηθεί λίγο πριν ή μετά τις εν λόγω τοποθετήσεις προκειμένου να εντοπιστεί κάποιο μοτίβο που θα μας καθοδηγούσε στην περιοδολόγηση της έρευνάς μας και θα προσδιόριζε τους κανόνες που θα έπρεπε να υιοθετηθούν στη συλλογή του υλικού.

Η πρώτη αυτή φάση εξοικείωσης με το υπό μελέτη υλικό μας οδήγησε στην επιλογή τριών μεγάλων χρονικών περιόδων από τις οποίες θα αντλούσαμε τις μονάδες ανάλυσης ώστε να εξασφαλιστεί η εξαντλητικότητα, η αντιπροσωπευτικότητα, η καταλληλότητα και η ομοιογένεια του υλικού (Σακαλάκη, 2008, σ.478· Grawitz, 2006,

σ.208). Έτσι, τα σκίτσα που επιλέχθηκαν προς ανάλυση είχαν αναρτηθεί σε τρεις διακριτές περιόδους:

1. Από 11/2/19 έως 31/10/19, όπου παρακολουθήσαμε την πορεία δημοσίευσης σκίτσων με κυρίως πολιτικό ή πολιτικοκοινωνικό προσανατολισμό, περίοδο στην οποία εκφράστηκαν και οι περισσότερες αντιδράσεις από τον Τύπο για το περιεχόμενο και την ευρύτερη τοποθέτηση του Αρκά, ειδικά σε σχέση με τη σειρά ΠΧΠ αλλά και τη νέα σειρά της *Ρόζας*, που εμφανίστηκε τον Αύγουστο του ίδιου έτους, έθιγε ζητήματα πολιτικής ορθότητας, φεμινισμού και γενικότερων ακτιβιστικών αφηγημάτων και αποτέλεσε το έναυσμα για νέες αντιδράσεις από μερίδα του Τύπου και των ίδιων των ακολούθων της σελίδας.

2. Από 14/11/19 έως 13/4/20, την περίοδο όπου στα σκίτσα της *Ρόζας* εισήχθη ο *Θαναθάκηθ*, ένας νέος χαρακτήρας που προσέλκυσε αμέσως το ενδιαφέρον του κοινού και συγκέντρωσε υψηλά ποσοστά δημοφιλίας, που διατηρεί ακόμα και τώρα με τα σκίτσα του να πρωταγωνιστούν στη σελίδα του Αρκά.

3. Από 10/3/20 έως 14/4/20, μια περίοδο που δε θα είχε αποτελέσει επιμέρους αντικείμενο της έρευνάς μας, η οποία βρισκόταν στο τελικό στάδιο της ολοκλήρωσής, αν δεν είχε προκύψει το φλέγον κοινωνικό ζήτημα της εξάπλωσης του κορωνοϊού το οποίο θεωρήσαμε ενδιαφέρον να συμπεριληφθεί εφόσον αποτέλεσε ένα επιμέρους αντικείμενο έμπνευσης για τον Αρκά, προκαλώντας ποικίλες αντιδράσεις που επιδιώκουμε να σχολιάσουμε μέσω της ενσωμάτωσης μερίδας των σκίτσων της εν λόγω θεματικής στο δείγμα της παρούσας έρευνας.

Το πρώτο βήμα για την ανάλυση περιεχομένου αποτελεί ο ορισμός της μονάδας ανάλυσης. Επομένως, ως κύρια μονάδα ανάλυσης ορίστηκαν τα σκίτσα που δημοσιεύτηκαν στις ανωτέρω περιόδους. Οι επιμέρους δείκτες ανάλυσης θα είναι η θεματική κάθε σκίτσου, όπως κατηγοριοποιήθηκαν μετά τη συλλογή τους, καθώς και οι αριθμοί like, share και σχολίων. Το περιεχόμενο του σκίτσου, σε επίπεδο εικόνας και λόγου, δεν αποτέλεσε αντικείμενο της ανάλυσής μας καθώς παρόλο που αποτελεί συνήθη πρακτική στη διεθνή βιβλιογραφία των κόμικς και ευρύτερα του χιούμορ (Ali, 2013· Billig, 2001· Dagtis, 2016· Fallianda et al. 2018· Minchenia et al., 2018, Moalla, 2015· Tsakona, 2009/2015/2017) να αναλύεται είτε το κείμενο, είτε η εικόνα, είτε ο συνδυασμός τους στην παραγωγή νοήματος, στην προκειμένη περίπτωση ο σκοπός μας δεν ήταν να διερευνήσουμε και να σχολιάσουμε τις τεχνικές που χρησιμοποιεί ο καλλιτέχνης σε γλωσσολογικό ή σημασιολογικό επίπεδο αλλά αντίθετα τον αντίκτυπο

των εικονογραφημάτων⁵³ στο κοινό του, ειδικά όσον αφορά το περιεχόμενο και τη στόχευση που εκείνοι αντιλαμβάνονταν και βάσει της οποίας προέβησαν σε επιμέρους δράσεις στη σελίδα του (like, share, σχόλια).

Επιλέξαμε να μη χρησιμοποιήσουμε τα ίδια τα σχόλια ως μονάδα ανάλυσης για πέντε διακριτούς λόγους: α) πρώτον διότι ο αριθμός των σχολίων ήταν υπερβολικά μεγάλος και θα αναγκαζόμασταν να περιορίσουμε την ανάλυση σε συγκεκριμένο δείγμα το οποίο ενδεχομένως να μην ήταν αντιπροσωπευτικό (εφόσον μάλιστα οι αντιδράσεις ποικίλαν αρκετά από σκίτσο σε σκίτσο, β) δεύτερον διότι σε πολλά σκίτσα τα σχόλια αποτελούνταν από απλά εικονίδια (emojis ή gifs) που εξέφραζαν γλαφυρά μεν, ελλειπτικά δε, τη στάση των σχολιαστών, και δεν θα μπορούσαν να αποτελέσουν ουσιαστικό υλικό προς ανάλυση, γ) τρίτον διότι η μηχανική κωδικοποίηση επαναλαμβανόμενων θεματικών ή λέξεων ενέχει την εγγενή αδυναμία της παραγνώρισης του ευρύτερου συγκειμένου, ειδικά σε ένα διαδικτυακό περιβάλλον, με αποτέλεσμα συχνά φράσεις που χρησιμοποιούνται με τρόπο ειρωνικό ή αμφιλεγόμενο να μην μπορούν να διακριθούν από όσες χρησιμοποιούνται κυριολεκτικά (Krippendorf, 1980, σ.44,) ενώ στο διαδικτυακό περιβάλλον όπου ο λόγος διέπεται από διαφορετικές επικοινωνιακές συμβάσεις θα υπήρχε εξαιρετική δυσκολία στην ισότιμη αντιμετώπιση και ταυτοποίηση του πρόδηλου έναντι του λανθάνοντος περιεχομένου (Babbie, 2011, σ.525· Κόλλιας, 2014, σ.190-191) ειδικά σε σχόλια με χιουμοριστική χροιά όπου εμπεριέχεται έντονη αμφισημία (Shifman, 2007, σ.191), δ) τέταρτον διότι πολλά σχόλια εντάσσονταν στα πλαίσια ευρύτερων διαλόγων και πολεμικών που αν αποκόπτονταν από το ευρύτερο πλαίσιο τους θα έχαναν μεγάλο μέρος της εννοιολογικής τους συνάφειας (McMillan, 1980), και τέλος διότι στο διαδικτυακό περιβάλλον και τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης ως ενδεδειγμένοι δείκτες αξιολόγησης και ανάλυσης χρησιμοποιούνται κυρίως τα likes, shares (κοινοποιήσεις) και τα σχόλια που συνοδεύουν τις αναρτήσεις, με κάθε ένα εξ αυτών να χαρακτηρίζεται από διαφορετικό βαθμό αξιολογικής σημασιοδότησης και βαρύτητας (Fallianda et al., 2018· Kim, 2018· Kim & Yang, 2017· Rayson, 2015· Riotto, 2010) τόσο σε σχέση με την επιρροή που ασκούν στο κοινό όσο και την προσλαμβανόμενη σημασία και επιρροή τους (Γιάνναρου, 2015· Liu, Rui & Cui, 2017· Rathnayake & Suthers, 2018 · Wills & Reeve, 2009). Υποστηρίζεται ότι οι

⁵³ Όρος που υιοθετήθηκε από τον Μαρτινίδη, έναν από τους κύριους ερευνητές και συγγραφείς που ασχολήθηκαν κατ'εξακολούθηση με το έργο του Αρκά (βλ. Μαρτινίδη 1992/2007).

κοινοποιήσεις υπερέχουν (Gasser) εφόσον θεωρείται πως εκφράζουν το μεγαλύτερο βαθμό δέσμευσης όσων τις επιλέγουν ως μέσο για να εκφράσουν την αποδοχή τους για την πληροφορία που δημοσιεύουν σε άλλα μέλη των κοινωνικών δικτύων⁵⁴.

Στο δεύτερο στάδιο υλοποιήθηκε η επιλογή του δείγματος. Όπως ήδη αναφέρθηκε, τα σκίτσα αντλήθηκαν, κωδικοποιήθηκαν και αναλύθηκαν βάσει της κρίσιμης περιόδου όπου δημοσιεύθηκαν και σε σχέση με την επιμέρους θεματική που πραγματεύονταν. Τα χρονικά όρια που υιοθετήσαμε ήταν αρκετά διευρυμένα προκειμένου να επιτραπεί στο υπό μελέτη φαινόμενο να εξελιχθεί σε βάθος χρόνου ώστε να εξαχθούν πληρέστερα και αξιόπιστα συμπεράσματα (Wimmer & Dominick, 2014, σ.180).

Ο τελικός αριθμός των σκίτσων που εμπεριέχονται στην έρευνά μας, και ανήκουν στις τρεις χρονικές περιόδους που αναφέρθηκαν, ανέρχεται αντίστοιχα σε:

A. 543 σκίτσα με ευρύτερη πολιτικοκοινωνική στόχευση που περιλάμβαναν και τη σειρά της *Ρόζας*,

B. 191 σκίτσα με βασικό χαρακτήρα το *Θαναθάκη*,

Γ. 51 σκίτσα με ευρύτερη εστίαση στο ζήτημα του κορωνοϊού, με 10 εξ αυτών που αφορούν μια ειδική σειρά των στελεχών Covid-19 για την οποία εκδηλώθηκε εντονότερη αμφιθυμία μεταξύ των σχολιαστών να αποτελούν το κύριο αντικείμενο της έρευνας.

Οι ομάδες B και Γ διαθέτουν συγκεκριμένη θεματική, οπότε δεν πραγματοποιήθηκε κάποια επιμέρους υποκατηγοριοποίηση. Για την ομάδα A, όμως, προκειμένου να εντοπίσουμε μοτίβα στην εμφάνιση επιμέρους θεματικών και να κατηγοριοποιήσουμε τις αντιδράσεις που εκδηλώθηκαν σε κάθε μία από αυτές, κωδικοποιήσαμε τα σκίτσα βάσει των ακόλουθων κατηγοριών που παρουσιάζονται βάσει της ποσοστιαίας αντιπροσώπευσής τους στο σύνολο του δείγματος:

- ΠΣ: Πολιτική Σάτιρα, σκίτσα με ευρύτερη πολιτική στόχευση που αφορούν την επικαιρότητα και όχι μόνο (247 σκίτσα, 40%)
- ΠΧΠ: Παιδικά χρόνια ενός Πρωθυπουργού, που εμφανίστηκαν το Φεβρουάριο του 2019, ολοκληρώθηκαν λίγο πριν τις εκλογές του Ιουλίου, και σποραδικά αναδημοσιεύονταν σε μεταγενέστερες περιόδους (102 σκίτσα, 18.7%)

⁵⁴ Βλ. επίσης μια εξαιρετικά αναλυτική παρουσίαση της σημασίας και λειτουργίας των like, share & comment στο: *The Psychology of Facebook: Why We Like, Share, Comment*, <https://medium.com/social-media-tips/the-psychology-of-facebook-why-we-like-share-comment-bc725e054ba>

- ΚΜ: Κοινωνικό μήνυμα, σκίτσα που στόχευαν συνήθως στην κοινωνική ευαισθητοποίηση για πλειάδα ζητημάτων, αφορούσαν κατά κύριο λόγο σκίτσα με τον *Προφήτη*, ενώ συχνά συνδυάστηκαν και με την κατηγορία ΠΣ, μιας και κάποια σκίτσα είχαν άμεσες κι έμμεσες αναφορές σε ζητήματα που δε θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν αυτοτελώς ως κοινωνικά ή πολιτικά (71 σκίτσα, 13%)
- ΠΟ: Πολιτική Ορθότητα, σκίτσα με ευρύτερη θεματική σε σχέση με ζητήματα πολιτικής ορθότητας και ελευθερίας έκφρασης (43 σκίτσα, 8%)
- Φ: Φεμινισμός, που απαντούσε κυρίως σε σκίτσα της *Ρόζας*, τα οποία έκαναν την εμφάνισή τους μετά τον Αύγουστο του 2019, και έθιγαν ζητήματα πολιτικής ορθότητας, φεμινισμού, δικαιωτισμού κ.α. (35 σκίτσα, 6.4%)
- Β: Βία-Εκφοβισμός, σκίτσα που σχετίζονταν με την άσκηση ή απειλής βίας μεταξύ των χαρακτήρων που πρωταγωνιστούσαν στα σκίτσα, και πάλι κυριαρχούσαν αριθμητικά σε σκίτσα της *Ρόζας* (30 σκίτσα, 5.5%)
- Χ: Χιούμορ, σκίτσα που δεν είχαν σαφή θεματική απλά θεωρήθηκαν ως απλά χιουμοριστικά (25 σκίτσα, 4.6%)
- ΚΔ: Κοινωνικές Διακρίσεις, με σκίτσα που αφορούν κυρίως τον *Αποστόλη*, ένα χαρακτήρα που εντάσσεται στη σειρά της *Ρόζας* και αντιμετωπίζει την κοινωνική απομόνωση κυρίως λόγω της εξωτερικής του εμφάνισης (15 σκίτσα, 2.7%)
- Λ: Λογοκρισία, σκίτσα που αφορούσαν κυρίως την περίοδο του Αυγούστου 2019 όπου για δύο ημέρες διακόπηκαν οι αναρτήσεις στη σελίδα του Αρκά λόγω καταγγελιών που έγιναν στην επίσημη διαχείριση του *facebook* (5 σκίτσα, 1%)

Καθώς αποδείχθηκε ότι αρκετά σκίτσα δεν μπορούσαν εύκολα να κατηγοριοποιηθούν σε μία θεματική κατηγορία κατ' αποκλειστικότητα, και δεδομένου ότι η απόλυτη αντικειμενικότητα σπάνια επιτυγχάνεται σε μια ανάλυση περιεχομένου (Christensen, 2007, σ.110· Wimmer & Dominick, 2014, σ.175) εφόσον παρεμβάλλονται οι κοινωνικές αναπαραστάσεις και τα γνωστικά σχήματα του ίδιου του ερευνητή σε σχέση με το ερευνητικό αντικείμενο, στις περισσότερες περιπτώσεις αποδόθηκε πρώτα μια κύρια κατηγορία, βάσει της οποίας τα σκίτσα εντάχθηκαν στις ανωτέρω θεματικές, ενώ παράλληλα αποδόθηκαν και δευτερεύοντες χαρακτηρισμοί ώστε να απεικονίζεται πληρέστερα η θεματική τους στόχευση. Εξάλλου, εφόσον τα κριτήρια κατάταξης κάθε μονάδας καταγραφής στην εκάστοτε κατηγορία είναι σημασιολογικά, η μονομερής και απόλυτα εξαντλητική υπαγωγή σε έναν μικρό αριθμό κατηγοριών με στενά ερμηνευτικά περιθώρια θα ενείχε αναπόφευκτα μεροληπτικά

σφάλματα. Επιπροσθέτως, μέσω της πολυκωδικοποίησης εξασφαλίστηκαν κάποιες από τις τεχνικές προϋποθέσεις της κατηγοριακής ανάλυσης, όπως η εξαντλητικότητα, η αποκλειστικότητα, η ομοιογένεια και η καταλληλότητα (Σακαλάκη 2008, σ.485-486) ενώ σύμφωνα και με την Grawitz (2006, σ.215) στις κοινωνικές επιστήμες δεν αξίζει πάντα μια ακριβής μέτρηση όσο ένα πλήθος πλούσιων δεδομένων, ακόμα κι όταν θυσιάζεται μέρος της αξιοπιστίας τους (ο.π., σ.214).

Τα αποτελέσματα από την εν λόγω κατηγοριοποίηση θα συζητηθούν σε περιγραφικό επίπεδο βάσει πινάκων απεικόνισης της κατάταξης των σκίτσων ανά θεματική, αριθμό like, share και σχολίων. Παρατηρώντας τις θεματικές που επικράτησαν και τα σκίτσα που περιλαμβάνουν, θα αντλήσουμε πολύτιμες πληροφορίες για τα μοτίβα συχνότητων σε επίπεδο εμφάνισης, σχολιασμού και ευρύτερης απήχησης μεταξύ των ακολούθων της σελίδας εφόσον μάλιστα οι κατηγορίες οικοδομήθηκαν με εμπειρικό τρόπο κατά την ανάλυση των ίδιων των δεδομένων κι επομένως προσφέρουν τη δυνατότητα ουσιαστικότερης εμβάθυνσης στα ευρήματα που εμπεριέχουν (ο.π. σ.487).

Παράλληλα, από την ανάλυσή μας προέκυψε πως ορισμένα σκίτσα αποτέλεσαν ιδιαίτερο αντικείμενο σχολιασμού και κριτικής. Από αυτά θα αντληθούν τα πλέον αντιπροσωπευτικά σχόλια που τα συνόδευσαν, θα υποκατηγοριοποιηθούν σε ευρύτερες κατηγορίες (κυρίως στον άξονα της επιδοκιμασίας-αποδοκιμασίας) και θα αποδοθούν αυτούσια ώστε να απεικονίσουν με τον πλέον γλαφυρό τρόπο τις τοποθετήσεις των ακολούθων του Αρκά επί των ζητημάτων που θίγονταν στα επίμαχα σκίτσα.

Κατά την ολοκλήρωση της ποιοτικής ανάλυσης των σκίτσων και των σχολίων που τα συνόδευαν, διαφάνηκε πως επικρατούσαν κάποιες γενικές τάσεις μεταξύ των ακολούθων του Αρκά: ένας συμπαγής πυρήνας καθολικής υπεράσπισης και μια περιφέρεια που ασκούσε κριτική στην ποιότητα του χιούμορ του, στα ζητήματα που έθιγε και στην πολιτική του στράτευση. Επειδή όμως σε κάθε σκίτσο ο μέσος αριθμός σχολίων ήταν εξαιρετικά χαμηλότερος από το μέσο όρο σε like και share (198 σχόλια, έναντι 11.986 like και 1.314 κοινοποιήσεων) και οι κύριοι θεματικοί άξονες σχολιασμού θεωρήθηκε ότι ίσως να μην ήταν αντιπροσωπευτικοί σε σχέση με τις αντιλήψεις του συνόλου των ακολούθων του Αρκά που δεν θεώρησαν απαραίτητο να εκφράσουν την όποια επιδοκιμασία ή αμφισβήτηση, κρίθηκε αναγκαίο να διερευνηθούν περαιτέρω οι στάσεις και οι αντιλήψεις τους για το έργο του Αρκά διενεργώντας μια διαδικτυακή έρευνα (Λιναρδής, Παπαγιαννόπουλος &

Καλησπεράτη, 2011, σ.4) μέσω ενός ερωτηματολογίου που δημιουργήθηκε λαμβάνοντας υπόψη την ανωτέρω προβληματική και αναρτήθηκε, όπως προαναφέρθηκε, πρώτα σε σελίδα φίλων του Αρκά και στη συνέχεια στην επίσημη σελίδα του Αρκά με πρωτοβουλία των διαχειριστών της.

Το ερωτηματολόγιο παρέμεινε αναρτημένο και διαθέσιμο προς συμπλήρωση για 24 ώρες, οπότε και απενεργοποιήθηκε η δυνατότητα συμμετοχής μιας και κατάφερε να συγκεντρώσει 4.500 απαντήσεις, έναν εξαιρετικά μεγάλο όγκο δεδομένων που θα εξασφάλιζαν την απαραίτητη αξιοπιστία των αποτελεσμάτων οπότε και δεν θεωρήθηκε σκόπιμο να παραταθεί η δυνατότητα συμμετοχής. Από την άλλη, ένας άλλος λόγος που ώθησε στη σύντομη απενεργοποίησή του ήταν το γεγονός πως αποτέλεσε την αιτία για πλήθος σχολίων από συμμετέχοντες που έχοντας δει τις ερωτήσεις έσπευσαν να εκφράσουν τους προβληματισμούς τους, κυρίως σε σχέση με τις ερωτήσεις 10 και 15 που τους ζητούσαν σε μία κλίμακα από το 1 έως το 7, όπου 1 αριστερά και 7 δεξιά, να εκφράσουν την πολιτική/ιδεολογική τοποθέτηση του Αρκά όπως εκείνοι την αντιλαμβάνονταν, αλλά και την δική τους. Οι αντιδράσεις ήταν έντονες ενώ οι κύριες αντιρρήσεις τους περιστρέφονταν γύρω από τους ακόλουθους προβληματισμούς: υποστήριζαν ότι η κλίμακα ήταν ανεπαρκής διότι δεν ήταν σε θέση να απεικονίσει το πλήθος των πιθανών ιδεολογικών τοποθετήσεων, ότι η θέση 4 ως ουδέτερη-κεντρώα θα μπορούσε λανθασμένα να εκληφθεί ως στήριξη στο ΠΑΣΟΚ, ότι θα έπρεπε να έχει υπάρξει πρόβλεψη για όσους αρνούνται να τοποθετηθούν πολιτικά, και τέλος ότι ο Αρκάς δεν ανήκει σε κανένα κόμμα και κακώς έχει επιχειρηθεί τόσο καιρό να στοχοποιηθεί μέσω των δεξιών πεποιθήσεων που λανθασμένα του αποδίδονται με αφορμή τη σάτιρα που άσκησε στην προηγούμενη κυβέρνηση.

Μια μικρότερη μερίδα συμμετεχόντων ευχήθηκε μεν καλή επιτυχία, στην ουσία όμως απευθύνονταν στον ίδιο τον Αρκά μιας και θεώρησαν ότι η διαδικτυακή αυτή έρευνα πραγματοποιούνταν κατ' επιθυμία του, και αποσκοπούσε στην άντληση στοιχείων για τις αγοραστικές συνήθειες και προτιμήσεις των ακολούθων του. Ορισμένοι, μάλιστα, απέστειλαν μηνύματα στο προσωπικό μου ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, το οποίο τους είχε παρασχεθεί στην εισαγωγή του ερωτηματολογίου, προκειμένου να εκφράσουν αντίστοιχες ανησυχίες και να κάνουν τα σχόλια τους σε σχέση με τις επίμαχες ερωτήσεις που τους προβλημάτισαν. Επομένως, κατά την απενεργοποίηση του ερωτηματολογίου στην επίσημη σελίδα του Αρκά, κρίθηκε σκόπιμο στα πλαίσια της τήρησης των δεοντολογικών πρακτικών να ακολουθήσει μια αναλυτική ανάρτηση στα πλαίσια της οποίας θα μου δινόταν η δυνατότητα να

ευχαριστήσω τους συμμετέχοντες αλλά και την επίσημη σελίδα του Αρκά για τη φιλοξενία του Ερωτηματολογίου χωρίς καν να έχουν γνώση των προθέσεών μου, να διευκρινίσω τους ερευνητικούς στόχους της εργασίας και το σκοπό που θα εξυπηρετούσε η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, κυρίως διασαφηνίζοντας ότι δεν επρόκειτο για έρευνα marketing σε σχέση με το brand του Αρκά, όπως κάποιοι λανθασμένα θεώρησαν.

Τα σχόλια που ακολούθησαν και αυτή την ανάρτηση, σε συνδυασμό με όσα είχαν ήδη καταγραφεί ως προβληματισμός στην ανάρτηση του ερωτηματολογίου, θα μπορούσαν κάλλιστα να αποτελέσουν ένα επιμέρους αντικείμενο ανάλυσης, αλλά πέρα από αυτή τη σύντομη αναφορά στην προβληματική που εξέφραζαν, δυστυχώς τα περιορισμένα όρια του παρόντος πονήματος δεν επιτρέπουν περαιτέρω σχολιασμό. Αυτό, όμως, που σίγουρα διαφάνηκε είναι μια τάση υπεράσπισης του Αρκά έναντι όσων τον επέκριναν για την πολιτική του στράτευση αλλά και μια άρνηση ατομικής τοποθέτησης όσον αφορά τις όποιες πολιτικές πεποιθήσεις, μια άρνηση που αντιπροσώπευε μια γενικότερη επιθυμία ή ανάγκη απολιτικοποίησης, εύρημα που θα συζητηθεί εν συντομία σε επόμενη ενότητα.

Το ερωτηματολόγιο αποτελείτο από 17 ερωτήσεις, 15 κλειστές, 1 μεικτού τύπου και 1 ανοιχτή (βλ. Παράρτημα Ι). Στις κλειστές ερωτήσεις οι απαντήσεις ήταν προκαθορισμένες ή εκφράζονταν με τη μορφή επταβάθμιων κλιμάκων Likert ώστε να δοθεί η δυνατότητα ουδέτερων απαντήσεων που θα αντιπροσωπεύονταν από τη μεσαία θέση 4, εφόσον εμπεριείχαν και ιδεολογικοπολιτικές τοποθετήσεις στις οποίες έπρεπε να αποφευχθεί μια μεροληπτική πόλωση προς το αριστερό ή δεξιό φάσμα. Από την άλλη, η διάταξη των ερωτήσεων πραγματοποιήθηκε με μεγάλη προσοχή ώστε οι ερωτηθέντες να μην αντιληφθούν τη στόχευση του εν λόγω ερωτηματολογίου από την αρχή. Κατά την ανάρτησή του, άλλωστε, δεν είχαν δοθεί περαιτέρω πληροφορίες πέραν πως επρόκειτο για μια διπλωματική εργασία που αφορούσε τον Αρκά και πραγματοποιούνταν στα πλαίσια του ΠΜΣ Επικοινωνία και Ρητορική των Μέσων του Παντείου Πανεπιστημίου.

Έτσι, οι πρώτες επτά ερωτήσεις σχετίζονταν με γενικότερες τάσεις και στάσεις έναντι της αγοράς βιβλίων και σχετικών προϊόντων από τη σελίδα του Αρκά καθώς και των συνηθειών των ακολούθων στα πλαίσια της δράσης τους στη σελίδα του Αρκά στο *facebook* ενώ η ερώτηση για την προσλαμβανόμενη πολιτικοποίησή του ακολουθούσε την ερώτηση που αφορούσε την εκτίμηση της βελτίωσης ή μη του χιούμορ του το τελευταίο διάστημα. Επίσης, η ερώτηση που ζητούσε το βαθμό ικανοποίησής των

συμμετεχόντων από την αμφιλεγόμενη σειρά ΠΧΠ έπεται των ερωτήσεων τόσο περί προσλαμβανόμενης πολιτικοποίησης όσο και γενικότερης πολιτικής θέσης του Αρκά, έτσι ώστε να αποφευχθεί η καθοδήγηση των ερωτηθέντων προς συγκεκριμένες πολιτικές αξιολογήσεις εξαιτίας της πολιτικοποίησης που ούτως ή άλλως του είχε αποδοθεί λόγω της σειράς ΠΧΠ.

Τέλος, η ερώτηση για την προσλαμβανόμενη ελευθερία έκφρασης ενός καλλιτέχνη κατά την άσκηση σάτιρας προηγήθηκε της ερώτησης που ζητούσε από τους συμμετέχοντες να εκτιμήσουν τη στόχευση της σειράς *Ρόζα*, και τις πιθανές αιτίες που οδήγησαν τον Αρκά στη δημιουργία της, μιας και η εν λόγω σειρά είδαμε ότι έθεσε αρκετά ζητήματα περί πολιτικής ορθότητας, ελευθερίας έκφρασης και δικαιωματισμού. Τέλος, ακολούθησε η ερώτηση που αφορούσε την πολιτική τοποθέτηση των ίδιων των συμμετεχόντων που συνοδεύτηκε από τις τελευταίες δύο δημογραφικές ερωτήσεις για την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο. Θεωρήθηκε ότι μια ερώτηση που θα ζητούσε από τους συμμετέχοντες να πάρουν πολιτική θέση δεν έπρεπε σε καμία περίπτωση να τοποθετηθεί στην αρχή του ερωτηματολογίου διότι ενδεχομένως να επηρέαζε τις απαντήσεις και στις υπόλοιπες ερωτήσεις (Babbie, 2011, σ.403-404), σε μια προσπάθεια των ερωτηθέντων είτε να μείνουν πιστοί στις αρχικές τους στάσεις και πεποιθήσεις, λειτουργώντας αμυντικά και αποφεύγοντας οποιοσδήποτε δηλώσεις πιθανόν να έρχονταν σε σύγκρουση ή να έθεταν σε κίνδυνο τον πυρήνα των αναπαραστάσεών τους (Grawitz, 2006, σ.37) έτσι ώστε τελικά όλες οι υπόλοιπες απαντήσεις να αντικατοπτρίζουν την αρχική τους τοποθέτηση, ή αντίθετα να παρουσιάσουν μια ψευδή εικόνα ως απόρροια του φαινομένου της κοινωνικής επιθυμητότητας, μη θέλοντας να φανερώσουν τις πραγματικές πεποιθήσεις τους.

Από την άλλη, η ερώτηση 2 ήταν ανοιχτή διότι ζητούσε από τους συμμετέχοντες να δηλώσουν τον αγαπημένο τους χαρακτήρα ή κομικ στριπ του Αρκά κάτι που θα ήταν αδύνατο να εκφραστεί με ερώτηση κλειστού τύπου εφόσον από τη μια ο αριθμός τους είναι εξαιρετικά μεγάλος δεδομένης της 40ετούς πορείας του Αρκά στο χώρο των κομικ στριπ ενώ παράλληλα δεν θεωρήθηκε σκόπιμο να περιοριστούν οι πιθανές απαντήσεις και να αναγκαστούν οι συμμετέχοντες να προβούν σε μια κατευθυνόμενη επιλογή καθώς δε θα μπορούσαν με αυτόν τον τρόπο να αποτυπωθούν οι πραγματικές προτιμήσεις τους που εντέλει ήταν αρκετά αποκαλυπτικές. Η ερώτηση αυτή παρήγαγε 4.817 απαντήσεις που αποκωδικοποιήθηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν σε γράφημα που θα παρουσιαστεί και συζητηθεί στην επόμενη ενότητα.

Η ερώτηση 14, από την άλλη, που διερευνούσε τις αντιλήψεις των ερωτηθέντων σχετικά με τη στόχευση των σκίτσων της *Ρόζας* και τις αιτίες που εκείνοι θεωρούσαν ότι ώθησαν τον Αρκά στη δημιουργία της, είχε διατυπωθεί με τρόπο που ενείχε μια διπλή ερώτηση, κάτι που μεθοδολογικά πρέπει να αποφεύγεται (Σταλίκας, 2011, σ. 103), αλλά από την άλλη ως ερώτηση μεικτού τύπου παρείχε προκαθορισμένες απαντήσεις με αρκετές δυνατότητες επιλογής, ώστε να διαφανεί μια γενικότερη τάση στις απαντήσεις των συμμετεχόντων, επιτρέποντας παράλληλα την έκφραση των ατομικών πεποιθήσεων όσων επέλεξαν να τοποθετηθούν σε πιο προσωπικό επίπεδο μέσω της επιλογής «Άλλο». Αυτή ήταν και η στόχευση της ερώτησης, εφόσον θέλαμε να διασφαλίσουμε ότι οι συμμετέχοντες θα επιλέξουν την απάντηση που πραγματικά τους αντιπροσωπεύει, και η παραγωγή ενός προσωπικού σχολίου θα φανέρωνε ουσιαστική δέσμευση και προσωπικό ενδιαφέρον για το υπό εξέταση αντικείμενο.

Τα σχόλια των συμμετεχόντων ανήλθαν σε αυτή την ερώτηση σε 118 και λόγω του ενδιαφέροντος τους και των σημαντικών προσωπικών τοποθετήσεων που εξέφραζαν αποτέλεσαν επιμέρους αντικείμενο ανάλυσης (βλ. Παράρτημα II). Αποτέλεσαν αντικείμενο μιας επιμέρους ανάλυσης περιεχομένου, εντασσόμενα σε τέσσερις κύριες κι αρκετές επιμέρους θεματικές κατηγορίες που θα σχολιαστούν εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο όπου εκτίθενται τα ερευνητικά ευρήματα, εντούτοις αξίζει να σημειωθεί ότι κάποιες εξ αυτών των απαντήσεων απεικονίζουν με ιδιαίτερη γλαφυρότητα το εύρος της γενικότερης προβληματικής όπως προσεγγίζεται στο σύνολο αυτής της έρευνας και για το λόγο αυτό θα συμπεριληφθούν στο κύριο σώμα των αποτελεσμάτων προς συζήτηση αν και το Παράρτημα II που περιλαμβάνει το σύνολο των απαντήσεων παρατίθεται για περαιτέρω εμβάθυνση. Εξάλλου, ο σκοπός της έρευνας ήταν να προσεγγίσει τις κοινωνικές αναπαραστάσεις των ίδιων των ακολούθων της σελίδας του Αρκά σε σχέση με το χιούμορ του και την ευρύτερη καλλιτεχνική του τοποθέτηση. Αυτά τα σχόλια φανερώνουν με τον πιο εύγλωττο τρόπο την πόλωση και το διχασμό που χαρακτηρίζει μερίδα των ακολούθων. Ενισχύει, λοιπόν, την αξιοπιστία των παρατηρήσεων που κάναμε σε σχέση με τα σχόλια των σκίτσων που εξετάσαμε κατά την πρώτη φάση της ανάλυσης περιεχομένου και αναδεικνύει τον ουσιαστικό υποκείμενο προβληματισμό όσων ακολουθούν τη σελίδα του Αρκά.

Οι επόμενες ερωτήσεις εκτός από την άντληση των βασικών δημογραφικών στοιχείων των ερωτηθέντων (ηλικία, μόρφωση και πολιτική/ιδεολογική στάση μέσω των ερωτήσεων 15, 16 και 17 που τοποθετήθηκαν στο τέλος του ερωτηματολογίου),

στόχευαν κυρίως στον εντοπισμό σχέσεων συνάφειας μέσω της εξόρυξης πληροφοριών που ανήκαν στις ακόλουθες θεματικές:

α. συχνότητες όσον αφορά τη χρήση like, share και σχολιασμού στα σκίτσα του Αρκά (Ερωτήσεις 5, 6, 7)

β. έτη γνωριμίας με τα σκίτσα του Αρκά και συχνότητα αγοραστικών πρακτικών σε σχέση με τα βιβλία αλλά και τα υπόλοιπα προϊόντα του brand που προσφέρονται στο ηλεκτρονικό του κατάστημα προκειμένου να διερευνηθεί το ποσοστό των ακολούθων που επιδεικνύουν υψηλή αφοσίωση (Ερωτήσεις 1, 3, 4)

γ. αγαπημένοι χαρακτήρες και κομικ στριπ καθώς και ανίχνευση της ικανοποίησης των ακολούθων σε σχέση με το χιούμορ του Αρκά γενικότερα και την αμφιλεγόμενη σειρά ΠΧΠ ειδικότερα, που όπως προέκυψε από την ανάλυση περιεχομένου δεν επιδείκνυε υψηλά ποσοστά δημοφιλίας (Ερωτήσεις 2, 8, 12)

δ. στάσεις όσον αφορά την επιθυμητή ελευθερία έκφρασης ενός καλλιτέχνη και αντιλήψεις για τη στόχευση που επιχειρείται μέσω της *Ρόζας*, σε σχέση με τα ευρύτερα ζητήματα πολιτικής ορθότητας/φεμινισμού/δικαιωματισμού που τίγονται, καθώς από την ανάλυση περιεχομένου προέκυψε πως αντιμετωπίστηκε με αντίστοιχη, αν όχι εντονότερη, αμφιθυμία από εκείνη που είχε καταγραφεί στα ΠΧΠ (Ερωτήσεις 13,14)

ε. αντιλήψεις για τον προσλαμβανόμενο βαθμό πολιτικοποίησης του Αρκά ως αποτέλεσμα των σκίτσων που έχουν αναρτηθεί κατά τη διάρκεια του τελευταίου έτους, για την πολιτική του τοποθέτηση όπως την αντιλαμβάνονται οι ερωτηθέντες και αξιολόγηση της θετικής επιρροής που η έκθεση στο *facebook* ενδεχομένως άσκησε στην αύξηση της δημοφιλίας του (Ερωτήσεις 9, 10, 11)

Τα συνολικά αποτελέσματα απεικονίστηκαν σε γραφήματα και πίνακες, ενώ απαντήσεις από συγκεκριμένες ομάδες ερωτηθέντων αποτέλεσαν αντικείμενο πιο εξειδικευμένου σχολιασμού και σύγκρισης με ευρήματα που ανέκυψαν από την ανάλυση περιεχομένου που προηγήθηκε, με σκοπό να εντοπιστούν σχέσεις συνάφειας που θα επιβεβαιώνουν ή θα απορρίπτουν επιμέρους προβληματικές όπως αναδιατυπώνονταν κατά την εξέλιξη ανάλυσης των ευρημάτων.

Τέλος, όλα τα επιμέρους ευρήματα θα συζητηθούν συνδυαστικά και κατ' αντιδιαστολή με δημοσιεύσεις στον Τύπο που αφορούσαν τις εν λόγω περιόδους εμφάνισης των σκίτσων και των αντίστοιχων πολιτικοκοινωνικών φαινομένων που λάμβαναν χώρα και αποτελούσαν πηγή έμπνευσης που εντέλει αποτυπώνονταν στα σκίτσα του Αρκά.

4. Έρευνα

1. Ανάλυση Περιεχομένου

1.1. Σκίτσα όλων των θεματικών από 11/2/19 έως 31/10/19. Στη σελίδα του Αρκά αναρτώνται καθημερινά τουλάχιστον από 3 έως 5 σκίτσα. Επομένως, στο διάστημα των οκτώ μηνών που καλύπτει η ανάλυσή μας, ο αριθμός των σκίτσων θα αναμενόταν να υπερβεί τα 1000 σκίτσα. Εφόσον η στόχευση του παρόντος πονήματος είναι κυρίως πολιτική, εστιάζοντας στην αντιμετώπιση που έτυχε ο Αρκάς από τον Τύπο και τους ακολούθους του κατά την περίοδο ανάρτησης των σκίτσων του με σαφείς ή έμμεσες αναφορές στη διακυβέρνηση της πρώην κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ αλλά και του ίδιου του τέως πρωθυπουργού Αλέξη Τσίπρα κατά τους προεκλογικούς μήνες της άνοιξης του 2019, η επιλογή των σκίτσων προς ανάλυση έτεινε να εστιάζει περισσότερο σε σκίτσα με πολιτικές ή κοινωνικές προεκτάσεις και αναφορές, αφήνοντας εκτός όσα είχαν ένα αποκλειστικά χιουμοριστικό περιεχόμενο. Έτσι, η ανάλυσή μας περιορίστηκε σε 543 σκίτσα, που και πάλι αποτέλεσαν ένα αρκετά μεγάλο σώμα προς επεξεργασία.

Η επεξεργασία εκκίνησε με τη δημιουργία ενός μεγάλου πίνακα όπου κάθε σκίτσο τοποθετούνταν σε σειρά ανάλογα με την ημερομηνία ανάρτησης και καταμετρώνταν το σύνολο των likes, shares και σχολίων που συνόδευαν κάθε σκίτσο. Στη συνέχεια, ανάλογα με τη θεματική που διαπραγματευόταν, άρχισαν να διαφαίνονται κάποιες γενικές κατηγορίες. Κάθε σκίτσο έλαβε τον αντίστοιχο χαρακτηρισμό ανά θεματική, ενώ συχνά στο ίδιο σκίτσο επιδόθηκαν πλέον του ενός εφόσον κρινόταν ότι το περιεχόμενο δεν άνηκε σε μία μόνο κατηγορία αλλά υπήρχαν αλληλοεπικαλύψεις.

Θυμίζουμε πως οι θεματικές που προέκυψαν ήταν οι ακόλουθες:

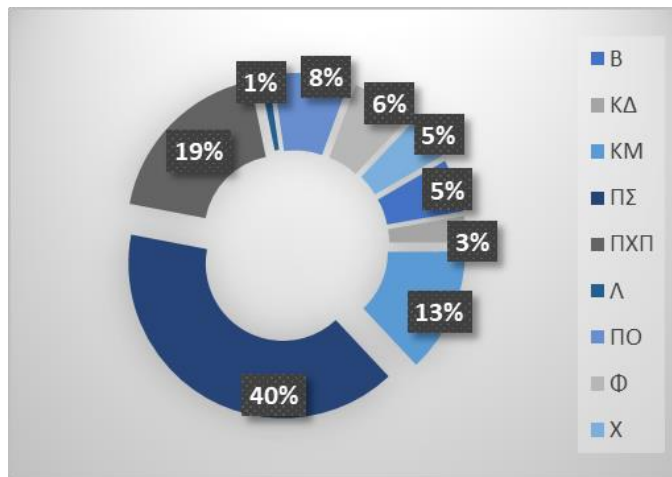
- Βία-Εκφοβισμός: Β
- Κοινωνικές Διακρίσεις: ΚΔ
- Κοινωνικό μήνυμα: ΚΜ
- Λογοκρισία: Λ
- Παιδικά χρόνια ενός Πρωθυπουργού: ΠΧΠ
- Πολιτική Ορθότητα: ΠΟ
- Πολιτική σάτιρα: ΠΣ
- Φεμινισμός: Φ
- Χιούμορ: Χ

Ο πίνακας που ακολουθεί απεικονίζει τη συνολική κατάταξη όλων των σκίτσων ανά θεματική ενότητα.

Πίνακας 1. Θεματική κατηγοριοποίηση σκίτσων

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ	ΥΠΟ-ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ		ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ
B	B	4	30	5,5%
	B/ΚΔ	2		
	B/ΚΔ/ΚΜ/Χ	1		
	B/ΚΔ/Χ	1		
	B/ΚΜ	5		
	B/ΠΟ	5		
	B/ΠΟ/Χ	1		
	B/Φ/ΚΜ	1		
	B/Φ/Χ	1		
	B/Χ	7		
	B/Χ/ΚΜ	2		
ΚΔ	ΚΔ	5	15	2,7%
	ΚΔ/Β	2		
	ΚΔ/ΚΜ	1		
	ΚΔ/ΠΟ	3		
	ΚΔ/Φ/Χ	2		
	ΚΔ/Χ	1		
ΚΜ	ΚΜ	43	71	13%
	ΚΜ/ΚΔ	1		
	ΚΜ/ΠΟ	3		
	ΚΜ/ΠΣ	9		
	ΚΜ/ΠΣ/Χ	1		
	ΚΜ/Φ	2		
	ΚΜ/Χ	12		
ΠΣ	ΠΣ	217	217	40%
ΠΧΠ	ΠΧΠ	102	102	18,7%
Λ	Λ	4	5	1%
	Λ/ΠΣ	1		
ΠΟ	ΠΟ	19	43	8%
	ΠΟ/Β	5		
	ΠΟ/ΚΔ	1		
	ΠΟ/ΚΜ	3		
	ΠΟ/Φ	1		
	ΠΟ/Φ/Β	2		
	ΠΟ/Φ/ΚΜ	3		
	ΠΟ/Χ	8		
	ΠΟ/Χ/Β	1		
Φ	Φ/Β	2	35	6,4%
	Φ/Β/ΚΜ/Χ	4		
	Φ/Β/ΠΟ	1		
	Φ/ΚΔ	2		
	Φ/ΚΔ/Χ	2		
	Φ/ΚΜ	2		
	Φ/ΚΜ/Χ	3		
	Φ/Λ/Β	1		
	Φ/ΠΟ	1		
	Φ/ΠΟ/Χ	6		
	Φ/Χ	6		
Χ	Χ	12	25	4,6%
	Χ/ΚΜ	3		
	Χ/ΠΟ	1		
	Χ/ΠΣ	9		
			543	100%

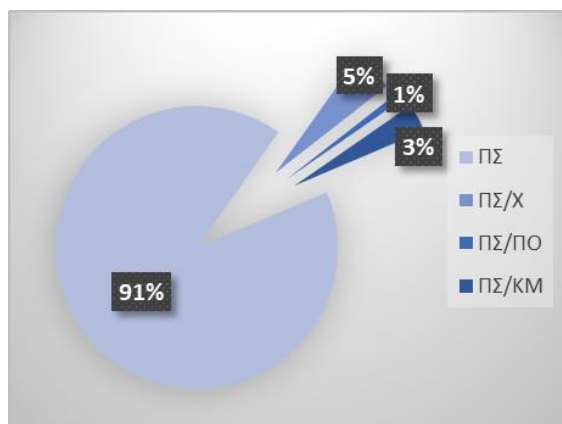
Γράφημα 1. Ποσοστιαία κατανομή σκίτσων ανά θεματική κατηγορία σκίτσων

Τα αποτελέσματα απεικονίζονται γλαφυρότερα στο ανωτέρω γράφημα όπου υπερτερούν ξεκάθαρα τα σχόλια με ευρύτερη πολιτική στόχευση (40%) ενώ ακολουθούν τα *Παιδικά Χρόνια ενός Πρωθυπουργού* με 19% και όλες οι υπόλοιπες κατηγορίες έπονται με πολύ μικρότερα ποσοστά. Η ευρύτερη κριτική που ασκήθηκε, λοιπόν, στον Αρκά για την πολιτική του σάτιρα φαίνεται εκ πρώτης όψεως να δικαιώνεται εφόσον τα ποσοστά υποδεικνύουν καθολική επικράτηση της πολιτικής θεματικής. Στην περίοδο που εξετάζουμε ο Αρκάς παρουσιάζει μια έντονη τάση να σατιρίζει τα πολιτικά δρώμενα, απομένει όμως να εξεταστεί λεπτομερέστερα η δημοφιλία τους αλλά και οι αντιδράσεις των ακολούθων του και ειδικότερα ο βαθμός στον οποίο εκλαμβάνεται ως απαραίτητη, επιτυχημένη ή/και επιθυμητή.

Αναλυτικότερα, όσον αφορά τα σκίτσα με πολιτική σάτιρα, η επιμέρους υποκατηγοριοποίησή τους αναδεικνύει ότι σε ποσοστό 91% η στόχευση είναι καθαρά πολιτική, ενώ το υπόλοιπο 9% αφορά σκίτσα με παράλληλα κοινωνικά μηνύματα, ζητήματα πολιτικής ορθότητας ή χιουμοριστική διάθεση.

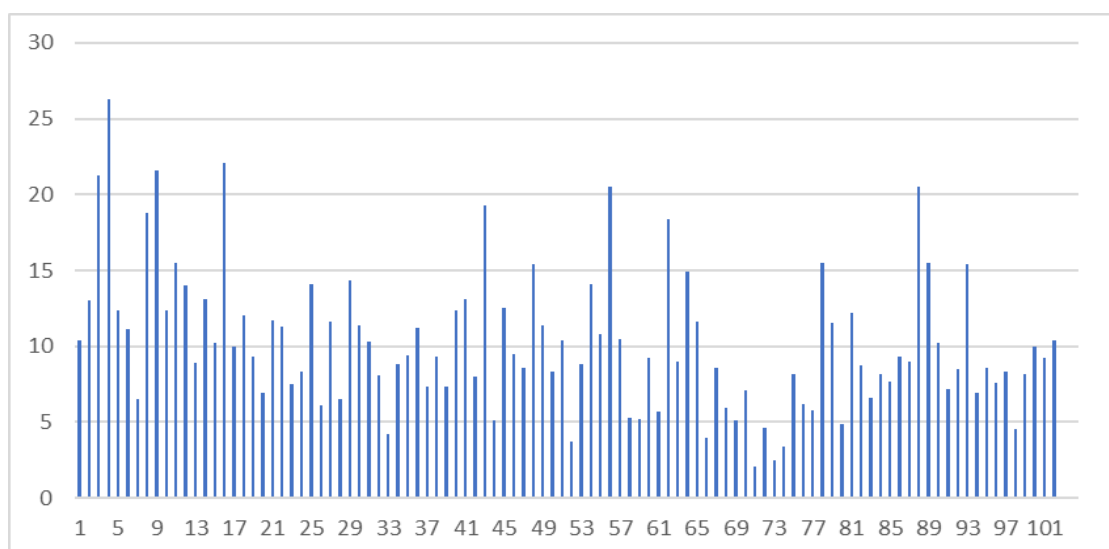
Γράφημα 2. Ποσοστιαία απεικόνιση πολιτικών σκίτσων ανά υπο-θεματική

Όσον αφορά τα *Παιδικά Χρόνια ενός Πρωθυπουργού* (ΠΧΠ), τα ακόλουθα γραφήματα απεικονίζουν συνοπτικά τον αριθμό likes και shares που αποκόμισαν από την πρώτη (18/2/19) έως την τελευταία τους εμφάνιση (6/9/19). Οφείλει επίσης να υπογραμμιστεί ότι ο Αρκάς σταμάτησε να αναρτά σκίτσα με αυτή τη θεματική την 1^η Ιουλίου, δηλαδή περίπου μια εβδομάδα πριν τη διεξαγωγή των βουλευτικών εκλογών, και ακολούθησαν δύο μεμονωμένα σκίτσα την 18^η Αυγούστου και 6^η Σεπτεμβρίου αντίστοιχα που στην ουσία αποτελούσαν αναδημοσιεύσεις. Ακολουθούν τρία γραφήματα που απεικονίζουν τον αριθμό like, share και σχολίων για όλη τη διάρκεια ανάρτησης των εν λόγω σκίτσων.

Παρατηρείται μια σχετικά σταδιακή μείωση από την πρώτη έως την 102^η και τελευταία ανάρτηση, με μια περίοδο όπου τα νούμερα είναι εξαιρετικά χαμηλά στα μέσα Απριλίου 2019.

Γράφημα 3. Απεικόνιση του αριθμού “likes” για σκίτσα ΠΧΠ

Τα τρία σκίτσα με τα λιγότερα likes συγκέντρωσαν 2.100, 2.500 και 3.400 αντίστοιχα, νούμερα εξαιρετικά χαμηλά αν λάβουμε υπόψιν ότι ο μέσος όρος για όλες τις αναρτήσεις είναι περίπου 12.000 ενώ ειδικά για αυτές που αφορούν τη θεματική ΠΧΠ είναι 15.500.

Τα τρία αυτά σκίτσα (140, 144 και 145) απεικονίζουν τον μικρό πρωθυπουργό: α) να γράφει τιμωρία στον πίνακα ότι δεν θα ξαναπεί ψέματα ενώ κρατάει τα δάχτυλά του σταυρωμένα πίσω από την πλάτη του και ταυτόχρονα ισχυρίζεται ότι δε λέει ψέματα, απλά αλήθειες που βγάζει από το μυαλό του, β) να πλησιάζει παιδιά που πετούν χαρταετό και να εύχεται «Happy Clean Monday and Good Saracost» και, γ) να μιλάει με ένα παιδί που του λέει «όχι» και στη συνέχεια να πηγαίνει στους φίλους του

και να αναφωνεί «εντάξει, συμφωνεί». Σε αυτά τα τρία σκίτσα σατιρίζεται το ψέμα, η ανεπαρκής γνώση της αγγλικής γλώσσας και η ικανότητα το «όχι» να γίνεται «ναι». Όμως, η υποδοχή που τους επιφύλαξε το κοινό, δεν ήταν ενθουσιώδης αν και αντίστοιχα σκίτσα με παρόμοια εστίαση στα πλαίσια της ίδιας θεματικής, είχαν τύχει μεγαλύτερης αποδοχής και επιδοκιμασίας. Ένα παρόμοιο σκίτσο με τα ίδια ακριβώς λόγια με το πρώτο, για παράδειγμα, είχε αναρτηθεί ένα μήνα νωρίτερα και είχε συγκεντρώσει τετραπλάσιο αριθμό likes. Ίσως, λοιπόν, αυτή η μείωση να οφείλεται στο γεγονός ότι τα σκίτσα αναρτήθηκαν την περίοδο του Πάσχα όπου οι ακόλουθοι του Αρκά να μην ήταν τόσο ενεργοί ή απλά να εξέφραζαν ένα είδος κούρασης από τα εν λόγω σκίτσα. Βέβαια, η ανοδική τάση που παρατηρήθηκε στη συνέχεια δε φαίνεται να επαληθεύει τον τελευταίο ισχυρισμό.

Σκίτσο140

Σκίτσο 144

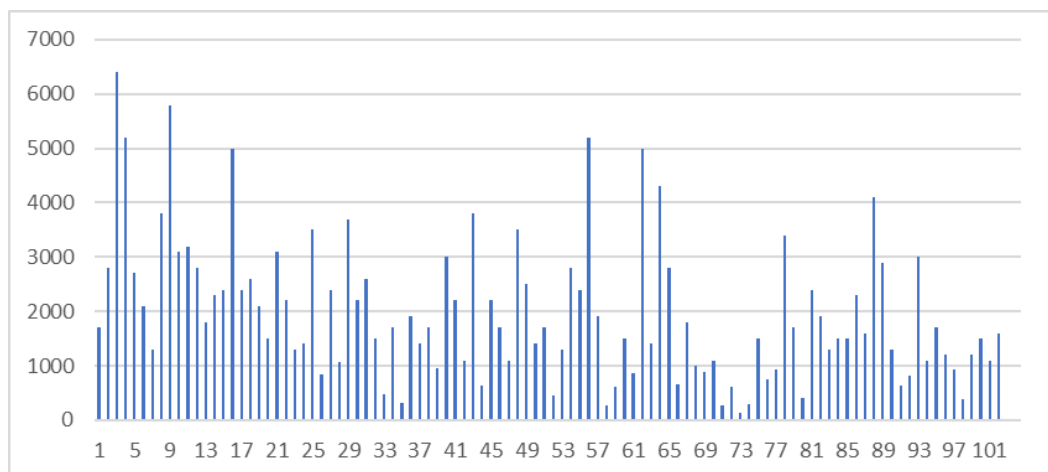

Σκίτσο 145

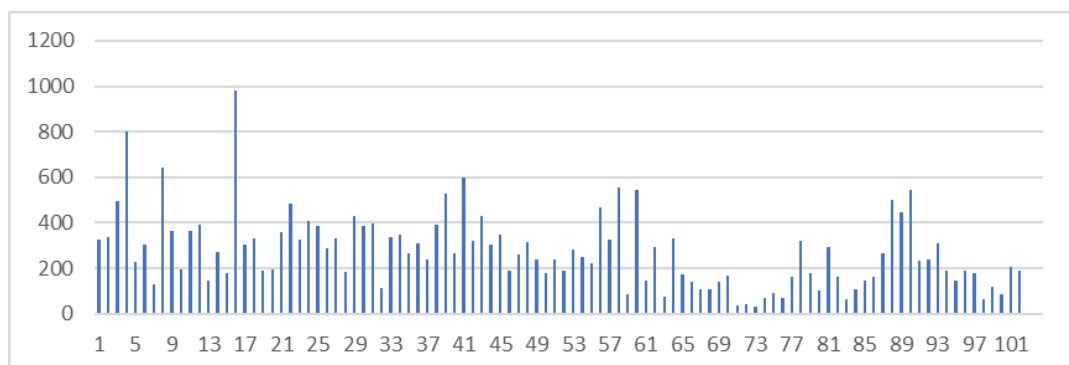
Στην πορεία, ας δούμε την εξέλιξη των κοινοποιήσεων για τα σκίτσα ΠΧΠ που φαίνεται να ακολουθεί μια μειωτική πορεία, σε αντίθεση με την τάση των likes όπως μόλις είδαμε.

Γράφημα 4. Απεικόνιση του αριθμού “shares” για σκίτσα ΠΧΠ

Προφανώς η κοινοποίηση, που είναι επώνυμη και αφορά άτομα που γνωρίζουμε εκ των προτέρων ότι θα ενδιαφέρονταν για τη συγκεκριμένη ανάρτηση που τους αποστέλλουμε, αποτελεί ένα πιο ουσιαστικό δείκτη αποδοχής και οικειοποίησης κάθε σκίτσου. Το like είναι στιγμιαίο, σχεδόν ανώνυμο εφόσον σπάνια θα ενδιαφερθεί κάποιος στο *facebook* να προσδιορίσει αν κάποιος γνωστός εντάσσεται σε αυτούς που εξέφρασαν την αποδοχή τους για κάποιο σκίτσο, αλλά και μη δεσμευτικό. Η κοινοποίηση δεσμεύει τον χρήστη εφόσον τον εκθέτει στα μάτια εκείνων στους οποίους κοινοποιεί το εν λόγω σκίτσο. Επομένως, μια πρώτη εκτίμηση θα μπορούσε να βασιστεί στο γεγονός ότι η κριτική που ασκήθηκε ή οι αναρτήσεις σε βάθος χρόνου κούρασαν τους ακολούθους σε βαθμό που τους απέτρεψαν από το να εκτεθούν κοινοποιώντας αναρτήσεις αυτής της θεματικής. Ας δούμε όμως και την απεικόνιση των σχολίων που συνόδευσαν τα εν λόγω σκίτσα.

Γράφημα 5. Απεικόνιση του αριθμού σχολίων για σκίτσα ΠΧΠ

Και πάλι η δυναμική των σχολίων φαίνεται να φθίνει με σταθερούς ρυθμούς, με κάποιες εξαιρέσεις σε σκίτσα που αναρτήθηκαν την 22 και 23 Μαρτίου 2019. Τα σκίτσα 89 και 89 συγκέντρωσαν 470 και 557 σχόλια αντίστοιχα και απεικόνιζαν α) το ατυχές περιστατικό όπου ο Αλέξης Τσίπρας κατά την επίσκεψή του στις εγκαταστάσεις του Δημόκριτου δύο ημέρες νωρίτερα φαίνεται να μπέρδεψε το ήλιο με το υδρογόνο⁵⁵ και, β) το εξώφυλλο του ομώνυμου βιβλίου που έμελλε να κυκλοφορήσει λίγο αργότερα μέσω δωρεάν διανομής από το *Πρώτο Θέμα* με τον μικρό πρωθυπουργό να είναι ξαπλωμένος στο κρεβάτι ενώ τον τοίχο του δωματίου του κοσμούν μια αφίσα του Τσε Γκεβάρα και μια άλλη με τον Πινόκιο όπου και πάλι σατιρίζεται το ψέμα και τα επαναστατικά πιστεύω ενός αριστερού πρωθυπουργού.

Σκίτσο 87

Σκίτσο 89

Σε επίπεδο γενικότερης δημοφιλίας του συνόλου των 543 σκίτσων που αναλύσαμε, όμως, είναι ενδιαφέρον ότι τα ΠΧΠ φιγουράρουν στην πρώτη δεκάδα σε επίπεδο like, share και σχολίων. Στον πρώτο πίνακα με τα δέκα δημοφιλέστερα σκίτσα σε επίπεδο like, για παράδειγμα, έχουμε 2 σκίτσα της θεματικής ΠΧΠ στην 3^η και 10^η θέση αντίστοιχα ενώ σε επίπεδο κοινοποιήσεων η παρουσία είναι εντονότερη με 6 σκίτσα στις πρώτες δέκα θέσεις. Τέλος, όσον αφορά τον αριθμό σχολίων, δύο σκίτσα στην 5^η και 8^η θέση αντιπροσωπεύουν την εν λόγω θεματική. Οι διαφορετικές αποχρώσεις αφορούν σκίτσα με ταυτόχρονη παρουσία σε δύο ή και τρεις από τους

⁵⁵ Το γεγονός καλύφθηκε εκτενώς από τον Τύπο, ενδεικτικά: (2019/3/20), *Ο Τσίπρας μπέρδεψε το υδρογόνο με το ήλιο*, <https://eleftherostypos.gr/politiki/parapolitika/385305-o-tsipras-mperdepse-to-ydrogono-me-to-ilio/> κι ένα πιο αναλυτικό άρθρο της Καλογερίδου (2019/3/24), *Το σκίτσο που «τσακίζει»: Ο τραγέλαφος της πολιτικής επικαιρότητας δια χειρός Αρκά*, <http://www.antinews.gr/action.read/politiki/to-skitso-pou-tsakizei-o-tragelafos-tis-politikis-epikairotitas-dia-xeiros-arka/2.131764>

ακόλουθους πίνακες. Έτσι, το σκίτσο 19 από τη θεματική ΠΧΠ, βρίσκεται στην 3^η θέση των likes, 7^η θέση των shares και 8^η θέση σε αριθμό σχολίων.

Πίνακας 2. Top 10 σκίτσα σε αριθμό Like

Αρ.	Σκίτσο	Ημερομηνία	Θεματική	Like	Share	Σχόλια
1.	108.	31/3/2019	ΠΣ/Χ	33,8	10000	218
2.	392.	13/8/2019	Λ	30,5	1100	505
3.	19.	19/2/2019	ΠΧΠ	26,3	5200	802
4.	391.	11/8/2019	Λ	24,5	1800	630
5.	372.	23/7/2019	ΠΣ	24	2600	370
6.	484.	1/10/2019	Β/ΠΟ	23,8	3800	1100
7.	245.	5/6/2019	ΠΣ	22,6	6700	3100
8.	232.	30/5/2019	ΠΣ	22,3	7400	186
9.	531.	26/10/2019	Β/Φ/Χ	22,3	1051	517
10.	31.	25/2/2019	ΠΧΠ	22,1	5000	981

Πίνακας 3. Top 10 σκίτσα σε αριθμό Share

Αρ.	Σκίτσο	Ημερομηνία	Θέμα	Like	Share	Σχόλια
1.	108.	31/3/2019	ΠΣ/Χ	33,8	10000	218
2.	245.	5/6/2019	ΠΣ	22,6	6700	3100
3.	213.	23/5/2019	ΠΣ	20	7600	261
4.	232.	30/5/2019	ΠΣ	22,3	7400	186
5.	18.	19/2/2019	ΠΧΠ	21,3	6400	495
6.	24.	22/2/2019	ΠΧΠ	21,6	5800	365
7.	19.	19/2/2019	ΠΧΠ	26,3	5200	802
8.	87.	21/3/2019	ΠΧΠ	20,5	5200	470
9.	204.	21/5/2019	ΠΣ	12,6	5100	132
10.	31.	25/2/2019	ΠΧΠ	22,1	5000	981

Πίνακας 4. Top 10 σκίτσα σε αριθμό Σχολίων

Αρ.	Σκίτσο	Ημερομηνία	Θέμα	Like	Share	Σχόλια
1.	245.	5/6/2019	ΠΣ	22,6	6700	3100
2.	4.	5/2/2019	ΠΣ	6,7	1300	1300
3.	248.	7/6/2019	ΠΣ	11,3	1700	1300
4.	484.	1/10/2019	Β/ΠΟ	23,8	3800	1100
5.	31.	25/2/2019	ΠΧΠ	22,1	5000	981
6.	390.	9/8/2019	Λ	4,7	1500	944
7.	335.	8/7/2019	Χ	9,2	856	882
8.	19.	19/2/2019	ΠΧΠ	26,3	5200	802
9.	265.	12/6/2019	ΠΣ	8,6	1300	707
10.	323.	5/7/2019	ΠΣ	11,2	2700	695

Θα εξετάσουμε, λοιπόν, συνοπτικά τα εν λόγω σκίτσα με τις αλληλοεπικαλύψεις στους τρεις ανωτέρω πίνακες επιχειρώντας να ανιχνεύσουμε κοινά μοτίβα στους λόγους που ενδεχομένως τα έφεραν στις πρώτες θέσεις.

Εκκινώντας από το σκίτσο 108, 1^ο σε likes και 1^ο σε κοινοποιήσεις αλλά χωρίς παρουσία σε επίπεδο πλήθους σχολίων, παρατηρούμε ότι πρόκειται για θεματική ΠΣ/Χ, δηλαδή πολιτικό σχόλιο με χιουμοριστική χροιά. Αναρτήθηκε την 1^η Απριλίου 2019 και απεικονίζει το μήνα Απρίλιο να εύχεται καλό μήνα μέσα από ένα μικρό ποιηματάκι, με αιχμές στα ψέματα που «ξεδιάντροπα μας λεν' κάθε μέρα».

Σκίτσο 108

Προφανώς, οι αυξημένες κοινοποιήσεις οφείλονταν στο γεγονός ότι περιλάμβανε μεν πολιτικές αιχμές αλλά είχε επίκεντρο την πρωταπριλιά, μια δημοφιλή ευκαιρία για πλάκες και πειράγματα, καθώς και στο γεγονός ότι η στόχευση ήταν μεν πολιτική αλλά πολύ γενική, κάτι που θα επέτρεπε μια ατομική, κατά το δοκούν ερμηνεία, που δεν θα εξέθετε οποιονδήποτε αποφάσιζε να το κοινοποιήσει σε γνωστούς και φίλους αποδίδοντας συγκεκριμένο πολιτικό πρόσημο. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η γενικότητα ή αλλιώς καθολικότητα της πολιτικής στόχευσης επέφερε και την υψηλή αποδοχή.

Αντίθετα, το σκίτσο 19, που αναρτήθηκε τη 19^η Φεβρουαρίου 2019, παρουσιάζεται 3^ο σε likes, 7^ο σε κοινοποιήσεις και 8^ο σε σχόλια ενώ αποτελεί μια στοχευμένη απόπειρα σάτιρας αφού ανήκει στη θεματική ΠΧΠ και εστιάζει στην ελλιπή γνώση αγγλικών του μικρού πρωθυπουργού. Το σκίτσο αυτό είναι το 4^ο της

σειράς που έκανε την παρθενική της εμφάνιση μόλις την προηγούμενη ημέρα, οπότε ήταν εύλογο να συγκεντρώσει το ενδιαφέρον του κοινού.

Σκίτσο 19

Το σκίτσο 31, που φιγουράρει στη 10^η θέση τόσο των likes όσο και των κοινοποιήσεων, από την άλλη, φαίνεται να μην διαθέτει την ίδια δυναμική αν και αποτέλεσε όπως είδαμε νωρίτερα μια στιγμή ανάκαμψης για την ευρύτερη θεματική όταν επαναδημοσιεύτηκε την 23^η Μαρτίου, ως σκίτσο 89.

Ας εστιάσουμε λίγο περισσότερο στα σκίτσα της θεματικής ΠΧΠ με υψηλό αριθμό κοινοποιήσεων που όμως δεν περιλαμβάνονται στις υπόλοιπες λίστες των 10 πρώτων σε likes και σχολίων. Πρόκειται για τα σκίτσα 18, 24 και 87, στο οποίο ήδη αναφερθήκαμε, και τα οποία παρουσιάζουν το μικρό πρωθυπουργό υπό το πρίσμα α) των διαπραγματευτικών του ικανοτήτων, β) της «αγάπης» του για την καρέκλα που αρνείται να εγκαταλείψει, και γ) των περιορισμένων του γνώσεων σε σχέση με το αέριο «ήλιο», οι οποίες τον οδηγούν σε μια χιουμοριστική παρανόηση. Και τα τρία αυτά σκίτσα παρουσιάζουν εξαιρετικά υψηλούς αριθμούς σε likes (άνω των 20.000), διπλάσιους από το μέσο όρο που κυμαίνεται στα 10.000, παρόλο που δεν βρίσκονται μεταξύ της πρώτης δεκάδας. Εντούτοις, η ανταπόκριση των ακολούθων ήταν εξαιρετικά δυναμική και σε επίπεδο σχολίων.

Σκίτσο 18

Σκίτσο 84

Σκίτσο 87

Ας εστιάσουμε, ενδεικτικά, στο σκίτσο 87 ώστε να πάρουμε μια ιδέα από τα 470 σχόλια που το συνόδευσαν και τα οποία κινήθηκαν σε δύο άξονες: από την επιδοκιμασία του Αρκά για την απόλυτα δικαιολογημένη και ευφυή σάτιρα έως την αποδοκιμασία του και την υπεράσπιση του πρωθυπουργού που, σύμφωνα με τους σχολιαστές, δεν υπέπεσε σε κάποιο σοβαρό ατόπημα μιας και το υδρογόνο όντως χρησιμοποιείται στα μπαλόνια. Η συντριπτική πλειοψηφία των σχολίων αναφερόταν με σαρκασμό στην κυβέρνηση και τον πρωθυπουργό, ενώ οι λίγες φωνές υπεράσπισης αποτελούσαν στόχο αιχμηρής κριτικής, χλευασμού και αποστροφής.

Ενδεικτικά παραθέτουμε μερικά σχόλια που αντικατοπτρίζουν το κλίμα:

1. *Ελάτε τώρα ζαίλοι αυτό είχε πλακα παραδεχτείτε το*
2. *ρε φιλε αυτο και εξωγηινος να εισαι θα γελασεις*
3. *Όταν το διάβασα το μεσημέρι το πρώτο πράγμα που σκέφτηκα ήταν, μετά του φταίει ο Αρκάς.*
4. *...κλαίω βρε ARKAS -The Original Page*
5. *Έχουμε αλλάξει ...3 συκώτια από τότε που ξεκίνησες αυτή την σειρά. 🤔🤔🤔*
6. *χαχαχαχαχαχαχαχαχαχαχαελιωσαετσι μου ρχεται να ευχομαι να μην κανει προωρες εκλογες ο αλεδακος μας ,για να γελασουμε με λιγο Αρκα ακομμα.....ρε τα σουργιελαχαχαχαχαχαχαχα*
7. *Ποιος Mr Bean, ποιος Benny Hill... Με αυτόν τον κωμικό έχουμε γ@μηθεί στο γέλιο!!!*
8. *Αν είσαι "σκράπας" μαθητής, με το μυαλό στις καταλήψεις και στα 15μελή, τέτοιες ανοησίες εκστομίζεις....*

Ένας άλλος σχολιαστής εστίασε στα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν οι υποστηρικτές της κυβέρνησης για να αντικρούσουν τη σάτιρα που δέχονται. Πράγματι, αρκετά από αυτά τα επιχειρήματα εμφανίζονται κατά συρροή στα σχόλια που

συνοδεύουν τα σκίτσα με πολιτική στόχευση, οπότε η τοποθέτηση του σχολιαστή είναι αρκετά εύστοχη, αν και περιλαμβάνει αρκετή δόση ειρωνείας:

επιχειρήματα ζαίου όταν ζορίζεται: 1) είσαι φασίστας 2) Είσαι ρατσιστής 3) είσαι χρυσή αυγή 4) είσαι καπιταλιστής 5 (σταμάτησε από το 2015) είσαι γερμανοτσολιάς. Σοβαρά τώρα εκεί στην κουμουνδούρου δεν σας έχουνε δώσει κανά άλλο επιχείρημα;

6) τώρα με τη νοβαρτις θα δείτε που θα πάει ο αδωνης φυλακή 😂😂😂 όλο τα ίδιο και τα ίδια λένε τα συριζοτρολ. Το καλύτερο δόλωμα για να καρφώνονται είναι οι δημοσιεύσεις του αρκα...

Το σκίτσο αποτέλεσε αφορμή και για πιο πικρές τοποθετήσεις, εν είδει αυτογνωσίας, με τη μορφή διαλόγου,

- *Αρκα εμάς να πιάσεις να γελιογραφισεις που τον ψηφισαμε τον αδαη!*
- *Σας έχει περιλάβει στον Προφήτη νομίζω... (βγάζω τον εαυτό μου γιατί δεν τον ψήφισα ποτέ μου)*

ή με τη μορφή αυτοτελών τοποθετήσεων:

Θα ήθελα να υπάρχει ένα αυτόματο like που θα πατιέται σε κάθε νέο σκίτσο αυτής της σειράς...

Επειδή ανήκω στη γενιά των 40αρηδων, αισθάνομαι σα να έχω προδοθεί από ένα φίλο μου, ακομη κι αν δεν συσχετίστηκα ποτέ με τις <<ελπίδες>> του.

Τέλος, μια εξίσου πικρή διαπίστωση εστιάζει στο βαθύτερο πολιτικό κόστος που υποβόσκει σε σκίτσα που προέκυψαν ως αποτέλεσμα ανάλογων πηγών έμπνευσης:

πάντως δε μας συμφέρει ως λαό να περιμένετε ανάλογα σκίτσα για οποιονδήποτε στο μέλλον. Όσο και να γελάμε με τον ευφυή Αρκά από κάτω υπάρχει η τραγικότητα της κατάστασης η οποία είναι πολύ σοβαρή και καλό θα ήταν κάποτε να της δώσουμε τη σοβαρότητα που της αξίζει. Και ο Αρκάς έχει υλικό να μας κάνει να γελάμε χωρίς τέτοιο πολιτικό κόστος...

Παρατηρείται, λοιπόν, ένα μίγμα απογοήτευσης, αγανάκτησης, χλευασμού αλλά και πικρής συνειδητοποίησης των προδομένων ελπίδων. Από την άλλη δε λείπουν και οι υποστηρικτικές φωνές που προειδοποιούν ότι η αλλαγή πολιτική σκηνικού θα είναι ακόμα πιο επικίνδυνη, γιατί αναμένεται ο «Κούλης», «ο γιος του γκαντέμη». Μια τοποθέτηση που θυμίζει «το μη χείρον βέλτιστον» και προειδοποιεί για τα «χειρότερα», ως μια μορφή ψυχολογικού εκφοβισμού για το γνωστό-άγνωστο που αντιπροσωπεύει τις παθογένειες του παρελθόντος που απειλεί να γίνει μέλλον. Συμπερασματικά, η πόλωση που παρατηρείται σε πολιτικό επίπεδο είναι καταλυτική στον τρόπο που εκφράζονται οι σχολιαστές τόσο γι' αυτό το σκίτσο, όσο και για τα περισσότερα της ίδιας θεματικής.

Στη συνέχεια, ας εξετάσουμε ένα άλλο ζήτημα που αναφέρεται στο δικαίωμα του λόγου και της ελεύθερης έκφρασης και αποτέλεσε το διακύβευμα στις αναρτήσεις του Αρκά στα μέσα του Αυγούστου 2019 όταν το *facebook* απενεργοποίησε τη δυνατότητα δημοσιεύσεων στη σελίδα του για μία εβδομάδα. Τελικά επήλθε άρση της απαγόρευσης δύο μέρες αργότερα. Ακολουθούν τα τρία σκίτσα που αφορούν το εν λόγω ζήτημα:

Πίνακας 5. Σκίτσα για την απενεργοποίηση δημοσιεύσεων της σελίδας του Αρκά

Αρ.	Ημερ.	Σκίτσο	Θεματική	Likes	Share	Σχόλια
390.	11/8/19	 <p>ΚΑΠΟΙΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΩΝΤΑΣ ΝΑ ΔΩΣΟΥΝ ΝΟΗΜΑ ΣΤΗ ΜΙΖΕΡΗ ΥΠΑΡΞΗ ΤΟΥΣ, ΚΑΝΟΥΝ ΣΥΝΕΧΩΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΓΙΑ ΝΑ ΡΙΞΟΥΝ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ ΤΟΥ ΑΡΚΑ ΣΤΟ FACEBOOK. ΉΔΗ ΚΑΤΑΦΕΡΑΝ ΝΑ ΑΠΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΟΥΝ ΤΙΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΙΑ ΕΒΔΟΜΑΔΑ. ΔΙΑΔΩΣΤΕ ΤΟ!</p>	Λ	4,7	1500	944
391.	13/8/19	 <p>ΤΩΡΑ ΠΙΑ ΜΠΟΡΟΥΜΕ ΝΑ ΛΕΜΕ ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΤΟΥΣ!</p>	Λ	24,5	1800	630
392.	13/8/19	 <p>ΑΥΤΗ ΤΗ ΣΕΛΙΔΑ ΤΗ ΜΙΣΟΥΝ ΚΑΠΟΙΟΙ ΕΠΕΙΔΗ ΤΗΝ ΑΓΑΠΟΥΝ ΠΟΛΟΙ!</p>	Λ	30,5	1100	505

Οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτόν τον περιορισμό δεν κατέστησαν απόλυτα σαφείς, αν και οι διαχειριστές της σελίδας προέβησαν σε κάποιες τοποθετήσεις (που θα δούμε κατά την ανάλυση των σχολίων που συνόδευσαν αυτές τις αναρτήσεις) ενώ το θέμα πήρε διαστάσεις και απασχόλησε και τον Τύπο ποικιλοτρόπως⁵⁶. Ορισμένοι

⁵⁶ Ενδεικτικά αναφέρονται:

1. Παπαϊωάννου (2019), Ο Αρκάς πατάει ένα κουμπί και βγαίνει μια χοντρή και δεκάδες σχόλια μας πείθουν ότι η ανθρωπότητα πάει προς τα πίσω, <https://www.ladylike.gr/opinions/o-arkas-pataei-to->

υποστήριξαν ότι η άσκηση λογοκρισίας προήλθε ως απόρροια της πολιτικής του σάτιρας ενώ αλλού υποστηρίχθηκε ότι ήταν αποτέλεσμα κάποιων σκίτσων που είχαν αναρτηθεί μερικές μέρες νωρίτερα και απεικόνιζαν κάποιες άσεμνες σκηνές με γυμνό⁵⁷ (οπότε λογοκρίθηκαν αυτόματα από το *facebook* βάσει της ισχύουσας πολιτικής του) ενώ τέλος άλλοι θεώρησαν ότι προήλθε ως απόρροια καταγγελιών που αφορούσαν σατιρικά σκίτσα του με αναφορές σε ζητήματα πολιτικής ορθότητας (π.χ. σκίτσο 386, μιας κι εκείνη την περίοδο είχε αναρτήσει χιουμοριστικά σκίτσα, κάποια μάλιστα από τη σειρά με γενικό τίτλο «Χοντρά Αστεία», που σατίριζαν τους υπέρβαρους ή σχολιάστηκαν αρνητικά ως σεξιστικά, π.χ. σκίτσο 379, 380, 381, 389).

Ας εξετάσουμε αναλυτικότερα τα σχόλια του σκίτσου 382 που αναρτήθηκε ως απάντηση στην απαγόρευση των αναρτήσεων, όταν το ζήτημα είχε πλέον επιλυθεί. Η συντριπτική πλειοψηφία των σχολιαστών και πάλι επίρριψε την ευθύνη στη «φασιστική αριστερά» και υποστήριξε σθεναρά το δικαίωμα του Αρκά στην ελεύθερη σάτιρα, αποδίδοντας τα περιοριστικά μέτρα σε αντιδράσεις όσων θίγονταν τόσο καιρό από τα «προσβλητικά» του σκίτσα εναντίον της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ. Βέβαια, κατά την απαγόρευση των αναρτήσεων στα μέσα του Αυγούστου η κυβέρνηση που βρισκόταν στην εξουσία ήταν αυτή της ΝΔ, όπως αναδείχθηκε στις εκλογές της 7^{ης} Ιουλίου. Εντούτοις, τα σχόλια δεν έκαναν καμία νύξη για την ομολογουμένως αντιφατική συγκυρία, μιας και η καυστικότερη σάτιρα του Αρκά εναντίον της προηγούμενης κυβέρνησης ασκήθηκε κατά την περίοδο όπου βρισκόταν στην εξουσία και δεν είχε παρατηρηθεί κάποια αντίστοιχη προσπάθεια «φίμωσης».

Χαρακτηριστικά αναφέρονται κάποια σχόλια που μαρτυρούν αυτή τη μονομερή τοποθέτηση των σχολιαστών:

- 1) *Γνωστοί φασίστες οι αριστεροί.*
- 2) *Ο αριστερος φασισμος ΔΕΝ θα περασει*
- 3) *Η Δημοκρατία νίκησε την λογοκρισία.*
- 4) *Εμπλέξε με αριστερά?*
Την πάτησες φιλε μου

[koumpi-kai-vgaini-mia-xontrh-kai-dekades-sxolia-mas-peithoyn-oti-h-anthrwpothta-paei-pros-ta-pisw/](https://www.koumpi-kai-vgaini-mia-xontrh-kai-dekades-sxolia-mas-peithoyn-oti-h-anthrwpothta-paei-pros-ta-pisw/)

2. Λύκου (2019). Η χοντροφοβία του Αρκά μας βγάζει παραλία, <https://provocateur.gr/prisma/17467/h-xontrofobia-toy-arka>
3. Ζαμπούκας (2019). Ο Αρκάς δεν πρόσεξε και τον πέρασαν για άλλον, <https://www.liberal.gr/news/o-arkas-den-prosexe-ton-perasan-gia-allon-/262837>
Ζέκα (2019). Πώς ο Αρκάς μοιάζει να έχασε τη μπάλα, <https://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/pos-o-arkas-moiazei-na-exase-tin-mpala>

- 5) *Είναι λογικό να έχει η σελίδα εχθρούς. Να φανταστείς ότι το 30% όσων ψήφισαν επέλεξαν να είναι ζαίοι . Έχουμε πολύ δρόμο ακόμα...*
- 6) *Τους κάνεις χαλάστρα. Είναι όπως τότε με τη χούντα που δεν επιτρέπονταν τα πηγαδάκια... Τουλάχιστον τότε ήξερες σε τι καθεστώς ζούσες. Τώρα με ποιά κριτήρια δηλαδή λένε ότι έχουνε δημοκρατία?*
- 7) *Στοπ στην φυμωση της δημοκρατίας και τις ελευθερης εκφρασης! Τραγικο να προσπαθουν οτι δεν αρεσει σε ορισμενους με το μπουλινγκ να προσπαθουν να το φυμωσουν!*

Από την άλλη, στις προηγούμενες δύο αναρτήσεις, υπήρξαν και φωνές που αμφισβήτησαν τη στοχευμένη άσκηση λογοκρισίας και υποστήριξαν ότι επρόκειτο για αυτοματοποιημένη διαδικασία που προκλήθηκε λόγω των άσεμων σκίτσων που είχαν προηγηθεί μερικές μέρες νωρίτερα μιας και το «γυμνό» λογοκρίνεται βάσει της πολιτικής του *facebook*, ακόμα κι αν πρόκειται για χιουμοριστική ανάρτηση. Μόλις το ζήτημα διαλευκάνθηκε, η απαγόρευση άρθηκε άμεσα. Άλλοι πάλι υποστήριξαν ότι οι καταγγελίες προήλθαν από «χοντρούς» που θίχθηκαν και θεώρησαν εαυτούς αντικείμενο περιγέλου οπότε αντέδρασαν ανάλογα. Αυτές οι φωνές, όμως, δεν εκφράστηκαν ξανά όπως είδαμε στα σχόλια που συνόδευσαν το σκίτσο 382. Αντίθετα, το κυρίαρχο θέμα ήταν η «φασιστική αντίδραση της αριστεράς» σε μια προσπάθεια φίμωσης του Αρκά. Βέβαια, η απάντηση των διαχειριστών στο σκίτσο 390 όπου εκφράστηκαν για πρώτη φορά αυτές οι αμφιβολίες αναφορικά με τους πραγματικούς λόγους που οδήγησαν στην απαγόρευση δημοσιεύσεων ήταν η εξής:

Πιθανόν να ήταν αυτό η αφορμή. Δεν μας εξήγησαν για ποια ανάρτηση έγινε αυτό παρ' όλο που το ζητήσαμε επανειλημμένως. Σε e-mail πάντως που μας έστειλαν μας έγραφαν πως έγιναν αναφορές για spam. Η σελίδα είναι στόχος και θύμα άπειρων αναφορών εδώ και πολύ καιρό, αλλά μ' αυτές τις αναρτήσεις μας, βρήκαν πάτημα στους όρους του Facebook και μας μπλόκαραν. Δεν πιστεύουμε πάντως ότι αυτό που τους ενόχλησε ήταν το γελοιογραφικό σκίτσο μιας ημίγυμνης κοπέλας. Ούτε το σκίτσο μιας χοντλής κυρίας. Απλώς σε αυτά βρήκαν την ευκαιρία που έψαχναν εδώ και πολλούς μήνες. Μαντέψτε ποιοι.

Το μυστήριο, λοιπόν, παρέμεινε αλλά αυτό που έχει σημασία ήταν ο τρόπος που οι ακόλουθοι της σελίδας νοηματοδότησαν αυτά τα περιοριστικά μέτρα υιοθετώντας σαφώς πολιτική στάση και αποδίδοντας την λογοκρισία σε φασιστικές, μη δημοκρατικές πρακτικές όσων έψαχναν ευκαιρία να βιώσουν ένα είδος ικανοποίησης έναντι της κριτικής που δέχονταν από τον Αρκά κατά τη διάρκεια των τελευταίων μηνών.

Μερικές μέρες αργότερα, στη σελίδα του Αρκά έκανε την εμφάνιση της μια νέα πρωταγωνίστρια, η *Ρόζα*. Ένα κοριτσάκι με χαρακτηριστικά που θύμιζαν Πίπη Φακιδομύτη, για τους παλιότερους, και Γκρέτα Τουνμπεργκ για τους νεότερους. Μια νεαρή ακτιβίστρια, ένα κοριτσάκι με σαφείς φεμινιστικές απόψεις, υπέρ της προστασίας των δικαιωμάτων και ειδικότερα του αυτοπροσδιορισμού, φανατική βίγκαν, με κοινωνικούς προβληματισμούς και όραμα για ενεργή δράση υπέρ της προστασίας των αδυνάτων και της ισότητας. Τα σκίτσα της άρχισαν να αναρτώνται στα τέλη Αυγούστου και αμέσως προκάλεσαν και πάλι την φλογερή αντίδραση του Τύπου⁵⁸ που αυτή τη φορά έσπευσε να καταδικάσει τον Αρκά και να τον κατηγορήσει ότι αντιπροσωπεύει το αφήγημα της Alt Right (εναλλακτικής δεξιάς), όπως έχει κυρίως εκφραστεί στις ΗΠΑ, και να μας παροτρύνει να... «τελειώνουμε με τον κάθε Αρκά, όχι με την πολιτική ορθότητα» (Λιάτσικου, 2019). Υπήρξε, βέβαια, και μερίδα του Τύπου που διατήρησε μια πιο μετριοπαθή στάση⁵⁹, υποστηρίζοντας ότι η σάτιρα οφείλει να είναι καυστική αλλιώς δεν αποτελεί σάτιρα, παραπέμποντας ακόμα και στα χρόνια του Αριστοφάνη.

Όσον αφορά την ίδια τη *Ρόζα*, το προφίλ της όπως μόλις περιεγράφηκε, δεν αντικατοπτρίζει πλήρως την πραγματική της συμπεριφορά σε σχέση με τους υπόλοιπους ήρωες που την πλαισιώνουν και κυρίως τον *Αποστόλη*, έναν νεαρό γείτονα που αποτελεί μόνιμο στόχο σχολικού εκφοβισμού κυρίως λόγω ύψους και ασθενικής εμφάνισης. Σε αυτόν η *Ρόζα* ξεσπά συχνά το «φεμινιστικό της μένος», αποτελώντας μια απόλυτα αντιφατική περσόνα που από τη μια υπερασπίζεται τα δικαιώματα των πολλών, αλλά καταστρατηγεί τα δικαιώματα των λίγων που τυγχάνει να διαφωνούν ή να εκφράζουν προβληματισμούς σε σχέση με το δικό της αφήγημα. Η άσκηση εκφοβισμού και ωμής βίας είναι συχνό φαινόμενο, με τον *Αποστόλη* να επισκέπτεται συχνά το ιατρείο του ορθοπεδικού για νάρθηκα στο χέρι ή το λαιμό. Ο δε *Αποστόλης*,

⁵⁸ Ενδεικτικά αναφέρονται:

Λελεδάκη (2019/8/22), *Πόσο χιούμορ έχουν πλέον τα σκίτσα του Αρκά*,

<https://thecaller.gr/opinion/poso-chiymor-echoyn-pleon-ta-skitsa-toy-arka-eikones/>

Μανδραβέλης (2019/8/29), *Ακροδεξιός και ο Αρκάς*,

<https://www.kathimerini.gr/1040279/opinion/epikairothta/politikh/akrode3ios-kai-o-arkas>

Μπαζιργιάννης (2019/8/27), *Τα μηνύματα του Αρκά και η πολιτική ορθότητα*,

<http://smassingculture.gr/ta-minymata-toy-arka-kai-i-politiki-orth/>

Τσαλαπάτης (2019/7/25), *Ο Αρκάς και η πολιτική ορθότητα*, https://www.efsyn.gr/nisides/anothyroti-poli/208325_o-arkas-kai-i-politiki-orthota

⁵⁹Ζαμπούκας (2019/8/12). *Ο Αρκάς δεν πρόσεξε και τον πέρασαν για άλλον*,

<https://www.liberal.gr/news/o-arkas-den-prosexe-ton-perasan-gia-allon-/262837>

Μόσχοβας (2019/8/21), *Στην πυρά ο Αρκάς*, <https://www.iefimerida.gr/politiki/stin-pyra-o-arkas>

Περρής (2019/3/5), *Πόλεμος στον Αρκά και σε όλους τους γελοιογράφους*,

https://www.athensvoice.gr/politics/525088_polemos-ston-arka-kai-se-oloys-toys-geloiografoys

έχοντας υποστεί τόση βία από άλλους συμμαθητές που τον κοροϊδεύουν αποκαλώντας τον «Αποστολία», δε διστάζει να εκφράσει την ικανοποίησή του για το γεγονός ότι η *Ρόζα* τον αποκαλεί «φαλλοκράτη με τοξική αρρενωπότητα». Πρόκειται προφανώς για μια υπερβολή, μια παρωδία που σατιρίζει τις ακραίες φεμινιστικές φωνές περί πολιτικής ορθότητας και προώθησης της ισότητας όταν στην πραγματικότητα μετατρέπεται σε όχημα αποσιώπησης κάθε αντιφρονούντος.

Τα σκίτσα της *Ρόζας* συνέχισαν να δημοσιεύονται, εμπλουτιζόμενα με νέους ήρωες όπως η *Τζένη*, η συμμαθήτριά της που δίνει έμφαση στην προσεγμένη της εμφάνιση, την αγορά ακριβών φιρμάτων ρούχων, και την εξασφάλιση ενός καλού γάμου. Ότι δηλαδή αντιμάχεται η *Ρόζα*. Κι όμως, πέρα από κάποιες ειρωνικές αντιδράσεις εκ μέρους της ως προς τις ιδέες της *Τζένης*, το μένος της *Ρόζας* προορίζεται κυρίως για τον *Αποστόλη* ο οποίος υπομένει τα πάνδεινα αγόγγυστα, μιας και η *Ρόζα* είναι η μοναδική του φίλη. Βιώνει τη μοναξιά του και τη βία που υπόκειται με στωικότητα, αναγνωρίζοντας την υπερβολή αλλά υπομένοντας το παράλογο μην έχοντας άλλη επιλογή. Μοναδική του παρηγοριά, το σκυλάκι του η *Τζούντι* με την οποία συχνά συνομιλεί, αναγνωρίζοντας ότι οι απαντήσεις της αποτελούν προϊόν παραισθήσεων που παρόλα αυτά λατρεύει...

Αυτή η υπερβολή στους χαρακτήρες και η πικρή πραγματικότητα του *Αποστόλη*, ίσως είναι και ο λόγος που τα σκίτσα αυτά δεν εξασφάλισαν υψηλά ποσοστά δημοφιλίας, μιας και η αλήθεια τους είναι μάλλον οδυνηρή και όχι χιουμοριστική, όπως θα περίμενε κανείς από το πενάκι ενός κομίστα. Η συνειδητοποίηση του δράματος που ζει ο *Αποστόλης* εξαιτίας των ριζοσπαστικών αντιλήψεων και αντιφατικών συμπεριφορών της *Ρόζας* προκαλεί ένα γλυκόπικρο μειδίαμα, μια βαθύτερη λύπη και όχι ένα καθαρτικό γέλιο. Σύμφωνα με την αρχική μας θεματική κατηγοριοποίηση, τα σκίτσα που αφορούν τη *Ρόζα* και την παρέα της ανήκουν ως επί το πλείστον στις ακόλουθες κατηγορίες, με αρκετές αλληλοεπικαλύψεις μιας και πολλά σκίτσα φέρουν διπλή, τριπλή ή ακόμα και τετραπλή σήμανση:

B: βία ή εκφοβισμός

KΔ: κοινωνικές διακρίσεις

KM: κοινωνικά μηνύματα

Λ: λογοκρισία

ΠΟ: πολιτική ορθότητα

Φ: φεμινισμός

X: χιούμορ

Μια ματιά στον ακόλουθο πίνακα που απεικονίζει όλα τα σκίτσα που ανήκουν στη φεμινιστική θεματική σε αύξουσα σειρά βάσει αριθμού likes είναι αποκαλυπτική:

Πίνακας 6. Κατηγοριοποίηση σκίτσων με φεμινιστική θεματική ανά likes

Αρ.	Ημερομηνία	Θεματική	Likes	Shares	Σχόλια
479.	28/9/2019	Φ/Β	16,9	1300	454
521.	20/10/2019	Φ/Β/ΠΟ	15,9	1003	301
504.	10/10/2019	Φ/ΚΜ	15,1	1069	180
514.	17/10/2019	Φ/ΠΟ	15	1077	329
414.	4/9/2019	Φ/ΚΔ/Χ	14,7	1300	195
540.	30/10/2019	Φ/ΠΟ	14,4	749	353
424.	8/8/2019	Φ/Β/ΚΜ/Χ	13,8	1300	213
413.	4/9/2019	Φ/ΠΟ/Χ	13,3	880	150
469.	25/9/2019	Φ/Β	12,7	882	242
498.	7/10/2019	Φ/ΠΟ/Χ	12,6	1013	147
512.	15/10/2019	Φ/Β	12	671	224
518.	18/10/2019	Φ/Β	11,8	627	134
503.	9/10/2019	Φ/ΚΔ	11,6	762	115
405.	1/9/2019	Φ/ΠΟ/Χ	11,2	830	303
403.	31/8/2019	Φ/ΠΟ/Χ	11,2	766	112
425.	8/8/2019	Φ/ΠΟ	10,9	570	135
416.	5/9/2019	Φ/Λ/Β	10,6	618	159
533.	27/10/2019	Φ/ΠΟ	10,5	607	114
473.	26/9/2019	Φ	10	1200	130
541.	30/10/2019	Φ/ΠΟ	9,8	767	106
523.	21/10/2019	Φ/ΚΜ	9,6	467	165
406.	1/9/2019	Φ/ΠΟ/Χ	9,3	644	134
455.	19/9/2019	Φ/ΠΟ	8,3	524	357
448.	17/9/2019	Φ/Β/ΠΟ	7,7	436	80
423.	8/9/2019	Φ/ΠΟ/Χ	7,7	378	109
404.	31/8/2019	Φ/ΚΔ/Χ	7,4	460	76
474.	27/9/2019	Φ/ΚΜ	6,6	274	75
340.	12/7/2019	Φ	5,4	496	194
400.	18/8/2019	Φ/ΚΔ	5,2	431	45
341.	13/7/2019	Φ/ΚΜ/Χ	3,2	222	129

Τα δέκα πρώτα σκίτσα φέρουν διαφορετική απόχρωση, ώστε να εντοπιστούν ευκολότερα στους ακόλουθους δύο πίνακες που κατηγοριοποιούν τα ίδια σκίτσα βάσει αριθμού κοινοποιήσεων και σχολίων αντίστοιχα. Ομοίως, τα σκίτσα που βρίσκονται στο τέλος της λίστας με τα χαμηλότερα ποσοστά φέρουν ανάλογη χρωματική διαβάθμιση για τον ευκολότερο εντοπισμό τους στους πίνακες που ακολουθούν. Γενικά

παρατηρείται μια περιορισμένη δημοφιλία, με τα σκίτσα στο τέλος της λίστας να επιδεικνύουν πρωτοφανή χαμηλά ποσοστά σε σύγκριση με το σύνολο των 543 σκίτσων που αναλύθηκαν και όπως ήδη αναφέρθηκε σημειώνουν περίπου 12.000 likes κατά μέσο όρο. Αντίθετα, η συγκεκριμένη θεματική υπερβαίνει αυτόν το μέσο όρο μόνο σε 10 σκίτσα, και μάλιστα όχι με εντυπωσιακές επιδόσεις.

Πίνακας 7. Κατηγοριοποίηση σκίτσων με φεμινιστική θεματική ανά shares

Αρ.	Ημερομηνία	Θεματική	Likes	Shares	Σχόλια
479.	28/9/2019	Φ/Β	16,9	1300	454
414.	4/9/2019	Φ/ΚΔ/Χ	14,7	1300	195
424.	8/8/2019	Φ/Β/ΚΜ/Χ	13,8	1300	213
473.	26/9/2019	Φ	10	1200	130
514.	17/10/2019	Φ/ΠΟ	15	1077	329
504.	10/10/2019	Φ/ΚΜ	15,1	1069	180
498.	7/10/2019	Φ/ΠΟ/Χ	12,6	1013	147
521.	20/10/2019	Φ/Β/ΠΟ	15,9	1003	301
469.	25/9/2019	Φ/Β	12,7	882	242
413.	4/9/2019	Φ/ΠΟ/Χ	13,3	880	150
405.	1/9/2019	Φ/ΠΟ/Χ	11,2	830	303
541.	30/10/2019	Φ/ΠΟ	9,8	767	106
403.	31/8/2019	Φ/ΠΟ/Χ	11,2	766	112
503.	9/10/2019	Φ/ΚΔ	11,6	762	115
540.	30/10/2019	Φ/ΠΟ	14,4	749	353
512.	15/10/2019	Φ/Β	12	671	224
406.	1/9/2019	Φ/ΠΟ/Χ	9,3	644	134
518.	18/10/2019	Φ/Β	11,8	627	134
416.	5/9/2019	Φ/Λ/Β	10,6	618	159
533.	27/10/2019	Φ/ΠΟ	10,5	607	114
425.	8/8/2019	Φ/ΠΟ	10,9	570	135
455.	19/9/2019	Φ/ΠΟ	8,3	524	357
340.	12/7/2019	Φ	5,4	496	194
523.	21/10/2019	Φ/ΚΜ	9,6	467	165
404.	31/8/2019	Φ/ΚΔ/Χ	7,4	460	76
448.	17/9/2019	Φ/Β/ΠΟ	7,7	436	80
400.	18/8/2019	Φ/ΚΔ	5,2	431	45
423.	8/9/2019	Φ/ΠΟ/Χ	7,7	378	109
474.	27/9/2019	Φ/ΚΜ	6,6	274	75
341.	13/7/2019	Φ/ΚΜ/Χ	3,2	222	129

Σε επίπεδο κοινοποιήσεων, λοιπόν, η κατάσταση δεν είναι πολύ διαφορετική. Μόλις τρία σκίτσα πλησιάζουν το μέσο όρο των 1.314 shares, ενώ η συντριπτική τους πλειοψηφία παρουσιάζει εξαιρετικά χαμηλές επιδόσεις. Είναι ενδεικτικό άλλωστε, ότι στο σύνολο των 543 σκίτσων που αναλύθηκαν, οι κατηγορίες Β και Φ φιγουράρουν διαρκώς στις τελευταίες 100 θέσεις σε αριθμό κοινοποιήσεων.

Όσον αφορά τους συγκεκριμένους πίνακες, φαίνεται ότι τα τελευταία τέσσερα σκίτσα σημειώνουν εξαιρετικά χαμηλές επιδόσεις και στις δύο κατηγορίες δημοφιλίας. Η εικόνα αυτή αλλάζει αισθητά στον ακόλουθο πίνακα με τα σχόλια, όπου 9 σκίτσα παρουσιάζουν ιδιαίτερα υψηλές επιδόσεις με πλήθος διπλάσιο από το μέσο όρο των 198/σκίτσο για το σύνολο των 543 σκίτσων. Ο αντίστοιχος χρωματισμός μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι σε γενικές γραμμές φιγουράρουν σε υψηλή θέση και στους προηγούμενους δύο πίνακες, με μερικές όμως εξαιρέσεις.

Πίνακας 8. Κατηγοριοποίηση σκίτσων με φεμινιστική θεματική ανά σχόλια

Αρ.	Ημερομηνία	Θεματική	Likes	Shares	Σχόλια
479.	28/9/2019	Φ/Β	16,9	1300	454
455.	19/9/2019	Φ/ΠΟ	8,3	524	357
540.	30/10/2019	Φ/ΠΟ	14,4	749	353
514.	17/10/2019	Φ/ΠΟ	15	1077	329
405.	1/9/2019	Φ/ΠΟ/Χ	11,2	830	303
521.	20/10/2019	Φ/Β/ΠΟ	15,9	1003	301
469.	25/9/2019	Φ/Β	12,7	882	242
512.	15/10/2019	Φ/Β	12	671	224
424.	8/8/2019	Φ/Β/ΚΜ/Χ	13,8	1300	213
414.	4/9/2019	Φ/ΚΔ/Χ	14,7	1300	195
340.	12/7/2019	Φ	5,4	496	194
504.	10/10/2019	Φ/ΚΜ	15,1	1069	180
523.	21/10/2019	Φ/ΚΜ	9,6	467	165
416.	5/9/2019	Φ/Λ/Β	10,6	618	159
413.	4/9/2019	Φ/ΠΟ/Χ	13,3	880	150
498.	7/10/2019	Φ/ΠΟ/Χ	12,6	1013	147
425.	8/8/2019	Φ/ΠΟ	10,9	570	135
406.	1/9/2019	Φ/ΠΟ/Χ	9,3	644	134
518.	18/10/2019	Φ/Β	11,8	627	134
473.	26/9/2019	Φ	10	1200	130
341.	13/7/2019	Φ/ΚΜ/Χ	3,2	222	129
503.	9/10/2019	Φ/ΚΔ	11,6	762	115
533.	27/10/2019	Φ/ΠΟ	10,5	607	114
403.	31/8/2019	Φ/ΠΟ/Χ	11,2	766	112
423.	8/9/2019	Φ/ΠΟ/Χ	7,7	378	109
541.	30/10/2019	Φ/ΠΟ	9,8	767	106
448.	17/9/2019	Φ/Β/ΠΟ	7,7	436	80
404.	31/8/2019	Φ/ΚΔ/Χ	7,4	460	76
474.	27/9/2019	Φ/ΚΜ	6,6	274	75
400.	18/8/2019	Φ/ΚΔ	5,2	431	45

Ας εξετάσουμε για παράδειγμα το σκίτσο 455 που φαίνεται να συγκεντρώνει 357 σχόλια, ενώ ο αριθμός likes είναι ιδιαίτερα χαμηλός και οι κοινοποιήσεις υπερβαίνουν οριακά το 1/3 του μέσου όρου. Το σκίτσο δημοσιεύθηκε την 19^η Σεπτεμβρίου 2019 και οι πρωταγωνιστές είναι οι συνήθεις ύποπτοι, Ρόζα και Αποστόλης, οι οποίοι επιδίδονται σε έναν “κυκλικό” διάλογο.

Σκίτσο 455

Το σκίτσο αυτό αντικατοπτρίζει με τον πιο εύγλωττο τρόπο τα συναισθήματα και τη στάση του Αποστόλη ως προς τη γενικότερη συμπεριφορά και τον παραλογισμό που αντιπροσωπεύει γι' αυτόν το αφήγημα της Ρόζας. Από την άλλη, εκείνη φαίνεται ακλόνητη στις θέσεις της και στην πρόθεσή της να αντιπροσωπεύει το προπύργιο του φεμινιστικού αφηγήματος περί κατάλυσης της πατριαρχικής κυριαρχίας και της καταπίεσης των γυναικών. Σταχυολογώντας τα 357 σχόλια που συνόδευσαν το σκίτσο, παρατηρούμε ότι πραγματεύονται γενικότερα ζητήματα που άπτονται του φεμινισμού ενώ η αντιπαλότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι αποκαλυπτική. Θίγονται ζητήματα αυτοπροσδιορισμού σε επίπεδο εμφάνισης και ένδυσης, σε επίπεδο τερματισμού κυήσεων, σε επίπεδο αντίδρασης σε φαινόμενα σεξουαλικών επιθέσεων και ισότητας έναντι του νόμου. Παράλληλα, εκφράζονται και διαφωνίες όσον αφορά την ουσία του κινήματος του φεμινισμού βάσει των ρητορικών που εκφράζονται τα τελευταία χρόνια από ριζοσπαστικά φεμινιστικά κινήματα ανά τον κόσμο. Τέλος, υπάρχουν και κάποιες γυναίκες που αποδοκιμάζουν τον Αρκά για το χιούμορ του:

- Ας μείνει ο Αρκάς με μόνους ακόλουθους τους βλάκες που σχολιάζουν σαν αληθινοί σοβινιστές! Unfollow. Έτσι κι αλλιώς δεν έχει πλάκα πια.
- Αχ δεν έχει πλάκα πια, γιατί μπήκες στο στόχαστρο. Όσο διακωμωδούσε γουρούνια και κόκκορες μια χαρά σου άρεσε.

Ενώ άλλοι, άντρες και γυναίκες φαίνονται πιο μετριοπαθείς:

- 1) με τη μόνη διαφορά (και αυτό είναι που κοροϊδεύει με το δίκιο του ο Αρκάς) ότι υπάρχουν άτομα που *NOMIZOYN* ότι είναι φεμινιστές-ριες αλλά αντίθετα στην ουσία πράττουν φεμινιστικό, όπως η Ρόζα.
- 2) Φεμινίστρια είμαι και έχεις δίκιο, αλλά στη προσπάθεια μας να κατοχυρώσουμε τα δικά μας δικαιώματα ώρες ώρες γινόμαστε ακραίες, σε σημείο να ευνουχίζουμε τους άνδρες και να τους μειώνουμε άσχημα, ενώ ο φεμινισμός στη πραγματικότητα μιλάει για το σεβασμό και την ισότητα και των 2 φύλων για μια καλύτερη κοινωνία και για τις γυναίκες και για τους άνδρες. Βέβαια και εσύ και εγώ ξέρουμε ότι τις περισσότερες φορές οι άνδρες είναι πολύ σκληροί με τις γυναίκες στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους, όμως σε αυτή τη περίπτωση ο εικονογράφος του Αρκά προσπαθεί να καυτηριάσει το γεγονός ότι στη προσπάθεια μας να διεκδικήσουμε τα δικαιώματά μας σαν άνθρωποι (γυναίκες) φτάνουμε στο σημείο να είμαστε χειρότερες ρατσίστριες και σεξίστριες από τους άνδρες... Κάτι που το αγοράκι της φωτογραφίας βιώνει σε άσχημο βαθμό!

Μια αντίστοιχη εικόνα επικρατεί και στα σκίτσα που εμπεριέχουν εκφοβισμό, άσκηση ή υπόνοια βίας, σε σωματικό, ψυχολογικό ή λεκτικό επίπεδο. Πρόκειται για σκίτσα που δεν συγκεντρώνουν υψηλά ποσοστά δημοφιλίας κρίνοντας από τον αριθμό likes, shares και σχολίων που εμφανίζουν. Εντούτοις, εμφανίζουν σαφώς υψηλότερες επιδόσεις από εκείνες των φεμινιστικών σκίτσων που σχολιάσαμε ανωτέρω.

Συνολικά, τα σκίτσα με θεματική εκφοβισμού/βίας παρουσιάζουν κατά μέσο όρο 11.000 likes, 780 shares και 174 σχόλια. Ενώ λοιπόν σε επίπεδο likes φαίνεται να κυμαίνονται στο γενικότερο μέσο όρο των 543 σκίτσων της περιόδου συνολικά, σε επίπεδο κοινοποιήσεων τα πράγματα είναι πολύ διαφορετικά μιας και ο γενικός μέσος όρος είναι 1.314, δηλαδή πρόκειται σχεδόν για τις μισές κοινοποιήσεις ανά σκίτσο. Τα σχόλια, από την άλλη, κυμαίνονται σε σχετικά κοντινά επίπεδα με το μέσο όρο. Συμπερασματικά, φαίνεται ότι οι ακόλουθοι του Αρκά διστάζουν να κοινοποιήσουν τα σκίτσα που εμπεριέχουν βία/εκφοβισμό, μη θέλοντας να επιδείξουν ότι εγκρίνουν ή ευαγγελίζονται αντίστοιχες πρακτικές. Ακολουθούν οι αντίστοιχοι πίνακες.

Πίνακας 9. Κατηγοριοποίηση σκίτσων με θεματική βία/εκφοβισμού ανά likes

Αρ.	Ημερομηνία	Θεματική	Likes	Shares	Σχόλια
484.	1/10/2019	Β/ΠΟ	23,8	3800	1100
531.	26/10/2019	Β/Φ/Χ	22,3	1051	517
528.	23/10/2019	Β/ΠΟ/Χ	19,5	1700	284
440.	14/9/2019	Β/ΚΔ/ΚΜ/Χ	19,4	1200	196
536.	27/10/2019	Β/Φ/ΚΜ	16,4	1100	201
463.	22/9/2019	Β/ΠΟ	13,8	1100	106
464.	23/9/2019	Β/ΚΔ	12,7	653	82
465.	23/9/2019	Β/ΚΜ	12,6	1004	213
438.	14/9/2019	Β/Χ	12,6	541	184
506.	11/10/2019	Β/ΠΟ	12,3	796	173
487.	2/10/2019	Β	11,9	985	99
443.	15/9/2019	Β/Χ/ΚΜ	11,2	581	89
485.	2/10/2019	Β/ΠΟ	11,1	680	277
447.	17/9/2019	Β/ΚΔ/Χ	11	738	153
445.	16/9/2019	Β/Χ	10,9	560	69
459.	20/9/2019	Β/ΚΜ	10,8	655	117
534.	27/10/2019	Β/ΚΜ	10,4	455	68
516.	17/10/2019	Β/ΠΟ	9,5	574	117
466.	23/9/2019	Β/ΚΜ	8,8	429	85
402.	31/8/2019	Β/Χ	8,8	580	104
457.	20/9/2019	Β/ΚΜ	8,5	550	56
501.	8/10/2019	Β/Χ	8,2	348	147
449.	17/9/2019	Β/Χ	8,1	365	112
515.	17/10/2019	Β/Χ	7,7	371	74
446.	16/9/2019	Β/ΚΔ	7,5	547	87
467.	24/9/2019	Β/Χ	7,2	304	48
444.	16/9/2019	Β/Χ/ΚΜ	7	275	110
401.	29/8/2019	Β	6,2	592	120
468.	24/9/2019	Β	5,5	537	102
490.	4/10/2019	Β	4,4	348	142

Πίνακας 10. Κατηγοριοποίηση σκίτσων με θεματική βία/εκφοβισμού ανά shares

Αρ.	Ημερομηνία	Θεματική	Likes	Shares	Σχόλια
484.	1/10/2019	B/ΠΟ	23,8	3800	1100
528.	23/10/2019	B/ΠΟ/X	19,5	1700	284
440.	14/9/2019	B/ΚΔ/ΚΜ/X	19,4	1200	196
536.	27/10/2019	B/Φ/ΚΜ	16,4	1100	201
463	22/9/2019	B/ΠΟ	13,8	1100	106
531.	26/10/2019	B/Φ/X	22,3	1051	517
465.	23/9/2019	B/ΚΜ	12,6	1004	213
487.	2/10/2019	B	11,9	985	99
506.	11/10/2019	B/ΠΟ	12,3	796	173
447.	17/9/2019	B/ΚΔ/X	11	738	153
485.	2/10/2019	B/ΠΟ	11,1	680	277
459.	20/9/2019	B/ΚΜ	10,8	655	117
464.	23/9/2019	B/ΚΔ	12,7	653	82
401.	29/8/2019	B	6,2	592	120
443.	15/9/2019	B/X/ΚΜ	11,2	581	89
402.	31/8/2019	B/X	8,8	580	104
516.	17/10/2019	B/ΠΟ	9,5	574	117
445.	16/9/2019	B/X	10,9	560	69
457.	20/9/2019	B/ΚΜ	8,5	550	56
446.	16/9/2019	B/ΚΔ	7,5	547	87
438.	14/9/2019	B/X	12,6	541	184
468.	24/9/2019	B	5,5	537	102
534.	27/10/2019	B/ΚΜ	10,4	455	68
466.	23/9/2019	B/ΚΜ	8,8	429	85
515.	17/10/2019	B/X	7,7	371	74
449.	17/9/2019	B/X	8,1	365	112
501.	8/10/2019	B/X	8,2	348	147
490.	4/10/2019	B	4,4	348	142
467.	24/9/2019	B/X	7,2	304	48
444.	16/9/2019	B/X/ΚΜ	7	275	110

Ας δούμε, όμως, λίγο πιο λεπτομερώς το σκίτσο 484 που φαίνεται να κατατάσσεται πρώτο σε όλες τις κατηγορίες μιας και προφανώς με 1.100 σχόλια φαίνεται να προκάλεσε πολλές συζητήσεις και αντιγνώμεις όπως συνηθίζεται σε σκίτσα που φαίνεται να προσεγγίζουν κάποιο κοινωνικό ζήτημα με ιδιαίτερο τρόπο που αγγίζει τις ευαίσθητες χορδές του κοινού. Απεικονίζεται, λοιπόν, η Ρόζα να επιβάλει στον Αποστόλη να γίνει βίγκαν εφόσον μάλιστα κι εκείνος επιβεβαιώνει ότι

δεν του αρέσει να σφάζονται και να βασανίζονται τα ζώα. Η συζήτηση που ακολουθεί είναι προφανώς αποκαλυπτική του παραλόγου που επιθυμεί να σατιρίσει ο Αρκάς με το συγκεκριμένο σκίτσο.

Πίνακας 11. Κατηγοριοποίηση σκίτσων με θεματική βίας/εκφοβισμού ανά σχόλια.

Αρ.	Ημερομηνία	Θεματική	Likes	Shares	Σχόλια
484.	1/10/2019	B/ΠΟ	23,8	3800	1100
531.	26/10/2019	B/Φ/Χ	22,3	1051	517
528.	23/10/2019	B/ΠΟ/Χ	19,5	1700	284
485.	2/10/2019	B/ΠΟ	11,1	680	277
465.	23/9/2019	B/ΚΜ	12,6	1004	213
536.	27/10/2019	B/Φ/ΚΜ	16,4	1100	201
440.	14/9/2019	B/ΚΔ/ΚΜ/Χ	19,4	1200	196
438.	14/9/2019	B/Χ	12,6	541	184
506.	11/10/2019	B/ΠΟ	12,3	796	173
447.	17/9/2019	B/ΚΔ/Χ	11	738	153
501.	8/10/2019	B/Χ	8,2	348	147
490.	4/10/2019	B	4,4	348	142
401.	29/8/2019	B	6,2	592	120
459.	20/9/2019	B/ΚΜ	10,8	655	117
516.	17/10/2019	B/ΠΟ	9,5	574	117
449.	17/9/2019	B/Χ	8,1	365	112
444.	16/9/2019	B/Χ/ΚΜ	7	275	110
463.	22/9/2019	B/ΠΟ	13,8	1100	106
402.	31/8/2019	B/Χ	8,8	580	104
468.	24/9/2019	B	5,5	537	102
487.	2/10/2019	B	11,9	985	99
443.	15/9/2019	B/Χ/ΚΜ	11,2	581	89
446.	16/9/2019	B/ΚΔ	7,5	547	87
466.	23/9/2019	B/ΚΜ	8,8	429	85
464.	23/9/2019	B/ΚΔ	12,7	653	82
515.	17/10/2019	B/Χ	7,7	371	74
445.	16/9/2019	B/Χ	10,9	560	69
534.	27/10/2019	B/ΚΜ	10,4	455	68
457.	20/9/2019	B/ΚΜ	8,5	550	56
467.	24/9/2019	B/Χ	7,2	304	48

Σκίτσο 484

Η αντίφαση βρίσκεται προφανώς στην επιβολή της γνώμης της Ρόζας περί βιγκανισμού, μια στάση ζωής που τάσσεται υπέρ της προστασίας των δικαιωμάτων των ζώων, αλλά στη συγκεκριμένη περίπτωση αφήνεται το δικαίωμα του ίδιου του Αποστόλη να επιλέγει τις τροφές που επιθυμεί να καταναλώνει μιας και αντί για μακαρόνια με κιμά θα πρέπει εφεξής να τρώει μακαρόνια με κρέμα ηλιόσπορου ή αβοκάντο, κάτι που γι' αυτόν ισοδυναμεί με βασανισμό όταν οι υπόλοιποι στο σπίτι θα τρώνε απλά μακαρόνια με κιμά.

Εύλογο, λοιπόν, γιατί το συγκεκριμένο σκίτσο συγκέντρωσε τόση προσοχή από τους ακολούθους της σελίδας του Αρκά μιας και ο βιγκανισμός θα μπορούσε να ηχεί ως συνώνυμο του βασανισμού για κάποιους κρεατοφάγους που δεν θα άντεχαν λεπτό στην ιδέα αποχής από την κατανάλωση προϊόντων ζωικής προέλευσης. Από την άλλη, ο βιγκανισμός αποκτά ολοένα και περισσότερους υποστηρικτές που είτε για λόγους υγείας είτε για λόγους ηθικής συνείδησης επιλέγουν να καταναλώνουν μόνο φυτικές τροφές. Η περιήγηση σε αυτά τα σχόλια αποκαλύπτει ότι η βασική θεματική τους είναι είτε η υποστήριξη είτε η αποκήρυξη του βιγκανισμού. Τα επιχειρήματα αλλά και οι αφορισμοί πέφτουν βροχή, με το κλίμα να είναι ιδιαίτερα τεταμένο, και συχνά προσβλητικό. Άλλες φορές, τα σχόλια είναι πραγματικά χιουμοριστικά, προκαλώντας περισσότερο γέλιο κι από το ίδιο το σκίτσο:

Μακαρόνια + κιμάς + τυρί = αγαλλίαση ψυχής

Μακαρόνια + κιμάς σόγιας = πριονοκορδελα

Απλά πράγματα

Άλλοι πάλι εκφράζουν την κριτική τους ή σπεύδουν να διευκρινίσουν με υποστηρικτικό τόνο τις προθέσεις του σκιτσογράφου σε όλους αυτούς που τον κατηγορούν, για άλλη μια φορά, για το χιούμορ του.

- 1) *οι σαρκοφαγοι πάντως σαν και εμάς (για να καταλαβαίνομαστε 😊) πιστεύουμε πως τον Αρκά δεν τον πειράζει η κριτική και επίσης δεν τον ενδιαφέρει το κοινό. Οι κωμικοτραγικοί χαρακτήρες σαν τον Αρκά δε γράφουν για να τους συμπαθήσει το κοινό.... γράφουν γιατί τους εμπνέει το κοινό κ φιλοχεστηκαν γι'αυτό. Εχω βαρεθεί να διαβάζω "χάλασε το χιούμορ κ χάλασε το χιούμορ.." από ένα κοινό που και τα ανέκδοτα τα διαβαζει λάθος.*
- 2) *Βασανίζεις κάποιον όταν τον φθείρεις χωρίς την συγκατάθεσή του. Όταν επιλεγεις την δική σου φθορά (στην φυτοφαγία με την μορφή της στερήσεως) λέγεται αυτοθυσία (με παράλληλη επένδυση στην ηγεία σου). Όταν την αυτοθυσία σου προσπαθείς να την επιβάλλεις στους άλλους λέγεται βιγκανισμός. Ο Αρκάς σατιρίζει την γραφική γελοιότητα και όχι την επιλογή. Διακρίνετέ τα πολεμιοι και ύποστηριχτές για να μην γίνετε αυτό που σατιρίζεται...*
- 3) *Δεν καταλαβαίνω το αστείο σου Αρκα. Είναι βλακεία να τρωμε τα υποκατάστατα του κρεατος ενώ το να σφάζονται αυτες οι ψυχες είναι η εξυπνάδα που μας προτείνεις?Εχεις τη δυναμη μεσα απ αυτο το βημα να πας τον κοσμο προς το καλυτερο,αντ αυτου με αστεια που αντικατροπτίζουν την καφριλα,γίνεσαι κ εσύ σαν όλους αυτούς που και καλά βρίζεις*
- 4) *τελικά εχετε θεμα... δεν επιβραβευει τις σφαγες, αλλα κατακρινει την ευκολια του ανθρωπου να πηγαινει απο το ενα ακρο στο αλλο.οκ κατα του βασανισμού,πιο ευκολων τροπων θανατωσεων, αλλα οχι και να ασκειται κριτικη επειδη δηλαδη θελουμε να τρωμε ζωα, για κατι το οποια ειμαστε φτιαγμενοι*

Τελικά, μάλλον ισχύει αυτό που ισχυρίζεται ένας σχολιαστής: «Αυτα τα σχόλια έχουν περισσότερο γέλιο από το σκίτσο». Ενδιαφέρουσα είναι και η τοποθέτηση του ακολούθου που ισχυρίζεται πως οι κωμικοτραγικοί χαρακτήρες σαν τον Αρκά δεν γράφουν για να τους συμπαθήσει το κοινό, αλλά κατά βάθος «φιλοχέστηκαν» γι'αυτό. Δίνει έμφαση στο γεγονός ότι διαρκώς επαναλαμβάνονται οι διάφοροι σχολιαστές, λέγοντας «ότι χάλασε το χιούμορ του» ενώ απλά πρόκειται για το είδος εκείνων των ανθρώπων που «και τα ανέκδοτα τα διαβάζουν λάθος».

1.2. Σκίτσα για Θαναθάκη από 14/11/19 έως 13/4/20. Ο *Αθανάσιος*, ή κατά κόσμο *Θαναθάκηθ*, έκανε την εμφάνισή του την 14^η Νοεμβρίου 2019 σε ένα σκίτσο όπου φέρεται ως ο αδερφός της Τζένης που συναντήσαμε νωρίτερα. Ο *Θαναθάκηθ* είναι ένας

εύστροφος μπόμπιρας που πάει στο νηπιαγωγείο, έχει πρόβλημα άρθρωσης οπότε όλα τα «σ» και τα «ζ» αποδίδονται ως «θ» και έχει μία μεγάλη απορία και τρεις μεγάλες αγάπες: προσπαθεί εναγωνίως να μάθει τι είναι το σεξ ενώ λατρεύει με ακραία ναρκισσιστικό τρόπο τη φράντζα του, ζει για να τρώει τηγανιτές πατάτες και για να τον αγαπήσει η *Θίθι*, μια συμμαθήτριά του στο νηπιαγωγείο προς την οποία εκφράζει διαρκώς τη μεγάλη του αγάπη χωρίς έως τώρα ανταπόκριση.

Ο χαρακτήρας του συνδυάζει ένα πλήθος διαφορετικών στοιχείων: πέρα από την αθωότητα της ηλικίας του που συχνά αποτελεί το άλλοθι για καυστικές, χιουμοριστικές και μη αναμενόμενες ατάκες, χαρακτηρίζεται από οξύνοια, εφευρετικότητα αλλά και ικανότητα να ξεγλιστρά από τις κακοτοπιές. Έχει το θάρρος της γνώμης του, δεν φοβάται να εκφράσει την αντίδρασή του σε όσα θεωρεί λανθασμένα ή υπερβολικά, συγκρούεται ή ακόμα και χλευάζει τη *Ρόζα* για τις φεμινιστικές της κορώνες, στην οποία παρεμπιπτόντως κανείς άλλος από τους ήρωες της παρέας δεν έχει καταφέρει να αντισταθεί σθεναρά, κοροϊδεύει την *Τζένη*, την αδερφή του, λόγω της χαμηλής ευφυΐας της, παραμένει σταθερός στα συναισθήματα του για τη *Θίθι* και προσπαθεί συνεχώς να βρίσκει τρόπους να εκφράζει τον έρωτά του γι' αυτήν έστω και γράφοντας μηνύματα στη δική του γλώσσα που γνωρίζει εκ των προτέρων ότι εκείνη δεν θα μπορέσει να διαβάσει διότι κανείς τους δεν έχει μάθει ακόμα να γράφει, ενώ πάνω απ' όλα είναι χαριτωμένος. Τόσο χαριτωμένος που μέσα σε λίγους μήνες έχει καταφέρει να συγκεντρώνει μεγαλύτερο αριθμό like και κοινοποιήσεων σε σχέση με κάθε άλλη ανάρτηση του Αρκά (με εξαίρεση ίσως κάποιες αναρτήσεις που αφορούν επίκαιρα ζητήματα, τα οποία θα εξετάσουμε στο επόμενο μέρος της ανάλυσής μας). Μέσα σε λίγα μόλις λεπτά, κάθε ανάρτηση συγκεντρώνει τουλάχιστον 10.000 like και έναν μεγάλο αριθμό σχολίων όπου εκφράζεται η αγάπη των ακολούθων γι' αυτόν τον χαριτωμένο μπόμπιρα που θυμίζει Ντένις τον τρομερό.

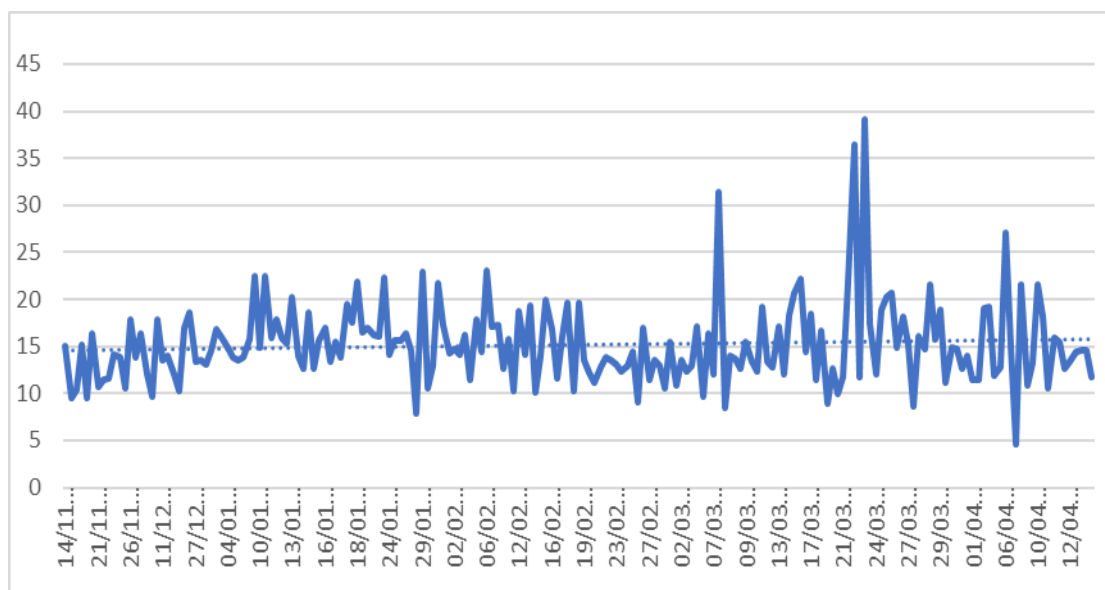
Παράλληλα, στη σελίδα αναρτώνται διαρκώς φωτογραφίες ακολούθων να φορούν μπλουζάκια με το χαριτωμένο προσωπάκι του *Θαναθάκη* που προμηθεύονται από το eshop του Αρκά ή φωτογραφίες με τούρτες που απεικονίζουν και πάλι το πρόσωπο του νέου μικρού πρωταγωνιστή με την τεράστια απήχηση.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι στην παρούσα χρονική περίοδο ο *Θαναθάκηθ* είναι ο αδιαπραγμάτευτος κυρίαρχος στις αναρτήσεις της σελίδας του Αρκά. Ο *Αποστόλης*, η *Ρόζα* και η *Τζένη* που γνωρίσαμε και στα προηγούμενα σκίτσα του έχουν χάσει τη λάμψη τους και έχουν πάρει ρόλο δευτεραγωνιστή. Όταν το σκίτσο δεν αφορά τον *Θαναθάκη*, τα likes μειώνονται αισθητά. Ο γλυκόπικρος ρεαλισμός του *Αποστόλη*, τα

αφηγήματα της Ρόζας περί φεμινισμού και ορθού λόγου, οι αθώες και συχνά χαζούλες ατάκες της Τζένης φαίνεται να μη συγκινούν πλέον στον ίδιο βαθμό. Εξετάζοντας τα σκίτσα που αναρτήθηκαν από τη 14^η Νοεμβρίου 2019 έως την 13^η Απριλίου 2020 οπότε και ολοκληρώθηκε η συλλογή του υλικού προς ανάλυση, θα αποπειραθούμε να ερμηνεύσουμε αυτή την επιτυχία διερευνώντας τις συλλογικές αναπαραστάσεις που κρύβονται πίσω από την ιδιαίτερα θερμή υποδοχή που επιφύλαξε το κοινό του Αρκά προς το *Θαναθάκη*.

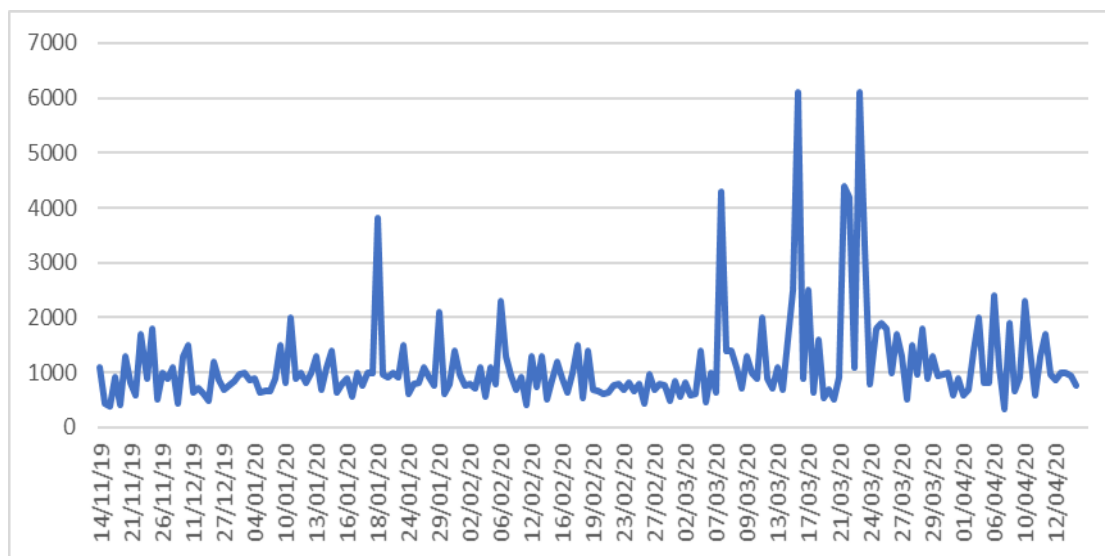
Καταρχήν ας δούμε ένα γράφημα που απεικονίζει την εξέλιξη των σκίτσων όπου εμφανίζεται ο *Θαναθάκηθ* όσον αφορά τον αριθμό likes που συγκέντρωσαν στο διάστημα αυτών των 5 μηνών. Πρόκειται για 191 σκίτσα (Παράρτημα ΙΙΙ), με ελάχιστο αριθμό likes 4.600 και μέγιστο τον εκπληκτικά υψηλό αριθμό των 39.100 που σημειώθηκε την 23^η Μαρτίου 2020, εν μέσω καραντίνας λόγω της πανδημίας του κορωνοϊού.

Γράφημα 6. Γραμμική απεικόνιση εξέλιξης αριθμού likes για δημοσιεύσεις με «Θαναθάκη» από 19/11/19 έως 13/4/20

Παρατηρείται μια σχετικά σταθερή αυξητική πορεία με σκίτσα που τείνουν να συγκεντρώνουν γύρω στα 20.000 likes ιδιαίτερα μετά το Μάρτιο του 2020, όπου κάποια σκίτσα κατάφεραν να συγκεντρώσουν άνω των 30.000 likes, δηλαδή νούμερα υψηλότερα από κάθε άλλο σκίτσο του Αρκά που έτυχε να δημοσιευτεί την ίδια περίοδο. Μια αντίστοιχη τάση παρατηρείται και στον αριθμό των κοινοποιήσεων όπως απεικονίζεται και στο γράφημα που ακολουθεί.

Γράφημα 7. Γραμμική απεικόνιση εξέλιξης αριθμού shares για δημοσιεύσεις με «Θαναθάκη» από 19/11/19 έως 13/4/20

Τα σχόλια παρουσιάζουν μια σχετικά σταθερή εικόνα και δεν αποτέλεσαν αντικείμενο της ανάλυσης μας διότι η κύρια θεματική τους αφορά εκδηλώσεις θαυμασμού και συμπάθειας προς το πρόσωπο του *Θαναθάκη* δίχως ιδιαίτερες εξάρσεις ή διαφοροποιήσεις ως προς το περιεχόμενό τους.

Το σύνολο των 191 σκίτσων που αναλύθηκαν, όμως, δεν αφορούσαν πάντα το *Θαναθάκη* κατ'αποκλειστικότητα. Σε αυτά συμμετείχαν και οι υπόλοιποι δρώντες της ιστορίας μας, ο *Αποστόλης*, η *Ρόζα*, η *Τζένη*, η *Θίθυ* (μόνο ως αναφορά, χωρίς παρουσία), ο *Χάλης*, ο φίλος του *Θαναθάκη* με αντίστοιχο πρόβλημα στην άρθρωση (μόνο που εδώ το πρόβλημα είναι το γράμμα «ρ» που αποδίδεται ως «λ»), και όχι το «σ» και το «ζ» όπως με τον *Θαναθάκη*) και η *Ζωή*, μια νέα θηλυκή παρουσία που διεκδικεί τη συμμετοχή της στο παιχνίδι με το *Θαναθάκη* και το *Χάλη*, αλλά δε διστάζει να εκφράσει τη δυσαρέσκεια της για την εμμονή του πρώτου με τη *Θίθυ*. Οι ιστορίες που εξελίσσονται επίσης ποικίλουν ανάλογα με τους ήρωες και αντιπροσωπεύουν διαφορετικές θεματικές κατηγορίες. Έτσι, τα σκίτσα κατηγοριοποιήθηκαν βάσει αυτών των κύριων θεματικών ώστε να εντοπιστούν τυχόν μοτίβα ανάλογα με την εκάστοτε θεματική όσον αφορά τη δημοφιλία τους.

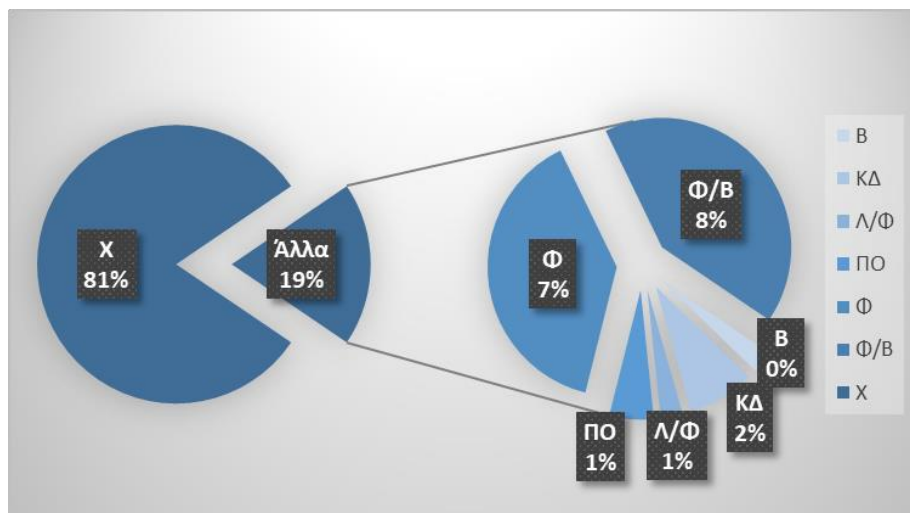
Οι θεματικές ενότητες που προέκυψαν από την ανάλυσή μας αποτυπώνονται ως εξής:

- B: σκίτσα που απεικονίζουν απειλή ή άσκηση βίας/εκφοβισμού ενός ήρωα

- ΚΔ: σκίτσα που εστιάζουν σε ζητήματα κοινωνικών διακρίσεων
- Λ/Φ: σκίτσα με έμφαση σε ζητήματα λογοκρισίας στα πλαίσια φεμινιστικού λόγου
- ΠΟ: σκίτσα που πραγματεύονται ζητήματα πολιτικής ορθότητας
- Φ: σκίτσα με φεμινιστικές αναφορές
- Φ/Β: σκίτσα με φεμινιστικές αναφορές και άσκηση/απειλή βίας
- Χ: σκίτσα με καθαρά χιουμοριστικό περιεχόμενο

Σύμφωνα με την ανωτέρω κατηγοριοποίηση η οποία προέκυψε μετά την επεξεργασία των 191 σκίτσων, και παρά τη δυσκολία απόλυτης διάκρισης σε ορισμένες περιπτώσεις όπου το μήνυμα δεν ήταν πάντα τόσο σαφές και το σκίτσο θα μπορούσε κάλλιστα να υπαχθεί σε τουλάχιστον 2 από τις άνωθεν κατηγορίες, τα αποτελέσματα μπορούν να συνοψισθούν στο ακόλουθο γράφημα:

Γράφημα 8. Αναλογία σκίτσων Θαναθάκη ανά κατηγορία

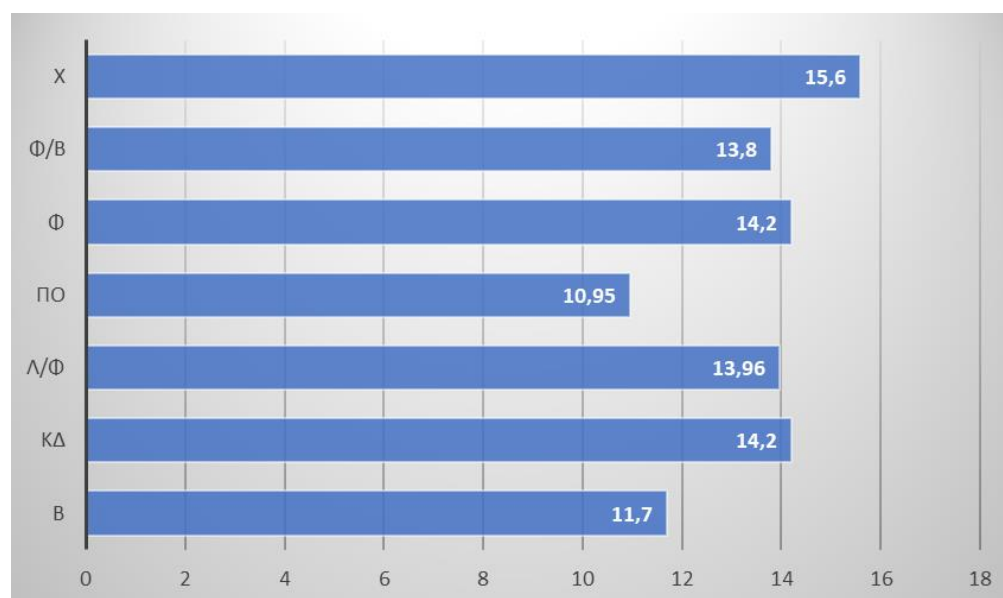

Παρατηρείται μια συντριπτική επικράτηση των σκίτσων με καθαρά χιουμοριστικό περιεχόμενο που ανέρχεται στα 81% ενώ το υπόλοιπο 19% συγκεντρώνει σκίτσα όλων των υπόλοιπων κατηγοριών, με το 15% να αφορά θεματικές που άπτονται του φεμινισμού ή της άσκησης/απειλής βίας και εκφοβισμού στα πλαίσια ευρύτερων φεμινιστικών αφηγημάτων που αποδίδονται κατ' αποκλειστικότητα στην παρουσία της Ρόζας. Οι υπόλοιπες κατηγορίες δεν καταλαμβάνουν σημαντικό μερίδιο στο σύνολο των σκίτσων, με τις κοινωνικές διακρίσεις να παρουσιάζονται σε ποσοστό 2% (δηλαδή 3 σκίτσα) και να αφορούν κυρίως τον *Θαναθάκη* ο οποίος διαμαρτύρεται για τις κοινωνικές ανισότητες-διακρίσεις, με συχνή αναφορά στη Ρόζα που τις στηλιτεύει και στην οποία σκοπεύει

να απευθυνθεί για να ζητήσει τη συμβολή της: στην πρώτη περίπτωση αναρωτιέται πώς θα βρει σύζυγο αν δεν διορθώσει το πρόβλημα στην άρθρωση, στηλιτεύοντας ουσιαστικά τις κοινωνικές διακρίσεις που αφορούν όσους παρουσιάζουν κάποιο είδος διαφορετικότητας, στη δεύτερη περίπτωση κουρεύεται αλλά ο μπαρμπέρης αρνείται να του βάλει κολόνια μιας και χρησιμοποιείται μόνο στο ξύρισμα κι εκείνος διαμαρτύρεται ενώ στην τρίτη περίπτωση μιλάει για κοινωνικές ανισότητες και απορεί πώς τόλμησε ο Άγιος Βασίλης να φερθεί τόσο σκληρά σε ένα παιδί, φέρνοντάς του ένα λούτρινο κουκλάκι, ενώ στο *Χάλη* έφερε ένα ολοκαίνουργιο ποδήλατο. Και τα τρία αυτά σκίτσα θα μπορούσαν, βέβαια, να χαρακτηριστούν ως αμιγώς χιουμοριστικά αλλά κατεβλήθη προσπάθεια λεπτομερούς κατηγοριοποίησης ακριβώς διότι το χιούμορ του Αρκά τις περισσότερες φορές διακρίνεται από πολλά επίπεδα, βαθύτερα και πολυσύνθετα.

Στο επόμενο γράφημα απεικονίζεται ο μέσος όρος Likes ανά θεματική κατηγορία όπως επεξηγήθηκαν παραπάνω.

Γράφημα 9. Μέσος όρος Like ανά κατηγορία σκίτσων Θανασάκη

Παρατηρείται μια σαφής υπεροχή των χιουμοριστικών σκίτσων, με τα φεμινιστικά και τα σκίτσα κοινωνικών διακρίσεων να ακολουθούν με μέσο όρο 14.200 και τα σκίτσα περί πολιτικής ορθότητας να ακολουθούν πολύ πίσω με μέσο όρο 10.950 likes. Αυτό που μπορεί να συναχθεί από το ανωτέρω γράφημα αλλά και τη γενικότερη απήχηση του *Θαναθάκη*, είναι ότι στη συγκεκριμένη χρονική συγκυρία το κοινό του Αρκά επικροτεί το απλό χιουμοριστικό σκίτσο, δείχνοντας μια σαφή προτίμηση έναντι

σκίτσων με άσκηση ή απειλής βίας και αφηγημάτων περί πολιτικής ορθότητας. Ειδικά τα σκίτσα με τον δύσμοιρο *Αποστόλη* που καταλήγει μονίμως με σπασμένο χέρι ή νάρθηκα στο λαιμό εξαιτίας των βίαιων αντιδράσεων της *Ρόζας* όταν απειλείται το δικό της φεμινιστικό αφήγημα, ή της *Τζένης* όταν αμφισβητείται η εμφάνιση και η ελκυστικότητά της, δεν φαίνεται να κερδίζουν το κοινό. Αντίθετα, τα σκίτσα αυτά εκπέμπουν ένα είδος πικρίας, ένα αδιέξοδο με το οποίο ο *Αποστόλης* δηλώνει ότι έχει εξοικειωθεί («έχει μάθει να εκφράζει την σκέψη του και να τρώει ξύλο»). Ακόμα κι όταν σπεύδει να υπερασπιστεί το *Θαναθάκη* που εναντιώνεται στη *Ρόζα* κι επωμίζεται αυτός τις συνέπειες ηρωικά προκειμένου να προστατεύσει το νήπιο, τα σκίτσα δεν φαίνεται να έχουν μεγάλη απήχηση ακριβώς διότι και πάλι απηχούν μια πικρία. Για έναν ήρωα συνειδητοποιημένο, θαρραλέο μεν αλλά ταυτόχρονα ανήμπορο να αντισταθεί στη μοίρα του.

Αντίθετα, ο *Θαναθάκηθ* είναι μια ιδιαίτερη μορφή που σύντομα έγινε πολύ δημοφιλής. Πολυμήχανος, ωραιοπαθής, ερωτοχτυπημένος, λάτρης της τηγανιτής πατάτας και εχθρός του μπρόκολου, υπέρμαχος της ελεύθερης έκφρασης δίχως ιδιαίτερες ευαισθησίες απέναντι στον *Αποστόλη* που συνήθως δέχεται το μένος της *Ρόζας* όταν εκείνος την ειρωνεύεται ή την αμφισβητεί, ενίοτε ευθυνόφοβος όταν επίκειται τιμωρία αλλά και γλυκούλης όταν θέλει να επιτύχει κάτι, με συχνή χρήση της επίκλησης στο συναίσθημα. Με λίγα λόγια, αφοπλιστικά χαριτωμένος. Το παιδί που όλοι κρύβουμε μέσα μας ή όλοι θα θέλαμε να έχουμε ως γιο ή εγγονό. Ή ίσως όλοι να νιώθουμε ότι ταυτιζόμαστε, συνειδητά ή μη, με μία από τις πολλαπλές εκφάνσεις της προσωπικότητας του *Θαναθάκη*. Ίσως να αναγνωρίζουμε στο πρόσωπό του τη χαμένη αθωότητα της πικρής μας καθημερινότητας... Ένα κομικ στριπ με «πραγματικούς» χαρακτήρες έστω και σε «μίνι», παιδική έκδοση, με πάθη και αδυναμίες, με συναισθήματα, φόβους, αγωνίες... Ίσως εκεί να οφείλεται και η επιτυχία του.

Το επιτυχημένο brand του Αρκά καταφέρνει να κάνει τον κόσμο να ξεχνά τις έγνοιες του και να ταυτίζεται με τον ανεκπλήρωτο πόθο του *Θαναθάκη* για τη *Θίθυ*, μιας κι ένα σκίτσο με τον ίδιο να φωνάζει σπαρακτικά πως θέλει να τη δει, συγκεντρώνει σε λίγες ώρες 20.000 likes όταν σκίτσα με πολύ βαθύτερα κοινωνικά ή πολιτικά μηνύματα που στόχο έχουν να προβληματίσουν ή να αφυπνίσουν δεν καταφέρνουν να περάσουν ούτε τα 5.000 likes και οι κοινοποιήσεις τους δεν ξεπερνούν τις μερικές εκατοντάδες, ή και δεκάδες σε κάποιες περιπτώσεις. Ο κόσμος του δίνει κουράγιο, ταυτίζεται με το δράμα του, του εκφράζει την αγάπη του, ζητά επιτακτικά λύση στο δράμα του παρακαλώντας την άκαρδη *Θίθυ* να ανταποκριθεί, ή τον

ενθαρρύνει λέγοντάς του ότι στο τέλος αυτή θα τον παρακαλά και να μη στεναχωριέται. Πραγματικά εντυπωσιακό το συναίσθημα που ξεχειλίζει σε αυτά τα σχόλια. Όλοι συμπάσχουν με τον πόνο του *Θαναθάκη*, στεναχωριούνται για τις τιμωρίες της μαμάς του όταν κάνει ζημιές και του απαγορεύει τις τηγανιτές πατάτες για μέρες, αγανακτούν με τη *Ρόζα* και του ζητούν να τη βάλει στη θέση της, καμαρώνουν για την ευστροφία και την πονηριά του. Ένας ήρωας ζωντανός, με μεγάλη απήχηση, ικανός να συγκινεί τα πλήθη. Ένας χαρακτήρας θεατρικός, που εξακολουθεί να καθηλώνει το κοινό του σε κάθε εμφάνιση, χωρίς κανείς να δείχνει ίχνη κόπωσης όπως παρατηρήθηκε λίγο ή πολύ με όλους τους άλλους ήρωες της σειράς.

Ίσως, λοιπόν, όλη αυτή η ανταπόκριση του κόσμου να αποτελεί μια γλαφυρή ένδειξη για τις πραγματικές του ανάγκες. Ίσως η πολιτική πόλωση που βίωσε η Ελλάδα τον τελευταίο χρόνο να κούρασε τόσο πολύ που η αθώα λύση του *Θαναθάκη* να αποτελεί την επιθυμητή χιουμοριστική διέξοδο κι εκτόνωση. Ο κόσμος του Αρκά έχει ανάγκη από έναν ήρωα καθολικά αγαπητό, που να μην γεννά διχαστικές συζητήσεις και να μην αποτελεί αφορμή διχογνωμιών. Μια ανάπαυλα παιδικότητας και φυγής από την πραγματικότητα, μια φευγαλέα ματιά στη χαμένη μας αθωότητα. Μια κάθαρση.

Ας γνωρίσουμε, λοιπόν, το *Θαναθάκη* μέσα από κάποια από τα πλέον δημοφιλή αλλά και χαρακτηριστικά σκίτσα του που φανερώνουν ορισμένες από τις πτυχές της προσωπικότητάς του, όπως την έχει πλάσει μέσα από το πενάκι του ο Αρκάς:

Σκίτσο 150. 23/3,
39K like, 6.1K share

Σκίτσο 137. 15/3,
22K like, 6K share

Σκίτσο 148. 22/3,
36K like, 4.2K share

Σκίτσο 123. 7/3, 31K like, 4.3K share

Σκίτσο 93. 17/2, 16K like, 1K share

Σκίτσο 86 . 12/2, 18K like, 1.3K share

Σκίτσο 94. 17/2, 19K like, 1.5K share

Σκίτσο 95. 18/2, 19K like, 1.4K share

Σκίτσο 96. 18/2, 10K like, 527 share

Τα ανωτέρω σκίτσα επιλέχθηκαν βάσει δημοφιλίας αλλά και βάσει των θεμάτων που πραγματεύονται για να καταστήσουν πιο γλαφυρές ορισμένες από τις πτυχές της προσωπικότητάς του. Τον βλέπουμε να γράφει γράμμα που ενημερώνει τη *Θίθυ* ότι ξεκίνησε απεργία πείνας, να δηλώνει στη μητέρα του ότι αρνείται να φάει και είναι αποφασισμένος να πεθάνει αλλά να υποκύπτει αμέσως μετά στις τηγανιτές πατάτες, να παίρνει τηλέφωνο για να μιλήσει με τη *Θίθυ*, και να αντιμετωπίζει τη *Ρόζα* ως ίσο προς ίσο όταν εκείνη τον αποκαλεί φαλλοκρατικό γουρούνι. Στο τελευταίο σκίτσο απεικονίζεται το θλιβερό αδιέξοδο του *Αποστόλη* που μην μπορώντας να αποφασίσει τι είναι ορθότερο και ασφαλέστερο να πει ώστε να μη νευριάσει τη *Ρόζα* αποφασίζει να φέρει το αυχενικό κολάρο προληπτικά. Τα σκίτσα 95 και 96 αναρτήθηκαν με μικρή χρονική διαφορά, όμως είναι έκδηλη η αντίδραση του κόσμου.

Στην πρώτη περίπτωση που ο *Θαναθάκηθ* ειρωνεύεται τη *Ρόζα* χρησιμοποιώντας μια στερεοτυπική εικόνα της γυναίκας που αφού δεν ξέρει καν να τηγανίζει πατάτες δε θα μπορούσε να γνωρίζει και πιο πολύπλοκες έννοιες όπως «αν τα φαλλοκρατικά γουρούνια γεννιούνται ή γίνονται πίνοντας γάλα εμπλουτισμένο με πατριαρχικά στερεότυπα», η ανταπόκριση είναι θετική με πλήθος like και αρκετές κοινοποιήσεις. Αντίθετα, στο δεύτερο σκίτσο που ο *Θαναθάκηθ* ζητάει τη γνώμη του *Αποστόλη* για το προηγούμενο ζήτημα, τα πράγματα περιπλέκονται μιας και γίνεται έκδηλο για άλλη μια φορά το δράμα του ήρωα που δεν ξέρει πια πώς να μιλήσει για να διαφυλάξει τη σωματική του ακεραιότητα. Τα likes μειώθηκαν στο μισό, και οι κοινοποιήσεις έπεσαν ακόμα πιο κάτω, μόλις στο ένα τρίτο σε σχέση με το αμέσως προηγούμενο σκίτσο.

Το ανωτέρω παράδειγμα υπογραμμίζει για άλλη μια φορά την προτίμηση του κόσμου προς το αθώο κι επιφανειακό χιούμορ που χαρίζει ο *Θαναθάκηθ* με τη χαριτωμένη του παρουσία που δεν επιτρέπει το περιθώριο για βαθύτερους προβληματισμούς. Αντίθετα, σκίτσα που αναφέρονται σε ζητήματα βίας, εκφοβισμού, κοινωνικών διακρίσεων και πολιτικής ορθότητας δε καταφέρνουν να συγκινήσουν τον κόσμο γιατί πολύ απλά ο κόσμος ίσως να μην αντέχει άλλη συγκίνηση.

1.3. Σκίτσα για Κορωνοϊό από 10/3/20 έως 17/4/20. Στη σελίδα του Αρκά άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους σκίτσα που αφορούσαν τη νέα πανδημία του ιού Covid 19 από την 10^η Μαρτίου, δυο εβδομάδες περίπου πριν την έναρξη των αυξημένων μέτρων περιορισμού της κυκλοφορίας που εφαρμόστηκαν σε όλη τη χώρα στοχεύοντας στον περιορισμό της εξάπλωσης του ιού και καταλύοντας την ομαλότητα στη ζωή εκατομμυρίων Ελλήνων αλλά και όλου του πλανήτη. Σε αυτές τις δύσκολες για όλους συνθήκες, και κρίνοντας από αρκετές προηγούμενες αναρτήσεις με εμφανές κοινωνικό περιεχόμενο, ο Αρκάς δε θα μπορούσε να απουσιάζει από την ευαισθητοποίηση του κόσμου μέσω της μετάδοσης μηνυμάτων με όχημα τα δημοφιλή του σκίτσα. Αυτό που θέλαμε να εξετάσουμε, λοιπόν, είναι η στάση του όσον αφορά τη νέα αυτή τάξη πραγμάτων, όπως και την αντίδραση των ακολούθων του. Προς αυτή την κατεύθυνση, αποδελτιώθηκαν όλα τα σκίτσα που αφορούσαν άμεσα ή έμμεσα τον ιό και καταγράφηκαν τα ποσοστά τους σε αριθμούς like, share και σχολίων όπως ακριβώς συνέβη και με τα σκίτσα των προηγούμενων θεματικών που εξετάστηκαν στις ενότητες που προηγήθηκαν.

Συνολικά, ο αριθμός σκίτσεων ανήλθε σε 51 μέσα σε αυτό το διάστημα των 40 ημερών ενώ η ανταπόκριση του κόσμου σε αυτά παρουσίασε μεγάλες διαφοροποιήσεις και διαβαθμίσεις ανάλογα με τη θεματική και την οπτική γωνία από την οποία ο Αρκάς προσέγγισε το ζήτημα. Ενώ, για παράδειγμα, ο μέσος όρος Like, Share και Σχολίων για κάθε σκίτσο είναι 19.300, 4.447 και 280 αντίστοιχα, σε ορισμένα σκίτσα τα νούμερα αυτά είτε εκτινάχθηκαν σε πολλαπλάσιο βαθμό είτε πραγματικά συρρικνώθηκαν. Οι αντιδράσεις, όπως εκδηλώθηκαν στα σχόλια κάθε σκίτσου, παρουσίασαν αντίστοιχες διαβαθμίσεις που κυμαίνονταν από την ένθερμη επικρότηση έως την έντονη αποδοκιμασία του Αρκά για τη στάση του, ενώ σε πολλές περιπτώσεις όπου θίγονταν άλλα πολιτικά ή κοινωνικά ζητήματα, φλέγοντα ή μη, η συζήτηση έτεινε να παρεκτρέπεται αισθητά.

Αναλύοντας τα σκίτσα του, καταλήξαμε στην ακόλουθη κατηγοριοποίηση όσον αφορά τον τρόπο που ο Αρκάς επέλεξε να προσεγγίσει το ζήτημα του κορωνοϊού, εντοπίζοντας τους ακόλουθους βασικούς άξονες:

- i. υπενθυμίζει στον κόσμο ότι πρέπει να τηρεί τα απαραίτητα μέσα προφύλαξης (σκίτσα 1,5,7,9,20,31,35,48)
- ii. ενθαρρύνει τον κόσμο να κάνει υπομονή, να μείνει σπίτι και να επιδειξει σύνεση (σκίτσα 8,11,12,17,23,26,30,32,47,50)

- iii. χαλαρώνει την ατμόσφαιρα με καθαρά χιουμοριστικά σκίτσα (σκίτσα 2,18,19,22,28,34,36,37,39,44)
- iv. τονίζει την έννοια της ατομικής ευθύνης στο πλαίσιο σεβασμού των μέτρων (σκίτσα 6,14,16,24,25,27,29,51)
- v. κάνει επίκληση στο συναίσθημα αφήνοντας αιχμές για πιθανά αρνητικά αποτελέσματα σε περίπτωση μη υιοθέτησης των μέτρων (σκίτσα 3,16,21,38,41,42,43)
- vi. σατιρίζει κάποιες υπερβολικές αντιδράσεις του κόσμου, που παρατηρήθηκαν κατά τα πρώτα στάδια αντιμετώπισης της νέας αυτής απειλής (σκίτσα 10, 13, 15)
- vii. υπενθυμίζει την ουσιαστική απειλή του ιού, αποθαρρύνοντας τις ρητορικές αμφισβήτησης της σοβαρότητάς του (σκίτσα 4,33,40,45)
- viii. επιδοκιμάζει την αποτελεσματικότητα των μέτρων στον περιορισμό της εξάπλωσης του ιού (σκίτσα 46,49)

Ειδικά ως προς την τελευταία θεματική, οι θεωρίες συνομωσίας περί ύπαρξης, εξάπλωσης και σοβαρότητας του ιού που εκφράστηκαν από τα Μέσα στη διάρκεια των τελευταίων ημερών, κυρίως μέσω των παραδειγμάτων άλλων χωρών και επιστημόνων που κατέρριπταν το γενικότερο αφήγημα ότι η απειλή είναι σοβαρή και απαιτεί αυστηρά μέτρα αντιμετώπισης, βρήκαν πρόσφορο έδαφος στα ίδια τα σχόλια που παρατηρήθηκαν σε ορισμένα σκίτσα όπου οι ακόλουθοι έσπευδαν να αναρτούν στοιχεία που υποστήριζαν τους ισχυρισμούς τους. Γενικότερα, παρατηρήθηκαν έντονες και επικριτικές συζητήσεις με βέλη που στρέφονταν κατά περίπτωση στον Αρκά, στην κυβέρνηση και τον Πρωθυπουργό για την υιοθέτηση των αυστηρών μέτρων αλλά και σε πιο αόρατους εχθρούς-υπεύθυνους που ο απώτερος υπόρρητος στόχος τους ήταν να επιβάλλουν μια νέα τάξη πραγμάτων σε οικονομικό, κοινωνικό ή και θρησκευτικό επίπεδο.

Οι καυστικές αυτές τοποθετήσεις εντάθηκαν ακόμα περισσότερο προς την τελευταία εβδομάδα επιβολής των μέτρων μιας και πλησίαζε η περίοδος του Πάσχα. Σε αυτήν την περίοδο δημοσιεύθηκαν έξι σκίτσα που απεικόνιζαν δύο στελέχη του ιού Covid 19 να συζητούν μεταξύ τους. Τα σκίτσα αυτά αποδείχθηκε ότι ήταν τα πλέον αμφιλεγόμενα από το σύνολο των 51 σκίτσων που αναφέραμε για διαφορετικούς λόγους κάθε φορά. Θεωρήθηκε, λοιπόν, σημαντικό να αναλυθούν λεπτομερώς όσον αφορά τον τρόπο που οι αντιδράσεις των ακολούθων του Αρκά απεικονίστηκαν στα σχόλια που τα συνόδευαν ώστε να αναδυθούν οι περιοχές προβληματικής που

απασχόλησαν την κοινή γνώμη κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου αλλά και οι άξονες άσκησης κριτικής κατά του Αρκά. Όλα τα σχόλια αυτών των σκίτσων κατηγοριοποιήθηκαν βάσει τριών κύριων κατηγοριών: θετική, αρνητική ή ουδέτερη στάση προς τον Αρκά αναφορικά με το θέμα που διαπραγματεύεται κάθε σκίτσο. Πολλά σχόλια δεν αφορούσαν καν το εκάστοτε διαπραγματευόμενο ζήτημα κι έτσι δεν λήφθηκαν υπόψη σε αυτήν την καταμέτρηση, μιας και προέρχονταν από συζητήσεις επί προσωπικού που συχνά απέκλιναν από την αρχική προβληματική. Σχόλια τα οποία ουσιαστικά αποτελούνταν από ένα απλό εικονίδιο ή emoticon επίσης δεν ενσωματώθηκαν στην καταμέτρηση.

Παράλληλα, δημιουργήθηκαν τρεις πίνακες που απεικονίζουν τα πέντε πιο δημοφιλή σκίτσα από το σύνολο των 51 (Top 5) ανάλογα με τον μέγιστο αριθμό Likes, Shares και Σχολίων που απέσπασαν αντίστοιχα. Ενδιαφέρον, όμως, είναι ότι κατά την εξέταση αυτών παρουσιάστηκαν αλληλοεπικαλύψεις (δυο από τα σκίτσα με τα περισσότερα likes παρουσιάζουν και τα περισσότερα shares) αλλά και εκπλήξεις μιας και ο μεγάλος αριθμός σχολίων δεν απεικόνιζε απαραίτητα μεγαλύτερη αποδοχή. Σε κάποιες περιπτώσεις, για παράδειγμα, τα σχόλια αποκάλυπταν μια ευρεία κριτική απέναντι στη θεματική του σκίτσου (π.χ. σκίτσο 41, ένα από τα έξι με τα στελέχη του covid 19 που θα αναλύσουμε λεπτομερώς στη συνέχεια) ή αντίθετα μια ουδέτερη χιουμοριστική και επιδοκιμαστική στάση (π.χ. σκίτσο 22, όπου ο *Θαναθάκηθ* στον οποίο αναφερθήκαμενωρίτερα φαίνεται να ετοιμάζει ένα δελτίο δικαιολογημένης μετακίνησης με αιτιολογία: «να δει τη *Θίθυ*»).

Τέλος, έχοντας εξετάσει αυτά τα 51 σκίτσα, και διαβάζοντας ένα προς ένα τα σχόλια που αναρτήθηκαν από τους ακολούθους του Αρκά, ξεχώρισαν και κάποια σκίτσα που μπορεί να μην κατάφεραν να μπουν στην πρώτη πεντάδα των πλέον δημοφιλών αλλά παρουσίασαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον όσον αφορά το περιεχόμενο των σχολίων τους οπότε επιλέχθηκαν προς ανάλυση και παρουσίαση πρόσθετα προς τα άλλα έξι που ήδη αναφέραμε.

Εκκινώντας, λοιπόν, την ανάλυση των αποτελεσμάτων μας ως εκκινήσουμε από τον πίνακα με τα έξι σκίτσα που απεικονίζουν τα στελέχη του Covid 19 να συνομιλούν. Ο πίνακας εμφανίζει την ημερομηνία δημοσίευσης, το σκίτσο σε μικρογραφία, τον αριθμό likes, shares και σχολίων καθώς και την υποκατηγοριοποίηση σε θετικά (+), αρνητικά (-) και ουδέτερα (x). Τα σκίτσα αυτά φέρουν τους αύξοντες αριθμούς 40,41,42,43,46 και 49 και δημοσιεύθηκαν μέσα σε διάστημα επτά ημερών, με τα πρώτα

τέσσερα να αναρτώνται την 7^η Απριλίου. Ακολουθεί ο Πίνακας 12 όπου παρουσιάζονται συνοπτικά τα στατιστικά και των έξι αυτών σκίτσων.

Πίνακας 12. Σκίτσα με τον ιό Covid-19

Αρ.	Ημερ.	Σκίτσο	Like	Share	Σχόλια	+	-	x
40	7/4		16	3800	237	73	19	48
41	7/4		23	4900	698	139	106	84
42	7/4		16	3300	191	72	23	31

43	7/4		12	1800	157	31	29	11
46	10/4		17	2200	256	82	37	29
49	14/4		7,8	1005	186	48	32	10

Εξ αυτών, μόνο το 41 εμφανίζεται στις λίστες των Top 5, και μάλιστα σε αυτή που αφορά τα μέγιστα σχόλια δίχως όμως να εμφανίζει υψηλό αριθμό like και share. Ο διάλογος που εξελίσσεται μεταξύ των δύο στελεχών του ιού είναι ο ακόλουθος:

- Πήγες λαϊκή;
- Ναι, ζεραΐλα!... Λέω να κατέβω στο Μετρό!
- Από κει έρχομαι... Τίποτα!... Μόνο στις εκκλησίες ελπίζουμε πια!

Τα 698 σχόλια μοιράζονται σχεδόν ισόποσα μεταξύ των θετικών, αρνητικών και ουδέτερων (139, 106, 84) μιας και οι ακόλουθοι του Αρκά αναλώθηκαν σε μακροσκελείς συζητήσεις όπου εκφραζόταν έντονα μια επιθετική στάση ενάντια στην πρόθεση που του αποδόθηκε να επιρρίψει ευθύνη στις εκκλησίες ως πηγή μετάδοσης του ιού, να αποτρέψει με αυτόν τον τρόπο τους πιστούς από το να τις επισκεφθούν αλλά και να μην συμπεριλάβει στο σκίτσο του άλλους προορισμούς όπου ο ιός βρίσκεται

περισσότερο πρόσφορο έδαφος εξάπλωσης λόγω αυξημένου συγχρωτισμού, όπως οι τράπεζες και τα σούπερ μάρκετ των οποίων τη λειτουργία η κυβέρνηση όφειλε να έχει απαγορεύσει προς αποφυγή μεγαλύτερης διασποράς. Έτσι, η προβληματική που αναδύεται στο συγκεκριμένο σκίτσο κινείται μεταξύ δύο κύριων αξόνων: εκείνων που τον επιδοκιμάζουν αποδίδοντας τα εύσημα για το έξυπνο χιούμορ του που σύμφωνα με ορισμένους αντικατοπτρίζει τον «παλιό καλό Αρκά» και εκείνους που τον κατηγορούν ευθέως για αντιχριστιανική στάση, κυβερνητική υποστήριξη και προσπάθεια αποπροσανατολισμού της κοινής γνώμης από το μέγιστης σημασίας ζήτημα των μεταναστών που περιφέρονται ελεύθεροι ενώ οι Έλληνες δεν επιτρέπεται να επισκεφθούν ούτε την εκκλησία τις μέρες του Πάσχα. Τα σχόλια που επιλεκτικά παρατίθενται έχουν μεταφερθεί αυτούσια, δίχως τα ονόματα των σχολιαστών.

Χαρακτηριστικά είναι τα ακόλουθα σχόλια όσον αφορά την αμφίθυμη στάση που επικρατεί στα σχόλια των ακολούθων του:

- 1) *Παρόλο που είμαι μεγάλη θαυμάστρια σας...αυτό το σκίτσο είναι πολύ ατυχές. δεν πειράζει...σας προτείνω να πάτε τα κορωνοιακία σας στα σούπερ μάρκετ. έχει αρκετό συνωστισμό εκεί.. Καλή Ανάσταση!*
- 2) *Χαχαχα όπως και να χει η σάτιρα είναι σάτιρα και ναι όλοι εκεί θα είμαστε στην εκκλησία Κι άμα θέλει ας έρθει δεν τον φοβόμαστε πολύ καλό Σε ευχαριστούμε που μας χαρίζεις αυτές τις στιγμές γέλιου και μην ανησυχείς αν ορισμένοι δεν καταλαβαίνουν από σάτιρα εύχομαι να περάσεις και εσύ ένα χριστιανικό Πάσχα όπως αγαπάς.*

Ενδεικτικός του γενικότερου κλίματος και ο ακόλουθος διάλογος δύο σχολιαστών:

- *Χοντρή βλακεία, ο κόσμος μέσα σ αυτή τη δίνη που τον έχει κατακλύσει, με την κορόνα, την καραμπίνα σε σχέση και με τον ερχομό του Πάσχα, προσπαθεί να τα διαχειριστεί όλα αυτά μαζί ,είναι λοιπόν πολύ άστοχο και εμένα προσωπικά με πληγώνει να ξέρω ότι θα πρέπει να κάνω Πάσχα χωρίς επιτάφιο παραδοσιακά κι Ανάσταση ,επομένως πολύ κακόγουστο αστείο...*
- *ναι θα πάθεις τίποτα αν για μια φορά κάτσεις σπίτι σου, δεις τις λειτουργίες από την κρατική τηλεόραση, ανάψεις το καντήλι σου και προσευχηθείς. Δεν είναι χοντρή βλακεία αυτό που είπε ο Αρκάς, χοντρή βλακεία είναι η Χριστιανοταλιμπαν απόψεις που κουβαλάς*

Κάποια άλλα σχόλια υπογραμμίζουν την γενικότερη αρνητική τροπή που έχει πάρει η συζήτηση για το επίμαχο σκίτσο:

- 1) Το μίσος, το μένος και οι κατάρες προς το πρόσωπο ενός από τους ευφρέστερους σκιτσογράφους μας, από τους κατά τα άλλα καλούς και ενάρετους συνανθρώπους μας με ξεπερνάει.
- 2) Το ότι υπάρχει τόσο πολύς κόσμος χωρίς μια στάλα χιούμορ το λες και τρομακτικό...
- 3) Τόσους πολλούς ψεκασμένους πώς κατάφερες και τους μάζεψες πάλι κάτω από ένα χιουμοριστικό ποστ? Απορία το 'χω! 😞😞
- 4) Τελικά ένα χιουμοριστικό σχόλιο κατέληξε μελέτη για το ποσοστό λειτουργικά αναλφάβητων στην σελίδα του Αρκά. Ψέγω όχι εσάς, αλλά τους δασκάλους σας κυρίες και κύριοι....

Άλλοι πάλι ασκούν σάτιρα επί θρησκευτικών ζητημάτων:

- 1) Είναι γνωστό ότι οι και καλά χριστιανοί, είναι οι μεγαλύτεροι υποκριτές. Αντί για αγάπη, ζερνουν χολή...
- 2) Οι καλοί κι εναρετοι ποιοι είναι ακριβώς; Εγώ βλέπω παντού μίσος, τσαμπουκά, εαυτουληδες, συνωμοσιολογους και θρησκοληπτους. Η κρίση αυτή έχει δείξει το πραγματικό πρόσωπο της κοινωνίας περιτρανα και θα αποδειχθεί περαιτέρω όταν θα τρώνε ο ένας τον άλλον για τα ψιχουλα στην οικονομική κρίση που έρχεται αντί να βοηθήσουν.
- 3) Για τα τζαμια γιατί δεν λέτε....δεν είναι αστείο αυτό? η ορθόδοξη πίστη μόνο? μην φοβάστε πάντως οι εκκλησίες άδειες είναι. .οι λαϊκές οι τράπεζες και ο κάθε πικραμένος που έγινε πρωταθλητής στο περπάτημα και το τρέξιμο...να μην πω για τα σούπερ...σε ένα ράφι τόσοι άνθρωποι... Έλεος

Άλλοι πάλι αποκαλούν τον Αρκά «εμετικό», τον επικρίνουν ότι χρηματίστηκε για το επίμαχο σκίτσο και του ζητούν να πουν πόσα πήρε, τον κατηγορούν ότι το χιούμορ του υπηρετεί πολιτικές σκοπιμότητες και είναι εμπαθές ενώ άλλοι του δίνουν μπράβο, τον υποστηρίζουν ένθερμα και αναφωνούν «Επιτέλους ο Αρκάς!». Ένας άλλος, μάλλον πιο διορατικός σχολιαστής δηλώνει: «Αντίστροφη ψυχολογία. Μπράβο Αρκά». Προφανώς, διαισθάνθηκε ότι το σκίτσο δεν αναθεματίζει ούτε την Εκκλησία ούτε τους Χριστιανούς, απλά προσπαθεί έμμεσα να τους αποτρέψει υποδεικνύοντας ότι σε όλα τα άλλα σημεία δεν υπάρχει ανθρώπινη παρουσία διότι ο κόσμος σεβάστηκε τις απαγορεύσεις ενώ οι εκκλησίες, που οι πιστοί σίγουρα θα θέλουν να επισκεφθούν τις άγιες μέρες του Πάσχα, θα αποτελέσει πιθανή εστία εξάπλωσης του ιού αν οι πολίτες δεν τιθασευτούν. Αυτό το σκεπτικό απεικονίζεται και σε άλλα δύο σχετικά σχόλια:

- 1) Βασικά δεν κράζει την Έκκλησια κράζει τους ανεγκέφαλους που ενώ η Ιερά σύνοδος εναρμονιστηκε σωστά με την μάχη που δίνει η χώρα, αυτοι πανε να αποδείξουν πόσο πιο καλύτεροι χριστιανοί είναι κ ότι φυσικά το βλακομετρο δεν έχει όριο.
- 2) Μπράβο βρε Αρκα, πεσ τα μπας και ζυπνήσουν τα ζώα... Λες και αν δεν πάνε 1 μήνα στην εκκλησία θα κλονιστει η πίστη τους. Λες και δεν μπορούν να προσευχηθουν από το σπίτι τους, λες και ο Θεός δεν είναι παντού

Η ρητορική μίσους συνεχίζεται με εκατέρωθεν εξαπολύσεις επιθέσεων για τους λαθρομετανάστες που μεταφέρονται ελεύθερα, την πολιτική της κυβέρνησης και το γεγονός ότι ο κόσμος καταστρέφεται ενώ ο Αρκάς υποστηρίζει διαρκώς τον Πρωθυπουργό (τον «Κούλη», όπως υποτιμητικά αναφέρεται σε πλήθος σχετικών σχολίων). Προς αυτή την κατεύθυνση κινείται και το επόμενο σχόλιο που τον εγκυβερνάει στην πολιτική σάτιρα, στην αντίθετη πολιτική γραμμή από αυτή που είχε ακολουθήσει επί κυβέρνησης Τσίπρα:

Αφού είσαι άθεος, τον προφήτη τι τον θέλεις και τον παριστάνεις? Καμια πολιτική γελοιογραφία θα δούμε όπως έκανες με τον Τσίπρα, η' θα συνεχίσεις να κάνεις το συστημικό κοτόπουλο και να σφυρίζεις αδιάφορα ρε μπάρμπα?

Τέλος, παρατίθεται ένα ιδιαίτερα εύστοχο σχόλιο που αφορά τη λογοκρισία και την επίθεση που έχουν δεχθεί σκιτσογράφοι ανά τον κόσμο, όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή του παρόντος πονήματος, όταν τολμούν να σατιρίσουν θέματα που άπτονται της θρησκείας:

Σε λίγο θα καταντήσετε σαν τους Μουσουλμάνους που κοροϊδεύατε που κνηγάνε να σκοτώσουν τους σκιτσογράφους που αναπαριστούν τον Μωάμεθ.

Μπόρα είναι θα περάσει. Η πίστη δεν κλωνίζεται χωρίς Εκκλησία, η πίστη κλωνίζεται όταν γεμίζεις μίσος και θυμό.

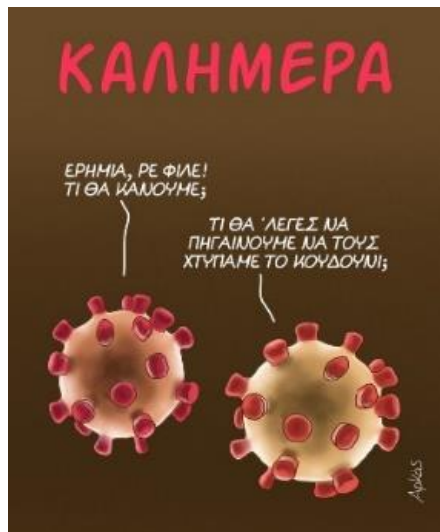
Φαίνεται, λοιπόν, ότι στο συγκεκριμένο σκίτσο οι αντιδράσεις ήταν έντονες διότι θεωρήθηκε ως επίθεση προς το θρησκευτικό αίσθημα των πιστών που για πρώτη φορά δεν θα μπορούσαν να επισκεφθούν τις εκκλησίες εν μέσω Πάσχα ενώ υπάρχουν πολλές άλλες δυνατότητες συγχρωτισμού που θα μπορούσαν να αποδειχθούν επικίνδυνες για την εξάπλωση του ιού και δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο τέτοιων αυστηρών περιορισμών. Ταυτόχρονα, ο Αρκάς επικρίνεται διότι φέρεται κυβερνητικά προσκείμενος, προσπαθώντας να επιβάλει συμμόρφωση ενώ ταυτόχρονα σατιρίζει τους πιστούς που εξακολουθούν να επιθυμούν τον εκκλησιασμό.

Τα υπόλοιπα πέντε σκίτσα της συγκεκριμένης σειράς δεν έχουν αποτελέσει αντικείμενο τόσο έντονου ή αρνητικού σχολιασμού εκ μέρους των ακολούθων του Αρκά όπως φαίνεται και από το συνολικό πλήθος αλλά και την πλειοψηφία των

σχολίων με θετικό πρόσημο σε κάθε σκίτσο καίτοι ορισμένες βασικές τάσεις κυριαρχούν. Οι σχολιαστές είτε επιδοκιμάζουν τον Αρκά για το ευφυές χιούμορ του, ή εκφράζουν την αντίδρασή τους ως προς τον τρόπο που επέλεξε να πραγματευτεί το εν λόγω ζήτημα διότι δεν τους αρέσει η απεικόνιση του ιού με αυτόν τον τρόπο (μάλλον εκφράζουν ένα είδος αποστροφής και υποσυνείδητου φόβου) είτε και πάλι τον κατηγορούν για στρατευμένη υπεράσπιση της κυβερνητικής γραμμής και των περιοριστικών μέτρων που προωθεί, τασσόμενος υπέρ των ακραίων μέτρων κατ'οίκον περιορισμού και εκφοβίζοντας τους πολίτες ενώ παράλληλα δείχνει να αγνοεί τις ακραίες συνέπειες, οικονομικού και κοινωνικού κυρίως επιπέδου, που ο περιορισμός αυτός θα επιφέρει στη χώρα. Κατηγορίες κινδυνολογίας και φασιστικού εκφοβισμού αποδίδονται από ακολούθους που υποστηρίζουν πως τα μέτρα είναι υπερβολικά και εξυπηρετούν βαθύτερους σκοπούς: την ελεύθερη μετακίνηση του μεταναστευτικού πληθυσμού στη χώρα, την οικονομική κατάρρευση που θα οδηγήσει σε περαιτέρω μείωση μισθών και απολύσεις, την επιβολή γενικότερων περιορισμών στη μετακίνηση και την ελευθερία των πολιτών άμα τη λήξει των μέτρων.

Αντιπροσωπευτικά είναι τα ακόλουθα σχόλια στα επιμέρους σκίτσα:

Σκίτσο 40

Η τοποθέτηση δύο ακολούθων εκφράστηκε στα πλαίσια ενός διαλόγου που είναι ενδεικτικός του γενικότερου κλίματος που επικράτησε ως αντίδραση στο εν λόγω σκίτσο:

- 1) Σε ζητήματα ζωής και θανάτου οι Έλληνες δείχνουν υπευθυνότητα και σοβαρότητα. Αποδείξαμε για ακόμα μια φορά ότι δίνουμε αξία στην ανθρώπινη ζωή περισσότερο από κάποιους άλλους λαούς, μην τους πω βάρβαρους δεν κάνει. Μπράβο σας, Μπράβο μας,

2) να σαι καλά!!!! Γέλασα πρωί πρωί....στα ζητήματα ζωής και θανάτου μόνο λαθρομετανάστες κυκλοφορούν έξω από τα σπίτι μας στις αυλές στους δρόμους μας.... χρησιμοποιούν τα λεωφορεία, τα τρένα κανονικά όπως εμείς πριν....αλλά ξέχασα μάλλον αυτοί δεν φέρουν τον ιό παρά μόνο οι Έλληνες....όχι;;;;

Η αρνητική στάση ως προς τους αυξημένους περιορισμούς και η κινδυνολογία που αφορά τις βαθύτερες πιθανές προεκτάσεις της πανδημίας μελλοντικά εξαιτίας του τρόπου που ο κόσμος ανταποκρίθηκε αποτυπώνεται ανάγλυφα στα ακόλουθα σχόλια :

1) αποδειξαμε, οτι τρωμε τον σανο με το τσουβαλι, αποδειξαμε, οτι ειμαστε κοτες και αυτοκαταστροφικοι, αποδειξαμε, οτι ειμαστε παιδια του καναπεως και οτι με την ανεκτικότητα μας, το : ΠΑΤΡΙΣ-ΘΡΗΣΚΕΙΑ-ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ παει κατα διαολου! Θα βγουμε στην Μουσουλμανια και θα δειτε!

2) Ο Φόβος του θανάτου ή δικτατορία ή ο σεβασμός στον άνθρωπο κλείδωσε έναν ιό απ'έξω και φυλακισε ψυχές;

Κι αυτή είναι η μία πλευρά..

Η άλλη είναι, πως μία μεταδιδόμενη γρίπη χρησιμοποιήθηκε ως ΟΠΛΟ για να χτίσει μία νέα κοινωνία υποταγής και ταπείνωσης με την ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ να την διογκώνει..

Και την επόμενη ημέρα η απόλυτη οικονομική και δημοκρατική καταστροφή των εθνών, μετά την ΑΣΚΗΣΗ αυτή πειθαρχίας και υποτέλειας, όλοι οι Έλληνες και οι λαοί θα είναι έτοιμοι να δεχτούν τα πάντα σε ΣΥΓΧΥΣΗ και ΔΙΧΑΣΜΕΝΟΙ μα "ενωμένοι" στον ΦΟΒΟ που θα συνεχίσει να παίρνει κι άλλες μορφές και η αγορά της ελπίδας μία ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΜΠΟΤΑ..

Τότε όμως θα είναι πολύ αργά γιατί θα έχουμέ μάθει αργά, όπως γίνεται πάντα..

Πόλύ αργά για Εντιμότητα Γνώση και Ανδρεία, δίχως να ματώσουμε ξανά αν ποτέ θυμηθούμε ΦΙΛΟΤΙΜΟ και ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ..

Κακός σύμβουλος η συμφορά που έρχεται μετά την ασυνειδησία..

Μένουμε Ευρώπη, Μένουμε σπίτι, μένουμε υποκριτές και σκλάβοι..

Ίσως...

Υπήρξαν όμως και αρκετές θετικές αντιδράσεις ως προς τα ληφθέντα μέτρα και κατά της κινδυνολογίας:

1) αν είχες 900 νεκρούς τη μέρα όπως η δίπλα σ χώρα θα έκανες το φιλόσοφο ;; Αν είχες την ασθενείς μέσα στο σπίτι σου θα έκανες τον επαναστάτη να μην ψάξει γιατρό;;; Το να πεθάνουν φίλε 20000 Έλληνες (γτ Έλληνες θα πεθάνουν γτ αυτοι είναι πάνω από 65) δεν είναι ανδρεία ούτε πατριωτισμός ! Σκέψου πρώτα κ μετά μιλα...έτσι κάνουν όσοι νικούν !

2) Όλες δηλαδή οι χώρες είχαν συμφέρον να καταστρέψουν τις οικονομίες τους, όλοι οι επιδημιολόγοι, ιολόγοι είναι βλάκες και ένας καθηγητής είναι ο έξυπνος σε όλο τον πλανήτη...

3) Λυπάμε για τους άλλους λαούς που δεν είχαν τα κατάλληλα μέτρα... και ευχαριστώ τον θεό για τα δικά μας ❤️ άντε να πιάσουν οι ζεστές να λιώσεις αόρατε εχθρε!!!!

Κριτική ως προς τον ίδιο τον Αρκά απεικονίζεται στα ακόλουθα σχόλια:

1) Μηδέν χιούμορ. Κρυαδες

2) Σιγά το αστειο

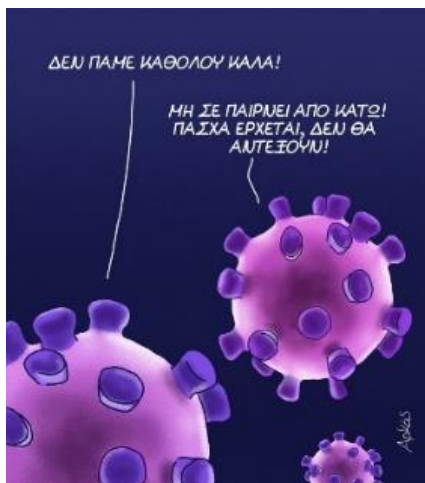
3) Χάλια. Σεφερλή, βγες από τον Αρκά

4) ΓΕΝΙΚΑ ΜΟΥ ΑΡΕΣΕΙ ΠΟΛΥ Ο ΑΡΚΑΣ ΑΛΛΑ ΑΥΤΟ ΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΤΟ ΜΑΥΡΟ ΧΙΟΥΜΟΡ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ Ο,ΤΙ ΚΑΛΥΤΕΡΟ...

5) Ο ΑΡΚΑΣ μου αρέσει! Δεν ξέρω αν το κατάλαβα λάθος αλλά ότι πιο ηλιθιο που έχει γράψει!!!

Τέλος, εκτός από εκείνους που επιδοκιμάζουν το χιούμορ του («Πάντα εύστοχος ο Αρκάς.....πολύ καλό», «Αχ! Αρκά δεν παιζεσαι! 🤔🤔🤔🤔») υπάρχει και κάποιος που σχολιάζει το σκίτσο υιοθετώντας ένα είδος πραγματιστικής προσέγγισης, εστιάζοντας στην «πραγματική» πρόθεση του Αρκά, όπως εκείνος την αντιλαμβάνεται: «Στο "delivery" που ανακοινώθηκε από κάποιους για τη Θεία κοινωνία, μάλλον αναφέρεται και καλά κάνει!».

Σκίτσο 42

Και σε αυτό το σκίτσο τα σχόλια παρουσιάζουν μία πόλωση από τη μία εκείνοι που υποστηρίζουν το χιούμορ του Αρκά και τη γενικότερη κυβερνητική τακτική όσον αφορά τα περιοριστικά μέτρα, κι από την άλλη εκείνοι που τον επικρίνουν για στρατευμένη σάτιρα, χρηματισμό, εξυπηρέτηση βαθύτερων συμφερόντων και εκφράζουν τον προβληματισμό τους για το μέλλον της ελευθερίας των πολιτών.

Ενδεικτικά αναφέρονται τα ακόλουθα σχόλια που έχουν κατηγοριοποιηθεί ως θετικά:

1) ζεκολλα.

Προσπαθει να σωσει κοσμο απο τη μερια του μεσω των σκιτσων.

Κατσε σπιτι σου

2) Δεν υπάρχει υπερ ή κατά της κυβέρνησης. Ο εχθρος είναι ο ιός και μεις ΟΛΟΙ στην άλλη μεριά. Εκτος αν φτασαμε ήδη στο 1946

3) Μπράβο σου Αρκά που μέσα από την έξυπνη σάτιρα περνάς σωστά μηνύματα!

4) Φοβερο!Γιατι παντα υπαρχουν και οι ανεγκεφαλοι που νομιζουν οτι ελευθερια ειναι να κανουν ο,τι θελουν!

5) Επίκαιρος και καυστικός..... = Αρκάς 👍👍👍

Από την άλλη, το αντίπαλο δέος εκφράζεται με έντονο τρόπο στα ακόλουθα σχόλια:

1) Έχουμε Μητσοτάκη δεν φοβόμαστε. Είναι πιο μεταδοτικός από εσας και πολύ πιο γρουσουζις θα έλεγα

2) Ο Αρκάς είναι Άθεος! Θλιβερη διαπίστωση...Μα ποσόν ακόμα ολιγοπιστοι υπάρχουν δίπλα μας...!

3) Έτσι, σε έναν διεστραμμένο φαύλο κύκλο η περιστολή της ελευθερίας που έχει επιβληθεί από τις κυβερνήσεις γίνεται αποδεκτή στο όνομα της επιθυμίας για ασφάλεια, που έχει καλλιεργηθεί από τις ίδιες τις κυβερνήσεις και οι οποίες τώρα παρεμβαίνουν για να ικανοποιήσουν την ανάγκη που οι ίδιες δημιούργησαν τι λες άρκα?????

4) Προπαγάνδα υπέρ της κυβέρνησης ή είναι η ιδέα μου;

5) Πόση προπαγάνδα Αρκά

6) Ο εχθρός είναι σίγουρα ο ιός;

7) Νοσηρό

8) Πας καλά ρε Αρκά; Έλεος δηλαδή...εδώ είπαμε να πάρουμε ντελιβερν το άγιο φως και ούτε αυτό δεν μας αφήνουν να κάνουμε! Δηλαδή το ντελιβερν του καφέ είναι πιο ακίνδυνο; Άσε μας πια...

9) Δεν θ γιορταστει τ Πασχα φετος 🤔 η χαρα των αντιχριστων Και εσύ καθοδηγούμενος;;; Αν και πλέον είναι γνωστό!!!! Κριμα

Ακολουθούν δύο χιουμοριστικοί αλλά και αποκαλυπτικοί συνάμα διάλογοι μεταξύ δύο και τριών ακολούθων αντίστοιχα που απεικονίζουν με καυστικό τρόπο τη συνωμοσιολογία αλλά και την πολιτική πόλωση:

- Κωμικό το γραφιστικο δεν μπορώ να πω, αλλά πολύ προκλητικό..
- Προκλητικο εναντια σε ποιον? Έχει στο ιντερνετ κατι τυπους που πιστευουν οτι η γη ειναι επιπεδη, οτι μας κυβερνανε σαυρες κτλπ. Αυτοι φυσικα δεν πιστευουν καν οτι

υπαρχει ιος και μπορει να ειναι προκλητικο για αυτους. Αλλα κανενας δεν νοιαζεται για τετοιους χαχαχα

- *μαζι με τον ιο εμφανιστηκαν και τα συριζοτρολ στην σελιδα του αρκα.και ξερνουν χολη. ουστ φασιστακια*
- *η δικη σου χολη να δεις που εχει φτασει.....ο κοσμος χανεται κι εσυ στο δηλητηριό σου*
- *ποιο δηλητηριο βρε συριζοτρολ που κανετε κοματικη προπαγανδα ενω ο κοσμος πεθαινει*
- *Όταν βρουν το εμβόλιο για τη ΒΛΑΚΕΙΑ οι Ζαίοι θα είναι οι πρώτοι που εμβολιαστούν.*

Τέλος, άλλος ένας ακόλουθος θεωρεί, όπως εκφράστηκε και στο προηγούμενο σκίτσο, ότι η πρόθεση του Αρκά είναι να ασκήσει αντίστροφη ψυχολογία, αποτρέποντας τους πολίτες από το να βγουν από το σπίτι τους και τηρώντας τα μέτρα προστασίας.

Σκίτσο 43

Η πόλωση που επικρατούσε στα προηγούμενα σκίτσα εμφανίζεται και σε αυτό με τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές από τη μια να κατηγορούν τον Αρκά ότι χρηματίζεται, σατιρίζει και κοροϊδεύει τους νεκρούς από τον ιό, παίζει παιχνίδια της κυβέρνησης και από την άλλη να τον υποστηρίζουν, να εξαίρουν το έργο του ως προσπάθεια αφύπνισης της κοινωνίας:

- 1) *Ο Αρκάς βοηθά με το έργο του! Θα μείνουμε μέσα όσο χρειαστεί. Με ήλιο, με βροχή, με κρύο, γιατί προς το παρόν αυτό το όπλο έχουμε μόνο. Τι δε καταλαβαίνετε κάποιοι?*
- 2) *Μα πέρα από την διασκέδασή μας ο καλλιτέχνης αυτές τις δύσκολες ώρες έχει υποχρέωση και να μας κατευθύνει σωστά, όπως άλλωστε κάνουν και πολλοί άλλοι.*

Δε λείπουν, βέβαια, και οι πολιτικοκοινωνικές τοποθετήσεις που αφορούν θέματα αμφισβήτησης των επιδημιολόγων ως προς τη σοβαρότητα της κατάστασης αλλά και τους κινδύνους για την ελευθερία των πολιτών, όπως είδαμε και πιο πάνω:

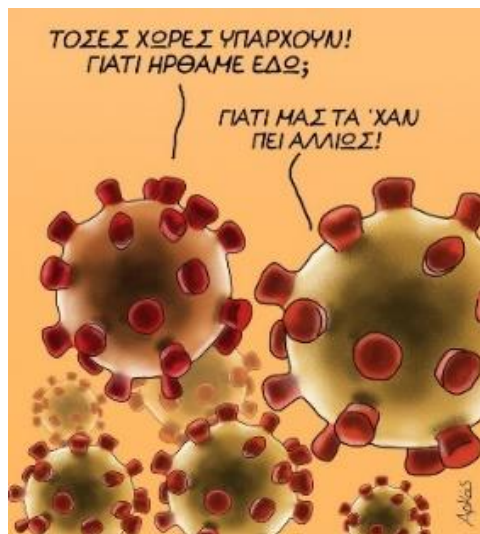
1) Αυτοί που θα πεθάνουν όταν δε θα έχει το νοσοκομείο υλικό και προσωπικό στα αρχίδια μας; αν η οικονομία καταστραφεί ο κόσμος θα πεθαίνει από αυτοκτονίες, ναρκωτικά, έλλειψη ιατρικών μηχανημάτων ή συντήρηση αυτών κτλ. Και στην τελική απεργούμε τα αμάξια γιατί πεθαίνει κόσμος και από αυτά και μπορεί να προκαλέσεις ατυχήματα εις βάρος άλλων, ή να απαγορεύσεις στους ηλικιωμένους να βγαίνουν από το σπίτι για παντα, μιας και μπορεί να πέσουν κάτω, κτλ.

Οποία κοινωνία παραδίδει ελευθερίες για ασφάλεια, δε τις αξίζει τίποτα από τα δύο και συνήθως χάνει και τα δύο.

2) Επιδημιολογοί = συνωμοσιολογοί

Ελληνες επιστημονες στα comments που πιστευουν την κυβερνηση = IQ 280

Σκίτσο 46

Το συγκεκριμένο σκίτσο είναι ένα από τα δύο της θεματικής που αφορά την επιδοκιμασία της αποτελεσματικότητας των κυβερνητικών μέτρων στην αντιμετώπιση της εξάπλωσης του Covid 19. Τα θετικά σχόλια είναι διπλάσια των αρνητικών και φανερώνουν μια γενικότερη ικανοποίηση των ακολούθων του αναφορικά με την εξέλιξη της κατάστασης, εφόσον μάλιστα τα Μέσα ενημερώνουν διαρκώς για τις δυσάρεστες εξελίξεις και τους χιλιάδες θανάτους ανά τον κόσμο ενώ ταυτόχρονα

εξαίρουν την Ελλάδα για την διαχείριση της κρίσης, ως πρότυπο προς μίμηση (Ζαμπούκας 2020)⁶⁰.

Φυσικά, η αρνητική κριτική εστιάζεται και πάλι στο φιλοκυβερνητικό ρόλο του Αρκά καθώς του καταλογίζουν ότι έλαβε μερίδιο από τα 11 εκατομμύρια που η κυβέρνηση δαπάνησε για τη διαφημιστική προβολή υπέρ της ενίσχυσης των περιοριστικών μέτρων ενώ υπάρχουν κι εκείνοι που θεωρούν ότι τα μέτρα δεν είναι και τόσο επιτυχημένα διότι σε άλλες χώρες οι νεκροί είναι λιγότεροι.

Σε γενικές γραμμές, όμως, εκφράζεται μια ικανοποίηση για την κυβέρνηση και αποστροφή προς την αντιπολίτευση, εκφράζοντας ανακούφιση και περηφάνια για τις επιτυχίες της Ελλάδας σε αυτόν τον τομέα:

1) *Αν ερχόταν τέτοια εποχή περσιν ο ιός, θα έτρωγε πιτογυρα στο υπουργείο υγείας με φόντο τον Βελουχιώτη...*

2) *Αγιο ειχαμε*

3) *όλο αυτό γίνεται γιατί μια κυβέρνηση επιτέλους έδρασε γρήγορα, σωστά, υπεύθυνα και η πλειοψηφία των πολιτών αντέδρασε με τα ίδια καλά αντανακλαστικά. Ας είμαστε και μια φορά χαρούμενοι γι αυτό που έχουμε πετύχει, αυτή τη φορά πραγματικά αξίζει.*

4) *Πάνω από όλα στήριξη της κοινωνίας σε μια συλλογική προσπάθεια είναι.*

5) *όπου και αν ανήκει κάποιος κομματικά οφείλει να αναγνωρίζει επιτυχίες.. σ αυτό το θέμα η κυβέρνηση και οι περισσότεροι πολίτες φέρθηκαν υπεύθυνα!! Ας ελπίσουμε να συνεχίσουμε έτσι...*

6) *Έτσι ρε τεράστιε ΑΡΚΑ!*

Για μια φορά μπορούμε να είμαστε περήφανοι για τους εαυτούς μας και το κράτος μας!

7) *πάντως ο Κυριάκος απεδείχθη πολύ αξιος....Ολος ο κρατικός μηχανισμός λειτουργήσε άψογα.... Οσο και αν θέλετε να είναι Κούλης.... απεδείχθη οτι είναι Κούλαρος...και αυτό δεν το λέει ο Αρκάς.... το αναγνωρίζει ο κάθε μη μίζερος πολίτης..... Ζήστε στην μίζερια σας και στην παρωπιδάτο εγωισμό σας...*

Το σχόλιο (7) αντικατοπτρίζει μια τάση απαξίωσης προς τον Πρωθυπουργό, όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, που κυριαρχεί στην πλειοψηφία των σχολίων που αναφέρονται σε αυτόν μειωτικά με το μικρό του όνομα ως «Κούλη», υιοθετώντας μια τακτική ψυχολογιοποίησης και απόδοσης αρνητικών στερεοτύπων. Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι συλλογικές αναπαραστάσεις των ακολούθων του Αρκά για τον Πρωθυπουργό τείνουν να αλλάζουν χάρις στο γεγονός ότι η διαχείριση της κρίσης κρίνεται ως

⁶⁰ Βλ. επίσης, 2020/4/17, Bloomberg για Ελλάδα: Από προβληματικό παιδί της Ευρώπης, παράδειγμα για όλο τον κόσμο, <https://www.tovima.gr/2020/04/17/world/bloomberg-gia-ellada-apo-provlimatiko-paidi-tis-eyropis-paradeigma-gia-olon-ton-kosmo/>

επιτυχημένη τόσο εντός όσο και εκτός της χώρας. Από την άλλη δε λείπουν και οι πολιτικές αντιδράσεις οι οποίες απεικονίζονται εύστοχα στον ακόλουθο διάλογο:

- *Αρκα δεν θα βγάλεις νέα σειρά των "Παιδικών χρόνων ενός πρωθυπουργού" ; Μας έλειψε...*
- *Πού είναι τώρα ο Πρωθυπουργός, άραγε;;*
- *σοβαρέψου*
- *γιατί;*
- *γιατί ενώ γενικά μου αρέσει το χιούμορ του, διακρίνω μια ψιλό εύνοια προς το παρόν πολιτικό καθεστώς. Πχ η πολλή πετυχημένη σειρά τα παιδικά χρόνια ενός πρωθυπουργού σταμάτησαν. Δεν παίρνω πολιτική θέση απλά πιστεύω πως ούτε η σάτιρα θα έπρεπε να παίρνει.*
- *Γιατι δεν είναι πια πρωθυπουργός η έμπνευση και ο λόγος που ήταν πετυχημένη η σειρά.*
- *Μην κανεις τον χαζό. Ένα είναι το ζαβό.*

Σε αντίθεση με την αντίδραση που συνοδεύει συνήθως την πλειονότητα όσων σχολίων αναφέρονται μειωτικά για την κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ και τη διακυβέρνηση του Αλέξη Τσίπρα, σε αυτή την περίπτωση δεν υπήρξε απάντηση. Ο σχολιαστής αναφέρει πως «η έμπνευση και ο λόγος που ήταν επιτυχημένη η σειρά» δεν υπάρχει πια. Αυτό αποτελεί ένα είδος απάντησης και σε άλλους επικριτές που κατά καιρούς έχουν κατακρίνει τον Αρκά διότι δε συνέχισε το ίδιο κομικ στριπ με αλλαγή πρωταγωνιστή όταν ανέλαβε τα ηνία της χώρας η νέα κυβέρνηση της ΝΔ το καλοκαίρι του 2019. Πράγματι, όπως αναλύσαμε και νωρίτερα, τα *Παιδικά Χρόνια ενός Πρωθυπουργού* σταμάτησαν στα τέλη Ιουνίου, λίγες μέρες πριν τις βουλευτικές εκλογές, με περιορισμένες επανα-αναρτήσεις ορισμένων σκίτσων κατά τη διάρκεια της χρονιάς που αφορούσαν συγκεκριμένες ευχές: καλό σαββατοκύριακο, καλή σαρακοστή κλπ. Ακόμα και στην περίπτωση του κορωνοϊού, όμως, επιστρατεύτηκε και πάλι η κλασική φιγούρα για να κάνει τις απαραίτητες υποδείξεις. Βλέπουμε, λοιπόν, στο σκίτσο 36 τον αγαπημένο χαρακτήρα να προτείνει να μείνουμε σπίτι γιατί υπάρχει κορωνοϊός, σε άπταιστα αγγλικά.

STAY HOUSE,
THERE IS CORONOSON!

Ας προχωρήσουμε τώρα στο τελευταίο σκίτσο της σειράς Covid 19, που δημοσιεύθηκε τη 14^η Απριλίου, λίγες μέρες πριν το Πάσχα δηλαδή, και δεν έτυχε ένθερμης υποδοχής. Συγκριτικά με όλα τα υπόλοιπα σκίτσα της σειράς, έλαβε τα λιγότερα like, share και σχόλια, με τις αντιδράσεις να είναι μοιρασμένες μεταξύ θετικών και αρνητικών σχολίων. Ο Αρκάς προφανώς επιδιώκει και πάλι μια μορφή «αντίστροφης ψυχολογίας» όπως ανέφερε ένας σχολιαστής σε προηγούμενο σκίτσο του, προσπαθώντας με τον τρόπο αυτό να αποτρέψει τους πολίτες από το να κάνουν τη μαζική πασχαλινή έξοδο. Βέβαια, τα αυξημένα πρόστιμα που ανακοινώθηκαν και οι αυξημένοι έλεγχοι στους δρόμους για τον περιορισμό της μετακίνησης των πιθανών εκδρομέων, σίγουρα λειτουργούν ήδη ως ισχυροί αποτρεπτικοί παράγοντες.

Σκίτσο 49

Η συζήτηση κινήθηκε γύρω από την πραγματική ανάγκη των περιοριστικών μέτρων, ενώ πολλοί ανάρτησαν στοιχεία και υποστήριξαν ότι στις χώρες όπου ζουν δεν έχουν παρθεί τόσο ακραία μέτρα διότι στην πραγματικότητα ο ιός αυτός δεν είναι πιο επικίνδυνος από αυτόν της απλής γρίπης και ότι με τον περιορισμό αποτρέπεται η ανοσοποίηση και ουσιαστικά θα αναγκαστούμε να παραμένουμε σε καθεστώς καραντίνας για δύο χρόνια. Ένας εξ αυτών, για παράδειγμα έκανε το ακόλουθο σχόλιο: «Αρκά μὴν ξεφτυλιζέσαι στα γεράματα. Η λύση είναι αυτή που λέει ο Ιωαννίδης του Στάνφορντ και όχι ο άσχετος Τσιόδρας του δημοσίου». Η αντίδραση ήταν σφοδρή από όσους υποστήριζαν αντίθετα ότι η ελληνική στάση είναι πιο υπεύθυνη και αποτελεσματική σύμφωνα με τις έως τώρα εξελίξεις, ενώ υπήρχαν κι εκείνοι που συνέχιζαν να υποστηρίζουν ότι δεν πρόκειται για πραγματική πανδημία:

- Ο πάντα πανέξυπνος και απολαυστικός σκιτσογράφος Αρκάς, στην υπηρεσία της ψευτοπανδημίας .

Από την άλλη, οι αντιδράσεις κυμαίνονταν στην αντίθετη κατεύθυνση, δίνοντας έμφαση στα χαμηλά ποσοστά θανάτων στην Ελλάδα αλλά και στο γεγονός ότι οι φωνές απαξίωσης των μέτρων ενδεχομένως να υποκρύπτουν άλλες βλέψεις:

Αυτά για το πόσο θανατηφόρος είναι, να τα πεις στους συγγενείς των χιλιάδων, ΝΑΙ χιλιάδων ανθρώπων που πεθαίνουν κάθε μέρα.....αφήστε τις παπαριές!

Και δεν ξέρω αν έχει και πολιτική χροιά αυτά που λέτε.....αν ονειρεύεστε εκατόμβες νεκρών μπας και γυρίσει ο "αχαστος", κάντε όνειρα όσα θέλετε και αφήστε εμάς να επιβιώσουμε.....ξυδάκι και υπομονή. Και οι συγκρίσεις με γιατρούς που έχουν στην πλάτη τους χιλιάδες νεκρούς την ημέρα, να λείπουν!

Συνεχίζοντας την ανάλυση των σκίτσων για τον κορωνοϊό, θα αναφερθούμε στα Top 5 εκ των 51 συνολικά που αναρτήθηκαν, και θα αναφερθούμε επιλεκτικά σε ορισμένα εξ αυτών που έτυχαν θερμής υποδοχής ή έχουν να επιδείξουν ενδιαφέροντα σχόλια.

Πίνακας 13. Top 5 σκίτσων για κορωνοϊό σε αριθμό likes

Αρ.	Ημερ.	Σκίτσο	Likes	Shares	Σχόλια
6	14/3/20		45,7	20000	418
22	23/3/20		39	6000	872

25.	23/3/20		37	1000	687
16	20/3/20		36	19000	492
21	22/3/20		36	4200	327

Όπως φαίνεται στον πίνακα, το πρώτο σκίτσο ήταν μακράν το πιο επιτυχημένο σε επίπεδο Like, και όπως θα δούμε και παρακάτω, ήταν στην πρώτη θέση της κατάταξης και για τον αριθμό κοινοποιήσεων, φτάνοντας στο ρεκόρ των 20.000. Προφανώς, ο Αρκάς έθιξε ένα ευαίσθητο ζήτημα, την ατομική ευθύνη που θα έπρεπε όλοι μας να διαθέτουμε προκειμένου να δρούμε υπεύθυνα και να μην θέτουμε τη ζωή δική μας αλλά και των άλλων σε κίνδυνο. Η ανάρτηση αυτή έγινε στις αρχές της εμφάνισης του κορωνοϊού, πριν την υιοθέτηση των αυστηρότερων μέτρων, και όταν η κατάσταση δεν ήταν σίγουρο ότι θα αντιμετωπιστεί με επιτυχία. Γενικότερα, όμως, όλα τα σκίτσα αυτά δημοσιεύθηκαν το Μάρτιο, και ίσως γι' αυτό έτυχαν θερμότερης

υποδοχής, μιας και ο κόσμος δεν είχε βιώσει ακόμα τον ακραίο κατ'οίκον περιορισμό για πάνω από ένα μήνα ώστε να αρχίσει να νιώθει κόπωση και αγανάκτηση.

Από την άλλη, στη δεύτερη και πέμπτη θέση εμφανίζεται ο αγαπητός *Θαναθάκηθ* όπως είδαμε και νωρίτερα, που είτε με χιουμοριστικό τρόπο είτε με μια μορφή επίκλησης στο συναίσθημα καταφέρνει να συγκεντρώσει και πάλι την αγάπη των ακολούθων του Αρκά που μόνο καλά λόγια έχουν να πουν γι' αυτόν. Στην τρίτη και τέταρτη θέση, τα σκίτσα δεν τυγχάνουν καθολικά θετικής υποδοχής, ειδικά το 16. Το σκίτσο αυτό αναρτήθηκε με αφορμή την μαζική φυγή Αθηναίων από το κλεινόν άστυ προς πάσα κατεύθυνση, λίγες μέρες πριν ανακοινωθούν τα νέα μέτρα περιορισμού και απαγορευτεί κάθε άσκοπη μετακίνηση. Ακόμα και η μετακίνηση προς τον μόνιμο τόπο διανομής, εφόσον δεν ήταν η Αθήνα, θα έπρεπε να γίνει επιδεικνύοντας επίσημο έγγραφο που να το πιστοποιεί, ενώ δεν θα υπήρχε η δυνατότητα επιστροφής. Έτσι, οι αντιδράσεις που επικράτησαν στα σχόλια κυμαίνονταν για άλλη μία φορά μεταξύ εκείνων που θεωρούσαν ότι η πανδημία είναι προϊόν συνωμοσιολογίας και δεν τίθεται θέμα σοβαρού κινδύνου κι εκείνων που επικροτούσαν τόσο το σκίτσο του Αρκά όσο και το γενικότερο σεβασμό των απαγορεύσεων. Η αναλογία θετικών προς αρνητικών σχολίων ήταν 2 προς 1, αλλά γενικότερα η ένταση ήταν μεγάλη. Στην ίδια κατεύθυνση, το σκίτσο 25 έπεται κατά τρεις ημέρες, όταν τα πιο αυστηρά μέτρα είχαν ήδη δημοσιοποιηθεί. Εδώ πλέον οι αντιδράσεις είναι ακόμα εντονότερες διότι ο κόσμος έχει αρχίσει να αντιδρά στους περιορισμούς ενώ άλλοι υποστηρίζουν τα μέτρα διότι αντιλαμβάνονται ότι αν δεν λαμβάνονταν ο κόσμος θα συνέχιζε να τριγυρνά χαλαρά, απολαμβάνοντας την εργασιακή παύση ως ένα είδος διακοπών. Βέβαια, η «φασιστική» τακτική της κυβέρνησης στον περιορισμό της ατομικής ελευθερίας κυριαρχεί ως θεματική:

- *Και επειδή κυκλοφορούν πολλοί ηλίθιοι δικαιολογούνται φασιστικά μέτρα;*
- *"φασιστικά μετρα"... Ναι. Προτιμας να σου λενε να γινεις πειραματοζωο οπως πηγε να μας κανει ο Τζονσον στην Αγγλια μεχρι που ειδε οτι θα πεθάνουν 250.000 αν συνεχισει αυτο το βιολι? Η μηπως σκεφτεσαι να κανεις κανα δυο δωρες για ΜΕΘ και εξτρα νοσοκομεια για να περιθάलगουν ταυτοχρονα χιλιαδες κοσμου και αρνηθηκε η κυβερνηση την βοήθεια σου? Στην Ελλάδα εχετε μπερδεψει την βουρτσα με κατι αλλο και τον "φασισμο" τον εχετε για καραμελα οποτε σας λενε κατι το οποιο δεν γουσταρετε. Και ακριβως για αυτο τον λογο και τους βλαμμενους πολίτες καλα και έκαναν και πηραν τετοια μετρα.*

- ε θα σου κάνω Συνταγματική ανάλυση, αλλά κανείς δεν μπορεί να μου απαγορεύσει χωρίς λόγο να πάρω το αμάξι μου και να πάω μόνος μου σε κάποιο μέρος χωρίς κόσμο να κάνω τη βόλτα μου

Ταυτόχρονα εκφράζεται και η ικανοποίηση από τα κυβερνητικά μέτρα, και αμφισβητούνται οι αγνές προθέσεις όσων υποστηρίζουν τη βρετανική τακτική της ανοσίας της αγέλης, η οποία ούτως ή άλλως λίγες μέρες μετά την ανάρτηση του επίμαχου σκίτσου οδήγησε το βρετανό πρωθυπουργό στην εντατική⁶¹:

- Αν η Ελλάδα ακολουθούσε το σχέδιο της Αγγλίας πάλι οι αριστεροί ΨΥΧΑΝΩΜΑΛΟΙ θα έβριζαν την κυβέρνηση.

Το επόμενο Top 5 αφορά τα σκίτσα που ήρθαν πρώτα σε κοινοποιήσεις.

Πίνακας 14. Top 5 σκίτσων για κορωνοϊό σε αριθμό shares

Αρ.	Ημερ.	Σκίτσο	Likes	Shares	Σχόλια
6	14/3/20		45,7	20000	418
16	20/3/20		36	19000	492

⁶¹ Βλ. ενδεικτικά: Περί θεωρίας της «ανοσίας της αγέλης»:

<https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/211556/ti-einai-i-anosia-tis-agelis-kai-ti-fovatai-o-mporis-tzonson>

Περί νοσηλείας του Βρετανού Πρωθυπουργού:

<https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/214564/koronoios-mporis-tzonson-veltionetai-i-ygeia-toy-alla-paramenei-stin-entatiki>

12	16/3/20		24	7500	302
10	15/3/20		32	9500	291
46	10/4/20		32	9500	336

Εκτός από το πρώτο και το δεύτερο σκίτσο στα οποία έχουμε ήδη αναφερθεί, βλέπουμε ότι το τρίτο εκφράζει μια αισιοδοξία και προσπάθεια ενίσχυσης του ηθικού που αναρτήθηκε την 16^η Μαρτίου, πριν την υιοθέτηση των αυστηρών απαγορεύσεων, ενώ το τέταρτο σατιρίζει την αγοραστική μανία που παρατηρήθηκε τις πρώτες μέρες των μέτρων όπου όλοι έσπευδαν να αγοράσουν χαρτί υγείας για κάποιο ανεξήγητο λόγο, ακόμα κι αν τονίστηκε με δόση αστεϊσμού ότι πρόκειται για κορωνοϊό κι όχι «κολονοιό». Το σκίτσο 46, όμως, ήταν αυτό το οποίο συγκέντρωσε τα πιο απολαυστικά σχόλια, μιας και αποτελεί μια χιουμοριστική αντίδραση του Αρκά στην παραφιλολογία περί συνομωσιών αναφορικά με την προέλευση του ιού. Εν όψει Πάσχα, άλλωστε, μια τέτοια εκδοχή θα ήταν μάλλον λογικοφανής μιας και τα «αρνάκια» θα ήταν η πλέον

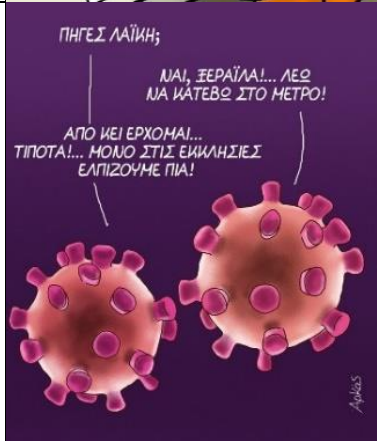

ωφελημένη ομάδα από τον περιορισμό των πασχαλινών εθίμων εν όψει του ορίου που ετέθη για τον επιτρεπόμενο αριθμό των συνδαιτημόνων στις οικογενειακές συναθροίσεις την Κυριακή του Πάσχα και τα αυστηρά πρόστιμα σε περίπτωση παραβίασής του.

Στη λίστα των Top 5 σε αριθμό σχολίων θα δούμε και πάλι κάποια γνώριμα σκίτσα αλλά και μερικές νέες παρουσίες, με το πρώτο εξ αυτών να καταγράφει πραγματικά ρεκόρ σχολίων εφόσον έφτασε τα 1580 και προκάλεσε έντονο διχασμό. Ο Προφήτης φαίνεται εξίσου ότι προκάλεσε ισχυρές αντιγνώμεις, διχάζοντας όσους αναγνώρισαν ότι όντως γινόμαστε καλύτερος λαός και όσους αντίθετα υποστήριξαν είτε ότι η ατομική μας ευθύνη δεν έχει βελτιωθεί απλά επικράτησε προσωρινά ο φόβος είτε ότι δεν τίθεται καν ζήτημα να γίνουμε καλύτερος λαός διότι αντίθετα οι κυβερνήσεις είναι αυτές που καθορίζουν το μέλλον, τη συμπεριφορά και τις στάσεις μας, με το πλέον εύστοχο σχόλιο να ακολουθεί:

Ο Έλληνας είναι αυτός που όταν η κυβέρνηση θέλει να κάνει κάτι καλό και σε κλείνει σπίτι τα βάζει με την κυβέρνηση γιατί τον έκλεισε μέσα. Και αν δεν έπαιρνε ποτέ μέτρα και γινόμασταν Ιταλία θα κατηγορούσε την κυβέρνηση που άργησε να τον κλείσει σπίτι.

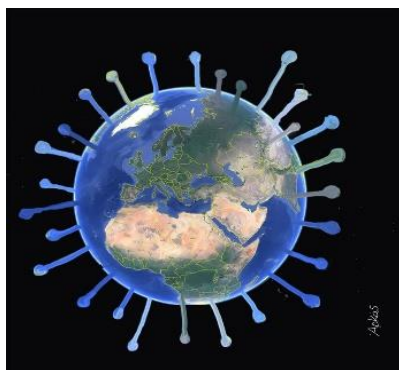
Πίνακας 15. Top 5 σκίτσων για κορωνοϊό σε αριθμό σχολίων

Αρ.	Ημερ.	Σκίτσο	Likes	Shares	Σχόλια
1.	1/4/20		23	6400	1580
	26/3/20		18	1200	1069

22.	23/3/20		39	6000	872
41.	7/4/20		23	4900	698
25.	23/3/20		37	1000	687

Τέλος, ολοκληρώνοντας την ανάλυση των σκίτσων για τη νέα αυτή μάστιγα τα αποτελέσματα της οποίας βιώνει ολόκληρος ο πλανήτης σε πρωτοφανείς διαστάσεις, θα αναφερθούμε σε ένα φαινομενικά απλό, θα έλεγα ακόμα και ρεαλιστικό, σκίτσο του Αρκά που όμως προκάλεσε θύελλα αντιδράσεων. Το σκίτσο αναρτήθηκε την 12^η Μαρτίου και απεικονίζει τη Γη με τη μορφή ενός στελέχους του ιού Covid 19.

Σκίτσο 3

Τα σχόλια που συνόδευσαν αυτό το σκίτσο ήταν πραγματικά αποκαλυπτικά. Ενώ θα περίμενε κανείς, κρίνοντας από τον περιορισμένο αριθμό likes και κοινοποιήσεων (13.000 και 1.500 αντίστοιχα), ότι η ανταπόκριση δεν θα ήταν μεγάλη, εντούτοις παρατηρήθηκαν έντονες συζητήσεις και καυστικά σχόλια. Η αρχή έγινε με το ακόλουθο:

- *Και να θυμάσαι Αρκά μου: όταν χλεύαζες τη δημόσια υγεία έβαλες στεγνά το χεράκι σου στο έγκλημα που θα συντελεστεί προσεχώς.....*

Η πρώτη απάντηση ήρθε άμεσα από τους ίδιους τους Διαχειριστές της σελίδας, που ρώτησαν με απορία πότε ο Αρκάς χλεύασε τη δημόσια υγεία. Στη συνέχεια, η επίθεση προς τον πρώτο σχολιαστή ήταν καταγιστική, και κινήθηκε σε πολιτικό επίπεδο εκφράζοντας το μένος των υπόλοιπων σχολιαστών προς την τέως κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, συμπεραίνοντας ότι ο πρώτος σχολιαστής ανήκει στην Αριστερά και υιοθετώντας κατά μέτωπο επίθεση. Η πόλωση που αντικατοπτρίζουν τα παρακάτω σχόλια είναι αφοπλιστική γι' αυτό και κρίθηκε απαραίτητο να συμπεριληφθούν:

- 1) ψηφίζεις ρε γαμωτο μου, τώρα εσύ έχεις δικαίωμα ψήφου 😊😂😂😂
- 2) Ένας αριστερό που να μην είναι ηλίθιος να δω και ας πεθάνω....1000 χρόνια θά ζησω
- 3) Κυρ Στέφανε βάλε και δύο κιλά σαχλαμάρα που έχεις περισευμα!
- 4) χαλια συριζοπροπαγανδα κανεις μαστορα...οτι ναναι σας ποτιζουν εκει στην Κουμουνδούρου....καλα πανε τα σεμιναρια σας αλλα δεν ξερετε ακομα και τωρα να ξεχωριζεται ποτε πρεπει να μιλατε και ποτε πρεπει να σωπαινετε
- 5) με τη Δούρου και τον Πολάκη όλος ο κόσμος θαμίλαγε για μας σύντροφε –
- 6) ακόμα 50λεπτα στο σχολιο δίνει ο Αλέξης η πήρατε αύξηση;
- 7) Ουστ απο δω ξεπλενηδες τελειωμενοι συριζοβλακες.
- 8) φαντάσου η ανοησία σου να ήταν το ίδιο μεταδοτική με τον COVID19.... Θα ήμασταν καταδικασμένοι.
- 9) Ο ΑΡΚΑΣ Ο ΔΕΞΙΟΣ ΦΤΑΙΕΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΟΡΩΝΟΙΟ. ΟΥΑΟΥ
- 10) Ο Αρκάς χάλασε την δημόσια υγεία , όχι οι μαλακες που ψηφίζουμε

- 11) Περιμένω δήλωση Τσίπρα που θα λέει ότι θα καταργήσει τον Κορονοϊό μ' ένα νόμο κι ένα άρθρο...
Γελίοι!
- 12) Άντα πα δω ρε απλυτε τεμπελχανά αριστερέ της κακιάς ώρας..
Προ λίγων μηνών τον ήπιατε. Ξεκουραστείτε λίγο.. ☹
- 13) με την προπαγάνδα του σύριζα γελάνε ακόμη και τα ουγκ που ζούνε στα βουνά...
- 14) Χάλασε και η Κουμουνδούρου.Μάπα μπάφους σας μοιράζει.
- 15) Ο ηλίθιος της ημέρας.
Μετά μπήκα στο προφίλ του και είδα πως είναι κολλημένος αριστερός.
Ο διαχρονικά ηλίθιος της ημέρας.
- 16) Τσιράκια του ΣΥΡΙΖΑ που φάγατε ψωμί από τον απατεώνα τον κρητικαρο τελειώσατε καιρός να το καταλάβετε. Ο λαός σας πήρε χαμπάρι και γι'αυτό φύγατε νύχτα. Άντε γεια.
- 17) ευτυχώς δεν έχουμε τον εθνοσωτηρα σου πρωθυπουργό. Θα έλεγε "μια φήμη άκουσα για 1-2 αρρώστους"
- 18) στη Β. Κορέα και στη Βενεζουέλα δεν έχουν ούτε ένα κρούσμα. Τράβα... Δεν έχει Αρκά εκεί...
- 19) 4,5 χρόνια δε χόρτασες κομματόσκυλο του Πολλάκη...γι αυτό είσαι θυμωμένος? Αλήθεια όταν καιγόταν το Μάτι και μας δούλευαν τ' αφεντικά σου, πού ήταν η ευθιξία σου?
- 20) Άλλος ένας ηλίθιος που έχει δικαίωμα σχολιασμού και κριτικής! Έτσι είναι αυτά ,ορίστε τα αποτελέσματα της ελευθερίας και της δημοκρατίας! Άντε τώρα να βρείς άκρη και να μη χαλάσει η μέρα σου και η ζωή σου ακόμα με αυτό το στουρνάρι!!!!
- 21) το οξύμωρο είναι ότι είσαι σε μία σελίδα που έχει έξυπνο χιούμορ, εσύ ή δεν έχεις και είσαι σε λάθος σελίδα ή απλά δεν ξεχωρίζεις το χιούμορ από την επικαιρότητα και το εκλαμβάνεις και ως χλευασμό. Ο φασισμός δυστυχώς δεν έχει χρώμα, βγαίνει σε μπλε, μαύρο, κόκκινο και σε ουράνιο τόξο. Δε θα το φιμώσετε. δεν είναι Charlie hebdo. Ερώτηση, τα κορδόνια των παπουτσιών σου τα καταφέρνεις να τα δέσεις μόνος σου; ψηφίζεις κιόλας... Αυτό είναι το πρόβλημα...
- 22) Πολυ ευστοχο οπως παντα! Αλλα αν κρινει κανεις απο ορισμενα σχόλια ,Το ερωτημα παραμενει: υπαρχουν ακόμα εμισθα τρολ της κουμουνδουρου , ή ειναι εκ πεποιθήσεως Βόδια ? Ρητορικο το ερωτημα ασφαλως...
- 23) μπραβο Αρκα τα καλυτερα γκαλοπ κανεις...στην ποση βλακεια κουβαλαμε.....
- 24) Άστα να πάνε φίλε. Έχω διαπιστώσει πως τη μεγαλύτερη μαλακία να γράψεις εδώ μέσα, θα βρεθεί κόσμος που θα την πιστέψει και θα κάνει και λάικ. Και όλοι αυτοί ψηφίζουν και ορίζουν τις ζωές μας. Γι' αυτό βλέπεις άτομα σαν τον Τσίπρα να γίνονται πρωθυπουργοί. Γιατί ψηφίζουν όλοι αυτοί.

Ένα χρόνο μετά τη λήξη της θητείας της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ, φαίνεται ότι τα «τραύματα» για κάποιους είναι ακόμα νωπά. Οι δεικτικές και προσβλητικές τοποθετήσεις τους απεικονίζουν με ξεκάθαρο τρόπο την πολιτική πόλωση που καλά κρατεί, όταν για ένα ζήτημα υγείας που ουσιαστικά πλήττει ολόκληρο τον πλανήτη με πρωτοφανείς διαστάσεις, ένα ενδεχομένως κακόβουλο σχόλιο εναντίον του Αρκά προκαλεί τέτοιες αντιδράσεις και οξεία αντιπαράθεση σε καθαρά πολιτικό επίπεδο. Ο σχολιαστής χρίζεται «ζαίος» και τα πυρά εξαπολύονται κατά ριπάς. Τίθεται ακόμα και θέμα «δημοκρατίας» που επιτρέπει σε ανθρώπους σαν κι αυτόν να αποφασίζουν για την τύχη των υπολοίπων... Το γεγονός ότι τα επιθετικά αυτά σχόλια ήταν τόσα πολλά, αποκαλύπτει τον αρνητισμό που διακατέχει μια μεγάλη μερίδα κόσμου σε σχέση με την πολιτική ζωή του τόπου.

Υπάρχουν, βέβαια, και κάποιες πιο μετριοπαθείς τοποθετήσεις, που προσπάθησαν να θέσουν το θέμα σε πιο ρεαλιστικές βάσεις:

- 1) *την δημοσια ΒΛΑΚΕΙΑ χλευάζει ο Αρκας. Ελπίζω να καταλαβαινεις την διαφορα...*
- 2) *Δεν εχουν όλες οι εικόνες του Αρκά σκοπό να προκαλέσουν γέλιο, παιδιά. Κάποιες είναι καυστικές, άλλες δηκτικές, άλλες απλά απεικονίζουν χωρίς λόγια την πραγματικότητα. Μην τα βλέπετε όλα ασπρο-μαυρο και ψάχνετε μαύρο χιούμορ εκεί που δεν υπάρχει. Αν ήθελε να κάνει μαύρο χιούμορ, θα είχε βάλει τον Χαρο από τα "Μαυρα" στην εικόνα, άλλα δεν το έκανε.*
- 3) *ΝΑΙ στην ψυχραιμία, ΝΑΙ στην πρόληψη και φυσικά στις οδηγίες για να εμποδίσουμε την εξάπλωσή του. Αλλά πεθαίνουν εκατοντάδες άνθρωποι, κινδυνεύουν ακόμα περισσότεροι, άνθρωποι γύρω μας, δικοί μας που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες. Μόνο για γέλια και για χάχανα δεν είναι. Ας σοβαρευτούμε επιτέλους.*
- 4) *Καλέ που είδατε ότι χλευάζει ;; απλά παριστά το παγκόσμιο πρόβλημα σε μια εικόνα.*
- 5) *Για όσους παρερμήνευσαν το σκίτσο, είναι η απεικόνιση της πραγματικότητας μέσω της τέχνης του κόμικ/σκίτσου. Δεν αποτελεί χιουμοριστικό σκίτσο, οπότε για όσους δεν το καταλαβαίνουν ας μην προβαίνουν σε αναθεματισμούς.*

Ολοκληρώνοντας την πραγμάτευση των σκίτσων του Αρκά για την εξάπλωση του Covid 19, δεν μπορούμε παρά να εστιάσουμε σε ένα φαινόμενο που παρατηρήθηκε σε όλα τα σκίτσα, ανεξαρτήτως περιεχομένου, υφής, χιούμορ, ενδεχόμενης στόχευσης... Οι πολίτες βιώνουν αυτή την πανδημία με αμφίσημα συναισθήματα ενώ τα πολιτικά στοιχεία είναι πανταχού παρόντα, επηρεάζοντας την κρίση και την τοποθέτησή τους. Ενώ η ευθύνη για τη διακυβέρνηση της χώρας βρίσκεται στα χέρια του νυν Πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη, οι σχολιαστές δεν χάνουν την ευκαιρία να επιτίθενται σε οποιονδήποτε εκφράζει αρνητική κρίση προς τον Αρκά αποδίδοντάς

του μειωτικούς χαρακτηρισμούς που σχετίζονται κυρίως με το αποδιδόμενο σε αυτόν «συριζαϊκό» φρόνημα ανεξαρτήτως αν η αρχική επίκριση περιείχε πολιτική μομφή. Ακόμα κι όταν στον Αρκά αποδίδεται «αποτυχημένο χιούμορ», η κύρια ευθύνη συνήθως αποδίδεται στο αριστερό φρόνημα του σχολιαστή ωσάν το προσωπικό γούστο να μην αποτελεί ικανή συνθήκη αποδοκιμασίας.

2. Ερωτηματολόγιο

2.1. Παρουσίαση Γενικών Αποτελεσμάτων. Το ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε για τις ανάγκες του παρόντος πονήματος αποτελείτο από 17 ερωτήσεις και το δείγμα που συλλέχθηκε ανήλθε σε 4.500 απαντήσεις. Το ερωτηματολόγιο αναρτήθηκε την 8^η Απριλίου 2020 στο *facebook*, στη σελίδα των φίλων του Αρκά, απ' όπου εντός ολίγων ωρών προωθήθηκε στην επίσημη σελίδα του Αρκά από τους ίδιους τους διαχειριστές της σελίδας. Ο σύνδεσμος για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου παρέμεινε ενεργός για 24 ώρες και στην συνέχεια απενεργοποιήθηκε λόγω της υψηλής ανταποκρισιμότητας και του μεγάλου όγκου απαντήσεων που είχαν συλλεχθεί και οι οποίες θα έπρεπε να αποτελέσουν αντικείμενο ανάλυσης σε ιδιαίτερα περιορισμένο χρονικό διάστημα δεδομένων των διαθέσιμων χρονικών ορίων για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας. Οι απαντήσεις σε κάθε ερώτηση αναλύθηκαν τόσο μεμονωμένα όσο και σε συνδυασμό μεταξύ τους ώστε να ανιχνευθούν πιθανές συσχετίσεις.

Λόγω του ότι το ερωτηματολόγιο επρόκειτο να επιτελέσει επικουρικό ρόλο στην παρούσα έρευνα στην οποία το μεγαλύτερο τμήμα καταλαμβάνει η ποιοτική και ποσοτική ανάλυση των σχολίων που συνοδεύουν τα σκίτσα του Αρκά, δυστυχώς η περιορισμένη έκταση του παρόντος πονήματος σε συνδυασμό με την κυρίαρχη ποιοτική προσέγγιση που υιοθετήθηκε δεν θα επιτρέψει ενδελεχείς πολυπαραγοντικές αναλύσεις των απαντήσεων. Αντιθέτως, μέσω της χρήσης γραφημάτων και πινάκων θα επιδιωχθεί μια συνοπτική απεικόνιση των αποτελεσμάτων, σε συνδυασμό με μια ποιοτική ανάλυση των σχολίων όπως αποτυπώθηκαν στην Ερώτηση 14 προκειμένου να εντοπιστούν κοινές παράμετροι σχολιασμού σε συνάρτηση με την έρευνα που έχει ήδη προηγηθεί.

Αναλυτικά, για κάθε μία ερώτηση παρατίθεται ένα συνοπτικό γράφημα που απεικονίζει τα στατιστικά των απαντήσεων και επιχειρείται μια αρχική, σύντομη ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Στην Ερώτηση 1 οι συμμετέχοντες καλούνται να δηλώσουν πόσα χρόνια γνωρίζουν τον Αρκά, με πιθανές απαντήσεις:

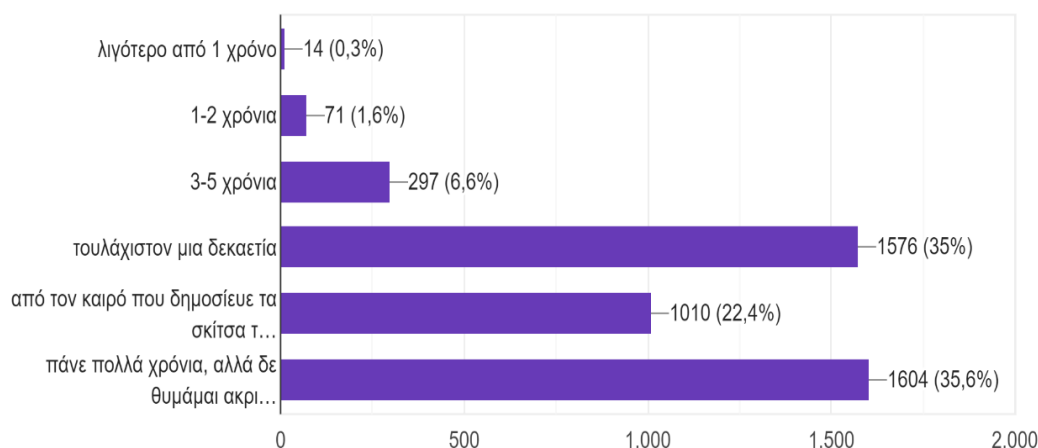
- Λιγότερο από 1 χρόνο (0,3%)
- 1-2 χρόνια (1,6%)
- 3-5 χρόνια (6,6%)
- Τουλάχιστον μια δεκαετία (35%)
- Από τότε που δημοσίευε τα σκίτσα του στο Βαβελ (22,4%)
- Πάνε πολλά χρόνια, αλλά δε θυμάμαι ακριβώς (35,6%)

Ακολουθεί η γραφική αναπαράσταση των απαντήσεων όπως προέκυψε από την αυτοματοποιημένη στατιστική επεξεργασία της εφαρμογής Google Forms μέσω της οποίας κατασκευάστηκε και προωθήθηκε το ερωτηματολόγιο.

Γράφημα 10. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 1

Πόσα χρόνια γνωρίζετε τα σκίτσα του Αρκά.

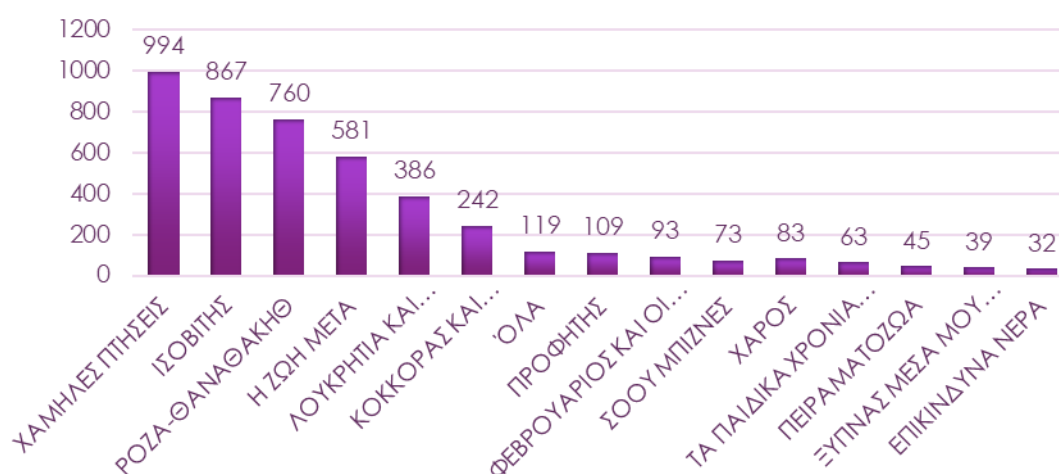
4.500 απαντήσεις

Φαίνεται, λοιπόν, ότι η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων αποτελούν πιστούς ακολούθους του Αρκά επί πλέον των 10 ετών ή ακόμα και από το ξεκίνημα της παρουσίας του στην ελληνική σκηνή από την εποχή του περιοδικού Βαβέλ στις αρχές της δεκαετίας του 1980. Το γεγονός αυτό είναι πολύ σημαντικό διότι καθιστά τις απαντήσεις που δόθηκαν αξιόπιστες και αντιπροσωπευτικές μιας και επρόκειτο για δείγμα 4.500 συμμετεχόντων που σε ποσοστό 93% είναι εξοικειωμένοι με το έργο του σε διαχρονικό επίπεδο, επομένως η συνεισφορά τους είναι πολύτιμη ώστε να συναχθούν έγκυρα συμπεράσματα για τις στάσεις και τις αντιλήψεις τους.

Στην *Ερώτηση 2*, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να δηλώσουν τον αγαπημένο ήρωα ή κομικ στριπ σειρά του Αρκά. Μιας και η απάντηση ήταν ανοιχτή, ορισμένοι συμμετέχοντες δεν παρείχαν καμία απάντηση ενώ αρκετοί ανέφεραν πλέον του ενός χαρακτήρες με αποτέλεσμα να συλλεχθούν συνολικά 4.817 απαντήσεις οι οποίες αποδελτιώθηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν όπως αναπαρίσταται στο ακόλουθο γράφημα που παρουσιάζει την κατάταξή τους απεικονίζοντας τον αριθμό προτιμήσεων που συγκέντρωσαν.

Γράφημα 11. 15 δημοφιλέστεροι χαρακτήρες/κόμικ στριπ του Αρκά

Βλέπουμε ότι στις πρώτες θέσεις βρίσκονται οι *Χαμηλές Πτήσεις* και ο *Ισοβίτης*, δύο στριπ με μακρά ιστορία και φανατικούς θαυμαστές που συχνά χρησιμοποιούνται ως σημείο αναφοράς για το αξεπέραστο χιούμορ του Αρκά σε πολλά σχόλια που συνοδεύουν τα πρόσφατα σκίτσα του. Ακολουθεί η *Ρόζα* και ο *Θαναθάκηθ*, αν και πρέπει να σημειωθεί ότι παρόλο που αυτοί οι ήρωες κατηγοριοποιήθηκαν μαζί διότι ανήκουν στο ίδιο στριπ, εντούτοις οι περισσότερες αναφορές αφορούσαν αποκλειστικά το *Θαναθάκηθ* και μόλις 126 τη *Ρόζα* ως μεμονωμένο χαρακτήρα. Στην τέταρτη θέση το στριπ *Η Ζωή Μετά* συγκεντρώνει μια εξίσου μεγάλη μερίδα απαντήσεων ενώ ακολουθεί η *Λουκρητία και ο Καστράτο* με τον *Κόκκορα* και το *Γουρούνι* να συμπληρώνουν την πρώτη εξάδα. Στην έβδομη θέση ακολουθούν όσοι δηλώνουν ότι δε μπορούν να επιλέξουν μόνο ένα και θεωρούν όλα τα στριπ του Αρκά ως εξίσου αγαπημένα ενώ στις επόμενες θέσεις, με ομολογουμένως αρκετά χαμηλότερα ποσοστά, έπονται ο *Προφήτης*, ο *Φεβρουάριος* (μαζί με τους υπόλοιπους μήνες και τις μέρες), το παλαιότερο *Σόου Μπίζνες*, ο *Χάρος*, τα *Παιδικά Χρόνια ενός Πρωθυπουργού*, τα *Πειραματόζωα* (μια μάλλον αμφιλεγόμενη, αν και προσωπική αγαπημένη σειρά), η

επίσης παλαιότερη σειρά *Ξυπνάς μέσα μου το ζώο*, και τέλος τα *Επικίνδυνα Νερά* με τον *Καρχαρία* και τον *Κορνήλιο*, το ψάρι-πιλότο.

Αν επιχειρούσαμε μια σύντομη ερμηνεία αυτών των αποτελεσμάτων, θα μπορούσαμε να πούμε ότι στις πρώτες θέσεις έρχονται παλαιότερα πολύ γνωστά και αγαπημένα στριπ, με εξαίρεση το *Θαναθάκη*, το νέο αστέρι, που έχουν μακρά πορεία τόσο ως ήρωες στα βιβλία του Αρκά όσο και ως τηλεοπτικοί (ο Ισοβίτης του Αρκά εμφανίστηκε ως σειρά με μαριονέτες στην ΕΡΤ τη δεκαετία του 1990) ή θεατρικοί πρωταγωνιστές⁶² με εκείνα που αγγίζουν ευρύτερα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα να κατατάσσονται αρκετά χαμηλότερα. Ο *Προφήτης* συγκέντρωσε μόλις 109 προτιμήσεις, ο *Φεβρουάριος 93* και τα *Παιδικά Χρόνια ενός Πρωθυπουργού* μόλις 63. Από την άλλη, παρόλο που όπως είδαμε η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων απάντησε πως γνωρίζει τα έργα του Αρκά από παλιά, η υψηλή δημοφιλία του Ισοβίτη και των Σπουργιτιών στις Χαμηλές Πτήσεις θα μπορούσε να οφείλεται και στην ευρεία αναγνωρισιμότητά τους, μιας και σε μια τέτοια ερώτηση οι συμμετέχοντες μπορεί να κατέγραψαν την πρώτη σκέψη που πέρασε από το μυαλό τους ως πλέον χαρακτηριστική των ηρώων του Αρκά. Αυτή η υπόθεση προκύπτει έπειτα από τη χαμηλή ανταποκρισιμότητα σε επίπεδο likes, shares και σχολίων που παρατηρήθηκε σε επιμέρους σκίτσα των συγκεκριμένων στριπ που αναρτώνται κατά καιρούς στη σελίδα του Αρκά. Ενώ, δηλαδή, στα συγκεκριμένα αποτελέσματα φαίνεται ότι τόσο οι Χαμηλές Πτήσεις όσο και ο Ισοβίτης αντιπροσωπεύουν συνολικά το 41% του συνόλου των απαντήσεων, εντούτοις τα σκίτσα τους που αναρτώνται κατά καιρούς δεν φαίνεται να αποτελούν έναυσμα για ανταπόκριση από τους ακολούθους του Αρκά που φαίνεται να τα προσεγγίζουν μάλλον αδιάφορα με πολύ χαμηλά ποσοστά likes και κοινοποιήσεων.

Από την άλλη, εκείνα που αποτέλεσαν αντικείμενο εντονότερου σχολιασμού, όπως ο *Προφήτης*, ο *Φεβρουάριος* και τα ΠΧΠ, κατατάσσονται αρκετά χαμηλότερα αντιπροσωπεύοντας συνολικά το 5,5% του συνολικού δείγματος. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η σειρά *Αποικία*, ένα σχετικά πρόσφατο στριπ του Αρκά που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στην εφημερίδα *Φιλελεύθερος* το 2017 και στο οποίο πρωταγωνιστούν μυρμηγκία σε μια αποικία που διέπεται από ένα απολυταρχικό καθεστώς με τη μεγάλη βασίλισσα να τρομοκρατεί και να φιμώνει τα μέλη της αποικίας

⁶² Για μια λεπτομερή παρουσίαση της παράστασης «Η Ζωή μετά Χαμηλών Πτήσεων» βλ. <https://www.kallitexnes.gr/theatre/parakolouthisame-sto-theatro-chitirio-tin-parastasi-zoi-meta-chamilon-ptiseon-tou-arka-se-skinotheresia-dimitri-agera/>

προκειμένου να παραμένουν υπάκουοι και παραγωγικοί, με ξεκάθαρα πολιτικές αιχμές και αρκετά καυστικό χιούμορ, δεν συγκέντρωσε παρά μόλις 2 στο σύνολο των 4.500 απαντήσεων. Στο εξώφυλλο της έκδοσης, ο Αρκάς αναφέρει πως πρόκειται για σάτιρα στα πολιτικό-οικονομικά συστήματα καθώς παρουσιάζει μια ζοφερή περιγραφή του ολοκληρωτισμού. Η Αποικία σχολιάστηκε αρνητικά από μερίδα του Τύπου που πρόσκεινται στην Αριστερά⁶³ και θεωρήθηκε ως διακωμώδηση και άμεση επίθεση στη διακυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ. Εντούτοις, όπως μόλις είπαμε, δεν συγκέντρωσε παρά μόλις 2 απαντήσεις, φανερώνοντας έτσι ότι και σε αυτήν την περίπτωση τα βαθύτερα πολιτικά μηνύματα δεν βρίσκουν απήχηση.

Στη συνέχεια, κι εφόσον η γενικότερη προβληματική της παρούσης εργασίας αφορά τον τρόπο πρόσληψης της πολιτικής σάτιρας του Αρκά από τους ακολούθους του, επιχειρήθηκε μια πιο λεπτομερής ανάλυση των απαντήσεων όσων επέλεξαν ως αγαπημένο στριπ τον Προφήτη, τα ΠΧΠ και το Φεβρουάριο. Η συγκεκριμένη επιλογή ακολουθεί την προβληματική που αναλύθηκε στο μέρος της ποιοτικής ανάλυσης των σχολίων που συνόδευαν τα σκίτσα του Αρκά στην προηγούμενη ενότητα, μιας και οι τρεις σειρές πραγματεύονται ζητήματα πολιτικού κι ευρύτερου κοινωνικοπολιτικού προβληματισμού που αποτέλεσαν το έναυσμα για ένθερμες συζητήσεις στο κοινό του.

Έτσι, στο ακόλουθο γράφημα απεικονίζεται η πολιτική στάση των 109 συμμετεχόντων που δήλωσαν ως αγαπημένο ήρωα τον Προφήτη. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ο Προφήτης, που συχνά έχει δεχθεί αυστηρή κριτική στα σχόλια των ακολούθων για τις πολιτικές και κοινωνικές του τοποθετήσεις επιλέγεται κατά 64% από συμμετέχοντες που δηλώνουν ότι ανήκουν στο πολιτικό φάσμα 5-7 ενώ όσοι τοποθετούνται στη θέση 1, ως άκρα αριστερά, επιλέγουν τον Προφήτη μόνο σε ποσοστό 4% (1 απάντηση).

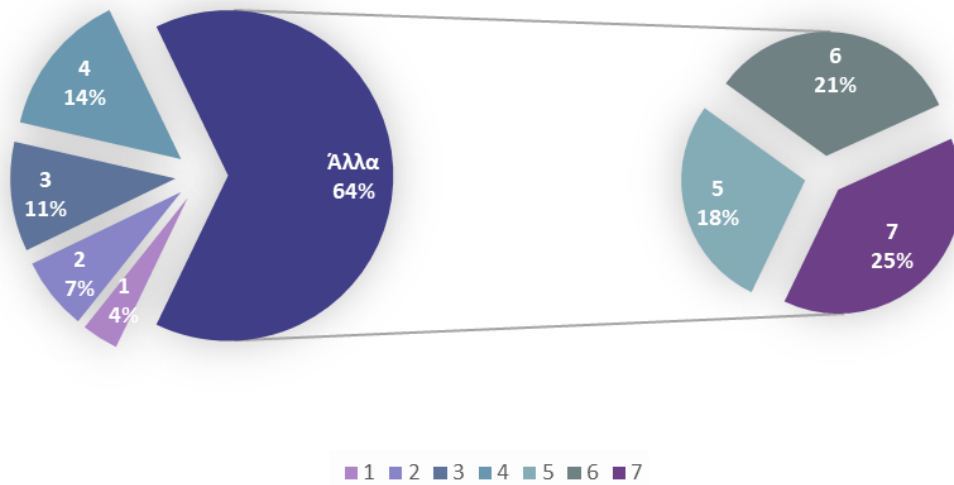
⁶³ Βλ. δημοσιεύσεις:

2018/8/12, *Η ανατολική σήραγγα στην άκρη της αποικίας*, https://www.efsyn.gr/nisides/kare-kare/160735_i-anatoliki-siragga-stin-akri-tis-apoikias

2019/1/18, *Η αποικία του Αρκά και ο αντισοσιαλιστικός ρεαλισμός του*,

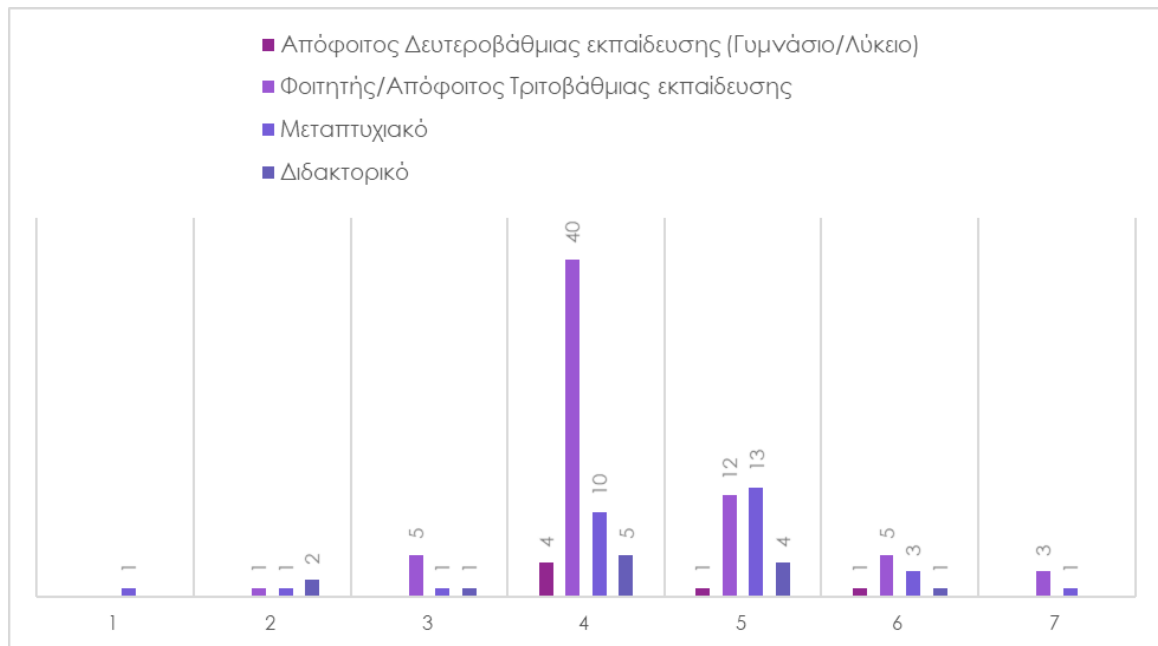
<http://www.katioua.gr/politismos/apoikia-tou-arka-kai-o-anti-sosialistikos-realismos-tou/>

Γράφημα 12. Πολιτική στάση όσων επέλεξαν τον Προφήτη

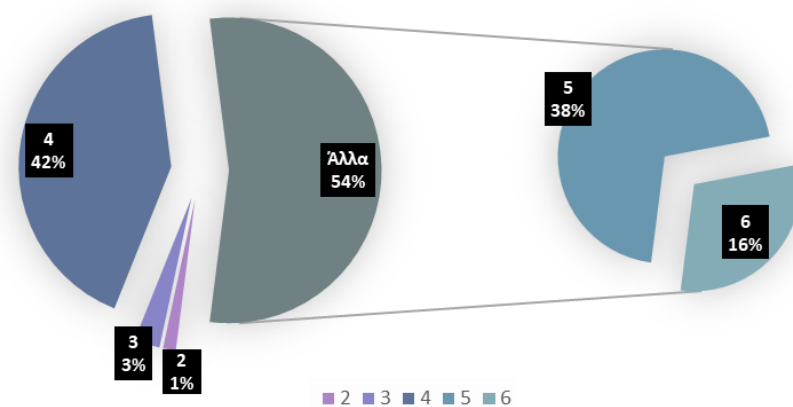
Το επόμενο γράφημα επιχειρεί μια συνδυαστική ανάλυση όσων επέλεξαν τον Προφήτη βάσει της πολιτικής τους τοποθέτησης αλλά και του μορφωτικού τους επιπέδου. Βλέπουμε, δηλαδή, ότι η συντριπτική πλειοψηφία όσων επέλεξαν τον Προφήτη και διαθέτουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση τοποθετούνται πολιτικά στο κέντρο του φάσματος, ενώ η πολιτική τοποθέτηση 5 παρουσιάζει ισάριθμους απόφοιτους πανεπιστημιακής και μεταπτυχιακής εκπαίδευσης. Οι κάτοχοι διδακτορικού είναι συνολικά 13 και κατανέμονται κυρίως μεταξύ της βαθμίδας 4 και 5 ενώ υπάρχουν και δύο εμφανίσεις στη βαθμίδα 2. Ένα πρώτο συμπέρασμα είναι ότι λάτρεις του Προφήτη παρουσιάζουν αρκετά υψηλό μορφωτικό επίπεδο που κυμαίνεται πολιτικά κυρίως στις βαθμίδες 4 και 5 του πολιτικού φάσματος ενώ δε λείπουν και κάποιες πιο αριστερές εμφανίσεις που υποδηλώνουν ότι παρά την πολιτική στόχευση του Προφήτη που συχνά σατίριζε την προηγούμενη αριστερή κυβέρνηση, αυτό δεν αποτέλεσε αποτρεπτικό παράγοντα στην εκτίμηση του χιούμορ του.

Γράφημα 13. Απεικόνιση πολιτικής στάσης σε συνδυασμό με μορφωτικό επίπεδο όσων επέλεξαν τον Προφήτη

Όσον αφορά τα Παιδικά Χρόνια ενός Πρωθυπουργού, που όπως είδαμε νωρίτερα στην ανάλυσή μας αποτέλεσαν στόχο οξείας κριτικής και αμφιλεγόμενης δημοφιλίας από μεγάλη μερίδα σχολιαστών των εν λόγω σκίτσων, το ακόλουθο γράφημα απεικονίζει τις πολιτικές πεποιθήσεις όσων τα επέλεξαν ως αγαπημένη σειρά.

Γράφημα 14. Απεικόνιση της πολιτικής στάσης όσων επέλεξαν τα ΠΧΠ

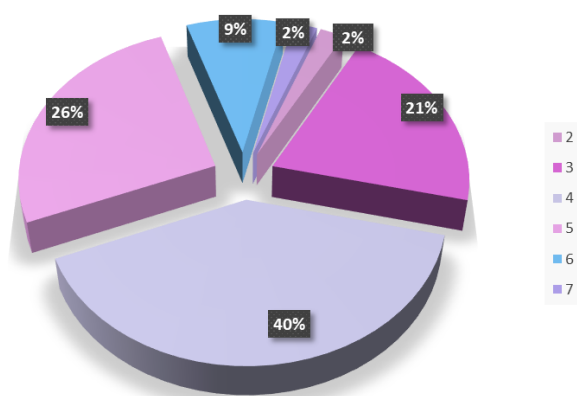
Φαίνεται γλαφυρά ότι το 54% τοποθετείται στις θέσεις 5 και 6 του πολιτικού φάσματος, το 42% τοποθετείται στο κέντρο ενώ δεν υπάρχει κανείς συμμετέχοντας που να τοποθετήθηκε στις ακραίες θέσεις 1 και 7. Φυσικά, οι θέσεις 2 και 3 που υποδηλώνουν μια ξεκάθαρα αριστερή τοποθέτηση δεν συγκεντρώνουν άνω του 4%. Προφανώς, η θεματική ΠΧΠ δεν ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής σε συμμετέχοντες

αριστερών πεποιθήσεων μιας και η πολιτική στόχευση της σειράς αυτής που σατίριζε έντονα των πρώην πρωθυπουργό Αλέξη Τσίπρα δεν φαίνεται να τους συγκίνησε, επιδεικνύοντας έτσι ελάχιστη ανοχή στο καυστικό πολιτικό χιούμορ.

Από την άλλη, ο Φεβρουάριος που επιλέξαμε ως τρίτο προς εξέταση χαρακτήρα, έχει δεχθεί αρκετές φορές πυρά από υπέρμαχους της πολιτικής ορθότητας που θεωρούν ότι εκφράζεται με απαξιωτικό και μειωτικό τρόπο προς τους υπόλοιπους μήνες, κάνει κρύα σεξιστικά αστεία και γενικά προβάλλεται ως ένας αντισυμβατικός ήρωας που χρησιμοποιεί καυστικά σχόλια, λογοπαίγνια και μεταφορές για να αμυνθεί έναντι των υπονοούμενων που στοχεύουν στην στοχοποίησή του λόγω ύψους⁶⁴.

Στο γράφημα που ακολουθεί, λοιπόν, φαίνεται ότι τα πράγματα είναι σαφώς διαφορετικά από την περίπτωση του Προφήτη και των ΠΧΠ σκίτσων. Κυριαρχεί η πολιτική θέση 4 ενώ απουσιάζει και πάλι η ακραία αριστερή τοποθέτηση. Οσον αφορά τις θέσεις 5 και 6 που είδαμε πριν να κυριαρχούν, στην προκειμένη περίπτωση συγκεντρώνουν ένα καθόλου ευκαταφρόνητο 35% αλλά έπονται της μετριοπαθούς θέσης 4. Η θέση 3 με ποσοστό 21% φαίνεται να παίζει εξίσου σημαντικό ρόλο. Ενώ λοιπόν η θέση 1 απουσιάζει και η θέση 7 αντιπροσωπεύεται με ένα ισχνό 2%, οι θέσεις 3, 4 και 5 φαίνεται να κυμαίνονται σε κοντινά επίπεδα, μαρτυρώντας ότι ο Φεβρουάριος δεν έχει πλώσει τους ακολούθους του Αρκά οι οποίοι τον επιλέγουν ανεξαρτήτως πολιτικών τοποθετήσεων.

Γράφημα 15. Απεικόνιση πολιτικής στάσης όσων επέλεξαν το Φεβρουάριο

⁶⁴ Βλ. γενικότερη κριτική που εστιάζει ή αναφέρεται στο Φεβρουάριο :
2000/1/28, *Αρκάς, μια περίπτωση προς ανάλυση*, <https://kosprooptiki.gr/2020/01/28/arkas-mia-periptosi-pros-analysi/>
2019/2/11, *Ένας κοντός κατηγορεί το Φλεβάρη του Αρκά για υψισμό και γίνεται viral*,
https://www.athensvoice.gr/viral/518708_enas-kontos-katigorei-ton-flevari-toy-arka-gia-ypsismo-kai-ginetai-viral
2017/9/2, *Αρκάς: Η θλιβερή κατάπτωση μιας μεγαλοφύας*,
https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/122425_arkas-i-thliberi-kataptosi-mias-megalofyias

Περαιτέρω αναλύσεις ως προς τα συγκεκριμένα κομικ-στριπ και τους χαρακτήρες τους θα πραγματοποιηθούν στη συνέχεια, στην Ερώτηση που διαπραγματεύεται το ζήτημα της ελευθερίας του λόγου.

Προχωρώντας στην *Ερώτηση 3*, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να δηλώσουν κατά πόσο έχουν αγοράσει βιβλία με κομικ στριπ του Αρκά, ώστε να διαφανεί ο βαθμός στον οποίο διαθέτουν βαθύτερη γνώση των σκίτσων του ή αρκούνται στις αναρτήσεις που γίνονται στο *facebook*. Ακολουθούν τα αποτελέσματα όπου εκείνοι που τα έχουν αγοράσει όλα, επομένως αποτελούν τους πλέον πιστούς ακολούθους του, συγκεντρώνουν μόλις 4%. Εντυπωσιακό είναι ότι 23,6% των ερωτηθέντων δηλώνουν ότι δεν αγοράζουν πλέον διότι αρκούνται στο *facebook*, ενώ υπερτερούν όσοι δηλώνουν ότι έχουν αγοράσει αρκετά με 27,8% ή μερικά με 26,7%.

Γράφημα 16. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 3

Αγοράζετε τα βιβλία του Αρκά;
4.500 απαντήσεις

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι ενώ όπως είδαμε η πλειοψηφία των ακολούθων του γνωρίζουν το έργο του για πολλά έτη, ένα 7,4% δηλώνει ότι δε θεωρεί απαραίτητο να αγοράζει βιβλία με σκίτσα ή κομικς. Ίσως αυτό το ποσοστό να προέρχεται από εκείνους που δήλωσαν νωρίτερα ότι γνωρίζουν το έργο του λιγότερο από 5 χρόνια και ανέρχονταν σε 8,2%, άρα ξεκίνησαν τη γνωριμία με τον Αρκά μέσω *facebook* και δεν διάβασαν ποτέ ολοκληρωμένα τα κομικ στριπ του μέσω των εκδόσεών του.

Συγκεντρώνοντας το σύνολο των απαντήσεων που δήλωσαν ότι δεν θεωρούν απαραίτητη την αγορά των εκδόσεων του Αρκά, η ανωτέρω υπόθεση διαψεύστηκε. Η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων ανήκουν σε εκείνους που δήλωσαν ότι γνωρίζουν το έργο τους είτε από την εποχή του Βαβέλ (8%), είτε επί τουλάχιστον 10 έτη (34%) ή επί σειρά ετών χωρίς να θυμούνται με ακρίβεια από πότε (29%). Εκείνοι που δήλωσαν ότι γνωρίζουν το έργο του συνολικά λιγότερο από 5 έτη,

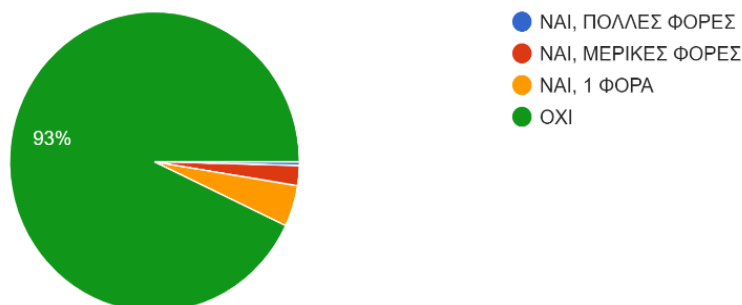
αντιπροσωπεύουν συνολικά στη συγκεκριμένη απάντηση το 26,6%. Αναρωτιέται, λοιπόν, κανείς πώς γνωρίζουν επί τόσα έτη το έργο του Αρκά χωρίς να θεωρούν απαραίτητο να αγοράσουν τα βιβλία του. Προφανώς θα έχουν έρθει σε επαφή μέσω σκίτσων που δημοσιεύονταν σε εφημερίδες ή βιβλία του που βρίσκονταν σε κατοχή γνωστών και φίλων και έτυχε να πέσουν στα χέρια τους.

Η Ερώτηση 4 αφορούσε τη συχνότητα αγοράς προϊόντων από το ηλεκτρονικό κατάστημα του Αρκά ώστε να συναχθούν συμπεράσματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα του facebook σε επίπεδο επιτυχημένης προώθησης του brand αλλά και της ευρύτερης αφοσίωσης των ακολούθων του. Συνοπτικά, αξίζει να σημειωθεί ότι η συντριπτική πλειοψηφία του 93% δεν έχει προβεί σε αγορά μέσω του ηλεκτρονικού καταστήματος του Αρκά όπου μπορεί κανείς να προμηθευθεί διάφορα αντικείμενα και είδη ρουχισμού που απεικονίζουν τους βασικούς χαρακτήρες των κομικ στριπ του ενώ στην Ερώτηση 5 ζητήθηκε η συχνότητα με την οποία κάνουν Like στα σκίτσα του.

Γράφημα 17. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 4

Έχετε αγοράσει κάποια από τα προϊόντα στο eshop του Αρκά;

4.500 απαντήσεις

Γράφημα 18. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 5

Πόσο συχνά κάνετε Like στις αναρτήσεις του Αρκά στο Facebook.

4.500 απαντήσεις

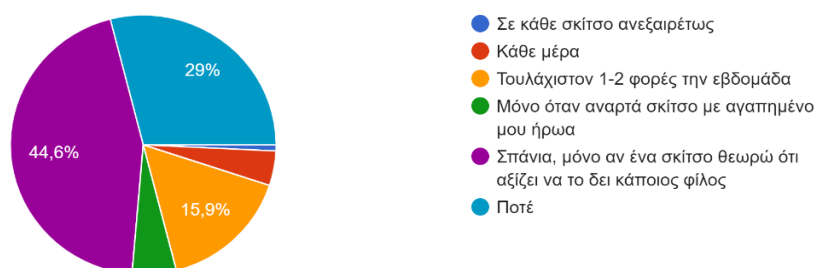

Τα αποτελέσματα φανερώνουν πως το 10% των ερωτηθέντων κάνει like σε κάθε σκίτσο ανεξαιρέτως, 27% προβαίνει σε αυτή την πρακτική καθημερινά, ενώ ένα εξίσου υψηλό ποσοστό ύψους 26,5% δηλώνει ότι κάνει like στις αναρτήσεις τουλάχιστον 1-2 φορές την εβδομάδα. Πρόκειται, δηλαδή, για μια δημοφιλή πρακτική που μόνο το 13,2% θεωρεί μη απαραίτητη ή προβαίνει σε αυτήν σπάνια (20,8%). Συνολικά, δηλαδή, ένα ποσοστό τουλάχιστον 65% των ερωτηθέντων θεωρεί την έκφραση της αποδοχής των σκίτσων μέσω likes μια συνηθισμένη και οικεία πρακτική.

Από την άλλη, η *Ερώτηση 6* άλλαξε διατύπωση μόνο ως προς τη συχνότητα κοινοποιήσεων (shares) αντί για likes. Εδώ τα αποτελέσματα ήταν αρκετά διαφορετικά με τη συντριπτική πλειοψηφία του 44,6% να δηλώνει ότι σπάνια προβαίνει σε κοινοποίηση ενώ ένα εξίσου υψηλό ποσοστό ύψους 29% απάντησε πως δεν κάνει ποτέ κοινοποιήσεις. Εκείνοι που κάνουν κοινοποιήσεις σε κάθε σκίτσο ανεξαιρέτως ανέρχονται σε μόλις 0,8%, ακολουθούν όσοι κάνουν σε καθημερινή βάση 4,3%, εκείνοι που το κάνουν μόνο όταν αναρτάται σκίτσο με αγαπημένο χαρακτήρα 5,4% και τέλος εκείνοι που προβαίνουν σε κοινοποιήσεις 1-2 φορές την εβδομάδα με ποσοστό 15,9%. Βλέπουμε, δηλαδή, ότι ενώ το like ήταν μια συνηθισμένη ή και καθημερινή πρακτική για το 65% των ερωτηθέντων, οι κοινοποιήσεις γίνονται με μεγαλύτερη φειδώ που υποκρύπτει μια διστακτικότητα κι επιλεκτικότητα στα σκίτσα που κάθε ακόλουθος θα επιλέξει να κοινοποιήσει στο φιλικό του περιβάλλον. Αυτό ανάγει τις κοινοποιήσεις σε ένα πολύ πιο χρήσιμο και αντιπροσωπευτικό εργαλείο στην αξιολόγηση της δημοφιλίας και της αποδοχής κάθε σκίτσου.

Γράφημα 19. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 6

Πόσο συχνά κάνετε Share στις αναρτήσεις του Αρκά στο Facebook;
4.500 απαντήσεις

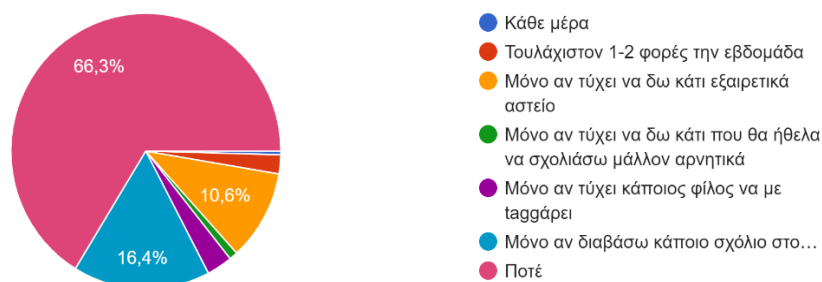
Στην *Ερώτηση 7* ζητείτο η συχνότητα σχολιασμού στα σκίτσα του Αρκά. Τα σχόλια, λοιπόν, γίνονται καθημερινά μόνο από 19 ερωτηθέντες (0,4%) οι οποίοι προφανώς αποτελούν φανατικούς θαυμαστές, ενώ σε συχνότητα 1-2 φορές την εβδομάδα γίνονται από το 2,2% του δείγματος. 10,6% των συμμετεχόντων δηλώνει ότι

προβαίνει σε σχόλιο μόνο όταν δει κάτι πολύ αστείο, ενώ ενδιαφέρον είναι ότι 16,4% προβαίνει σε σχόλιο όταν νιώθει την ανάγκη να εκφράσει τη γνώμη του κάποιο άλλο σχόλιο που έχει προηγηθεί.

Σε αυτή την κατηγορία προφανώς ανήκουν όσοι αρέσκονται να εμπλέκονται σε αυτές τις ατέρμονες πολεμικές συζητήσεις που είδαμε και νωρίτερα μεταξύ διαφωνούντων ακολούθων σε επίμαχα σκίτσα μιας και στα περισσότερα σκίτσα που δημοσιεύονται τον τελευταίο καιρό με πρωταγωνιστή το Θαναθάκη δεν παρατηρούνται διάλογοι μεταξύ σχολιαστών. Τέλος, η συντριπτική πλειοψηφία του 66,3% δηλώνει ότι δεν προβαίνει ποτέ σε σχολιασμό των σκίτσων.

Γράφημα 20. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 7

Πόσο συχνά γράφετε σχόλια στα σκίτσα του Αρκά.
4.500 απαντήσεις

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν στις ανωτέρω τρεις ερωτήσεις αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι ο σχολιασμός γίνεται σπανιότερα, ακολουθεί η κοινοποίηση που είναι πιο επιλεκτική και ακολουθεί το like με μεγαλύτερη ευκολία και συχνότητα ως μια πιο ανώδυνη επιλογή έκφρασης της αποδοχής των σκίτσων. Επομένως, πιο αξιόπιστος δείκτης για την ευρεία αποδοχή ή μη κάθε σκίτσου αποτελεί ο αριθμός σχολίων που τα συνοδεύει αλλά και ο αριθμός κοινοποιήσεων που φέρουν.

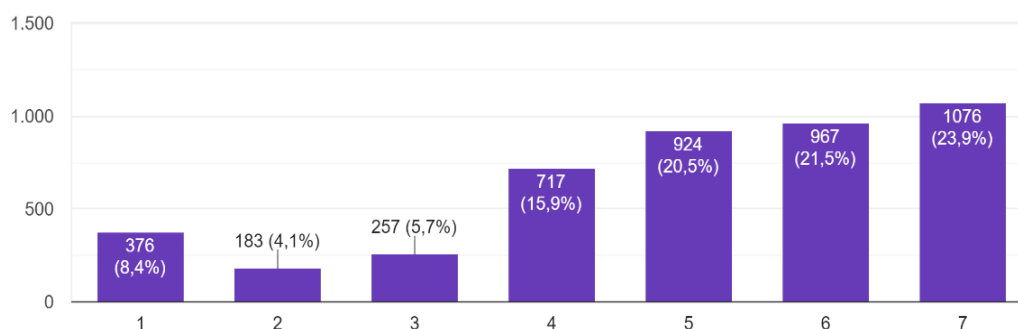
Στην *Ερώτηση 8* οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να εκφράσουν την εκτίμησή τους αναφορικά με τη βελτίωση του χιούμορ του Αρκά τα τελευταία χρόνια, σε μία κλίμακα από 1 έως 7. Εφόσον η ερώτηση αυτή δεν έφερε αρνητικό πρόσημο, τοποθετώντας στη θέση 1 της κλίμακας την εκτίμηση «καθόλου» και χαρακτηρίζοντας τη θέση 7 ως «πάρα πολύ», ορισμένοι ακόλουθοι της σελίδας του Αρκά έσπευσαν να εκφράσουν τη διαφωνία τους για τις προτεινόμενες απαντήσεις δηλώνοντας ότι όσοι θεωρούσαν ότι το χιούμορ του δεν βελτιώθηκε καθόλου γιατί απλά δεν μπορεί να βελτιωθεί περαιτέρω μιας και είναι ήδη κορυφαίο, δεν ήξεραν πώς να εκφράσουν την απάντησή τους. Ορισμένοι εξ αυτών υποστήριζαν ότι η θέση 4 δηλώνει ουδετερότητα, οπότε θα ήταν

ορθότερο να την επιλέξουν όσοι θεωρούν ότι το χιούμορ του δεν έχει επιδειξει βελτίωση ενώ άλλοι υποστήριξαν ότι εφόσον δεν υπάρχει αρνητικό πρόσημο στην ερώτηση, η μη βελτίωση θα πρέπει να τοποθετηθεί στη θέση 1.

Γράφημα 21. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 8

Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι το χιούμορ του Αρκά έχει βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια, σε μία κλίμακα από 1 έως 7, όπου 1 είναι καθόλου και 7 είναι πάρα πολύ.

4.500 απαντήσεις

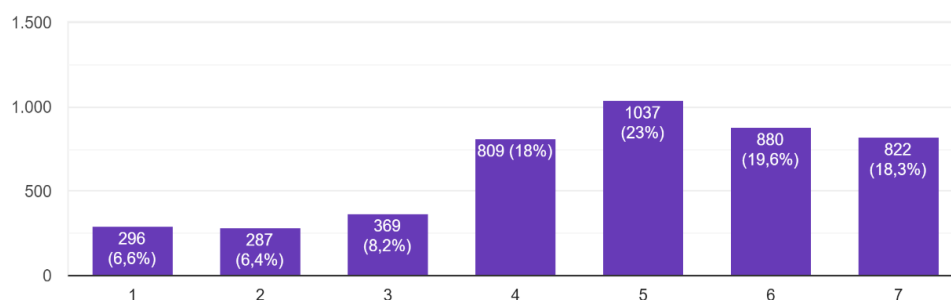

Εξαιτίας αυτής της διχογνωμίας και της απορίας που εξέφρασαν οι συμμετέχοντες στα σχόλια κάτω από την ανάρτηση του ερωτηματολογίου, κρίνουμε ότι δεν είμαστε σε θέση να αξιολογήσουμε με ακρίβεια τα αποτελέσματα από τις θέσεις 4 και κάτω διότι δεν είναι σαφής ο τρόπος με τον οποίο την αντιλήφθηκαν οι συμμετέχοντες. Αντίθετα, δεν εκφράστηκε προβληματισμός όσον αφορά τις απαντήσεις στις θέσεις 5, 6 και 7 οι οποίες αντικατοπτρίζουν ουσιαστικά ότι το 65% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι το χιούμορ του Αρκά έχει όντως βελτιωθεί σε κάποιο βαθμό κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών. Όσοι επέλεξαν τη θέση 1, όμως, και οι οποίοι ανέρχονταν σε 8,4%, δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν επέλεξαν αυτή την απάντηση ως κριτική στο χιούμορ του Αρκά το οποίο θεωρούν ότι δε βελτιώθηκε διότι δε συμφωνούν με την πολιτική του στόχευση στα πρόσφατα σκίτσα του ή αν μέσω αυτής της τοποθέτησης δηλώνουν την πεποίθηση ότι το χιούμορ του δεν ενέχει περιθώρια βελτίωσης ούτως ή άλλως διότι είναι ήδη εξαιρετικό.

Η Ερώτηση 9 ζητούσε την άποψή τους αναφορικά με το βαθμό πολιτικοποίησης του Αρκά. Παρατηρούμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία θεωρεί ότι ο Αρκάς έχει πολιτικοποιηθεί τα τελευταία χρόνια. Μόλις το 6,6% θεωρεί ότι δεν υπήρξε κανενός βαθμού πολιτικοποίηση ενώ το 18,3% εκτιμά ότι πολιτικοποιήθηκε στο έπακρο.

Γράφημα 22. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 9

Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι το χιούμορ του Αρκά έχει πολιτικοποιηθεί τα τελευταία χρόνια, σε μία κλίμακα από 1 έως 7, όπου 1 είναι καθόλου και 7 είναι πάρα πολύ
4.500 απαντήσεις

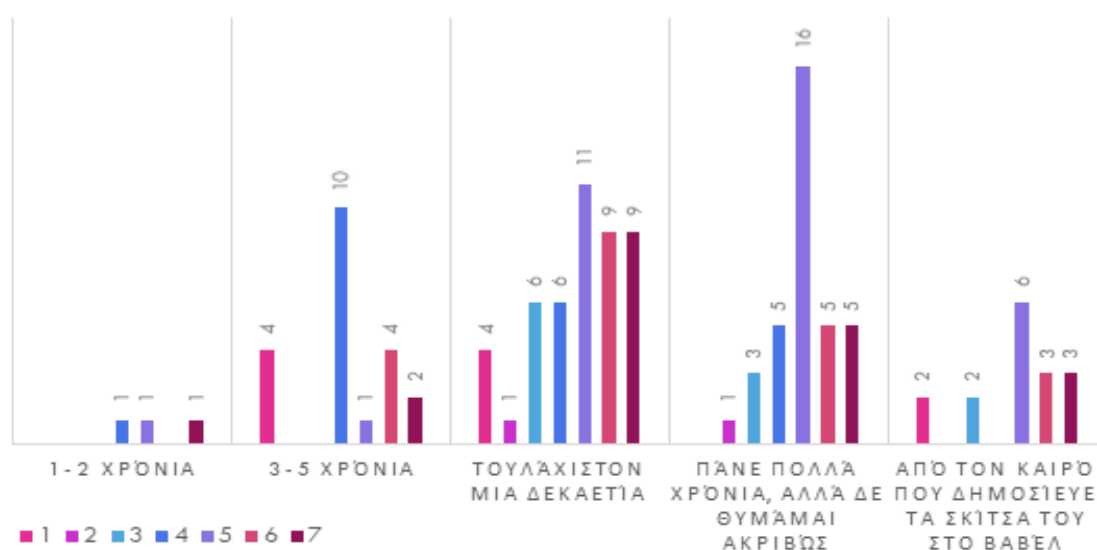
Οι απαντήσεις αυτές, εφόσον προέρχονται από φανατικούς ακολούθους που γνωρίζουν το έργο του Αρκά επί σειρά ετών, προφανώς αντικατοπτρίζουν την αντίδρασή τους στο γεγονός ότι τα πρόσφατα σκίτσα του Αρκά εκφράζουν έναν σαφή πολιτικό προβληματισμό, χωρίς όμως αυτό το ποσοστό να μπορεί να ερμηνευθεί ως ένα είδος επιδοκμασίας ή αποδοκμασίας.

Το ακόλουθο γράφημα στο οποίο απεικονίζονται οι απαντήσεις όσων επέλεξαν τον Προφήτη ως αγαπημένο χαρακτήρα σε σχέση με την πολιτική τους τοποθέτηση και τη γνώμη τους για την ενδεχόμενη πολιτικοποίηση του Αρκά, ίσως φανεί περισσότερο αποκαλυπτικό μιας και θα αφήσει να διαφανούν πιθανές διαφοροποιήσεις μεταξύ αυτών που τον γνώρισαν το τελευταίο διάστημα σε σχέση με εκείνους που τον γνωρίζουν περισσότερα χρόνια. Πράγματι, μπορούμε να προβούμε σε ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις εξετάζοντας το συγκεκριμένο γράφημα. Σε αντίθεση με τα συνολικά αποτελέσματα που μόλις είδαμε, οι 109 συμμετέχοντες που επέλεξαν ως αγαπημένο ήρωα το σοφό Προφήτη, με τις βαθύτερες κοινωνικοπολιτικές σοφιστείες του για να χλευάζει τον αδαή λαό όταν αφελώς παρασύρεται από πάθη, προσωπικά συμφέροντα και αρνείται να μάθει από τα λάθη του, φαίνεται να εκφράζουν διαφορετικές αντιλήψεις σχετικά με την πολιτικοποίηση του Αρκά.

Σε γενικές γραμμές, όσοι γνωρίζουν το έργο του από τα πρώτα χρόνια της Βαβέλ δε θεωρούν ότι το έργο του εκφράζει έντονη πολιτικοποίηση. Από την άλλη, εκείνοι που παρακολουθούν τον Αρκά επί σειρά ετών φαίνεται να τοποθετούν την πολιτικοποίηση υψηλά, με το βαθμό 5 να επικρατεί σε 16 απαντήσεις, έναντι των υπολοίπων που κυμαίνονται από 1 έως 5. Όσοι, αντίθετα, τον γνωρίζουν λιγότερο από 2 χρόνια, παρότι αποτελούν τη μειοψηφία, θεωρούν ότι είναι εμφανώς πολιτικοποιημένα τα σκίτσα του δίχως εξαιρέσεις. Από την άλλη, εκείνοι που

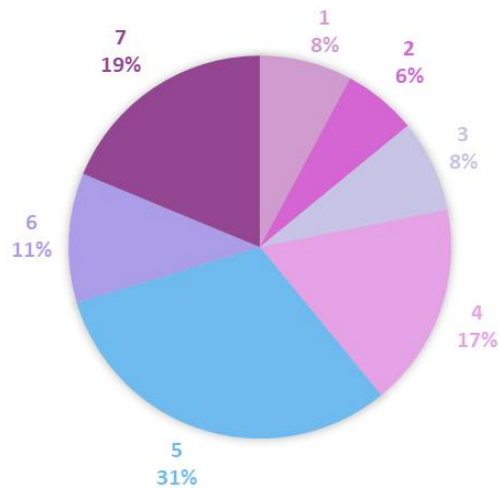
δηλώνουν ότι γνωρίζουν τον Αρκά τουλάχιστον μία δεκαετία παρέχουν μοιρασμένες απαντήσεις, όπου τέσσερις εξ' αυτών (η μεγαλύτερη μερίδα από όλες τις υπόλοιπες κατηγορίες) θεωρούν ότι ο Αρκάς δεν έχει πολιτικοποιηθεί καθόλου, ένας τοποθετεί την πολιτικοποίηση σε χαμηλό επίπεδο, έξι θεωρούν ότι η πολιτικοποίηση είναι λίγο μεγαλύτερη και άλλοι πέντε την τοποθετούν σε μια κεντρική θέση. Συνοπτικά, κρίνοντας από το γράφημα που προηγήθηκε όπου η πολιτικοποίηση με βαθμό άνω των 5 επικράτησε σε ποσοστό άνω του 62%, οι λάτρεις του Προφήτη παρά την πολιτική του στόχευση δε φαίνεται να θεωρούν ότι το χιούμορ του έχει παρουσιάσει ιδιαίτερη διαφοροποίηση τα τελευταία χρόνια. Εξάλλου, όσοι δήλωσαν πιστοί ακόλουθοι για 10 ή περισσότερα έτη θα είναι σε θέση να γνωρίζουν το γεγονός ότι τα σκίτσα του Αρκά πάντα περιείχαν πολιτικοκοινωνικά μηνύματα, ίσως βέβαια σε μια πιο έμμεση και υπόρρητη μορφή.

Γράφημα 23. Βαθμός πολιτικοποίησης Αρκά όπως προσλαμβάνεται από όσους επέλεξαν τον Προφήτη σε σχέση με τα συνολικά έτη που γνωρίζουν το έργο του.

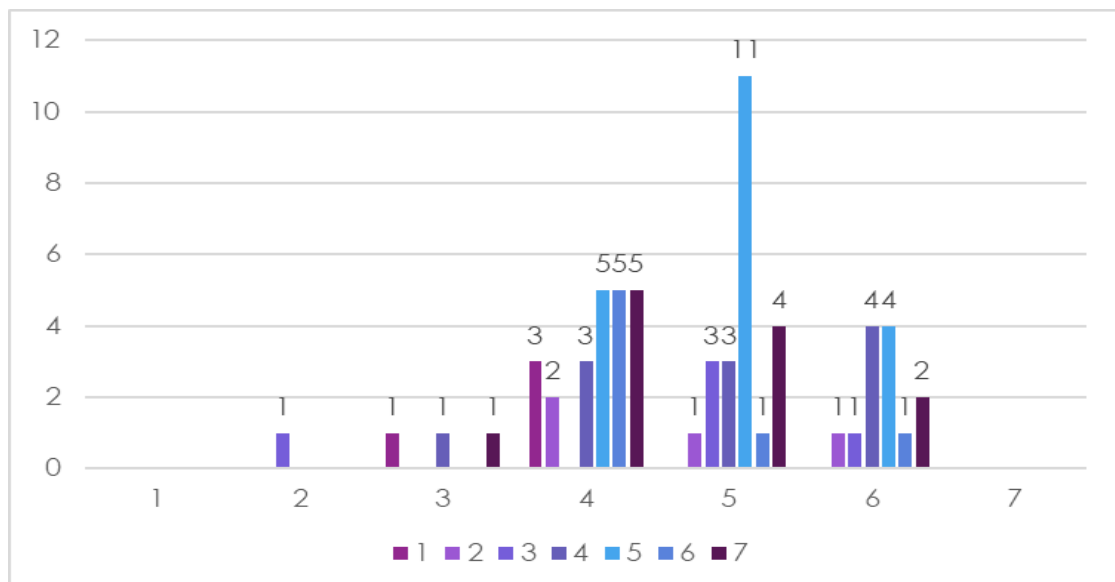
Ας επιχειρήσουμε άλλη μια ανάλυση των απαντήσεων σε σχέση με την πολιτικοποίηση του Αρκά, αυτή τη φορά σε όσους επέλεξαν ως αγαπημένη σειρά τα *Παιδικά Χρόνια ενός Πρωθυπουργού*. Αρχικά ας δούμε την πολιτική τοποθέτηση όσων επιλέγουν τη σειρά ΠΧΠ:

Γράφημα 24. Πολιτική στάση όσων επέλεξαν τη σειρά ΠΧΠ

Μετά την έντονη κριτική που ασκήθηκε στον Αρκά για την πρωτοφανή σατιρική «επίθεση» που εξαπόλυσε στον πρώην πρωθυπουργό μέσω αυτής της σειράς, θα περίμενε κανείς ότι δεν θα ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής σε όσους ανήκουν πολιτικά στο αριστερό φάσμα Εντούτοις, στο σύνολο των 63 απαντήσεων, το ποσοστό όσων τοποθετήθηκαν πολιτικά στις βαθμίδες 1, 2 και 3 ανέρχεται στο καθόλου ευκαταφρόνητο 22%. Θα είναι ενδιαφέρον, λοιπόν, να δούμε κατά πόσο η συγκεκριμένη ομάδα θεωρεί ότι η στάση του Αρκά εκφράζει πολιτικοποίηση.

Γράφημα 25. Προσλαμβανόμενη πολιτικοποίηση Αρκά σε σχέση με πολιτική στάση όσων επέλεξαν τα ΠΧΠ ως αγαπημένη σειρά

κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ αμφισβητώντας ειδικότερα την καταλληλότητα του Αλέξη Τσίπρα για το αξίωμα του πρωθυπουργού και η οποία αποτέλεσε το αντικείμενο οξείας κριτικής από τον Τύπο⁶⁵ λόγω της καυστικής της σάτιρας, δε φαίνεται να τοποθετούν την πολιτικοποίηση του Αρκά σε τόσο έντονο επίπεδο σε σχέση με τα ποσοστά που προέκυψαν στο σύνολο του ερωτηματολογίου. Αντίθετα, οι περισσότερες απαντήσεις εντοπίζονται στο σημείο 4, εκφράζοντας δηλαδή μια σχετική ουδετερότητα όσον αφορά την πολιτικοποίηση του Αρκά, ενώ ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι συμμετέχοντες που τοποθετήθηκαν στο αριστερό φάσμα εξέφρασαν την άποψη ότι ο Αρκάς έχει πολιτικοποιηθεί ελάχιστα, και εμφανίζονται στις θέσεις 2 και 3. Κανείς πάντως δεν φαίνεται να πιστεύει ότι τα ΠΧΠ φανερώνουν μια ακραία πολιτικοποίηση εφόσον στη θέση 7 δεν υπάρχει ούτε μια απάντηση ενώ αντίθετα στο σύνολο των απαντήσεων το ποσοστό αυτό ανέρχεται σε 18,3%. Αυτό που μπορούμε, σε πρώτο επίπεδο, να συμπεράνουμε είναι ότι τόσο όσοι επέλεξαν τον Προφήτη αλλά και τα ΠΧΠ ως αγαπημένα στριπ, η έντονη πολιτική στόχευση των οποίων επικρίθηκε έντονα τόσο από μεγάλη μερίδα των ακολούθων του Αρκά όπως είδαμε ήδη στα σχόλια που συνόδευαν κάθε σκίτσο όσο και από τον Τύπο, δε φαίνεται να επηρεάστηκαν σε βαθμό που να εκφράσουν ακραία και πολωμένα αποτελέσματα όσον αφορά τη δική τους αντίληψη για την φημολογούμενη πολιτικοποίηση του Αρκά.

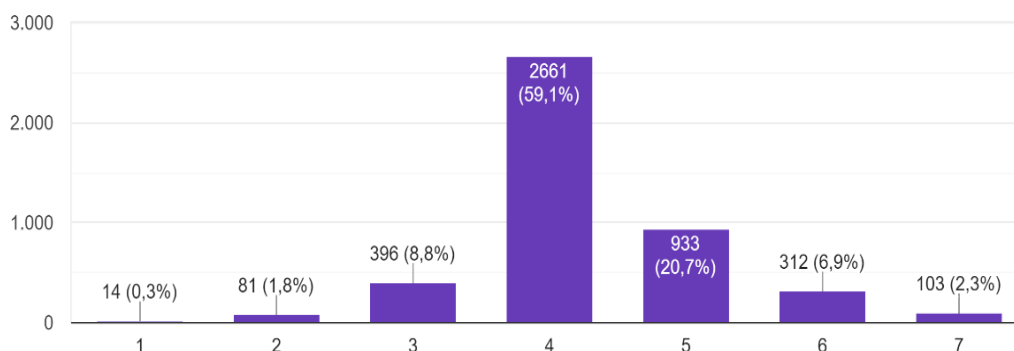
Συνεχίζοντας στην *Ερώτηση 10*, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να εκτιμήσουν τις πολιτικές πεποιθήσεις του Αρκά. Εδώ, η συντριπτική πλειοψηφία ύψους 59% θεωρεί ότι ο Αρκάς δεν τοποθετείται ούτε στο αριστερό ούτε στο δεξί φάσμα της πολιτικής κλίμακας αν και ένα 20% θεωρεί ότι κλίνει κάπως πιο δεξιά σε σχέση με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες που μάλλον παρουσιάζουν μοιρασμένες απαντήσεις.

⁶⁵ Για μια επισκόπηση της κριτικής που έχει δεχθεί ο Αρκάς, βλ. 2018/3/28, *Ο Αρκάς ενηλικιώθηκε και το χιούμορ του πλέον διχάζει*, <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/3706892/o-arkas-enilikiwthike-kai-to-chioumor-tou-pleon-dichazi> καθώς και:

1. 2015/6/2, *Πρωτοφανής επίθεση και απειλές στον Αρκά για σκίτσο-σχόλιο για την κυβέρνηση – Τον κατηγορούν πως χρηματίζεται*, <https://www.iefimerida.gr/news/213912/protofanis-epithesi-kai-apeiles-ston-arka-gia-skitso-sholio-gia-tin-kyvernisi-ton>
2. 2016/7/19, *Θεοδωράκης: Και τα σκίτσα ενοχλούν τον μεγάλο μας ηγέτη*, <https://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/2303647/theodorakis-ke-ta-skitsa-enochloun-ton-megalo-mas-igeti>
3. 2019/3/7, *Ο Αρκάς ξαναχτυπά με τα παιδικά χρόνια ενός πρωθυπουργού*, <https://www.mononews.gr/latest/o-arkas-xanachtipa-me-ta-pedika-chronia-enos-prothipourgou>

Γράφημα 26. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 10

Πού θα τοποθετούσατε τις πολιτικές πεποιθήσεις του Αρκά σε μία κλίμακα από 1 έως 7, όπου 1 = άκρα αριστερά και 7 = άκρα δεξιά
4.500 απαντήσεις

Γενικά, όμως, αυτό που αξίζει να σημειωθεί είναι ότι κατά την ανάρτηση του ερωτηματολογίου πολλοί συμμετέχοντες εξέφρασαν την έντονη δυσαρέσκειά τους αναφορικά με τη συγκεκριμένη ερώτηση. Συμμετείχαν ενεργά σε συζητήσεις στα σχόλια κάτω από την ανάρτηση αλλά απέστειλαν και προσωπικά μηνύματα τόσο μέσω *facebook* όσο και μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου προκειμένου να μου «εξηγήσουν» ότι αυτή η ερώτηση είτε δεν θα έπρεπε να έχει διατυπωθεί με αυτό τον τρόπο είτε θα έπρεπε να μην έχει καν συμπεριληφθεί στο ερωτηματολόγιο. Πρώτον, υποστήριζαν ότι η αριστερή-δεξιά κλίμακα ιδεολογικής τοποθέτησης είναι λανθασμένη μεθοδολογικά διότι το κεντρικό σημείο 4 μπορεί να εκληφθεί ποικιλοτρόπως, είτε ως ουδετερότητα είτε ως... «ΠΑΣΟΚ». Δευτερευόντως, πολλοί μου εξέφρασαν την έντονη δυσαρέσκεια κι αποδοκιμασία τους σε προσωπικό επίπεδο κατηγορώντας με ότι προσπαθώ να αποδώσω στον Αρκά πολιτική ταυτότητα ενώ ο Αρκάς είναι υπεράνω πολιτικών ιδεολογιών και ήταν πάντα ουδέτερος και αντικειμενικός στον τρόπο που προσέγγιζε την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα μέσα από τα σκίτσα και τη σάτιρα του. Η γενικότερη αυτή στάση των συμμετεχόντων θα μπορούσαμε να πούμε ότι εκφράζει μια προσπάθεια υπεράσπισης του Αρκά έναντι όσων προσπάθησαν να του αποδώσουν το χαρακτηρισμό του «δεξιού φιλελέ»⁶⁶ ή ακόμα και αντικομμουνιστή φασίστα (Μαργαρίτη, 2017) που εξυπηρετεί τα συμφέροντα της ΝΔ τόσο πριν όσο και μετά τις εκλογές εφόσον ούτε πριν άσκησε σάτιρα αλλά ούτε και μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Κυριάκο Μητσοτάκη ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι

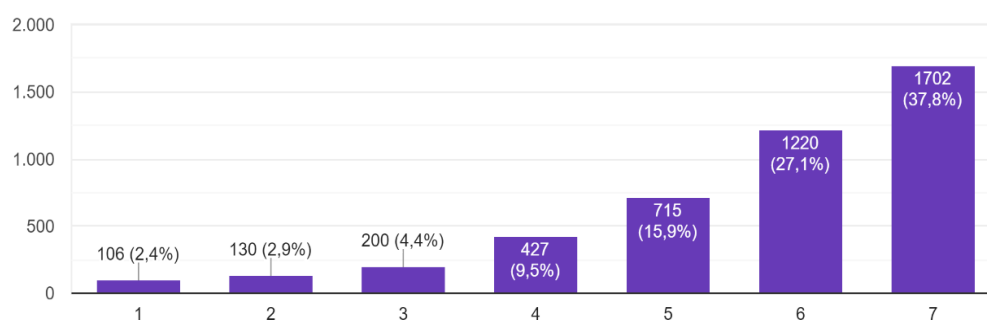
⁶⁶ Για μια τοποθέτηση που υποστηρίζει αυτόν τον ισχυρισμό βλ. Ελευθερίου (2017) ενώ για μια κριτική στο εν λόγω αφήγημα Σταμπούλογλου (2017). Επίσης, ο Πανούτσος, από το 2016 είχε αναφερθεί στην προπαγάνδα εναντίον του Αρκά και το αφήγημα περί «φιλελέ», βλ. <https://www.protagon.gr/apopseis/editorial/44341244952-44341244952>

εξακολουθούν σποραδικά να ακούγονται κάποιες φωνές που ζητούν από τον Αρκά να διευρύνει τη φαρέτρα του όσον αφορά την πολιτική του σάτιρα.

Στην Ερώτηση 11 ζητήθηκε η άποψη των ερωτηθέντων αναφορικά με τη θετική ή μη επιρροή του *facebook* στη δημοφιλία του Αρκά.

Γράφημα 27. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 11

Πόσο θεωρείτε ότι η εμφάνιση των σκίτσων του στο Facebook, επηρέασε θετικά τη δημοφιλία του Αρκά, σε μία κλίμακα από 1 έως 7, όπου είναι 1 = καθόλου και 7 = πάρα πολύ
4.500 απαντήσεις

Τα αποτελέσματα δεν επιδέχονται περαιτέρω ερμηνειών μιας και το 80% θεωρεί ξεκάθαρα ότι η παρουσία του Αρκά στο *facebook* ήταν ευεργετική ως προς τη δημοφιλία του. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε, φυσικά, κατά πόσο αυτή η αντίληψη ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα μιας και δεν είμαστε σε θέση να διαθέτουμε στοιχεία από την επίσημη σελίδα του Αρκά σε σχέση με την αύξηση ή μείωση του αριθμού ακολούθων σε αυτό το διάστημα αλλά και σε σχέση με την αύξηση ή μείωση των πωλήσεων των βιβλίων του σε αυτό το διάστημα, κάτι που θα αποτελούσε ένδειξη για την θετική επιρροή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εμπορικότητα-δημοφιλία του. Στην ερώτηση 3, για παράδειγμα, το 23,6% (1060 συμμετέχοντες) είχε απαντήσει ότι δεν αγοράζει πλέον βιβλία του Αρκά διότι αρκείται στις διαδικτυακές αναρτήσεις ενώ μόλις το 4% (178 συμμετέχοντες) απάντησε πώς τα έχει αγοράσει όλα, άρα δεν έχει σταματήσει τη συλλογή των έντυπων σκίτσων. Ίσως, λοιπόν, η αντίληψη των συμμετεχόντων περί αύξησης της δημοφιλίας του Αρκά να μη συνδυάζεται ή να μη μεταφράζεται τελικά σε αύξηση πωλήσεων άρα και εισοδήματος από το έργο του. Οι δωρεάν αναρτήσεις στο *facebook*, εξάλλου, έχουν εκθέσει το έργο του σε πολύ ευρύτερο κοινό μεν, έχουν προκαλέσει μεγαλύτερη δυσαρέσκεια σε πολλούς άλλους δε. Μέχρι την έναρξη λειτουργίας της σελίδας του, άλλωστε, όλοι όσοι τώρα ισχυρίζονται ότι το χιούμορ του έχει «χαλάσει», δεν είχαν τη δυνατότητα να εκφράζουν

τις απόψεις τους ή τις διαφωνίες τους ούτως ή άλλως διότι το έντυπο υλικό δεν επιτρέπει αντίστοιχη διάδραση και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ των θαυμαστών του.

Από την άλλη, μια εξίσου πιθανή πηγή εισοδήματος που θα μπορούσε να εξαργυρώσει αυτή την αυξημένη δημοφιλία θα ήταν ενδεχομένως οι πωλήσεις των προϊόντων που διατίθεται στο ηλεκτρονικό κατάστημα της σελίδας του. Εξετάζοντας τα αποτελέσματα της Ερώτησης 4, όμως, προκύπτει πως το 93% των συμμετεχόντων (η μεγαλύτερη μερίδα των οποίων, όπως έχουμε ήδη δει, ανήκει σε κοινό που γνωρίζουν το έργο του αρκετά χρόνια άρα προμηθεύονταν και τα βιβλία του) δεν έχει κάνει ποτέ αγορά από το κατάστημα ενώ μόλις 18 άτομα δήλωσαν ότι έχουν κάνει πολλαπλές αγορές, 200 άτομα (4,4%) ότι έχουν κάνει μία αγορά και 97 (2,2%) ότι έχουν κάνει περισσότερες. Εκ πρώτης όψεως, τα στατιστικά αυτά φανερώνουν ότι η δημοφιλία στο *facebook*, ακόμα κι αν όντως έχει αυξηθεί, δεν έχει αποδειχθεί ιδιαίτερα εποικοδομητική σε υλικό και οικονομικό επίπεδο. Αντίθετα, σύμφωνα και με κάποιους σχολιαστές σε επιμέρους σκίτσα κατά καιρούς, ίσως να έχει φθείρει την καθολική αποδοχή που έως πρότινος απολάμβανε ο Αρκάς μιας και στο παρελθόν οι οποιεσδήποτε αντιδράσεις ή αμφισβητήσεις δεν μπορούσαν να εκφραστούν ανοιχτά.

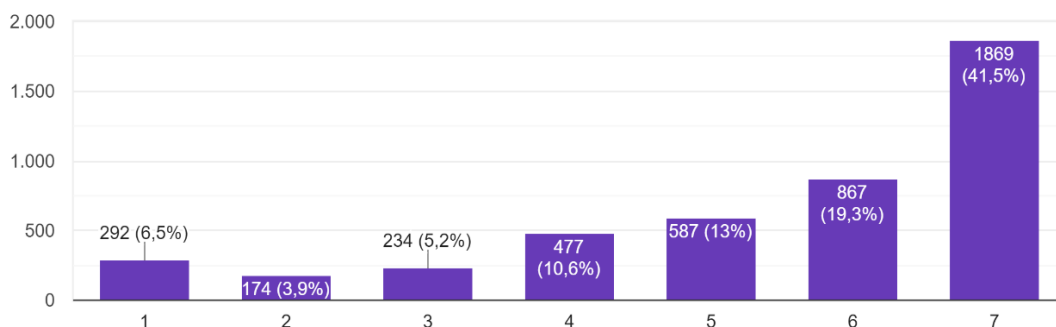
Προχωρώντας στην *Ερώτηση 12*, ζητήθηκε ο προσωπικός βαθμός ικανοποίησης των ερωτηθέντων από την αμφιλεγόμενη σειρά τα *Παιδικά χρόνια ενός Πρωθυπουργού*. Έχοντας διαπιστώσει από την ανάλυση περιεχομένου που προηγήθηκε ότι τα σχόλια που συνόδευαν τα σκίτσα αυτά περιείχαν οξεία κριτική εναντίον τόσο του χιούμορ όσο και της μονομερούς πολιτικής τοποθέτησης του Αρκά και δεν κατάφερναν να συγκεντρώσουν υψηλά ποσοστά δημοφιλίας, θεωρήσαμε ότι οι απαντήσεις θα μπορούσαν να συμβάλλουν στην επιβεβαίωση ή μη των γενικών συμπερασμάτων που είχαμε αποκομίσει στην πρώτη φάση της ανάλυσής μας. Περιμέναμε, δηλαδή, τα ποσοστά επιδοκιμασίας να είναι χαμηλά, μιας και όπως είδαμε είχαν εκφραστεί πολλές αντιρρήσεις σε σχέση με τη σειρά αυτή και είχαν παρατηρηθεί πολύ έντονες αντιδράσεις ενώ μεγάλη μερίδα του Τύπου είχε εκφράσει όχι μόνο δυσαρέσκεια, αλλά και μέγα ανάθεμα εναντίον του «ξεπεσμένου»⁶⁷ πλέον Αρκά.

⁶⁷ Για μια ιδιαίτερα καυστική τοποθέτηση, βλ. Μαρτινίδης Γ. και Ταυλάριος Ι. (2017), *Αρκάς: η θλιβερή κατάπτωση μιας μεγαλοφυΐας*, www.efsyn.gr/stiles/apopseis/122425_arkas-i-thliberi-kataptosimias-megalofyias

Γράφημα 28. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 12

Σε τι βαθμό αισθάνεστε ικανοποιημένοι από την πολιτική σάτιρα του Αρκά κατά την προεκλογική περίοδο με τη σειρά "Τα παιδικά χρόνια ενός πρωθυπουργού"

4.500 απαντήσεις

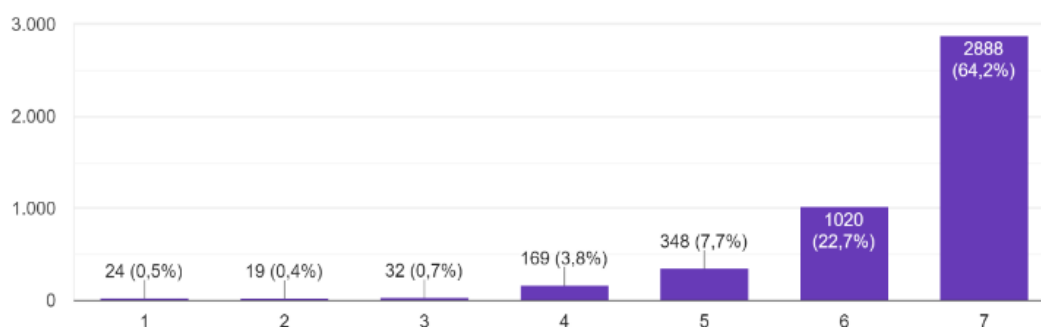
Τα αποτελέσματα δεν συνάδουν με τις αρχικές μας υποθέσεις. Αντιθέτως μάλιστα, το 41,5% δηλώνουν απόλυτα ικανοποιημένοι, το 19,3% πολύ ικανοποιημένοι, το 13% σε μεγάλο βαθμό ενώ το 10,6% τοποθετείται κάπου στη μέση. Συνολικά το 85% των συμμετεχόντων δε φαίνεται να συμμερίζεται το αρνητικό κλίμα που συνόδευσε αυτή τη σειρά, μιας και μόλις 15% εκφράζει δυσαρέσκεια. Είναι πραγματικά εντυπωσιακά αυτά τα αποτελέσματα, μιας και όπως είδαμε και νωρίτερα τα σκίτσα αυτά συγκέντρωναν αναλογικά χαμηλότερα ποσοστά σε likes, shares και σχόλια από τα υπόλοιπα σκίτσα διαφορετικής θεματικής που αναρτούνταν την ίδια χρονική περίοδο, με ελάχιστες εξαιρέσεις. Φαίνεται πως οι ακόλουθοι του Αρκά είναι σε γενικό βαθμό ικανοποιημένοι από τη σάτιρα που άσκησε, δεν την εξέλαβαν ως αδικαιολόγητα μονομερή επίθεση εναντίον της πρώην αριστερής κυβέρνησης και παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά συσπείρωσης. Από την άλλη, είδαμε ότι η εν λόγω σειρά κατατάχθηκε σχετικά χαμηλά στη λίστα των 15 δημοφιλέστερων κομικ στριπ του Αρκά, μιας και συγκέντρωσε μόλις 63 προτιμήσεις.

Η επόμενη ερώτηση θα μπορούσαμε να πούμε ότι σχετίζεται κατά μίαν έννοια με την προηγούμενη, μιας κι εξετάζει τα όρια της ελευθερίας έκφρασης ενός καλλιτέχνη όπως τα αντιλαμβάνεται το κοινό του Αρκά. Έχοντας ήδη ζητήσει τη γνώμη τους για τα ΠΧΠ, για τα οποία όπως είδαμε επιχειρήθηκαν αρκετές απόπειρες λογοκρισίας, περιμέναμε να δούμε πόσο οι απαντήσεις σε αυτήν την ερώτηση θα συνάδουν με την ικανοποίηση που εξέφρασαν για την πλέον αμφιλεγόμενη σειρά σκίτσων του Αρκά έως τώρα. Τα αποτελέσματα, τελικά, φαίνεται να συμφωνούν σε μεγάλο βαθμό με τις προσδοκίες μας βάσει των απαντήσεων που λάβαμε στην *Ερώτηση 12*, εφόσον η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων απαντά πως επιβάλλεται απόλυτη ελευθερία σε ποσοστό 64,2%. Ακολουθούν εκείνοι που υποστηρίζουν ότι σε

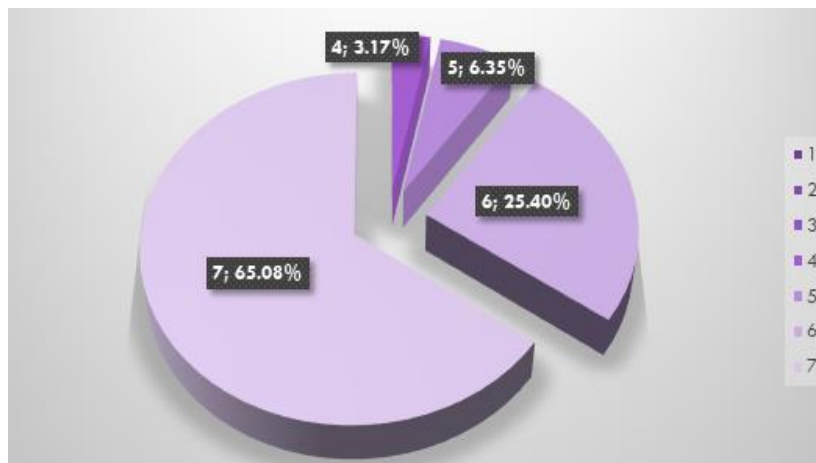
κάποιο βαθμό θα πρέπει να υπάρχουν και λιγότεροι ή περισσότεροι περιορισμοί (22,7% και 7,7%) ενώ εκείνοι που επιθυμούν εξαιρετική σύνεση εκ μέρους ενός καλλιτέχνη ως προς τον τρόπο που σατιρίζει την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα ανέρχονται συνολικά σε ποσοστό μικρότερο από 2%. Βέβαια, καίτοι το ποσοστό αυτό αντιστοιχεί σε 75 άτομα και είναι εξαιρετικά χαμηλό, δεν παύει να είναι ανησυχητικό εφόσον θεωρούν ότι ο Αρκάς δεν θα έπρεπε να είναι ελεύθερος να ασκεί σάτιρα και ότι θα έπρεπε μάλιστα να είναι πολύ προσεκτικός όσον αφορά τα θέματα που πραγματεύεται και τον τρόπο προσέγγισης.

Γράφημα 29. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 13

Πόσο ελεύθερος οφείλει να είναι ένας καλλιτέχνης όταν σατιρίζει την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα κατά τη γνώμη σας, σε μία κλίμακα ... 1 έως 7, όπου 1 = περιορισμοί και 7= ελευθερία.
4.500 απαντήσεις

Γράφημα 30. Τοποθέτηση ως προς ελευθερία έκφρασης όσων επέλεξαν τα ΠΧΠ.

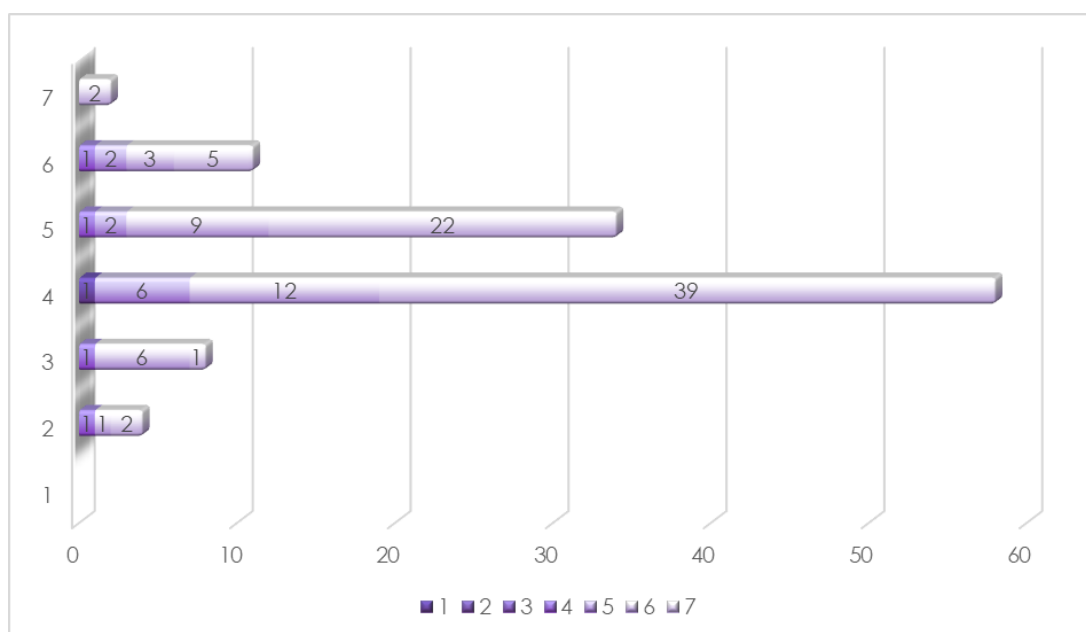

Εξετάζοντας συγκριτικά τα αποτελέσματα στα τελευταία δύο γραφήματα και ανατρέχοντας στις απαντήσεις όσων επέλεξαν ως αγαπημένη σειρά τα ΠΧΠ, ας δούμε ποια είναι η άποψη των 63 αυτών συμμετεχόντων αναφορικά με τα όρια ελευθερίας ενός καλλιτέχνη. Όπως αναμενόταν, όλοι όσοι έδειξαν προτίμηση σε αυτή τη σειρά του Αρκά δήλωσαν ότι η αναμενόμενη ελευθερία λόγου θα πρέπει να είναι είτε απόλυτη είτε πολύ ευρεία. Κανένας δεν έδωσε απαντήσεις στο φάσμα 1-3. Προφανώς, για να

επιλέγουν ως πλέον αγαπημένη μια τόσο καυστική σειρά, θεωρούν ότι ο καλλιτέχνης θα πρέπει να είναι ελεύθερος να εκφράζει τη γνώμη του όπως εκείνος κρίνει δίχως περιορισμούς.

Ας δούμε ένα αντίστοιχο γράφημα σε σχέση με την ελευθερία του λόγου από εκείνους που επέλεξαν τον Προφήτη, αυτή τη φορά με αναφορά και στην πολιτική τοποθέτηση των ερωτηθέντων.

Γράφημα 31. Προσλαμβανόμενη ελευθερία λόγου σε σχέση με πολιτική τοποθέτηση όσων επέλεξαν τον Προφήτη ως αγαπημένο χαρακτήρα

Εδώ τα πράγματα δεν είναι τόσο ξεκάθαρα. Η μαζική πλειοψηφία των απαντήσεων αφορά τη γνώμη ερωτηθέντων που έχουν δηλώσει μια ουδέτερη πολιτική στάση και τοποθετήθηκαν στη θέση 4 του πολιτικού φάσματος. Εξ αυτών, ένας θεωρεί ότι ο καλλιτέχνης δεν θα έπρεπε να έχει καμία ελευθερία να σατιρίζει την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα, 6 θεωρούν ότι θα πρέπει να διατηρεί και κάποιες επιφυλάξεις, 12 ότι θα πρέπει να είναι σχετικά ελεύθερος και 39 ότι θα πρέπει να χαίρει απόλυτης ελευθερίας. Κανείς εκ των ερωτηθέντων δεν έχει τοποθετηθεί στο αριστερό άκρο του πολιτικού φάσματος ενώ μόλις δύο στο δεξί άκρο, υποστηρίζοντας όμως πλήρη ελευθερία. Από τους 12 συμμετέχοντες που τοποθέτησαν εαυτόν στη θέση 2 και 3 του αριστερού φάσματος, βλέπουμε ότι η απόλυτη ελευθερία προκρίνεται σε 3 μόλις περιπτώσεις, ενώ οι 33 που τοποθετήθηκαν στη θέση 5 υποστήριξαν κατά 66% την απόλυτη ελευθερία λόγου, αλλά κινήθηκαν και σε θέσεις από το 6 έως το 4 ως προς

κάποιους περιορισμούς που ο καλλιτέχνης οφείλει να υιοθετεί κατά την άσκηση σάτιρας.

Συγκρίνοντας τα δύο τελευταία γραφήματα εκ νέου, παρατηρείται ένα παράδοξο: οι 63 ερωτηθέντες που επέλεξαν τα ΠΧΠ ως αγαπημένη σειρά φαίνεται να υποστηρίζουν πιο σθεναρά την ελευθερία του λόγου ενώ όσοι επέλεξαν τον Προφήτη, παρά την καυστικότητα του που θα υπέθετε κανείς ότι έχουν αποδεχτεί, τουναντίον τείνουν να υιοθετούν πιο συντηρητικές τάσεις, ακόμα κι αν ιδεολογικά προέρχονται από το αριστερό πολιτικό φάσμα.

Προχωρούμε τώρα σε μία από τις σημαντικότερες, αν όχι τη σημαντικότερη σε επίπεδο ενδιαφέροντος ως προς τις απαντήσεις που δόθηκαν, ερώτηση όπου ζητείται η άποψη των συμμετεχόντων για τα σκίτσα που αφορούν τη *Ρόζα*. Η *Ερώτηση 14*, λοιπόν, είχε την ακόλουθη διατύπωση:

Θεωρείτε ότι η εμφάνιση της «Ρόζας» είναι μια αντίδραση στην επίθεση που δέχθηκε ο Αρκάς για την πολιτική του σάτιρα, σατιρίζοντας αυτή τη φορά την πρακτική του «ορθού λόγου» και εκφράζοντας ALT+right πολιτική στάση;

Οι πιθανές απαντήσεις ήταν:

- Μάλλον ναι, δε μπορώ να ξέρω σίγουρα τις προθέσεις του Αρκά (29,9% - 1344 απαντήσεις)
- Σίγουρα ναι (6,6% - 298 απαντήσεις)
- Μάλλον όχι (4,6% - 207 απαντήσεις)
- Σίγουρα όχι (1,7% - 76 απαντήσεις)
- Η Ρόζα αποτελεί είδος σάτιρας στο φεμινιστικό κίνημα (26,8% - 1207 απαντήσεις)
- Η Ρόζα είναι απλά ένας αστείος χαρακτήρας (9,3% - 418 απαντήσεις)
- Δε γνωρίζω (18,2% - 821 απαντήσεις)
- Άλλο (3,3% - 150 απαντήσεις), όπου οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να δώσουν τη δική τους εξήγηση.

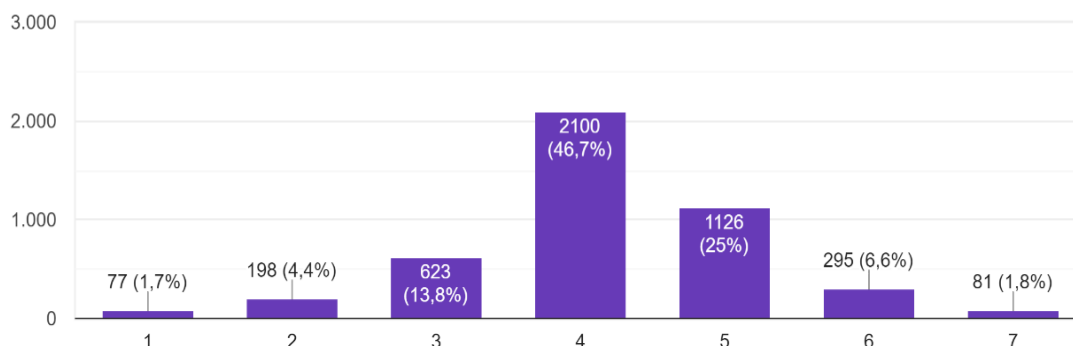
Οι συνολικά 150 διαφορετικές απαντήσεις που προήλθαν από την απάντηση «Άλλο» αναλύθηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν σε επιμέρους θεματικές. Επειδή, λοιπόν, το υλικό αποδείχθηκε ιδιαίτερα αποκαλυπτικό όσον αφορά τις αντιλήψεις και τις στάσεις των ακολούθων του Αρκά για ευρύτερα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα, θα αποτελέσει αντικείμενο επιμέρους συζήτησης στην επόμενη ενότητα όπου θα εξεταστεί πιο αναλυτικά.

Συνεχίζοντας στην *Ερώτηση 15*, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να δηλώσουν την πολιτική τους τοποθέτηση. Όπως είδαμε και νωρίτερα, η πολιτική στάση των ερωτηθέντων ήδη χρησιμοποιήθηκε συνδυαστικά με απαντήσεις σε επιμέρους ερωτήσεις αν και στο ακόλουθο γράφημα η ιδεολογική τους κατεύθυνση απεικονίζεται συνολικά, με την πλειοψηφία του 46,7% να τοποθετείται στο κέντρο. Στην ερώτηση αυτή εκφράστηκαν παρόμοιες αντιρρήσεις με αυτές που είδαμε στην *Ερώτηση 10* όπου ζητήθηκε η εκτίμηση των πολιτικών πεποιθήσεων του Αρκά. Τα σχόλια ποικίλαν, με αυτούς που υποστήριζαν και πάλι ότι η θέση 4 δεν εκφράζει ουδετερότητα αλλά ένα κεντρώο κόμμα, περισσότερους να δηλώνουν ότι δεν θέλουν να τοποθετηθούν πολιτικά ή ότι το φάσμα αυτό δεν τους εκπροσωπεί, ενώ συχνά αρνήθηκαν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο εξαιτίας αυτής της ερώτησης. Κάποιοι εκκίνησαν πολιτικές συζητήσεις φιλοσοφικού επιπέδου περί κομμουνιστικών-φασιστικών καθεστώτων τύπου Κίνας που δεν θα μπορούσαν να απεικονιστούν στο συγκεκριμένο αριστερό-δεξιό φάσμα, ενώ αρκετοί δήλωσαν απολιτίκ.

Όσοι απάντησαν, πάντως, βλέπουμε ότι κατά 20% κλίνουν προς αριστερές ιδεολογικές κατευθύνσεις, 46,7% τοποθετούνται στο κέντρο, και περίπου 33% κλίνουν προς τα δεξιά. Η ίδια περίπου κατανομή, με πιο έντονες καμπύλες, παρατηρήθηκε όπως είδαμε και στην απάντηση για τις προσλαμβανόμενες πολιτικές πεποιθήσεις του Αρκά. Μόνο που εκεί το κέντρο παρουσίαζε μεγαλύτερη συσπείρωση που πλησίαζε το 60%. Απ'ότι φαίνεται, οι ακόλουθοι του Αρκά τοποθετούν τόσο εκείνον όσο και τους εαυτούς τους σε μια ουδέτερη ιδεολογικοπολιτική θέση. Θα ήταν πράγματι ενδιαφέρον, από πολιτικής απόψεως, να μπορούσαμε να ανιχνεύσουμε τι ψήφισαν στις προηγούμενες εκλογές όσοι τοποθετήθηκαν στο κέντρο του φάσματός μας, μιας και τα ποσοστά αυτά δε συνάδουν με τα ποσοστά που συγκέντρωσαν τα ελληνικά κόμματα στις εκλογές του Ιουλίου 2019 βάσει της ιδεολογικής τους προέλευσης. Από την άλλη, ίσως να εκφράζεται η ανάγκη των πολιτών να ξεφύγουν από την πόλωση και το διχασμό που καλλιέργησε ο λαϊκισμός των τελευταίων ετών και να αναζητούν μια πιο μετριοπαθή πολιτική στάση κι εκπροσώπηση, όπως έχει άλλωστε προβλεφθεί στη βιβλιογραφία με αφορμή τις ακραίες πολιτικές που είχαν κυριαρχήσει στο πολιτικό σκηνικό της χώρας τα τελευταία χρόνια (Πελαγίδης, 2017, σ.22-23).

Γράφημα 32. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 15

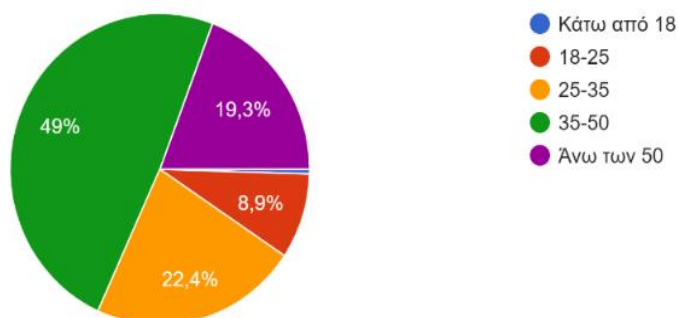
Πού θα τοποθετούσατε τις πολιτικές σας πεποιθήσεις σε μία κλίμακα από 1 έως 7, όπου 1 = άκρα αριστερά και 7 = άκρα δεξιά
4.500 απαντήσεις

Συνεχίζοντας με τις απαντήσεις που δόθηκαν στο ερωτηματολόγιο, βλέπουμε ότι στα δημογραφικά στοιχεία της *Ερώτησης 15* και *16*, η ηλικία των συμμετεχόντων υπερβαίνει τα 35 έτη κατά 70% ενώ οι ηλικίες 18-25 και 25-35 έχουν μικρότερη αντιπροσώπευση της τάξης του 30% και τέλος όσοι δεν ξεπερνούν τα 18 έτη αποτελούν την αμελητέα μειοψηφία του 0,5% με 22 μόλις απαντήσεις.

Γράφημα 33. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 16.

Ποιά είναι η ηλικία σας;
4.500 απαντήσεις

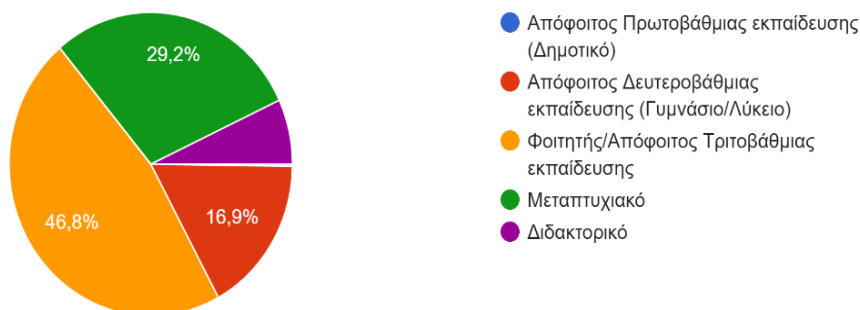

Αντίστοιχα, το μορφωτικό επίπεδο είναι αρκετά υψηλό με το 46,8% να διαθέτει πανεπιστημιακή μόρφωση, το 30% μεταπτυχιακή μόρφωση και το 7% ακόμα και διδακτορικό τίτλο. Το υψηλό επίπεδο μόρφωσης αποτελεί ένα ιδιαίτερα εντυπωσιακό γεγονός, δεδομένου ότι σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του ΟΟΣΑ για το 2019 ο μέσος όρος κατόχων διδακτορικού ανέρχεται σε 1,1% για το σύνολο των χωρών, με την Ελλάδα να παρουσιάζει ένα ποσοστό της τάξης του 0,6%.⁶⁸

⁶⁸ OECD (2019). Education at a glance: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/f8d7880d-en>.

Γράφημα 34. Απεικόνιση απαντήσεων ερωτηματολογίου στην Ερώτηση 17.

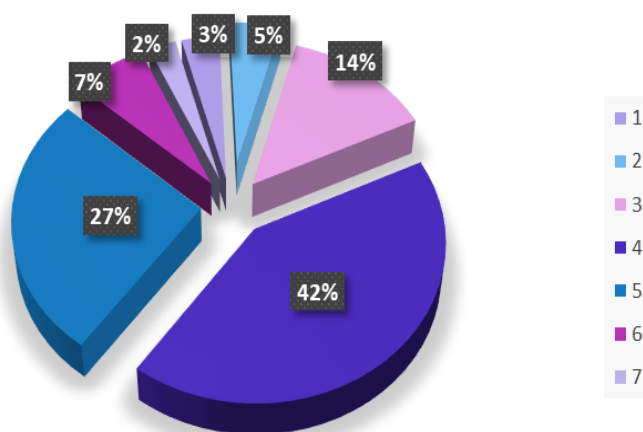
Ποιό είναι το μορφωτικό σας επίπεδο
4.500 απαντήσεις

Θα ήταν, λοιπόν, ενδιαφέρον ολοκληρώνοντας αυτή τη συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων να εξετάσουμε τις απαντήσεις των συμμετεχόντων που ανήκουν σε αυτό το 7%, δηλαδή των κατόχων διδακτορικού τίτλου, για να δούμε πιθανές τάσεις σε επιμέρους ερωτήσεις.

Θα ξεκινήσουμε παρουσιάζοντας την πολιτική τοποθέτηση αυτής της ομάδας των ερωτηθέντων και στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε διάφορες συσχετίσεις με απαντήσεις σε επιμέρους ερωτήσεις.

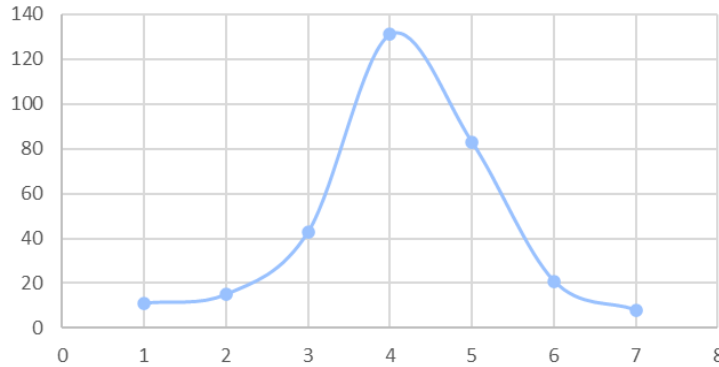
Γράφημα 35. Στατιστική απεικόνιση πολιτικής τοποθέτησης ερωτηθέντων που διαθέτουν διδακτορικό

Μεταξύ των απαντήσεων των κατόχων διδακτορικού τίτλου παρατηρούμε ότι η πλειοψηφία του 42% τοποθετείται πολιτικά στο κέντρο, με 27% να κλίνουν ελαφρώς προς τα δεξιά και 14% προς τα αριστερά. Αντίστοιχα, οι πιο ακραίες δεξιές τοποθετήσεις (6,7) συγκεντρώνουν 9% ενώ οι αντίστοιχες αριστερές ανέρχονται σε

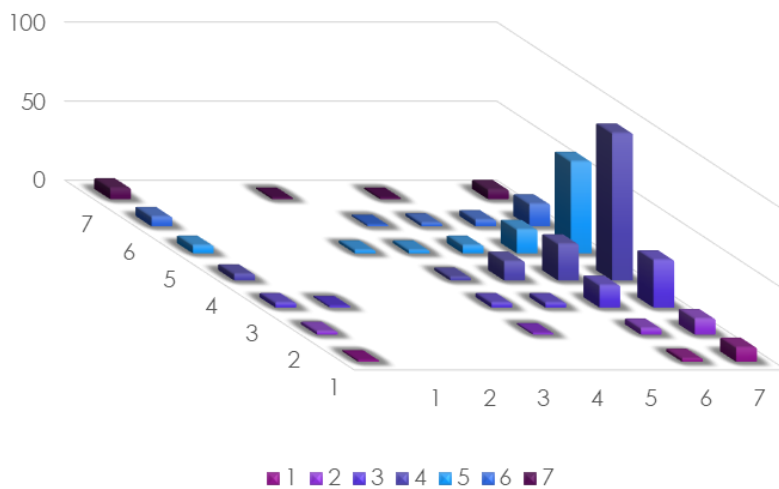
8%. Καταλαβαίνουμε, δηλαδή, ότι οι απαντήσεις εμφανίζουν μια κανονική κατανομή, όπως απεικονίζεται και ακολούθως.

Γράφημα 36. Κατανομή πολιτικής τοποθέτησης ερωτηθέντων με διδακτορικό τίτλο

Τα αποτελέσματα αυτά δεν διαφοροποιούνται ιδιαίτερα από το Γράφημα 32 για το σύνολο των 4500 απαντήσεων επομένως οι απαντήσεις των κατόχων διδακτορικού τίτλου σε επίπεδο πολιτικής τοποθέτησης δε διαφέρουν στατιστικά από αυτές τους συνόλου, κι επομένως δεν θα αποτελέσουν περαιτέρω αντικείμενο σχολιασμού. Από την άλλη, θα ήταν αναμενόμενο να δούμε μια διαφορετική τοποθέτηση όσον αφορά την ελευθερία του λόγου μιας και οι κάτοχοι διδακτορικού τίτλου θα αναμενόταν να υπερασπίζονται περισσότερο την ελεύθερη έκφραση έχοντας γαλουχηθεί σε πανεπιστημιακά ιδρύματα για περισσότερα έτη κι έχοντας ενδεχομένως ακόμα και διδακτική εμπειρία.

Γράφημα 37. Γραφική απεικόνιση στάσεων για ελευθερία λόγου από συμμετέχοντες διδακτορικής μόρφωσης

Βλέπουμε να επικρατεί γενικά η θέση 7, υποστηρίζοντας δηλαδή την απόλυτη ελευθερία λόγου, ενώ ένας συμμετέχοντας που τοποθετήθηκε πολιτικά στη θέση 3, δήλωσε ότι ο καλλιτέχνης δεν επιτρέπεται να διαθέτει απόλυτη ελευθερία όταν θίγει

ευρύτερα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα επιλέγοντας τη θέση 1 στην επταβάθμια κλίμακα. Κάποιες άλλες συντηρητικές απαντήσεις δόθηκαν από ερωτηθέντες που τοποθετήθηκαν στις θέσεις 4 και 5 του πολιτικού φάσματος ενώ όσοι επέλεξαν τις θέσεις 1 και 2 (11 απαντήσεις) στο αριστερό φάσμα υποστήριξαν απόλυτα την ελευθερία του λόγου επιλέγοντας τις θέσεις 6 (2 απαντήσεις) και 7 (9 απαντήσεις). Κρίνοντας από αυτήν την τοποθέτηση υπέρ της ελεύθερης έκφρασης του καλλιτέχνη, θα ήταν ενδιαφέρον να αντιπαραθέσουμε αυτή τη στάση σε σχέση με την ικανοποίηση από τη σειρά ΠΧΠ, που όπως έχουμε δει επανειλημμένως αποτέλεσε στόχο πολλών πυρών από μερίδα της αριστεράς.

Γράφημα 38. Σύγκριση βαθμού ικανοποίησης για ΠΧΠ μεταξύ κατόχων διδακτορικού τίτλου και συνόλου δείγματος.

Εδώ βλέπουμε ότι τα αποτελέσματα διαφέρουν σημαντικά από τα αναμενόμενα. Ενώ όπως μόλις είδαμε οι ερωτηθέντες υποστήριξαν την ελευθερία λόγου, εντούτοις η ικανοποίησή τους από τα ΠΧΠ που ήταν η πλέον αμφιλεγόμενη σειρά του Αρκά σε επίπεδο κριτικής και σάτιρας με στόχο την πρώην αριστερή κυβέρνηση, φαίνεται να είναι εξαιρετικά χαμηλότερη από το σύνολο του δείγματος. Η ερώτηση όμως για την ικανοποίηση από τα ΠΧΠ τέθηκε σκοπίμως πριν ακολουθήσει η ερώτηση για την επιθυμητή και προσδοκώμενη ελευθερία του καλλιτέχνη να εκφράζεται σε σχέση με πολιτικοκοινωνικά ζητήματα. Υποθέτουμε, λοιπόν, ότι στην πρώτη ερώτηση οι συμμετέχοντες απάντησαν πιο αυθόρμητα διότι δε γνώριζαν ότι θα ακολουθήσει ερώτηση περί περιορισμών και λογοκρισίας, εκφράζοντας δηλαδή τη σχετική δυσαρέσκειά τους σε σχέση με τη θεματική των ΠΧΠ, ενώ στη συνέχεια που ενδεχομένως ένιωσαν ότι απειλούταν η κοινωνική τους ταυτότητα σε επίπεδο δημοκρατικότητας και κοινωνικών αναπαραστάσεων περί ελεύθερης έκφρασης

δήλωσαν ότι ο καλλιτέχνης οφείλει να είναι ελεύθερος στην έκφραση των προβληματισμών του περισσότερο από όσο ίσως να πίστευαν πραγματικά.

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί βάσει αυτών των αποτελεσμάτων ότι οι ερωτηθέντες κάτοχοι διδακτορικού τίτλου βίωσαν ένα είδος γνωστικής ασυμφωνίας (Hogg & Vaughan, 2010, σ.279-280) μεταξύ της αρνητικής τους τοποθέτησης απέναντι στα ΠΧΠ και στα δημοκρατικά τους ιδεώδη που ουσιαστικά τους ζητήθηκε να επιβεβαιώσουν στην επόμενη ερώτηση μέσω της τοποθέτησής τους υπέρ ή κατά της ελευθερίας του λόγου. Σε μια προσπάθεια να μείνουν πιστοί στις ατομικές τους αναπαραστάσεις περί δημοκρατικών ιδεωδών μέσω της διαδικασίας της αυτό-επαλήθευσης (Hogg & Vaughan, 2010, σ.182) και της μείωσης της ανακολουθίας, ειδικά αν λάβουμε υπόψη το υψηλό μορφωτικό τους επίπεδο, μπορούμε να ερμηνεύσουμε την θετική τους τοποθέτηση υπέρ της ελευθερίας του λόγου ως ένα είδος υπεράσπισης της ταυτότητάς τους που εκείνη τη στιγμή απειλείτο από μια γνωστική σύγκρουση. Εξάλλου, αν οι πραγματικές κοινωνικές τους αναπαραστάσεις περί ελευθερίας έκφρασης και σάτιρας ήταν τόσο δημοκρατικές, τότε θα είχαν εκτιμήσει σε μεγαλύτερο βαθμό το χιούμορ που χαρακτήριζε τα ΠΧΠ, ανεξαρτήτως αν η πολιτική τους ιδεολογία βρισκόταν στο στόχαστρο εξαιτίας του.

Αυτόν τον προβληματισμό θα επιχειρήσουμε στη συνέχεια να διαλευκάνουμε περαιτέρω εξετάζοντας τις σχέσεις συνάφειας μέσω ελέγχων chi-square σε επιμέρους μεταβλητές του ερωτηματολογίου ώστε να διαπιστώσουμε αν τα αποτελέσματα σε ορισμένες ερωτήσεις σχετίζονται ή όχι με την πολιτική στάση των ερωτηθέντων. Θα εστιάσουμε την προβληματική μας γύρω από την Ερώτηση 9, που αφορά την προσλαμβανόμενη πολιτικοποίηση του Αρκά, την Ερώτηση 12 που αφορά την ικανοποίηση από τη σάτιρα στα ΠΧΠ και την Ερώτηση 13 περί επιτρεπόμενης ελευθερίας στην άσκηση πολιτικής σάτιρας. Σε σχέση με τις μεταβλητές αυτές θα επιχειρήσουμε να συνάγουμε συμπεράσματα όσον αφορά τη συσχέτισή τους με την πολιτική στάση των ερωτηθέντων. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε αν τα έτη εξοικείωσης με το έργο του Αρκά αποτελεί μεταβλητή που σχετίζεται με την προσλαμβανόμενη πολιτικοποίηση του Αρκά υποθέτοντας ότι οι παλαιότεροι γνώστες του Αρκά δεν πιστεύουν ότι ο Αρκάς πολιτικοποιήθηκε ιδιαίτερα με βάση τα τελευταία σκίτσα του. Προς την ίδια κατεύθυνση θα κινηθούμε και με τον τελευταίο έλεγχο που θα πραγματοποιήσουμε εξετάζοντας τον προσλαμβανόμενο βαθμό πολιτικοποίησης του Αρκά μεταξύ εκείνων που δηλώνουν στην *Ερώτηση 3* είτε ότι έχουν αγοράσει όλα τα βιβλία του, εκφράζοντας έτσι την καταναλωτική τους πίστη και αφοσίωση, είτε ότι

αγόραζαν παλαιότερα αλλά πλέον αρκούνται στο *facebook*, επομένως η γνωριμία τους με το έργο του Αρκά βασίζεται κυρίως στα σκίτσα που δημοσιεύει και όχι στις πλήρεις σειρές κόμικ στριπ που εκδίδει με αποτέλεσμα ενδεχομένως μια πιο μονομερή κριτική προσέγγιση όσον αφορά το βαθμό στον οποίο τα σκίτσα του εκφράζουν πολιτικές σκοπιμότητες.

Καταρχήν, θα εκκινήσουμε ερευνώντας αν οι απαντήσεις στην *Ερώτηση 9* περί προσλαμβανόμενης πολιτικοποίησης του Αρκά σχετίζονται με την πολιτική στάση των ερωτηθέντων.

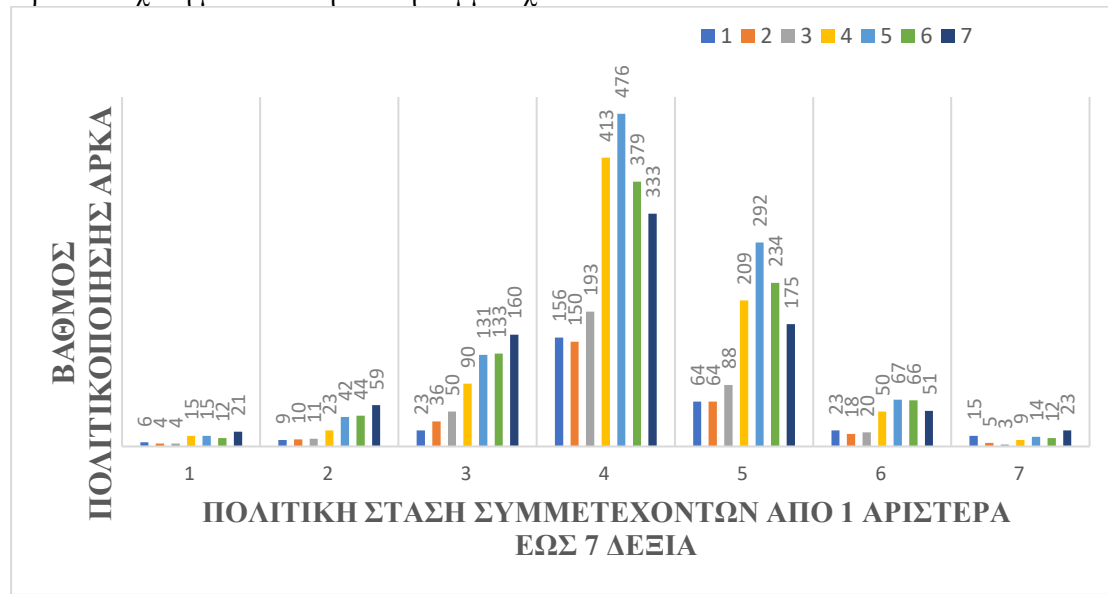
Πίνακας 16. Συγκεντρωτικές απαντήσεις ερωτηθέντων για πολιτικοποίηση Αρκά σε σχέση με την πολιτική τους στάση.

	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΑΣΗ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ ΑΠΟ 1 ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΩΣ 7 ΔΕΞΙΑ								
ΠΟΛΙΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΑΡΚΑ	1	2	3	4	5	6	7	N	%
1	6	9	23	156	64	23	15	296	6,57
2	4	10	36	150	64	18	5	287	6,37
3	4	11	50	193	88	20	3	369	8,2
4	15	23	90	413	209	50	9	809	17,97
5	15	42	131	476	292	67	14	1037	23,04
6	12	44	133	379	234	66	12	880	19,5
7	21	59	160	333	175	51	23	822	18,2
ΣΥΝΟΛΟ	77	198	623	2100	1126	295	81	4500	99,85

Ο Πίνακας 15 που απεικονίζει συνολικά τις απαντήσεις των 4500 συμμετεχόντων παρουσιάζει εκ πρώτης όψεως μια ξεκάθαρη ένδειξη σε σχέση με τον τρόπο που οι απαντήσεις έχουν καταταχθεί ανάλογα με την πολιτική τους στάση. Είδαμε και πριν ότι η συντριπτική πλειοψηφία θεωρεί ότι ο Αρκάς έχει πολιτικοποιηθεί, με τη θέση 5 να συγκεντρώνει 23% και τις θέσεις 6 και 7 να συγκεντρώνουν ένα υπόλοιπο 40%. Φαίνεται όμως ότι όσοι τοποθετούνται πολιτικά στη θέση 6 και 7, τείνουν να χαρακτηρίζουν τη στάση του Αρκά ως ακραία πολιτικοποιημένη στον ίδιο βαθμό με όσους πολιτικά τοποθετούνται στις θέσεις 2 και 3. Επίσης, από εκείνους που θεωρούν ότι δεν πολιτικοποιήθηκε και επιλέγουν τη θέση 1, φαίνεται ότι μόνο όσοι ανήκουν στη θέση 7 αποδίδουν τη χαμηλότερη πολιτικοποίηση στον Αρκά με ποσοστό 18.5% ενώ οι υπόλοιποι που ανήκουν στις θέσεις από 6 έως 1 απαντούν αντίστοιχα σε ποσοστό 7.8%, 8.8%, 7.4%, 3.6%, 4.5% και 7.7% ότι ο Αρκάς δεν έχει πολιτικοποιηθεί.

Κι από το παρακάτω γράφημα, άλλωστε, φαίνεται πως τα αποτελέσματα σχηματίζουν μια κανονική κατανομή κι επομένως αναμένουμε να απορριφθεί η μηδενική υπόθεση κατά την οποία δεν υπάρχει σχέση συνάφειας μεταξύ των δύο μεταβλητών.

Γράφημα 39. Απεικόνιση απαντήσεων περί προσλαμβανόμενου βαθμού πολιτικοποίησης Αρκά σε σχέση με πολιτική στάση συμμετεχόντων

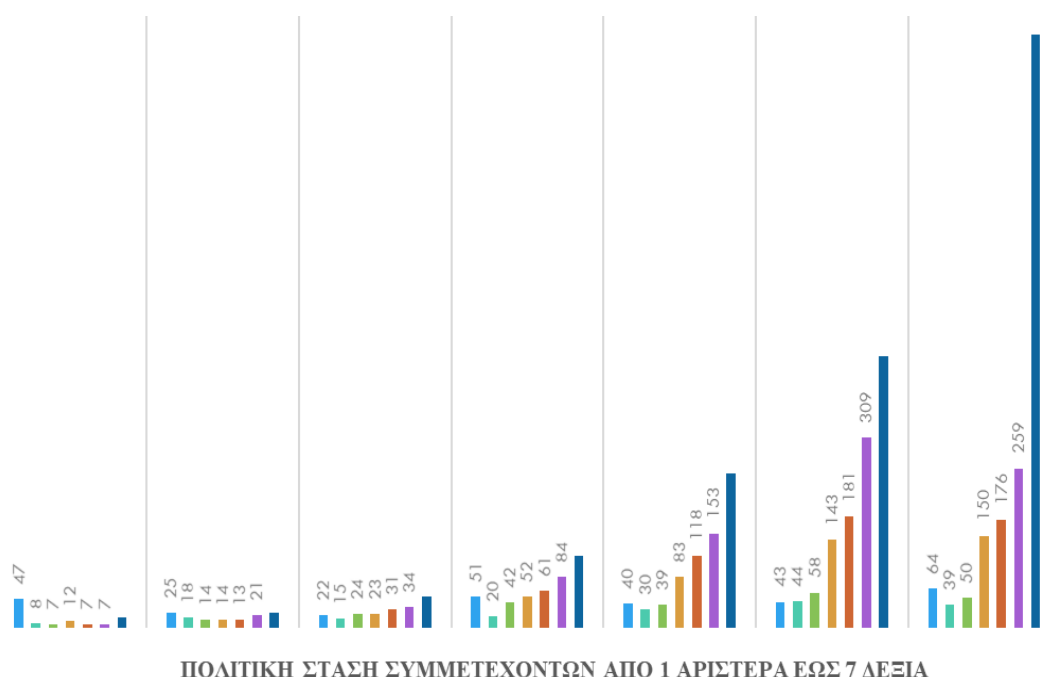

Πράγματι, μετά τον έλεγχο χ^2 για να διαπιστωθεί αν συσχετίζεται η πολιτική στάση των ερωτηθέντων με την προσλαμβανόμενη πολιτικοποίηση του Αρκά, καταλήξαμε στην απόρριψη της μηδενικής υπόθεσης και την αποδοχή της ύπαρξης συνάφειας.

Τα αποτελέσματα του ελέγχου απέδωσαν $\chi^2 = 127,672$, με 36 βαθμούς ελευθερίας, και σύμφωνα με τον πίνακα κρίσιμων τιμών της κατανομής του χ^2 για $df=36$ (Ρούσσος & Τσαούσης, 2011) καταλήγουμε πως το αποτέλεσμά μας είναι στατιστικά σημαντικό με επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $p=0,005$, εφόσον $\chi^2 = 127,672 > 58,62$. Επομένως, το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας που επιλέξαμε επιτυγχάνει εξαιρετική αξιοπιστία, εφόσον η πιθανότητα σφάλματος δεν αγγίζει ούτε καν το 1%. Διενεργώντας έλεγχο για την επιβεβαίωση της ύπαρξης συσχέτισης, το αποτέλεσμα βάσει του μη παραμετρικού ελέγχου συσχέτισης του Kendal είναι $t_b = -0.035$, επομένως παρατηρείται μια εξαιρετικά ασθενής αρνητική συσχέτιση μεταξύ του βαθμού πολιτικοποίησης του Αρκά και της πολιτικής στάσης των συμμετεχόντων, υποδεικνύοντας ότι όσοι τοποθετούνται στις αριστερές θέσεις έχουν μια τάση να προσλαμβάνουν την πολιτικοποίηση του Αρκά ελαφρώς υψηλότερη.

Την ίδια διαδικασία θα επαναλάβουμε και για τη συσχέτιση μεταξύ της πολιτικής στάσης των ερωτηθέντων και το βαθμό ικανοποίησής τους από τη σειρά ΠΧΠ. Στο παρακάτω Γράφημα φαίνεται αρκετά ευκρινώς ότι η υψηλή ικανοποίηση από τα ΠΧΠ σχετίζεται άμεσα με την πολιτική στάση των ερωτηθέντων και έχει δεξιά κατεύθυνση.

Γράφημα 40. Απεικόνιση απαντήσεων περί ικανοποίησης από τα ΠΧΠ σε σχέση με πολιτική στάση συμμετεχόντων

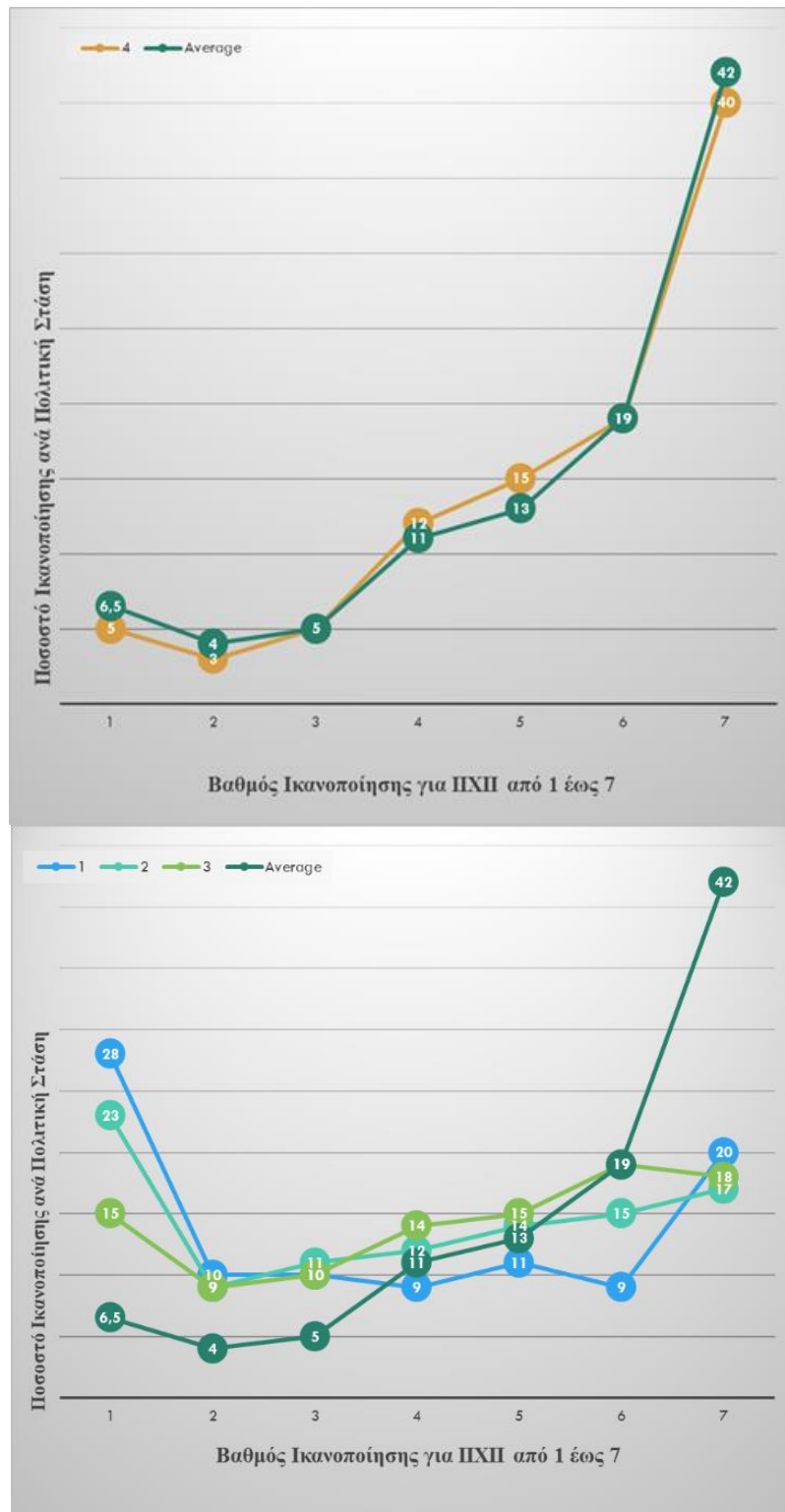

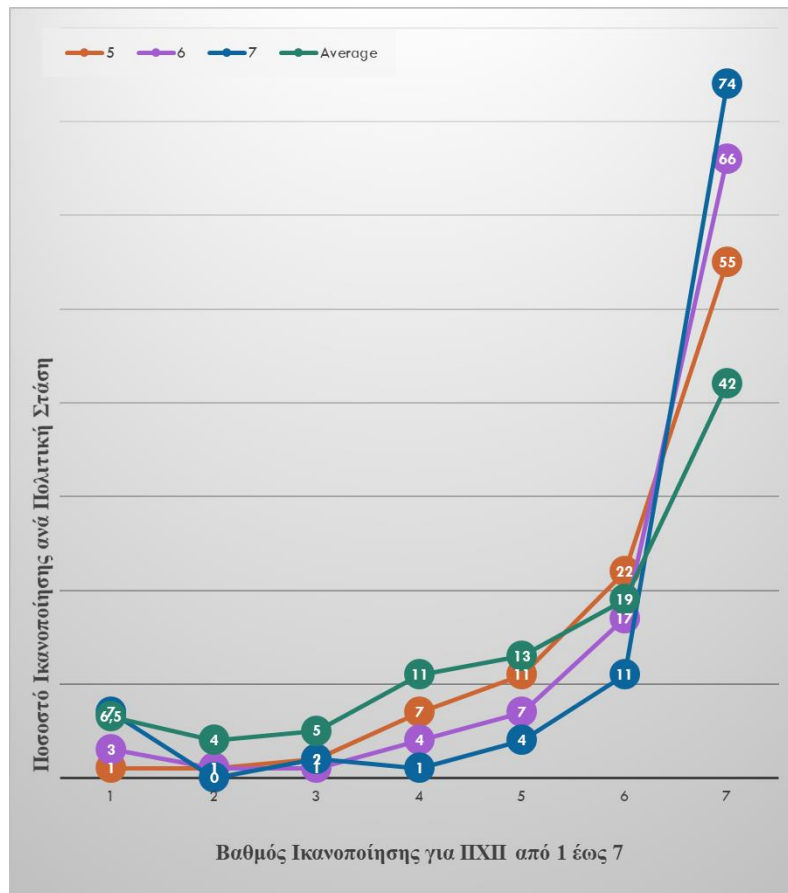
Πριν προχωρήσουμε στην εκτέλεση του ελέγχου μας, ας δούμε σε έναν ακόμα πιο εντυπωσιακό τρόπο απεικόνισης της ικανοποίησης των ερωτηθέντων για τα ΠΧΠ ανά πολιτική θέση, εκφρασμένη σε ποσοστιαίες μονάδες. Στο πρώτο γράφημα, απεικονίζεται ο μέσος όρος με πράσινο χρώμα, και με κίτρινο όσοι επέλεξαν τη θέση 4 στον άξονα της πολιτικής τοποθέτησης, ενώ στα επόμενα δύο χωρίζονται αντίστοιχα οι τρεις θέσεις που βρίσκονται στο αριστερό και δεξιό φάσμα του άξονα ενώ συγκρίνονται μεταξύ τους με τον πράσινο μέσο όρο.

Φαίνεται αρκετά ξεκάθαρα ότι ενώ η θέση 4 πλησιάζει πάρα πολύ το μέσο όρο και δεν παρουσιάζει σχεδόν καμία απόκλιση από τις αναμενόμενες τιμές, οι θέσεις 1, 2 και 3 απέχουν πολύ από το μέσο όρο ειδικά όσον αφορά την ικανοποίηση σε βαθμό 1. Εκεί, ενώ ο μέσος όρος είναι 6.5%, όσοι τοποθετούνται στο αριστερό φάσμα 1 δηλώνουν ουσιαστικά δυσαρεστημένοι με τον Αρκά κατά 28%, 23% και 15%

αντίστοιχα. Από την άλλη, ενώ η μέση ικανοποίηση στο βαθμό 7 είναι 42%, οι αριστερές θέσεις και πάλι εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους μιας και η μέγιστη ικανοποίηση της θέσης 7 παρουσιάζεται κατά 17%, 18% και 20% στις θέσεις 2, 3 και 1 αντίστοιχα.

Γράφημα 41. Απεικόνιση ικανοποίησης από ΠΧΠ σε ποσοστά ανά πολιτική στάση

Η εντελώς αντίθετη τάση παρατηρείται όταν εξετάζουμε την ικανοποίηση όσων τοποθετήθηκαν στο δεξί τμήμα του πολιτικού φάσματος. Εκεί οι θέσεις 6 και 7 στην ικανοποίηση από τα ΠΧΠ αγγίζουν ποσοστά του 66% και 74%.

Από τα γραφήματα και μόνο φαίνεται να υπάρχει ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της πολιτικής θέσης και της ικανοποίησης από τα ΠΧΠ.

Πράγματι, ο έλεγχος που πραγματοποιήσαμε κατέληξε πως $\chi^2 = 678,38$, με 36 βαθμούς ελευθερίας, και σύμφωνα με τον πίνακα κρίσιμων τιμών της κατανομής του χ^2 για $df=36$ καταλήγουμε πως το αποτέλεσμα μας είναι στατιστικά σημαντικό με επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $p=0,005$, εφόσον $\chi^2 = 678,38 > 58,62$. Και πάλι επιλέξαμε τη μεγαλύτερη δυνατή αξιοπιστία εφόσον το αποτέλεσμα του ελέγχου ήταν τόσο υψηλό που μας επέτρεψε να παραβλέψουμε το ευρέως χρησιμοποιούμενο $p=0,05$. Ο μη παραμετρικός έλεγχος συσχέτισης Kendal αυτή τη φορά ανέδειξε μια μέτρια θετική συσχέτιση $t_b=0,3$ υποδεικνύοντας ότι όσο πιο δεξιά στο πολιτικό φάσμα τοποθετούνται οι συμμετέχοντες, τόσο πιο θετικά αξιολογούν τα ΠΧΠ.

Στον επόμενο έλεγχο που θα διενεργήσουμε, θα ερευνήσουμε τις σχέσεις συνάφειας μεταξύ της προσλαμβανόμενης πολιτικοποίησης του Αρκά και τα έτη γνωριμίας με το έργο του. Βάσει όσων συζητήθηκαν κι ανωτέρω, υποθέτουμε ότι η

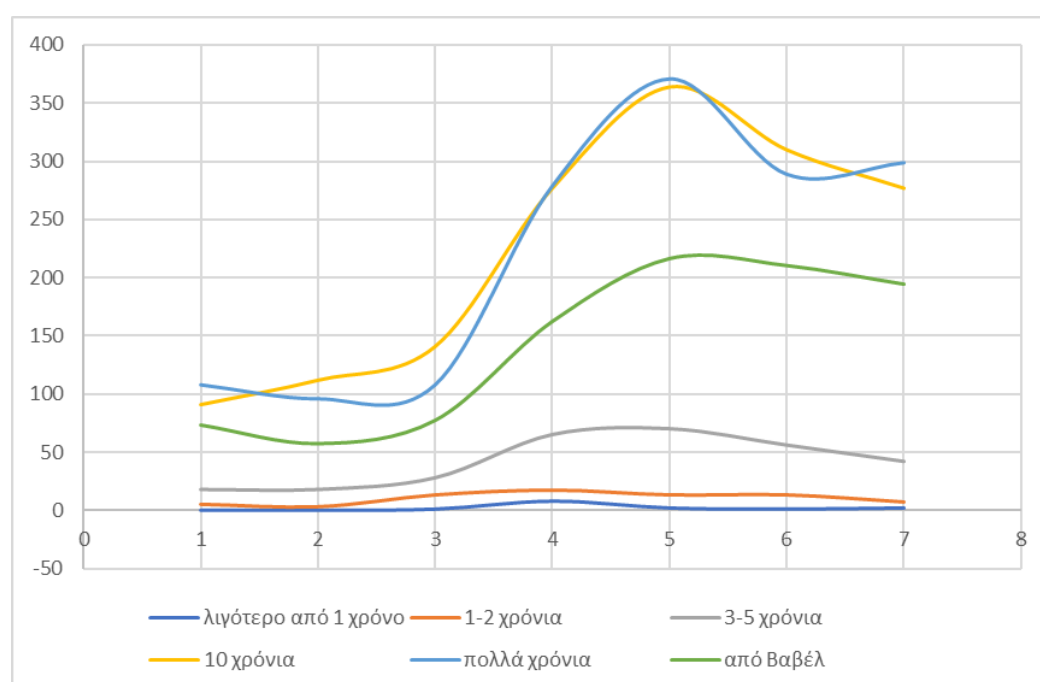
έντονη προσλαμβανόμενη πολιτικοποίηση του Αρκά ενδεχομένως να οφείλεται στο γεγονός ότι οι ακόλουθοί του δε γνωρίζουν το έργο του για πολλά χρόνια με αποτέλεσμα να τον αξιολογούν κυρίως με αφορμή τα πρόσφατα σκίτσα του που αντλούν κυρίως από το χώρο της πολιτικής. Ας δούμε καταρχήν τον πίνακα που συνοψίζει τα αποτελέσματα.

Πίνακας 17. Συγκεντρωτικός πίνακας απαντήσεων ερωτηθέντων σε σχέση με τα έτη που γνωρίζουν τον Αρκά και την προσλαμβανόμενη πολιτικοποίησή του

Προσλαμβανόμενη πολιτικοποίηση Αρκά								
Γνωριμία με αρκά	1	2	3	4	5	6	7	TOTAL
λιγότερο από 1 χρόνο	0	0	1	8	2	1	2	14
1-2 χρόνια	5	3	13	17	13	13	7	71
3-5 χρόνια	18	18	28	65	70	56	42	297
10 χρόνια	91	112	141	277	364	310	277	1572
πολλά χρόνια	108	96	108	279	371	289	299	1550
από Βαβέλ	74	58	78	163	217	211	195	996
TOTAL	296	287	369	809	1037	880	822	4500
	6.5%	6.3%	8.2%	18%	23%	19.5%	18.2%	

Πέραν από το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων δήλωσε ότι γνωρίζει τον Αρκά τουλάχιστον 10 έτη ή περισσότερα, δεν φαίνεται να διακρίνεται κάποια συγκεκριμένη τάση στις απαντήσεις εφόσον φαίνεται να κατανέμονται με αναλογικό τρόπο μεταξύ των επτά βαθμών πολιτικοποίησης.

Γράφημα 42. Απεικόνιση προσλαμβανόμενης πολιτικοποίησης ανά έτη γνωριμίας με Αρκά.

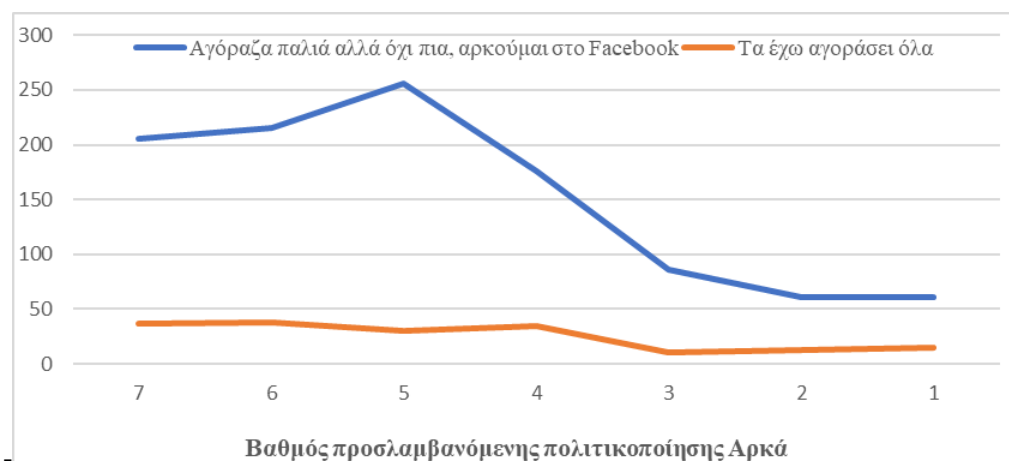

Παρατηρώντας και το γράφημα, και πάλι δε διαφαίνεται κάποια συγκεκριμένη τάση πέραν του ότι δηλώνουν ότι τον γνωρίζουν για τουλάχιστον δέκα ή απλά πολλά χρόνια, τείνουν να θεωρούν ότι η πολιτικοποίησή του κυμαίνεται μεταξύ 5 και 7. Προς το παρόν, λοιπόν, δε φαίνεται να επαληθεύεται η υπόθεσή μας.

Πράγματι, ο έλεγχος που πραγματοποιήσαμε κατέληξε πως $\chi^2 = 46,71$, με 36 βαθμούς ελευθερίας και σύμφωνα με τον πίνακα κρίσιμων τιμών της κατανομής του χ^2 για $df=36$ με επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $p=0,05$ καταλήγουμε πως το αποτέλεσμα μας δεν μας επιτρέπει να απορρίψουμε τη μηδενική υπόθεση εφόσον $\chi^2 = 46,71 < 47,21$. Επομένως, το αποτέλεσμα υποδηλώνει ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των ετών που το κοινό γνωρίζει το έργο του Αρκά και το βαθμό στον οποίο θεωρεί ότι έχει πολιτικοποιηθεί το τελευταίο διάστημα. Επομένως, ο βαθμός πολιτικοποίησης του Αρκά δεν εξαρτάται από την εξοικείωση και τα χρόνια γνωριμίας με το έργο του. Μόνο το 20% των ερωτηθέντων κατατάσσει το βαθμό πολιτικοποίησής του ως <4 με άνω του 60% να θεωρεί ότι επιδεικνύει έντονες πολιτικές τοποθετήσεις μέσω των σκίτσων του.

Τέλος, θα εξετάσουμε την πιθανότητα ο βαθμός πολιτικοποίησης να σχετίζεται με την αφοσίωση που επιδεικνύει το κοινό του θεωρώντας ότι όσοι αγοράζουν όλα τα βιβλία του κι επιδιώκουν μια σταθερή επαφή με το έργο του ενδεχομένως να μην αξιολογούν το έργο του ως πολιτικοποιημένο ενώ αντίθετα όσοι δεν αγοράζουν πλέον βιβλία διότι αρκούνται στα σκίτσα που αναρτώνται στο *facebook* ενδεχομένως να επηρεάζονται από τα αρνητικά σχόλια που ενίοτε τα συνοδεύουν και αυτό να τους ωθεί σε πιο ακραίες στάσεις σε σχέση με την προσλαμβανόμενη πολιτικοποίησή του.

Γράφημα 43. Απεικόνιση προσλαμβανόμενης πολιτικοποίησης ανάλογα με αφοσίωση κοινού μέσω αγοράς βιβλίων του Αρκά

Πράγματι, στο γράφημα φαίνεται πώς όσοι έχουν αγοράσει όλα τα βιβλία του επιδεικνύουν μια ομοιόμορφη στάση στην αξιολόγηση της πολιτικοποίησής του, ενώ αντίθετα όσοι έπαψαν πια να τα αγοράζουν τείνουν να αξιολογούν την πολιτικοποίησή του σχετικά υψηλότερη. Επειδή όμως το γράφημα δεν απεικονίζει ποσοστά αλλά το συνολικό αριθμό των απαντήσεων, και όσοι έχουν πάψει να αγοράζουν βιβλία αντιπροσωπεύουν ένα ποσοστό ύψους 85% σε σχέση με το σύνολο των απαντήσεων, δεν είναι εύκολο να συνάγουμε συμπεράσματα δίχως να πραγματοποιήσουμε τον έλεγχο σημαντικότητας που θα μας επιτρέψει να απορρίψουμε τη μηδενική υπόθεση περί μη συσχέτισης κι έτσι να καταλήξουμε στην αποδοχή της ύπαρξης συσχέτισης.

Έτσι, μετά τον έλεγχο συσχέτισης, αποδεικνύεται πως $\chi^2 = 8,469$, με 6 βαθμούς ελευθερίας, και σύμφωνα με τον πίνακα κρίσιμων τιμών της κατανομής του χ^2 για $df=6$ καταλήγουμε πως το αποτέλεσμα μας δεν είναι στατιστικά σημαντικό σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $p=0,05$, εφόσον $\chi^2 = 8,469 < 10,65$. Επομένως δεν μπορούμε να απορρίψουμε τη μηδενική υπόθεση και καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο βαθμός προσλαμβανόμενης πολιτικοποίησης του Αρκά δε σχετίζεται με το βαθμό αφοσίωσης των ακολούθων του.

Συμπερασματικά, στους τέσσερις ελέγχους που πραγματοποιήσαμε διαπιστώσαμε στατιστικά σημαντικές συσχέτισεις σε επίπεδο σημαντικότητας $p=0,005$, μεταξύ των μεταβλητών της πολιτικής στάσης των συμμετεχόντων και α) της ικανοποίησης από τα ΠΧΠ, και β) της προσλαμβανόμενης πολιτικοποίησης του Αρκά.

Αντίθετα, δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της προσλαμβανόμενης πολιτικοποίησης του Αρκά και α) των ετών γνωριμίας με το έργο του, ή β) της αφοσίωσης που επιδεικνύουν οι ακόλουθοί του μέσω της αγοράς ή μη των βιβλίων του.

Επομένως, φαίνεται πως τελικά οι αντιλήψεις των συμμετεχόντων σχετίζονται κυρίως με τις πολιτικές τους πεποιθήσεις και όχι με την εξοικείωσή τους με τα σκίτσα του Αρκά σε διαχρονικό επίπεδο. Εφόσον καταλήξαμε σε αυτό το συμπέρασμα, θεωρήσαμε ενδιαφέρον να πραγματοποιήσουμε έναν τελευταίο έλεγχο συσχέτισης μεταξύ της συχνότητας σχολιασμού των συμμετεχόντων και της πολιτικής τους στάσης. Εφόσον όπως είχαμε παρατηρήσει μέσω της ανάλυσης περιεχομένου τα σχόλια έτειναν να ακολουθούν μια αναλογία 2 θετικών προς 1 αρνητικό ή 3 θετικών προς 1 αρνητικό, ανάλογα με το σκίτσο, κρίθηκε πως η συχνότητα σχολιασμού θα πρέπει να αντικατοπτρίζει κατά το μάλλον ή ήττον την αναλογία αυτή σύμφωνα με την πολιτική στάση που θα έχουν δηλώσει οι συμμετέχοντες. Αν δεν βρεθεί μια αντίστοιχη

αναλογία στα αποτελέσματα ώστε να επαληθευθεί η υπόθεσή μας, τότε θα πρέπει να συμπεράνουμε ότι η πλειονότητα των αρνητικών σχολίων που εμφανίζονταν στα σκίτσα του Αρκά και προκαλούσαν την οργισμένη αντίδραση των φανατικών ακολούθων θα πρέπει τελικά να προέρχονταν όντως από τρολ και όχι από πραγματικούς φίλους του Αρκά.

Εκκινώντας την ανάλυσή μας, ας δούμε έναν πίνακα με τις συνολικές απαντήσεις, εκφρασμένες σε απόλυτους αριθμούς αλλά και ποσοστά που εκφράζουν τη συχνότητα σχολιασμού των ερωτηθέντων ανάλογα με την πολιτική τους στάση.

Πίνακας 18. Ποσοστά και αναλογίες σχολιασμού συμμετεχόντων ανάλογα με πολιτική στάση

	ΠΟΤΕ	1-2 ΦΟΡΕΣ / ΕΒΔΟΜΑΔΑ	ΩΣ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΤΑΓ	ΑΣΤΕΙΟ	ΚΆΘΕ ΜΕΡΑ
1	60	2	5	4	1	5	0
	80%	2,60%	6,50%	5,20%	1,30%	6,50%	0%
2	141	0	33	7	4	13	0
	71%	0%	16,60%	3,50%	2%	6,50%	0%
3	432	8	98	11	18	56	0
	69%	1,20%	15,70%	1,70%	2,90%	9%	0%
4	1382	49	350	11	64	235	9
	65,80%	2,30%	16,60%	0,50%	3%	11%	0,40%
5	724	26	188	8	45	128	7
	64%	2,30%	16,70%	0,70%	4%	11,30%	0,60%
6	188	12	53	4	3	34	1
	63,70%	4%	18%	1,30%	1%	11,50%	0,33%
7	54	4	11	1	3	6	2
	66,60%	5%	13,50%	1,20%	3,70%	7,40%	2,46%

Στις οριζόντιες γραμμές βλέπουμε την πολιτική στάση και στις στήλες τις επιλογές βάσει των 7 διαθέσιμων επιλογών, εκφρασμένες σε απόλυτους αριθμούς κι ακριβώς από κάτω σε ποσοστιαίες αναλογίες. Η ερώτηση αφορούσε τη συχνότητα σχολιασμού σε σκίτσα του Αρκά, και οι πιθανές επιλογές ήταν:

- Ποτέ
- 1-2 φορές την εβδομάδα
- Ως απάντηση σε κάποιο σχόλιο
- Ως απάντηση σε κάποιο αρνητικό σχόλιο
- Μόνο όταν με έχει κάνει tag κάποιος φίλος
- Μόνο όταν δω κάτι πραγματικά αστείο
- Κάθε μέρα

Αναλύοντας τον Πίνακα 18 εύκολα μπορούμε να διαπιστώσουμε διαφορετικές τάσεις στις απαντήσεις των ερωτηθέντων ανάλογα με την πολιτική τους στάση. Όσοι έχουν τοποθετηθεί πολιτικά στην πρώτη θέση, απάντησαν ότι δεν σχολιάζουν ποτέ κατά 80%, ενώ παρουσιάζουν το υψηλότερο ποσοστό στα σχόλια που γίνονται όταν κρίνεται πως πρέπει να απαντηθεί ένα άλλο αρνητικό σχόλιο που έχει ήδη γίνει σε κάποιο σκίτσο. Το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό σε αυτή την απάντηση δόθηκε από την πολιτική θέση 2, που εξίσου δηλώνει σε υψηλό ποσοστό ότι ποτέ δεν κάνει σχόλιο, αλλά κατά 3.5% όταν καλείται να απαντήσει σε ένα αρνητικό σχόλιο, και κατά 16,6% όταν γενικά επιθυμεί να απαντήσει σε κάποιο σχόλιο, ανεξαρτήτως θετικής ή αρνητικής πρόθεσης. Αντίθετα, υψηλά ποσοστά σε σχόλια λόγω ειδοποίησης από φίλο μέσω tag παρατηρούνται στις θέσεις 5 και 7 του πολιτικού φάσματος, κάτι που σημαίνει πως τα συγκεκριμένα μέλη της σελίδας δε διστάζουν να κοινοποιήσουν σκίτσα του Αρκά σε φίλους, σε αντίθεση με τις απαντήσεις που παρατηρούνται στις θέσεις 1, 2 και 3 που αντικατοπτρίζουν ποσοστά ύψους 1.3%, 2% και 2.9% αντίστοιχα.

Το πιο εντυπωσιακό εύρημα όμως είναι τα σχόλια που προκαλούνται απλά από το κρινόμενο ως επιτυχημένο χιούμορ ενός σκίτσου. Βλέπουμε ότι από την πολιτική θέση 4 και πάνω αυτή η αιτία σχολιασμού συγκεντρώνει αρκετά υψηλά ποσοστά σε πλήρη αντίθεση με τις θέσεις 1 και 2 όπου το ποσοστό ανέρχεται σε μόλις 6.5% για το σύνολο των ερωτηθέντων που ανήκουν στο αριστερό πολιτικό φάσμα σύμφωνα με τις δηλώσεις τους. Αν αθροίσουμε τα ποσοστά στις απαντήσεις που προβλέπουν το σχολιασμό μόνο ως απάντηση σε άλλα σκίτσα που προηγήθηκαν, τότε στη θέση 1 το ποσοστό ανέρχεται σε 11.7% όταν το 80% ούτως ή άλλως δε σχολιάζει ποτέ. Αντίθετα, στις θέσεις 6 και 7 του δεξιού φάσματος ο σχολιασμός ως απάντηση σε αρνητικό σχόλιο εμφανίζεται σε ποσοστό μόλις 1.3% και 1.2% αντίστοιχα, ενώ γενικότερα προβαίνουν στο σχολιασμό υπαρχόντων σχολίων που δε φέρουν αρνητικό πρόσημο σε

ποσοστό 18% και 13.5% αντίστοιχα, όταν το ποσοστό κατά το οποίο δε σχολιάζουν ποτέ είναι αρκετά χαμηλότερο από αυτό που είδαμε πριν στις θέσεις 1 και 2.

Γενικότερα, λοιπόν, όσοι ανήκουν στο αριστερό φάσμα τείνουν να συμμετέχουν στο σχολιασμό κυρίως για να απαντήσουν σε σχόλια τρίτων, και πολύ λιγότερο διότι θεώρησαν κάποιο σκίτσο αρκετά χιουμοριστικό ώστε να το επιβραβεύσουν. Επίσης, στο σύνολο των απαντήσεων ελάχιστοι είναι εκείνοι που σχολιάζουν κάθε μέρα, με μόνο τη θέση 7 να αποτελεί μια εξαίρεση, έστω και με το μικρό ποσοστό του 2.46%, το οποίο όμως ούτως ή άλλως είναι το μόνο που υπερβαίνει το 1%, κάτω του οποίου βρίσκονται οι απαντήσεις σε όλες τις υπόλοιπες θέσεις πολιτικής τοποθέτησης. Από τα βασικά αυτά συμπεράσματα, καταρχήν διαφαίνεται πως όσοι ανήκουν στο αριστερό φάσμα τελικά δε συμμετέχουν ενεργά στο σχολιασμό των σκίτσων, επομένως η υπόθεσή μας δεν επαληθεύεται εκ πρώτης όψεως κρίνοντας από το γεγονός ότι επί του συνόλου των απαντήσεων, το 66% δεν σχολιάζει ποτέ και από αυτό το ποσοστό κατ' αναλογία το αριστερό φάσμα υπεραντιπροσωπεύεται με κατά μέσο όρο 73.3%.

Ας εξετάσουμε όμως αν υπάρχει πραγματικά στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της πολιτικής στάσης και της συχνότητας στο σχολιασμό. Διενεργώντας έναν έλεγχο χ^2 διαπιστώνουμε ότι η μηδενική υπόθεση πρέπει να απορριφθεί, κι επομένως να γίνει αποδεκτή η εναλλακτική που υποδηλώνει πως πράγματι υπάρχει σχέση συνάφειας μεταξύ της πολιτικής θέσης και της συχνότητας σχολιασμού εφόσον $\chi^2 = 89,088 > 58,62$ με 36 βαθμούς ελευθερίας, σύμφωνα με τον πίνακα κρίσιμων τιμών της κατανομής του χ^2 για $df=36$ σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $p=0,005$. Επομένως το αποτέλεσμα μας φέρει ισχυρή αξιοπιστία και όπως είδαμε κι από τον πίνακα αντικατοπτρίζει την τάση των συμμετεχόντων που ανήκουν στο αριστερό φάσμα να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση σε σχόλια που έρχονται ως απάντηση σε άλλα προηγηθέντα, ενώ όσοι ανήκουν στο δεξιό πολιτικό φάσμα δείχνουν να σχολιάζουν αρκετά περισσότερο όταν βρίσκουν τα σκίτσα χιουμοριστικά ή όταν θέλουν μεν να απαντήσουν σε κάποιο άλλο σχόλιο, αλλά όχι απαραίτητα αρνητικό. Πράγματι, ο έλεγχος συνάφειας Cramer αποδίδει $V=0.71$ αποδεικνύοντας μια εξαιρετικά ισχυρή σχέση συνάφειας μεταξύ της πολιτικής στάσης και της συχνότητας σχολίων, με το δεξιό πολιτικό φάσμα των συμμετεχόντων να επιδίδεται σε σχολιασμό με μεγαλύτερη ευκολία. Αντίστοιχα, διενεργώντας έναν αντίστοιχο έλεγχο για την εύρεση σχέσης συνάφειας μεταξύ της συχνότητας κοινοποιήσεων και την πολιτική στάση των συμμετεχόντων, αποδεικνύεται ότι απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση και γίνεται

αποδεκτή η εναλλακτική που υποδηλώνει πως υπάρχει σχέση συνάφειας μεταξύ της πολιτικής θέσης και της συχνότητας κοινοποίησης, εφόσον $\chi^2=83,87 > 53,762$ με 30 βαθμούς ελευθερίας, σύμφωνα με τον πίνακα κρίσιμων τιμών της κατανομής χ^2 για $df=30$ σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $p=0,005$ ενώ ο έλεγχος Kendal $\tau_c=0,03$ φανερώνει ότι πρόκειται για μια εξαιρετικά ασθενή σχέση συνάφειας όπου η δεξιά πολιτική τοποθέτηση σχετίζεται με μια ελαφρώς αυξημένη τάση κοινοποιήσεων.

Συνοπτικά, καταλήγουμε ότι όσοι τοποθετούνται στο αριστερό πολιτικό φάσμα σπάνια σχολιάζουν, οπότε δεν ακολουθούν την αναλογία 2:1 ή 3:1 όπως υποθέσαμε νωρίτερα βάσει των ευρημάτων στην ανάλυση περιεχομένου. Όταν το κάνουν, δε, συνήθως οφείλεται σε κάποιο άλλο σχόλιο που κρίνουν πως δεν πρέπει να αφήσουν αναπάντητο διότι μάλλον υποστηρίζει ένα διαφορετικό από το δικό τους αφήγημα κι επιθυμούν να το καταρρίψουν μέσω της συνεισφοράς τους. Όσον αφορά τις κοινοποιήσεις όμως, η σχέση συνάφειας δεν είναι στατιστικά σημαντική εφόσον αποδεικνύεται ιδιαίτερα ασθενής, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η πολιτική στάση δεν σχετίζεται τελικά με τη συχνότητα κοινοποιήσεων με στατιστικά σημαντικό τρόπο.

Εντέλει, συνοπτικά είδαμε ότι σε όλους τους ελέγχους που πραγματοποιήσαμε, το κυρίαρχο συμπέρασμα είναι ότι οι πολιτικές θέσεις επηρεάζουν τη δραστηριότητα των ακολούθων του Αρκά σχετικά περισσότερο, ακόμα κι αν οι σχέσεις συνάφειας είναι μέτριες ή ασθενείς, σε σύγκριση με άλλες μεταβλητές, όπως η εξοικείωση και η αφοσίωση στον Αρκά, όπως είχαμε αρχικά λανθασμένα υποθέσει.

2.2. Ανάλυση Ερώτησης 14 – Πολιτική ορθότητα, φεμινισμός και λογοκρισία.

Στην παρούσα ενότητα θα ασχοληθούμε με τις 118 διαφορετικές απαντήσεις που παρείχαν όσοι συμμετέχοντες δεν επέλεξαν μία από τις διαθέσιμες επτά απαντήσεις στην Ερώτηση 14.

Τα σχόλια των συμμετεχόντων, που σε ορισμένες περιπτώσεις ήταν ιδιαίτερα μακροσκελή (βλ. Παράρτημα II), κατηγοριοποιήθηκαν βάσει επιμέρους αξόνων όπως προέκυψαν κατά την ανάλυσή τους. Σε γενικές γραμμές παρατηρήθηκε μια τάση υπεράσπισης του Αρκά, μια τάση αποδοκιμασίας, μια προσπάθεια αποσαφήνισης τόσο των προθέσεων του όσο και του ίδιου του φαινομένου της *Ρόζας* και τέλος 3 απαντήσεις τοποθετήθηκαν στη γενική κατηγορία «Άλλο» μιας και δεν ανήκαν σε καμία από τις πρότερες κατηγορίες όπως περιεγράφηκαν συνοπτικά. Στη συνέχεια, καταρτίστηκε ένας συνοπτικός πίνακας για την περεταίρω αποδελτίωση των

απαντήσεων, όπου απεικονίζεται το πλήθος κάθε είδους απάντησης για μια πιο ολοκληρωμένη απεικόνιση της συνολικής εικόνας που παρουσίασαν.

Τα σχόλια αυτά ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και αποκαλυπτικά μιας κι εμβάθυναν σε ζητήματα που δεν άπτονταν μόνο της *Ρόζας* αλλά αναφέρονταν και σε ευρύτερους προβληματισμούς αναφορικά με τον ίδιο τον Αρκά, την κριτική που έχει δεχθεί για τα σκίτσα του τον τελευταίο χρόνο, τις προσωπικές τους αντιρρήσεις σε σχέση με τη συγκεκριμένη θεματική και τον τρόπο που προσεγγίζεται μέσα από τα αντίστοιχα σκίτσα αλλά και ιδιαίτερες τοποθετήσεις γενικότερου περιεχομένου.

Θα αναφερθούμε επιλεκτικά σε κάποια από αυτά τα σχόλια, αλλά θα επιχειρήσουμε και περισσότερες συγκρίσεις σε σχέση με αποτελέσματα που ήδη εξετάσαμε στο προηγούμενο μέρος της ανάλυσης μας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η συγκεκριμένη θεματική προκάλεσε αρκετές αντιδράσεις και δεν κατάφερε να συγκεντρώσει υψηλά ποσοστά δημοφιλίας, όπως είδαμε και νωρίτερα, αναμέναμε ότι όσοι θεώρησαν σκόπιμο να παράσχουν την προσωπική τους γνώμη και όχι να επιλέξουν μία έτοιμη απάντηση, θα ένιωσαν την ανάγκη να εκφράσουν μια προσωπική τοποθέτηση, κάτι που επίσης σημαίνει ότι θα ήταν πιο ενημερωμένοι και προβληματισμένοι επί ζητημάτων που άπτονται του φεμινισμού, της βίας/εκφοβισμού, δικαιωμάτων, ελευθερίας λόγου, πολιτικής ορθότητας κ.α. Παράλληλα, ίσως ένιωθαν μια εντονότερη επιθυμία να διασαφηνίσουν τη θέση τους αν ένιωθαν ότι οι έτοιμες απαντήσεις δεν αντικατόπτριζαν πραγματικά τις προθέσεις του Αρκά, ειδικά μάλιστα αν ήταν ιδιαίτερα εξοικειωμένοι με το έργο του.

Για να διαπιστώσουμε κατά πόσο όσοι παρείχαν προσωπικό σχόλιο διέθεταν και μεγαλύτερη εξοικείωση με το έργο του Αρκά άρα και πιο εμπειριστατωμένη άποψη, δημιουργήσαμε το Γράφημα 44. Συγκρίνοντας το σύνολο των απαντήσεων σε σχέση με τις αγοραστικές συνήθειες των συμμετεχόντων για τα βιβλία του Αρκά προς αυτές που αφορούσαν όσους παρείχαν προσωπικό σχόλιο στην ερώτηση για τη *Ρόζα*, δε φαίνεται να παρατηρείται κάποια στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση εκτός ίσως από όσους δηλώνουν ότι έχουν αγοράσει αρκετά βιβλία (και οι οποίοι στην περίπτωση της *Ρόζας* παρουσιάζονται σε ποσοστό 35% έναντι 27.8% του συνόλου) κι ενδεχομένως να εκφράζουν ένα δυναμικό κοινό που εξακολουθεί να ακολουθεί τον Αρκά ενεργά. Από την άλλη, όσοι δηλώνουν ότι αγόραζαν βιβλία παλιά αλλά πλέον αρκούνται στο *facebook*, φαίνεται να μην συμμετείχαν ενεργά στη συγκεκριμένη ερώτηση συγκεντρώνοντας ποσοστό 23.6% επί του συνόλου αλλά αντιπροσωπεύοντας μόλις το 18.3% όσων τελικά παρείχαν προσωπικό σχόλιο.

Γράφημα 44. Σύγκριση όσων παρείχαν προσωπικό σχόλιο για τη Ρόζα σε σχέση με το σύνολο του δείγματος όσον αφορά αγοραστικές συνήθειες στα βιβλία του Αρκά

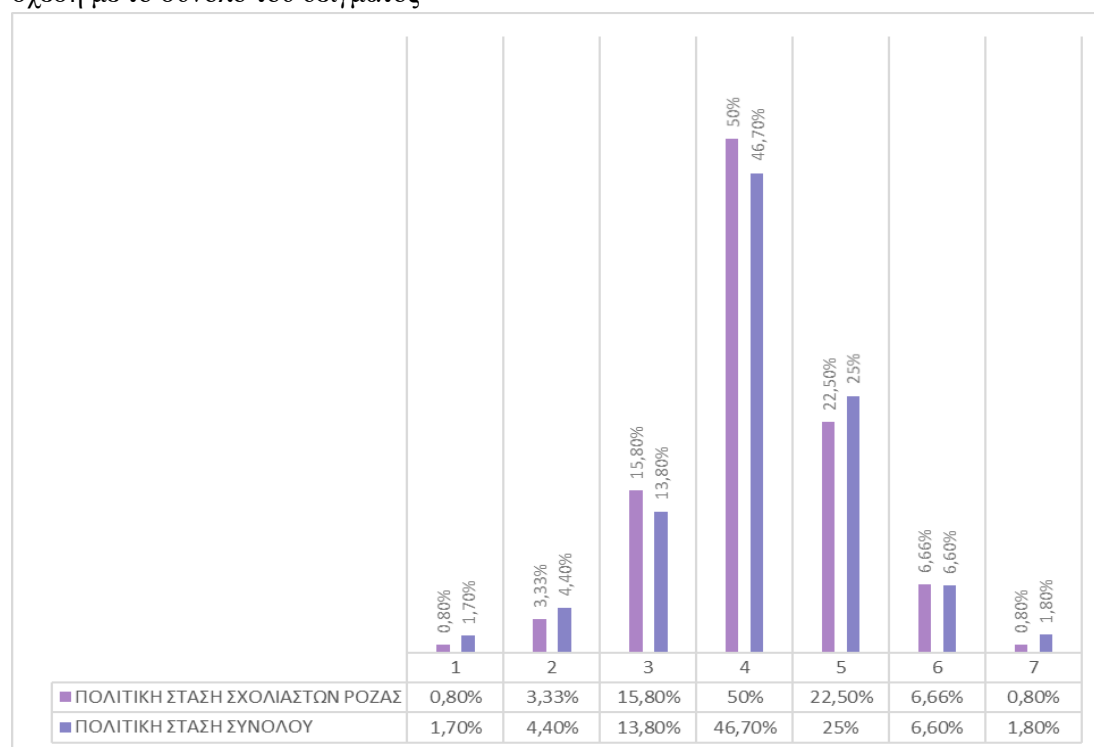
Επίσης, αναμέναμε ότι συμμετέχοντες με τοποθέτηση στην αριστερή πλευρά του πολιτικού φάσματος θα επιδείκνυαν πιο ένθερμη ανταπόκριση λόγω του ότι σε πολλές περιπτώσεις στα σχόλια που συνόδευσαν τα σκίτσα της *Ρόζας* υπήρξε έντονος σχολιασμός από μέρους τους αναφορικά με τη σατιρική στάση του Αρκά ενάντια στα κινήματα υπέρ των κοινωνικών δικαιωμάτων μέσω των υπερβολών που αποδόθηκαν στο χαρακτήρα της *Ρόζας*. Από την άλλη, συμμετέχοντες που ανήκουν στο δεξιό μέρος του πολιτικού φάσματος θεωρήσαμε ότι θα επέλεγαν μία από τις έτοιμες απαντήσεις που υποστήριζαν ότι η *Ρόζα* αποτελεί, κατά το μάλλον ή ήττον, σάτιρα στο φεμινιστικό κίνημα εκφράζοντας παράλληλα μια στροφή του Αρκά προς αφηγήματα της εναλλακτικής δεξιάς, σύμφωνα με όσα του είχαν καταλογισθεί από μερίδα του Τύπου (Γαλανόπουλος 2019, Μπαμπούλιας 2019) και βουλευτή του ΣΥΡΙΖΑ παλαιότερα⁶⁹.

⁶⁹ Βλ. αναρτήσεις σε διάφορες ηλεκτρονικές σελίδες που πραγματεύονται το εν λόγω αφήγημα:

1. 2017/8/24, *Βουλευτής του ΣΥΡΙΖΑ για Αρκά: Νοσταλγός της χούντας*, <https://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/2809145/vouleftis-tou-siriza-gia-arika-nostalagos-tis-chountas/comment-page-2>
2. 2017/8/24, *Θα μας... "κάψει" το μυαλό η Κασιμάτη του ΣΥΡΙΖΑ! "Νοσταλγός της... χούντας ο Αρκάς"*, <https://thecaller.gr/politiki/tha-mas-kapsei-to-myalo-h-kasimati/>

Το ακόλουθο γράφημα απεικονίζει μία ενδιαφέρουσα όψη του δείγματος που επέλεξε να παρέχει προσωπικό σχόλιο στη συγκεκριμένη ερώτηση για τη Ρόζα και την ευρύτερη θεματική που την αφορά. Εστιάζει στην πολιτική τοποθέτηση όσων παρείχαν προσωπικό σχόλιο σε σχέση με το σύνολο του δείγματος. Παρόλο που δεν φαίνεται να υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ τους, εντούτοις παρατηρείται μια ελαφρώς πιο ένθερμη ανταπόκριση από συμμετέχοντες που ανήκουν στη θέση 3 και 4 του πολιτικού φάσματος. Όπως αναμενόταν, όσοι ανήκαν σε πιο δεξιές θέσεις δεν παρουσίασαν ιδιαίτερη συνεισφορά σε επίπεδο σχολίων.

Γράφημα 45. Σύγκριση πολιτικής στάσης όσων παρείχαν προσωπικό σχόλιο για τη Ρόζα σε σχέση με το σύνολο του δείγματος

Κι αφού δεν προέκυψαν ιδιαίτερες διαφορές όσον αφορά την πολιτική στάση όσων επέλεξαν να παράσχουν προσωπικό σχόλιο σε σχέση με το συνολικό δείγμα, στη συνέχεια συγκρίναμε την ικανοποίηση για τη σειρά ΠΧΠ μεταξύ του συνολικού δείγματος και αυτών που παρείχαν προσωπικό σχόλιο για τη Ρόζα θεωρώντας ότι η χαμηλή δημοφιλία στα ΠΧΠ θα ήταν μάλλον αυξημένη μεταξύ αυτών που επέλεξαν να καταθέσουν την προσωπική τους άποψη. Υποθέσαμε, δηλαδή, ότι όσοι δηλώνουν

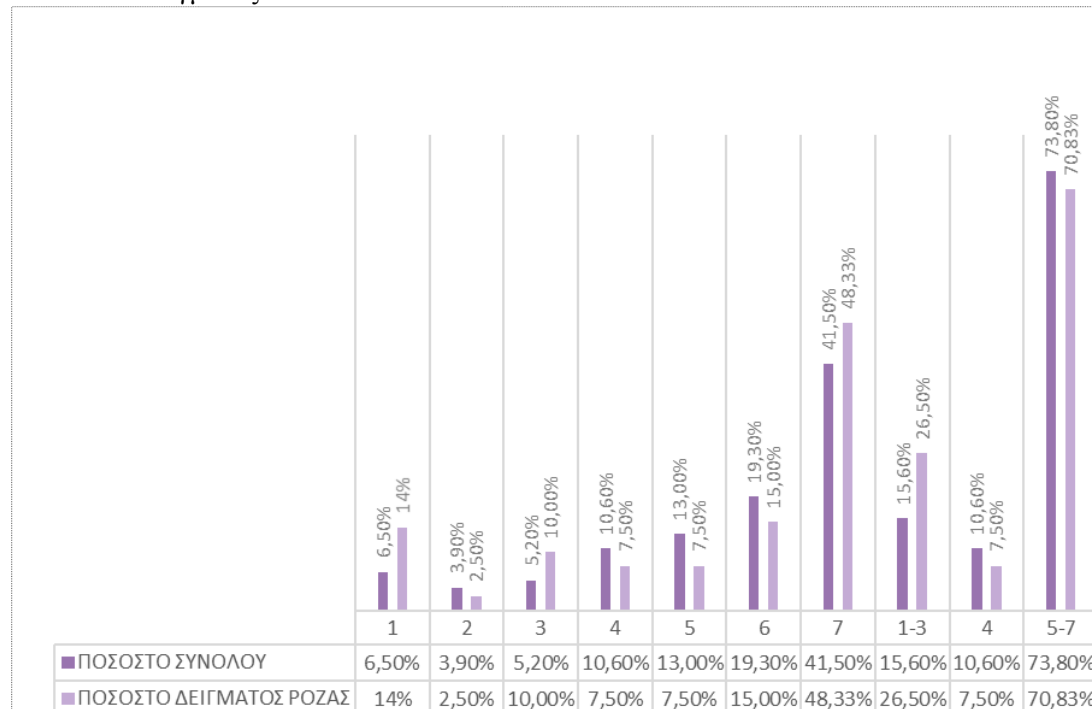
3. 2019/8/19, *Όταν ο Αρκάς συνάντησε το alt-right*, <http://www.katioua.gr/skitsa/otan-o-arkas-synantise-to-alt-right/>
4. 2019/8/29, *Ακροδεξιός και ο Αρκάς*, <https://www.kathimerini.gr/1040279/opinion/epikairothta/politikh/akrode3ios-kai-o-arkas>

δυσανεστημένοι από τα ΠΧΠ πιθανόν να νιώθουν εντονότερα την ανάγκη να εκφράσουν τον προβληματισμό τους για τις επιλογές του Αρκά σε σχέση με τη Ρόζα.

Αυτή φορά οι υποθέσεις μας επαληθεύτηκαν. Η δυσανεσκεια για τη σειρά ΠΧΠ (θέσεις 1-3) είναι υψηλότερη μεταξύ του δείγματος που συνεισέφερε εξατομικευμένη απάντηση στην ερώτηση για τη Ρόζα κατά 11%. Αυξημένη είναι και η αντιπροσώπευση στη θέση 4 του φάσματος ικανοποίησης κατά 6%. Αντίθετα, η μεγαλύτερη ικανοποίηση για τα ΠΧΠ (θέσεις 5-7) φαίνεται να εκπροσωπείται περισσότερο από το σύνολο του δείγματος με ελαφρώς υψηλότερα ποσοστά ύψους 73,8% έναντι 70,8%.

Σε μεμονωμένο επίπεδο, ενώ όσοι δήλωσαν τη χαμηλότερη ικανοποίηση από τα ΠΧΠ επιλέγοντας τη θέση 1 στο σύνολο του δείγματος ανέρχονταν σε ποσοστό μόλις 6,5%, στην περίπτωση προσωπικού σχολιασμού για τη Ρόζα υπερδιπλασιάστηκαν, φτάνοντας το 14%. Ο ίδιος υπερδιπλασιασμός παρατηρήθηκε και σε όσους επέλεξαν τη θέση 3, που επίσης δήλωνε ένα είδος μετριασμένης δυσανεσκειας. Το γράφημα 41 απεικονίζει συγκεντρωτικά τα ανωτέρω συμπεράσματα.

Γράφημα 46. Σύγκριση στο ποσοστό ικανοποίησης από ΠΧΠ μεταξύ σχολιαστών Ρόζας και συνολικού δείγματος

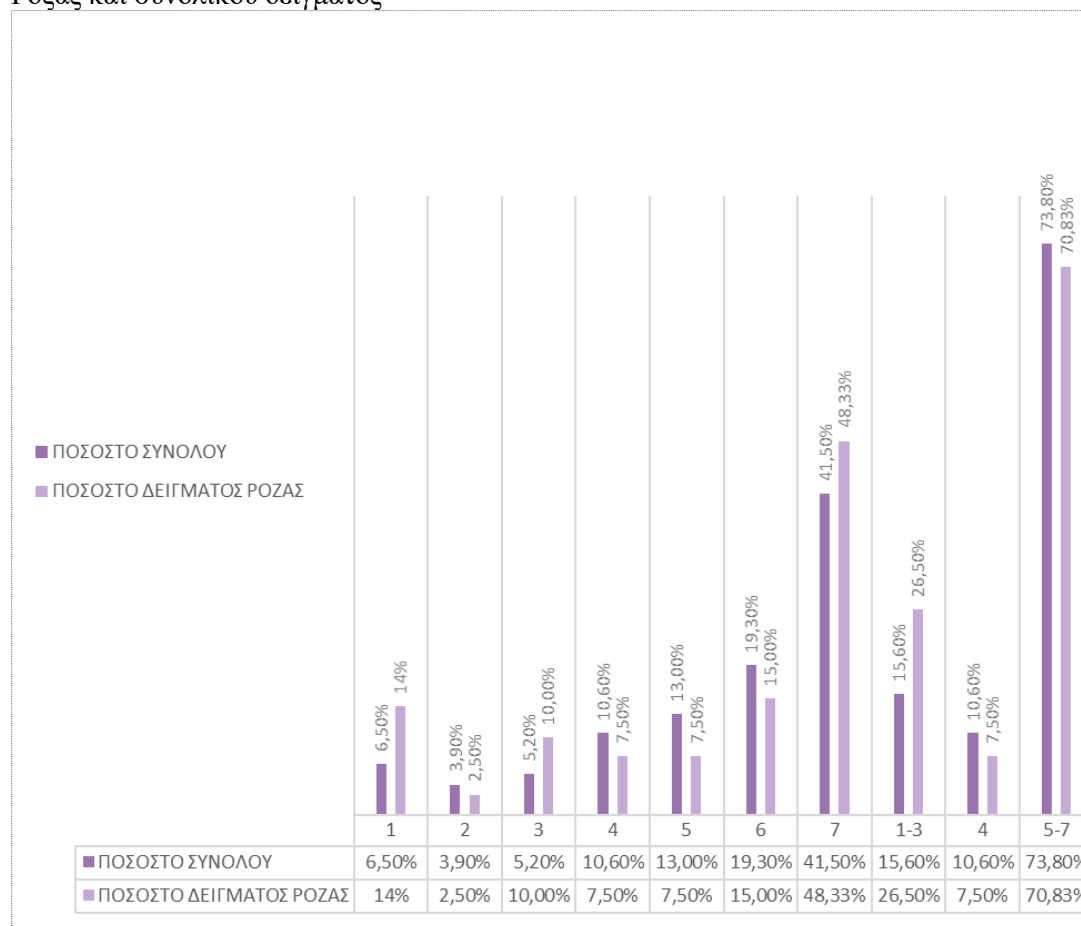

Τέλος, συγκρίναμε το βαθμό στον οποίο οι ακόλουθοι του Αρκά θεωρούν ότι το χιούμορ του έχει βελτιωθεί μεταξύ του συνολικού δείγματος και όσων παρέιχαν προσωπική απάντηση στην ερώτηση της Ρόζας υπό το σκεπτικό ότι οι τελευταίοι δεν

θα αξιολογούσαν το χιούμορ του τόσο θετικά, εφόσον ένιωσαν την ανάγκη να εκφράσουν προσωπική τοποθέτηση για την εν λόγω θεματική που ενδεχομένως τους προβλημάτιζε.

Απ' ότι φαίνεται, οι υποθέσεις μας ήταν σωστές μιας και όσοι παρείχαν προσωπικό σχόλιο στην ερώτηση της Ρόζας φαίνεται να θεωρούν σε μικρότερο ποσοστό ότι το χιούμορ του Αρκά βελτιώθηκε. Οι απαντήσεις 1-3 συγκεντρώνουν συνολικά 26.5% έναντι 15.6% του συνολικού δείγματος και στη θέση 4 οι σχολιαστές της Ρόζας φαίνεται να υστερούν επίσης κατά 3% από το συνολικό δείγμα όσον αφορά την προσλαμβανόμενη βελτίωση του χιούμορ ενώ αντίστοιχα στην υψηλή ικανοποίηση το ποσοστό φανερώνει ότι το συνολικό δείγμα θεωρεί το χιούμορ του Αρκά βελτιωμένο στο μέγιστο βαθμό κατά 3% περισσότερο από το δείγμα της Ρόζας.

Γράφημα 47. Σύγκριση στο ποσοστό βελτίωσης του χιούμορ του Αρκά μεταξύ σχολιαστών Ρόζας και συνολικού δείγματος

Συμπερασματικά, λοιπόν, προβαίνοντας σε αρκετές συγκρίσεις μεταξύ διαφορετικών παραμέτρων φαίνεται ότι όσοι επέλεξαν να εκφράσουν τις προσωπικές τους αντιλήψεις σε σχέση με το χαρακτήρα και τη θεματική που πραγματεύονται τα σκίτσα της Ρόζας το έπραξαν όντας μάλλον δυσαρεστημένοι σε κάποιο βαθμό από το

χιούμορ του Αρκά, όπως εκφράζεται σε αυτά. Η λεπτομερέστερη ανάλυση των σχολίων αναμένεται να διαφωτίσει περαιτέρω τις ανωτέρω υποθέσεις.

Στον ακόλουθο πίνακα βλέπουμε ότι κατά 47,3% τα σχόλια σκόπευαν να υπερασπιστούν τον Αρκά τόσο σε σχέση με τη Ρόζα όσο και γενικότερα όσον αφορά το χιούμορ και τις επιλογές του. Ίσως γι' αυτό να μην εντοπίσαμε στατιστικά σημαντικές διαφορές στις προηγούμενες συγκρίσεις που επιχειρήσαμε, με εξαίρεση την τελευταία. Το υπόλοιπο 52,7% των απαντήσεων αφορά α) κριτική που εστιάζει στην πολιτική στόχευση των σκίτσων όπως γίνεται πρόσφατα αντιληπτή συνοδευόμενη από μια γενικότερη δυσaréσκεια/απογοήτευση (24,6%) και β) μια διάθεση αποσαφήνισης της θεματικής των σκίτσων της Ρόζας (26%), χωρίς απαραίτητα να εκφράζεται διάθεση υπεράσπισης προς τον Αρκά. Τέλος, 3 απαντήσεις που αντιπροσωπεύουν το 2% επί του συνόλου αφορούν θεματικές που δεν ανήκαν σε καμία από τις άλλες τρεις κατηγορίες γι' αυτό και συγκεντρώθηκαν υπό την κατηγορία «Άλλο». Βέβαια, μία εξ αυτών ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα οπότε θα την δούμε αναλυτικότερα λίγο πιο κάτω.

Πίνακας 19. Κατηγοριοποίηση των σχολίων που δόθηκαν στην Ερώτηση 14 βάσει κύριων θεματικών

ΕΠΙΔΟΚΙΜΑΣΙΑ		ΑΠΟΔΟΚΙΜΑΣΙΑ		ΑΠΟΣΑΦΗΝΙΣΗ		ΑΛΛΟ	
ΑΠΟΛΑΥΣΗ	3	ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΣΗ	1	ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ	6	ΑΓΑΝΑΚΤΗΣΗ	1
ΑΥΞΗΣΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	1	ΑΠΟΤΥΧΙΑ	1	ΓΚΡΕΤΑ	6	ΣΧΟΛΙΟ ΓΙΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	1
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΛΟΓΟΥ	2	ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ	13	ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΕ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟ	25	ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ	1
ΕΠΙΔΟΚΙΜΑΣΙΑ	8	ΕΠΙΘΕΣΗ ΣΕ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟ	1	ΡΟΖΑ ΛΟΥΞΕΜΠΟΥΡΓΚ	1		
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ	5	ΠΟΛΙΤΙΚΗ	18	ΣΕΞΙΣΜΟΣ	1		
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ	1	ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ	1				
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ	1	ALT RIGHT	1				
ΟΡΘΟΤΗΤΑ	27						
ΟΧΙ ALT RIGHT	8						
ΟΧΙ ΑΚΡΟΤΗΤΕΣ	7						
ΟΧΙ ΑΥΤΑΡΧΙΚΟΤΗΤΑ	1						
ΟΧΙ ΒΙΑ	3						
ΟΧΙ ΕΜΜΟΝΕΣ	1						
ΟΧΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ	3						
ΣΑΤΙΡΑ	6						
TOTAL	71	37		39		3	
ΠΟΣΟΣΤΟ	47,3%	24,6%		26%		2%	

Στην πρώτη στήλη των υποστηρικτικών σχολίων, βλέπουμε ότι κυριαρχούν τρεις υποκατηγορίες, με 27, 8 και 8 απαντήσεις αντίστοιχα. Η πρώτη αφορά την πολιτική ορθότητα που σατιρίζει ο Αρκάς, για το οποίο επαινείται. Οι άλλες δύο που συγκεντρώνουν τον ίδιο αριθμό απαντήσεων αφορούν απλά επιδοκιμαστικά σχόλια που δηλώνουν ρητώς ότι επικροτούν κι αναγνωρίζουν το χιούμορ του ή δηλώσεις που επιδιώκουν να διευκρινίσουν ότι παρά την πολιτική ορθότητα που σατιρίζεται, ο Αρκάς σε καμία περίπτωση δεν εκφράζει το αφήγημα της εναλλακτικής δεξιάς.

Στη δεύτερη στήλη, κυριαρχούν δύο βασικές κατηγορίες με 18 και 13 απαντήσεις αντίστοιχα. Βλέπουμε, δηλαδή, ότι παρότι σε συνολικό αριθμό τα σχόλια της δεύτερης στήλης αντιστοιχούν στο 50% της πρώτης, επιδοκιμαστικής στήλης, εντούτοις παρατηρείται έντονη συσπείρωση σε αυτές τις δύο θεματικές. Η πρώτη αφορά τον τρόπο που οι ερωτηθέντες εκλαμβάνουν την πολιτική στόχευση των σκίτσων του Αρκά και τη δική του ιδεολογική τοποθέτηση υπέρ της δεξιάς εξυπηρετώντας συγκεκριμένα συμφέροντα, ενώ η δεύτερη μια γενικότερη έκφραση δυσαρέσκειας και αμφισβήτησης της ποιότητας του χιούμορ του.

Ας δούμε, λοιπόν, επιλεκτικά κάποιες από τις αντιπροσωπευτικότερες τοποθετήσεις των σχολιαστών όπως κατατέθηκαν στο ερωτηματολόγιο στα πλαίσια της Ερώτησης 14. Πολλοί εξ αυτών σπεύδουν να διευκρινίσουν ότι ο Αρκάς μπορεί να σατιρίζει την πολιτική ορθότητα αλλά σίγουρα δεν εκφράζει το αφήγημα της εναλλακτικής δεξιάς:

1. *Alt right να ψαχνετε στην Αμερική, όχι την Ελλάδα (σχόλιο 4)*
2. *Η Ρόζα είναι σάτιρα στην επίθεση που δέχθηκε ο Αρκάς για την πολιτική του σάτιρα και στον τρόπο με τον οποίο μεταχειρίζονται διάφορες ομάδες ή μεμονωμένα άτομα το κίνημα του δικαιωματισμού εκφυλίζοντάς το. Υπάρχουν υπερβολές μερικές φορές καθώς και μη επιτυχημένα αστεία, ουδόλως όμως εκφράζεται η Alt right μέσω της Ρόζας (σχόλιο 6).*
3. *Ναι είναι αντίδραση στην επίθεση που δέχθηκε. Ναι σατιρίζει την πρακτική του "ορθού λόγου". Αλλά, όχι, αυτό δεν σημαίνει ότι εκφράζει "ALT+right πολιτική στάση" (σχόλιο 8)*
4. *"Σατιρίζοντας την πρακτική του ορθού λόγου" ίσως ναι, "Alt-right" ο Αρκάς, αν είναι δυνατόν (σχόλιο 40).*
5. *Ο Αρκάς πράγματι σατιρίζει το φαινόμενο του "political correctness" αλλά δεν εκφράζει ακροδεξιά πολιτική στάση (σχόλιο 50).*

6. ΣΑΤΙΡΙΖΕΙ ΤΟΥΣ SOCIAL JUSTICE WARRIORS ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΟΥΣ.
ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ALT+right Ο ΑΡΚΑΣ, ΑΛΛΑ ΠΟΛΛΟΙ ΘΑ ΗΘΕΛΑΝ ΝΑ ΤΟΥ ΒΑΛΟΥΝ
ΑΥΤΗ ΤΗ ΤΑΜΠΕΛΑ (σχόλιο 53).

Αρκετοί είναι κι εκείνοι που εστιάζουν στο φεμινιστικό κίνημα και το κίνημα της πολιτικής ορθότητα προκειμένου να δικαιολογήσουν την εμφάνιση της Ρόζας.

1. Η Ρόζα είναι το χειρότερο είδος ανθρώπου του σήμερα, θίγεται χωρίς λόγο και δεν διστάζει να να αποκαλέσει ακραία οποία άποψη διαφωνεί με τα πιστεύω της (το παράδοξο είναι ο ακραίος τρόπος με τον οποίο το κάνει). Είναι πιθανόν η αντίδραση του Άρκα απέναντι σε αυτά τα πρόσωπα τα οποία των έκριναν όχι αποκλειστικά για τα πολιτικά σκίτσα αλλά και για όσες άλλες φορές δέχτηκε αρνητική κριτική από τέτοιου είδους άτομα (σχόλιο 7).
2. Η Ρόζα συμβολίζει κάθε απόλυτη άποψη όπου αυτο-αναιρείται μέσω της βίας και της καταπίεση (σχόλιο 18).
3. Αποτελεί είδος σάτιρας στην πολιτική ορθότητα εν γένει (σχόλιο 41).
4. Είναι μια έξυπνη σάτιρα απέναντι στους δήθεν αγωνιστές που καταπιέζουν οτι δεν στηρίζουν (σχόλιο 43).
5. σατιρίζει την πολιτική ορθότητα ως άκριτο φανατισμό και ως μόδα από εσχετα άτομα φανατισμένα λόγω χαμηλής μόρφωσης ουσιαστικής πλέον (σχόλιο 52).
6. Η Ρόζα είναι μια πρόκληση για τους οπαδούς του "ορθού λόγου" (σχόλιο 46).
7. θεωρω οτι ειναι σατυρα απεναντι στο πολιτικαλ κορεκτ που κατακλιζει τα παντα (σχόλιο 48).
8. Η Ρόζα μέσω της σάτιρας, αποτελεί όλα όσα είναι λάθος στο σύγχρονο φεμινιστική κίνημα (σχόλιο 107).

Άλλοι πάλι ξεκάθαρα αποδίδουν πολιτικά κίνητρα:

1. Η αλλαγή κυβέρνησης γέννησε την Ρόζα (σχόλιο 71).
2. Θεωρώ ότι η ομάδα που βγάζει αυτά τα σκίτσα είναι διαφήμιση της Νέας Δημοκρατίας. Και η Ρόζα είναι μια δικαιολογία για να αντικρούει αριστερές ιδεολογίες. Μιας και πλέον δεν είναι κυβέρνηση αντίπαλο κόμμα και δεν μπορεί να συνεχίσει σκίτσα σαν τα παιδικά χρόνια του πρωθυπουργού και άλλα παρεμφερή (σχόλιο 74).
3. Σατιρίζει μερικές από τις σύγχρονες ιδέες της αριστεράς (σχόλιο 78).
4. στρατευμένη σατιρα για να μη γραφτούν τα παιδικά χρόνια του νέου πρωθυπουργού (σχόλιο 79).
5. Η Ρόζα είναι ένας ακόμη χαρακτήρας του Άρκα με την δική της ξεχωριστή προσωπικότητα. Ο Άρκας δεν έκανε ποτέ πολιτική σάτιρα και στην περίπτωση του

"πρωθυπουργού" απλά τόνισε με τον δικό του τρόπο κάποια πράγματα που χαρακτηρίζουν τον Τσίπρα. Λογικό να ενοχλήσει αρκετούς στενόμυαλους (σχόλιο 86).

Υπάρχουν κι εκείνοι που απλά εκφράζουν την αποδοκιμασία τους:

1. Δεν γνωρίζω. Είναι ο λιγότερος αγαπημένος χαρακτήρας μου. (σχόλιο 26).
2. Όποιος και να ήταν ο στόχος, το χιούμορ της Ρόζας ήταν κρύο και ανέμπνευστο. Από τις πιο αδιάφορες στιγμές του Αρκά, κατα την άποψη μου (σχόλιο 31).
3. Σίγουρα ναι, αν και προσωπικά την θεωρώ άστοχη προσέγγιση. Ο σκοπός δεν αγιάζει τα μέσα (σχόλιο 32).
4. Μάλλον δεν είναι απάντηση στην επίθεση, αλλά δεν ήταν καθόλου σωστό από πλευράς του με τόσα χρόνια πορείας στην σάτυρα κ έχοντας αλλάξει τόσες κυβερνήσεις να ασχοληθεί ξαφνικά με την προσωποκεντρική πολιτική σάτυρα. (σχόλιο 75).
5. δεν συμπαθεί τις γυναίκες.η χαζές η χαζοφεμινίστριες (σχόλιο 116).

Τέλος, υπάρχουν και κάποιες πιο πρωτότυπες απαντήσεις που θα εξετάσουμε πιο αναλυτικά. Ένας σχολιαστής ανέφερε πως η Ρόζα θυμίζει τη Μαφάλντα και υποστηρίζει πως με τους παιδικούς χαρακτήρες ο Αρκάς έχει τη δυνατότητα να κάνει αιχμηρότερα πολιτικά και κοινωνικά σχόλια με αξιαγάπητο τρόπο. Το πόσο αξιαγάπητη, βέβαια, είναι η Ρόζα είναι ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα βάσει όσων έχουμε δει έως τώρα. Από την άλλη, η παρουσία του *Θαναθάκη* που εξετάσαμε αναλυτικότερα στην προηγούμενη ενότητα σίγουρα μετριάξει τις αντιδράσεις και κερδίζει τις καρδιές των ακολούθων του Αρκά που περιμένουν από αυτόν «να βάλει επιτέλους τη Ρόζα στη θέση της».

Από την άλλη, είναι γεγονός ότι πρόκειται για ένα από τα ελάχιστα κομικ-στριπ του Αρκά όπου δεν πρωταγωνιστούν ζώα ως βασικοί χαρακτήρες. Το σκυλάκι του *Αποστόλη*, η *Τζούντι*, έκανε σποραδικές μόνο εμφανίσεις και παρότι ήταν ιδιαίτερος χαριτωμένη αποσύρθηκε σύντομα. Ίσως ο Αρκάς, που δείχνει μια ιδιαίτερη αγάπη προς τα ζώα την ψυχολογία των οποίων απεικονίζει στα σκίτσα του, να μην ήθελε να «μολύνει» την αγνή φιγούρα της *Τζούντι* από την τοξικότητα και την αγριότητα, έστω και με παιδικό προσωπείο, που επικρατεί σε αυτή τη σειρά. Ή αντίθετα, ίσως να μην ήθελε με την παρουσία της *Τζούντι* να μετριάσει τη σφοδρότητα των μηνυμάτων που διαχέονταν από τη συγκεκριμένη σειρά σκίτσων.

Μια άλλη ενδιαφέρουσα προσέγγιση είναι ένα σχόλιο που αναφέρει πως ο Αρκάς δεν συμπαθεί τις γυναίκες μιας και τις παρουσιάζει ή χαζές ή χαζοφεμινίστριες. Προφανώς το σχόλιο αναφέρεται στην *Τζένη*, τη χαζούλα ξανθιά που ενδιαφέρεται αποκλειστικά για το κινητό και την εμφάνισή της, και τη Ρόζα που ασχολείται

αποκλειστικά με τους βαθυστόχαστους ιδεολογικούς και ακτιβιστικούς της προβληματισμούς. Η αλήθεια πάντως είναι, ότι σε όλη τη μακρά ιστορία των σκίτσων του Αρκά, δυσκολεύομαι να εντοπίσω κάποια γυναικεία παρουσία με πρωταγωνιστικό ρόλο που να ενσαρκώνει ένα ρόλο όπου να κυριαρχούν θετικά θηλυκά χαρακτηριστικά. Η Θέκλα, η αντισυμβατική θιασάρχης με τα μούσια στη σειρά Σόου Μπίζνες, σίγουρα δεν εκπροσωπεί μια κλασική γυναικεία φιγούρα. Από την άλλη, η Λουκρητία, η δημοφιλής κεραμιδόγατα με το καυστικό χιούμορ που αναζητά διαρκώς και αγωνιωδώς εραστή, δεν αποτελεί και το ιδανικό γυναικείο πρότυπο. Οι γυναικείες παρουσίες στο κομμωτήριο που πιάνονται «μαλλί με μαλλί» πάλι δεν εξυμνούν το γυναικείο φύλο, εστιάζοντας στο ναρκισσισμό, τη φαυλότητα, την απιστία, την επιφανειακότητα. Η Κυριακή, ακόμα και ως ημέρα της εβδομάδας και όχι γυναίκα *per se*, εκφράζει μια υπεροψία και μια ναρκισσιστική ανωτερότητα έναντι των υπολοίπων, σαφώς υποδεέστερων «εργάσιμων» ημερών. Ίσως το σχόλιο να έχει μια βάση, τελικά.

Κι έρχεται ένα άλλο σχόλιο να θέσει το ζήτημα υπό μια τελείως διαφορετική οπτική. Ένας σχολιαστής υποστηρίζει ότι με τη Ρόζα ο Αρκάς εκφράζει υποσυνείδητα τη γυναικεία πλευρά του. Αν όμως η Ρόζα εκφράζει τη γυναικεία πλευρά του, τότε δεν είναι και τόσο γυναικεία τελικά. Διότι η Ρόζα είναι εμμονική, αγέλαστη, επιθετική, σκληρή και αδίστακτη. Ο άκρατος φανατισμός της δεν μπορεί να ταυτίζεται με τίποτα γυναικείο, εφόσον η θηλυκότητα συνήθως παραπέμπει σε πλήθος συνδηλώσεων που αφορούν το «ευαίσθητο φύλο» και βασίζονται στα κλασικά στερεότυπα περί φύλων (Baron et al. 2012, σ.211-212). Η Ρόζα είναι άκαμπτη, βαρετή και κουραστική. Αν ο Αρκάς εκφράζει κάτι υποσυνείδητα, σίγουρα δεν είναι η γυναικεία πλευρά του μέσω της Ρόζας. Ακόμα κι αν υποθέσουμε, αυθαίρετα πάντα, ότι η Ρόζα εκφράζει προσωπικά βιώματα, πιο πιθανό είναι να εκδηλώνει τη συνειδητή ή υποσυνείδητη οργή και απαξίωσή του για μια αντίστοιχα σκληρή γυναικεία φιγούρα που πρωταγωνίστησε στη ζωή του παρά να εκφράζει τη θηλυκή του πλευρά. Εξάλλου, οι περισσότεροι γυναικείοι χαρακτήρες που πλάθει με το πένακι και τη φαντασία του, δεν θα έλεγα ότι είναι ιδιαίτερα εγκωμιαστικοί για το γυναικείο φύλο. Ίσως, όντως, λοιπόν να φανερώνονται αθέατες πλευρές του ψυχισμού του μέσω της Ρόζας, αμφιβάλλω όμως αν πρόκειται για τη θηλυκή του πλευρά.

Κι αφού αρχίσαμε τις ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις, ας κλείσουμε με μια αντίστοιχη απόπειρα ερμηνείας της στάσης του Αρκά από έναν άλλο σχολιαστή:

Η Ρόζα φαίνεται να σατηρίζει κάποιες ακραίες φεμινιστριες των τελευταίων ετών. Θα μπορούσε να είναι ως αντίδραση αλλά όλα είναι σχετικά. (ο Αποστόλης φαίνεται σαν "να είναι" ο Αρκάς σε νεαρή ηλικία).

Τείνω να πιστεύω ότι αυτή η προσέγγιση ίσως να μην είναι και τόσο μακριά από την πραγματικότητα, έτσι όπως την αντιλαμβάνομαι εγώ τουλάχιστον. Ο Αρκάς καταρχήν παραμένει άγνωστος για τόσα χρόνια, διατηρώντας την ανωνυμία του κι αποφεύγοντας την έκθεση παρά την επιτυχία που σημειώνει και τη δημοφιλία που απολαμβάνει τόσα χρόνια. Κατά δεύτερον, ο *Αποστόλης* αλλά και άλλοι χαρακτήρες που έχει πλάσει κατά καιρούς, εκφράζουν μια συστολή, μια πικρή συνειδητοποίηση της μοναξιάς τους και της κατ' επιλογήν ή μη απομόνωσής τους. Ο *Αποστόλης* αποπνέει αυτή την ήρεμη δύναμη που γνωρίζει αλλά υπομένει, όχι από φόβο αλλά από ρεαλισμό. Θυμίζει λίγο ακόμα και τον Ισοβίτη σε επίπεδο ρεαλισμού. Είναι συνειδητοποιημένος και έτοιμος να υποστεί τις συνέπειες μιας και αναγνωρίζει ότι όντας κοντός, με γυαλιά και σιδεράκια δεν μπορεί να κάνει κι αλλιώς. Αυτό όμως δεν τον εμποδίζει να εκφράζει την ευφύια και την ετοιμολογία του δίχως να σκέφτεται τις συνέπειες. Συνειδητοποιεί την πνευματική ανωτερότητά του και αντιμετωπίζει ό,τι του φέρνει η καθημερινότητα με στωικότητα, σαν να ξέρει ότι στο τέλος, πολλά χρόνια αργότερα, θα είναι αυτός ο νικητής της ζωής. Το γλυκόπικρο μήνυμα του *Αποστόλη* κρύβει μια βαθύτερη δυναμική, συγκεκριμένη αποφασιστικότητα και κατ'επέκταση αισιοδοξία, κατά τη γνώμη μου. Υπό αυτό το πρίσμα, ίσως ο Αρκάς να είναι όντως ο *Αποστόλης*. Και ίσως όχι μόνο σε νεαρή ηλικία...Ας μη ξεχνάμε, όμως, ότι σκοπός αυτής της εργασίας δεν είναι να ανακαλύψει ποιος είναι πραγματικά ο Αρκάς, αλλά πώς τον προσλαμβάνει το κοινό του μέσα από τα σκίτσα του, το όχημα μέσω του οποίου εκφράζει τις προσωπικές και καλλιτεχνικές του ευαισθησίες και ανησυχίες.

5. Συζήτηση

Εκκινήσαμε αυτό το ερευνητικό εγχείρημα με σκοπό να διερευνήσουμε τις στάσεις και τις αντιλήψεις των φίλων του Αρκά για το έργο του, δηλαδή τα σκίτσα που αναρτά καθημερινά στη σελίδα του στο *facebook*. Η σχετικά πρόσφατη δραστηριοποίηση του στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης επέτρεψε μεν στο έργο του να προσεγγίσει ακόμα περισσότερο κόσμο αλλά παράλληλα τον εξέθεσε σε μια πιο άμεση κριτική μέσω της διαδραστικότητας που ενέχεται σε κάθε είδους διαδικτυακή επικοινωνία χάριν της αμεσότητας και του αμφίδρομου χαρακτήρα της (Νικολόπουλος 2012, σ.305). Αναπόφευκτα, λοιπόν, άρχισε να δέχεται την άποψη των ακολούθων του για το έργο του, διαμεσολαβημένη μέσω των εργαλείων που προσφέρει το συγκεκριμένο Μέσο, και να αποτελεί στόχο μιας πολύ πιο άμεσης και ενίοτε δριμείας κριτικής.

Παράλληλα με την ευρύτερη διάδοση των μηνυμάτων του μέσω των σκίτσων του που πλέον αναδημοσιεύονταν, προωθούνταν, σχολιάζονταν, κοινοποιούνταν και γενικότερα κυκλοφορούσαν στο διαδίκτυο με ταχύτατους ρυθμούς μετά από κάθε ανάρτηση, ο Βασιλιάς των κόμικ στριπ (Νικολόπουλος 2012, σ.320) έγινε ακόμα πιο ορατός αλλά κι ευάλωτος. Ορατός, ακόμα και αν η ταυτότητα του παραμένει άγνωστη στους πολλούς, εφόσον του δόθηκε η δυνατότητα να προσεγγίσει ακόμα μεγαλύτερο κοινό χωρίς να απευθύνεται αποκλειστικά πλέον σε φανατικούς θαυμαστές που τον γνώριζαν από την παλαιότερη διαδρομή του στο χώρο των κόμικς, κι ευάλωτος διότι πλέον η σχέση του με το κοινό δεν ήταν μονόδρομη. Κι αυτό σημαίνει ότι σε μια αμφίδρομη επικοινωνία και σχέση όλα επιτρέπονται, όπως άλλωστε προβλέπεται από το δυναμικό μοντέλο επικοινωνίας όπου το κοινό δρα ως συνδιαμορφωτής του περιεχομένου της.

Μέχρι πρότινος απολάμβανε της καθολικής αποδοχής όσων γνώριζαν λίγο ή πολύ το έργο του ή είχαν ακούσει γι' αυτόν μιας και θεωρείτο ο πιο διάσημος δημιουργός κομικ στριπ (Κουκουλάς 2006, σ.20) στην Ελλάδα. Επρόκειτο για έναν ιδιαίτερα ευφυή κομίστα με μεγάλο ταλέντο στη δημιουργία χαρακτήρων που άγγιζαν το κοινό λόγω της εξαιρετικά ρεαλιστικής αλλά και ταυτόχρονα γλυκόπικρης αλήθειας τους που απεικονιζόταν με έξοχα κυνικό τρόπο. Εξάλλου, αποτέλεσε έμπνευση και αντικείμενο ακαδημαϊκής ενασχόλησης, τόσο σε επίπεδο συγγραφικού προβληματισμού πάνω στο έργο του (Μαρτινίδης, 1992/2007· Νικολόπουλος

2011/2012)⁷⁰ όσο και σε επίπεδο διδασκαλίας σε διάφορα πανεπιστημιακά ιδρύματα της Ελλάδας (Κουκουτσάκη, 2014· Μίσιου, 2010, σ. 17).

Από την άλλη, τα σκίτσα του δεν ανήκαν στο εύληπτο και επιφανειακό χιούμορ. Συχνά δεν ήταν καν χιουμοριστικά. Ο Αρκάς δεν ήταν ένας καλλιτέχνης που απευθυνόταν σε άτομα χωρίς την απαραίτητη καλλιέργεια πνεύματος που θα τους επέτρεπε να στοχαστούν και να προβληματιστούν πάνω στα φαινομενικά ιλαρά ή κωμικοτραγικά αδιέξοδα των ηρώων του. Από τη στιγμή, όμως, που αποφάσισε να εκτεθεί διαδικτυακά, το κοινό του διευρύνθηκε και συμπεριέλαβε και άτομα που ενδεχομένως να μην ήταν εξοικειωμένα με το χιούμορ του, και να μην ήταν σε θέση να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν με βαθύτερο τρόπο τα κοινωνικά, κυρίως, ζητήματα που πραγματευόταν στα κομικ στριπ του.

Παρατηρώντας τα σκίτσα του, εύκολα καταλάβαινε κανείς ότι επρόκειτο για ένα βαθιά σκεπτόμενο καλλιτέχνη με προβληματισμούς και άποψη για τα κοινωνικά δρώμενα. Μπορεί να μην ήταν ποτέ σατιρικός ή πολιτικός γελοιογράφος, αλλά σίγουρα υπήρχαν πολλές έμμεσες αναφορές στο ευρύτερο πολιτικό σύστημα και τις παθογένειές του. Από τη στιγμή όμως που αποφάσισε να ασχοληθεί πιο ενεργά με το πολιτικό σκίτσο, τα πράγματα άρχισαν να παίρνουν απροσδόκητη τροπή. Η επιλογή του αυτή συνδέθηκε με την άνοδο του, ομολογουμένως ιδεολογικά αντιφατικού, συνασπισμού των ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ στη διακυβέρνηση της Ελλάδας από τις αρχές του 2015. Η Ελλάδα βρισκόταν σε μια κρίσιμη καμπή μετά από πολλά χρόνια οικονομικής κρίσης και ο κόσμος είχε ήδη αγανακτήσει από τα συνεχόμενα χρόνια λιτότητας και διαρκών περικοπών.

Ο ΣΥΡΙΖΑ έκοψε πρώτος το νήμα στις εκλογές του 2015 γιατί κατάφερε να πιάσει το σφυγμό του αγανακτισμένου πλήθους. Υποσχέθηκε το όνειρο τάζοντας το ανέφικτο αλλά τόσο επιθυμητό μέλλον μιας χώρας που επιτέλους θα απελευθερωνόταν από τους δυνάστες της, τόνωσε τη χαμηλή αυτοπεποίθηση του ταλαιπωρημένου και ταπεινωμένου πολίτη, έκανε επίκληση στα εθνικιστικά και πατριωτικά του συναισθήματα υποσχόμενος ανεξαρτησία από τους κακούς Ευρωπαίους και την τρόικα, που λίγο αργότερα βέβαια μετονομάστηκε σε «Θεσμούς» για να μη μπορούν οι προδομένοι και παραπλανημένοι ψηφοφόροι να συνειδητοποιούν καθημερινά ότι οι ελπίδες αποδείχθηκαν φρούδες, υποσχέθηκε κάθαρση του πολιτικού συστήματος,

⁷⁰ Βλ επίσης τις ακόλουθες διπλωματικές και διδακτορικές εργασίες που αφορούν το έργο του Αρκά: Νικολόπουλος (2011), Γκουντούμα (2018), Ζάγκα (2018).

εκκαθάριση καθετί παλιού και διεφθαρμένου και πρόταξε το ηθικό πλεονέκτημα της αμόλυντης Αριστεράς που δεν είχε ποτέ ξανά αναλάβει τα ηνία της χώρας και δεν είχε διαβρωθεί από τα βρώμικα γρανάζια της εξουσίας. Το αφήγημα ήταν απλό αλλά περιεκτικό: «Η εμείς ή αυτοί». Το πλέον πολωτικό λαϊκιστικό αφήγημα, όπου «αυτοί» ήταν όλοι οι υπόλοιποι Έλληνες που θεωρούσαν ότι δεν ανήκαν στο «εμείς» και δεν ψήφισαν ΣΥΡΙΖΑ, δηλαδή σχεδόν το 65% των ψηφοφόρων.

Σε αυτή τη συγκυρία, ο Αρκάς άρχισε να στρέφεται στην πολιτική σάτιρα. Επιστρατεύοντας πολλούς διαφορετικούς ήρωες κατά καιρούς, από το στόμα των οποίων εκφραζόταν η δυσπιστία, η απογοήτευση, η ματαιότητα αλλά και η αγανάκτηση για το αριστερό αφήγημα όπου το «εμείς» τελικά έγινε κάτι άλλο από αυτό που υποσχόταν. Το παλιό και διεφθαρμένο όχι μόνο δεν εξαλείφθηκε, αλλά άρχισε και να συγκυβερνά μιας και τόσο το συγκυβερνών κόμμα των ακροδεξιών ΑΝΕΛ όσο και αρκετοί πρώην βουλευτές του ΠΑΣΟΚ βρέθηκαν υπό τη σκέπη του αριστερού κυβερνητικού μηχανισμού και συνέχισαν την πεπατημένη μην όντας σε θέση ούτε να τιμωρήσουν τελικά την κακιά Ευρώπη για τα δεινά που είχε φέρει στον τόπο αλλά ούτε και να ξεμπερδέψουν με το παλιό και διεφθαρμένο. Αντί τιμωρίας, υπεγράφη μετά από μήνες διαπραγματεύσεων και μεγάλων οικονομικών απωλειών το τρίτο απεχθές μνημόνιο, ενώ υποτίθεται ότι ο σκοπός ήταν να καταργηθεί το προηγούμενο μ' ένα νόμο κι ένα άρθρο⁷¹.

Μέσα σ' αυτό το νέο πολιτικό τοπίο όπου η «πολιτική κατάφερε να αποκτήσει ακόμα χειρότερο όνομα απ' ότι ήδη είχε» ο Αρκάς, ως σκεπτόμενο ον, προφανώς ένιωσε την ανάγκη να εκφράσει τις πολιτικές του ανησυχίες. Το δήλωσε κι ο ίδιος, άλλωστε, μέσω μιας ανάρτησής του όπου εξηγούσε τις αιτίες που τον ώθησαν να διευρύνει τη θεματική του και να ασχοληθεί με την πολιτική σάτιρα με άμεσο, αντί του έμμεσου τρόπου που έως τότε υιοθετούσε στα σκίτσα του.

Ευτυχώς γι' αυτόν, αλλά δυστυχώς για την αξιοπιστία του δημοκρατικού πολιτεύματος, η τετραετία ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ του παρείχε διαρκώς απεριόριστο υλικό για σάτιρα⁷². Από το δημοψήφισμα του 2015 και τη διεθνώς πλέον γνωστή κωλοτούμπα,

⁷¹ Για μια συνοπτική παρουσίαση του απολογισμού, εν είδει ψυχανάλυσης, του ΣΥΡΙΖΑ σε σχέση με τις «αυταπάτες» που οδήγησαν στις χαμένες εκλογές του 2019, βλ. άρθρο της Καθημερινής, 16/2/2020 <https://www.kathimerini.gr/1065112/article/epikairothta/politikh/apologismos-syriza-oi-pente-aytapates-to-dhmoyhfisma-kai-oi-anel> καθώς και άρθρο της Στεργίου, 12/2/2020, <https://www.in.gr/2020/02/12/politics/kommata/o-syriza-kanei-psyxanalysi-oi-alloi-ftaine-gia-osa-eginan/>

⁷² Ο Τύπος βρίθει αναφορών σε σχέση με την «πολιτική μιζέρια» της κυβέρνησης και τους αμέτρητους επιθετικούς προσδιορισμούς που επιστρατεύονται αναφερόμενοι στον Α.Τσίπρα:

έως τα βοθοκάναλα του Υπουργού Υγείας που απειλούσε να θάψει τους δημοσιογράφους δυο μέτρα κάτω από το χώμα, την ανικανότητα στη διαχείριση σημαντικών κρίσεων όπως τις πλημμύρες στη Μάντρα Αττικής και την καταστροφική πυρκαγιά που μέσα σε λίγες ώρες στοίχισε τη ζωή σε 102 συνανθρώπους μας στο Μάτι τον Ιούλιο του 2018⁷³, τον εμφανώς ανεπαρκή πρωθυπουργό που πέρα από τα γλωσσικά του ολισθήματα⁷⁴, την τραγική χρήση της αγγλικής γλώσσας⁷⁵ και την τάση του να χασκογελά διαρκώς ενώ απλωνόταν χαλαρά και φιλάρεσκα στις πολυθρόνες⁷⁶ κατά τη διάρκεια σημαντικών συναντήσεων με διεθνείς ηγέτες, όπως ο Μπάρακ Ομπάμα, προσβάλλοντας την εικόνα της χώρας, δεν γνώριζε καν ότι η Μυτιλήνη και η Λέσβος δεν αποτελούν δύο ξεχωριστά νησιά του ανατολικού Αιγαίου αλλά ταυτόχρονα υποστήριζε ότι δεν υπάρχουν σύνορα στις θάλασσες, προσκαλώντας και φιλοξενώντας στα υπερφορτωμένα πλέον νησιά μας εκατοντάδες χιλιάδες μετανάστες και πρόσφυγες, εξασφαλίζοντάς τους άθλιες συνθήκες διαμονής και στοιβάζοντάς τους σαν υπανθρώπους σε σκηνές με μηδαμινές συνθήκες υγιεινής. Τι να πει κανείς, άλλωστε, και για τις ευφάνταστες γηπεδικές δηλώσεις του κατά τα άλλα ακαδημαϊκού Ζουράρι, που οδήγησαν τελικά στην παραίτηση του από τη θέση του υφυπουργού Παιδείας (Χασαπόπουλος, 2018); Ας μην αναφερθούμε στο ζήτημα της συμφωνίας των Πρεσπών γιατί έχει ήδη χυθεί πολύ μελάνι. Παρεπιπτόντως, το μετρό της

1. Στούπας, 2019/11/9, *Κι όμως το πρόβλημα του ΣΥΡΙΖΑ λέγεται Τσίπρας*, <https://www.capital.gr/o-kostas-stoupas-grafei/3398178/ki-omos-to-problima-tou-suriza-legetai-tsipras>
2. Στεφανόπουλος, 2019/3/13, *Όταν ο Αρκάς δίνει πρόσωπο στην πολιτική μιζέρια και παρακμή*, https://www.huffingtonpost.gr/entry/otan-o-arkas-dinei-prosopo-sten-politike-mizeria-kai-gr_5c818d60e4b0b3ad10be3510
3. Δανίκας, 2019/1/17, *Τσίπρας forever*, <https://www.protothema.gr/blogs/dimitris-danikas/article/852816/tsipras-forever/>
4. Μαραγκάκης, 2018/8/1, *Ο αμοραλισμός του ΣΥΡΙΖΑ*, <https://iskra.gr/o-αμοραλισμός-του-συριζα/>
5. Λυμπεροπούλου, 2016/11/23, *συνέντευξη του Θ. Βερεμή: Ο Καμμένος είναι κομικό πρόσωπο, ο Τσίπρας προϊόν ανώμαλης εποχής*, <http://www.thetoc.gr/politismos/article/th-beremiso-kammenos-einai-kwmiko-proswpo-o-tsipras-proion-anwmalis-epoxi>
6. Μπόνιος, 2019/1/19, *Ο θάνατος της αισθητικής και της αξιοπρέπειας*, <https://kourdistoportocali.com/news-desk/o-thanatos-tis-esthitikis-ke-tis-axioprepias/>

⁷³ Για ένα αποκαλυπτικό ρεπορτάζ αναφορικά με την καταστροφή στο Μάτι, βλ. <https://www.in.gr/2019/06/03/greece/fotia-sto-mati-oi-74-apo-tous-102-nekrous-kaikan-trexontas-na-sothoun/>

⁷⁴ Για μια συνοπτική παρουσίαση αρκετών εξ αυτών, βλ. 2019/3/4, *Το έγκλημα Τσίπρα στην ελληνική γλώσσα – Τα απίστευτα γλωσσικά απολήματα της κυβέρνησης*, <https://www.parapolitikakritis.gr/to-egklima-tsipra-stin-elliniki-glossa-ta-apisteyta-glossika-atopimata-tis-kyvernisis/>

⁷⁵ Για ένα εξαιρετικά χιουμοριστικό άρθρο που συνοδεύεται από βίντεο του Α. Τσίπρα όπου μιλάει αγγλικά, βλ. Τσακίρογλου, Β. (2017/10/20). «Three talk and two dance»: Ατελείωτο γλέντι με τα αγγλικά Τσίπρα στο twitter, <https://www.protothema.gr/politics/article/723973/three-talk-and-two-dance-ateleioto-gledi-me-ta-agglika-tsipra-sto-twitter/>

⁷⁶ Το συγκεκριμένο θέμα απασχόλησε και ψυχολόγους, βλ. Χονδρόγιαννος, Θ. (2016/11/21). *Οι Ειδικοί Εξηγούν Γιατί ο Αλέξης Τσίπρας Ξαπλώνει στις Καρέκλες*, <https://www.vice.com/gr/article/ez4mbn/tsipras-body-language>

Θεσσαλονίκης που εγκαινίασε ο τέως πρωθυπουργός το 2018, ακόμα δεν έχει λειτουργήσει...

Ο Αρκάς, λοιπόν, από το 2015⁷⁷ που άρχισε να εκφράζει την άποψή του για την πολιτική πραγματικότητα της χώρας, έγινε αντικείμενο σκληρής κριτικής⁷⁸. Ο ίδιος ανάρτησε τη δήλωση που είδαμε καινωρίτερα:

Ο Αρκάς θεωρεί ότι ο πολιτικός αμοραλισμός, ο κομματικός τυχολογισμός και η ανενδοίαστη εξαπάτηση υπήρχαν πάντα, άλλα έχουν φτάσει στον κολοφώνα τους μ' αυτήν την κυβέρνηση, τόσο ώστε να τον αναγκάσουν να σχολιάζει αυτό που πάντα σιχαινόταν: την κεντρική πολιτική σκηνή. Απέναντι σ' αυτή την αθλιότητα κανένας έντιμος άνθρωπος δεν δικαιούται να παραμείνει σιωπηλός⁷⁹.

Η δήλωση αυτή δεν αφήνει κανένα περιθώριο αμφισβήτησης για τον τρόπο που ο Αρκάς προσλαμβάνει την πολιτική ζωή της χώρας. Και θέτει ζήτημα εντιμότητας, μια λεξιλογική επιλογή που δεν πρέπει να περνά απαρατήρητη. Παρόλα αυτά, ο Τύπος, εξακολούθησε να καταδικάζει την πολιτική του στράτευση και να εκφράζεται υποτιμητικά για το «ταλέντο» του που «ξύνει πάτο» (Μπογιόπουλος, 2019). Οι φωνές διαμαρτυρίας εντάθηκαν από τη στιγμή που στο προσκήνιο εμφανίστηκαν τα *Παιδικά χρόνια ενός Πρωθυπουργού* (ΠΧΠ) και άρχισε η γελοιοποίηση του τέως πρωθυπουργού, Αλέξη Τσίπρα. Μπορεί τα σκίτσα να μιλούσαν για «έναν» πρωθυπουργό, αλλά τόσο η εικονογραφική απεικόνιση όσο και η θεματική δεν άφηναν περιθώρια αμφισβήτησης περί του πραγματικού πρωταγωνιστή. Ο Τύπος σχολίαζε πυρετωδώς και ορισμένοι ακόλουθοι της σελίδας του, προφανώς θιγμένοι από την

⁷⁷ Αποσπάσματα από την ανάρτηση που έκανε στη σελίδα του μετά το δημοψήφισμα του 2015 σε σχέση με την κριτική που του ασκήθηκε είναι διαθέσιμα στη σελίδα:

https://www.alfavita.gr/koinonia/160662_o-arkas-apanta-stoys-epikrites-toy-meta-kleisimo-tis-kalpis

⁷⁸ Το διαδικτυο βρήθει δημοσιεύσεων που καταδικάζουν ή σχολιάζουν αρνητικά τα πολιτικά σκίτσα του Αρκά. Ενδεικτικά:

2015: <https://www.iefimerida.gr/news/213912/protofanis-epithesi-kai-apeiles-ston-arka-gia-skitso-sholio-gia-tin-kyvernisi-ton>

2017: <https://www.tanea.gr/2017/06/30/opinions/i-periptwsi-arka/>

2017: <https://thecaller.gr/skitso/skitso-arka-gia-aristerous-antidrasis/>

2017: <https://left.gr/news/o-arkas-stamata-tis-geloiografies-kai-rihnei-stin-propaganda-yper-ton-paraititheite>

2019: <https://www.pagenews.gr/2019/02/11/ellada/arkas-i-apantisi-tou-se-osous-katakrinoun-ta-skitso-tou-pics/>

⁷⁹ Περισσότερα σχετικά με τις δηλώσεις του Αρκά το 2019 όσον αφορά τους λόγους που τον ώθησαν στην πολιτική σάτιρα είναι διαθέσιμα στις ακόλουθες παραπομπές:

https://www.pronews.gr/politismos/eikastika/756647_o-arkas-apanta-se-osous-ton-amfisvitoy-den-allaxa-me-zoa-asholiomoy

<https://www.mononews.gr/politics/i-nees-kafstikes-apantisis-tou-arka-se-osous-tou-epitithonte-gia-ti-satira-kata-tis-kivernisis>

<https://www.liberal.gr/economy/arkas-panta-me-zoa-asholiomoun-sta-skitso-mou/243289>

<https://www.pagenews.gr/2019/03/01/ellada/arkas-gi-auto-epitithemai-ston-tsipra/>

παρωδία, άρχισαν να διαμαρτύρονται. Σε κάθε φωνή διαμαρτυρίας, δεκάδες άλλες έτειναν να υποστηρίξουν τον Αρκά. Τόσο για το χιούμορ του όσο και για το δικαίωμα του να το εκφράζει όπως εκείνος έκρινε. Όπως, άλλωστε, είδαμε στην ανάλυση περιεχομένου που πραγματοποιήσαμε στα σκίτσα εκείνης της περιόδου, οι συζητήσεις είναι συνήθως μακροσκελείς και αρκετά ένθερμες.

Αυτό που προκαλεί εντύπωση, όμως, είναι ότι τα συγκεκριμένα σκίτσα του Αρκά, με ελάχιστες εξαιρέσεις, θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν ήταν ιδιαίτερα εμπνευσμένα σε σχέση με τις παλαιότερες σειρές κομικ στριπ που έχει κυκλοφορήσει. Κι αυτό γιατί ουσιαστικά απεικόνιζαν με αρκετά απλοϊκό τρόπο τις καθημερινές γκάφες και ολισθήματα του πρωθυπουργού δημιουργώντας σκίτσα που έμοιαζαν με φωτογραφικά ενσταντανέ, μην αφήνοντας και πολλά στη φαντασία. Υποτίθεται, άλλωστε, ότι η επιτυχία των κόμικς βασίζεται σ' αυτή την ασυμβατότητα μεταξύ αυτού που αναμένεται κι αυτού που τελικά συμβαίνει στη ροή μιας ιστορίας που απεικονίζεται σε ένα κόμικ στριπ (Τσάκωνα, 2008, σ.384). Στην προκειμένη περίπτωση οι ιστορίες που αφηγούνταν τα σκίτσα του αντλούσαν υλικό από την καθημερινή πραγματικότητα της πολιτικής σκηνής της χώρας. Τόσο πικρά ρεαλιστικές που φάνταζαν μάλλον τραγικές και καθόλου αστείες αν σκεφτεί κανείς ότι αυτό το αθώο παιδάκι ήταν ο πρωθυπουργός της χώρας. Ένας πρωθυπουργός που έλεγε διαρκώς ψέματα, εξαπατούσε κι εκμεταλλευόταν τους φίλους του, δεν αναλάμβανε καμία ευθύνη για το παραμικρό, δεν άφηνε την καρέκλα του για κανένα λόγο, δεν διέθετε ούτε τις βασικές γνώσεις γεωγραφίας, ενώ έκανε διαρκώς κοπάνες διότι θέλει θυσίες να παραμείνει κανείς αμόρφωτος άλλωστε. Τα τραγελαφικά που βίωνε η Ελλάδα εκείνη την εποχή θα μείνουν για πάντα στην εικονογραφημένη ιστορία με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο μέσα από τα σκίτσα του Αρκά που αποτελούν ένα πραγματικό ντοκουμέντο.

Ενώ όμως τα σκίτσα του ήταν ρεαλιστικά, όπως και πολλοί σχολιαστές συχνά τόνιζαν προς υπεράσπισή του, και δεν έβαλε ποτέ στο στόμα του μικρού πρωθυπουργού κάποιο ψευδές αφήγημα ή μια μεγαλοποιημένη υπερβολή, το χιούμορ του αμφισβητήθηκε έντονα ενώ παράλληλα του αποδόθηκαν πολλές και διάφορες κατηγορίες: ο Αρκάς έγινε Σεφερλής, ο Αρκάς κάνει χιούμορ από τα Lidl, ο Αρκάς πέθανε, ο Αρκάς γέρασε, ο Αρκάς τα παίρνει, ο Αρκάς πούλησε το brand στο *Πρώτο Θέμα*, ο Αρκάς χρηματίζεται, ο Αρκάς έγινε δεξιός, το χιούμορ του είναι κρύο, ξεπεσμένο, ανέμπνευστο, αδιάφορο, μονομερές, στρατευμένο κ.α. Μέσα σε όλο αυτό το παραλήρημα, εκείνος συνέχιζε απτόητος. Κάθε μέρα περισσότερα σκίτσα στόλιζαν

τη σελίδα του. Σιγά σιγά, τα σκίτσα έπαψαν να αποτελούν αντικείμενο τόσο έντονης κριτικής, από τους ακολούθους του τουλάχιστον γιατί ο Τύπος από την άλλη δεν έχανε ευκαιρία να ρίξει νέο δηλητήριο. Ορισμένα από τα άρθρα εκείνης της περιόδου είναι πραγματικά αποκαλυπτικά όχι για την ίδια την «ποιότητα» του χιούμορ του Αρκά και για το αν θα έπρεπε τελικά να αποτελεί αντικείμενο κριτικής, αλλά για το μένος με το οποίο καταφέρονταν εναντίον του. Λες και τα σκίτσα του θα κατάφερναν κάτι περισσότερο από ότι η ίδια η κυβέρνηση είχε ήδη καταφέρει με τις δικές της πολιτικές επιλογές.

Το λαϊκιστικό αφήγημα του ΣΥΡΙΖΑ και η πόλωση που είχε επιφέρει στην κοινωνία αντικατοπτριζόταν στις αντιδράσεις που συνόδευαν τα σκίτσα του Αρκά με τον πιο αντιπροσωπευτικό τρόπο μιας και ξαφνικά όλοι είχαν γίνει ή αριστεροί ή δεξιοί, ή μαζί μας ή με τους άλλους. Η περίπτωση να είναι κανείς δυσαρεστημένος με την κυβέρνηση, ακόμα κι αν ανήκε στους κόλπους του κυβερνώντος κόμματος, ήταν αδιανόητη. Για να σατιρίζει ο Αρκάς την κυβέρνηση, σημαίνει ότι είναι δεξιός. Δεν υπάρχει άλλη εξήγηση. Το ενδεχόμενο ένας σκεπτόμενος άνθρωπος να βιώνει θλίψη κι αγανάκτηση για μια διεφθαρμένη εξουσία και να την εκφράζει με το καλλιτεχνικό του έργο; Το ενδεχόμενο να είχε κι αυτός συμμεριστεί τις ίδιες ελπίδες και να απογοητεύθηκε διπλά από τον τρόπο που αυτό το «ηθικό πλεονέκτημα» βούλιαξε μαζί με το χάρτινο караβάκι του δεν εξετάστηκε ποτέ ως πιθανότητα.

Πράγματι, τα σκίτσα του Αρκά γίνονταν όλο και πιο πολιτικοποιημένα, όλο και πιο πικρά όλη αυτή την περίοδο. Όμως, αυτοί που τον κατηγορούσαν ότι το παράκανε και αναφέρονταν με νοσταλγία στους υπέροχα εμπνευσμένους ήρωες του παρελθόντος, ιδιαίτερα τον Ισοβίτη και το σπουργίτι των Χαμηλών Πτήσεων, είχαν υποπέσει σε πολλαπλά ολισθήματα: κατά πρώτον, μάλλον δεν θα ήταν και τόσο γνώστες του Ισοβίτη όσο ισχυρίζονταν διότι ο συγκεκριμένος ήρωας εξέφραζε αρκετές φορές πικρία για τα παράδοξα και αδιέξοδα της κοινωνίας και της πολιτικής. Κατά δεύτερον, όταν ο Αρκάς ανέβαζε κατά καιρούς σκίτσα από εκείνες τις εποχές, οι «φανατικοί» αυτοί θαυμαστές αδιαφορούσαν και δεν τους αφιέρωναν ούτε το 1/10 των likes που χάριζαν απλόχερα στα υπόλοιπα σκίτσα του. Τρίτον, η σάτιρα, από τη φύση της, στοχεύει στην πυροδότηση πολιτικών συζητήσεων, δεν μπορεί να είναι απαλή, ευχάριστη και να χαϊδεύει αυτιά. Τι περίμεναν, δηλαδή; Σάτιρα κατά παραγγελία; Τέταρτον, μερικά χρόνια νωρίτερα ο Αρκάς είχε επιδοθεί ξανά σε πολιτική σάτιρα, μέσω της *Αποικίας*. Η ειρωνεία προς καθεστώτα κομμουνιστικά και ολοκληρωτικά ήταν ξεκάθαρη και ιδιαίτερα σκληρή, αλλά πραγματικά απολαυστική. Και τότε υπήρξαν αντιδράσεις από

τον Τύπο, όπως είδαμε, αλλά οι φωνές ήταν περιορισμένες και προέρχονταν δικαιολογημένα από την Αριστερά, που άρχισε να ψυχανεμίζεται ότι ο Αρκάς μάλλον δεν είναι «δικός τους». Δεν προκάλεσε, όμως, τόσες θύελλες διότι πέρασε μάλλον απαρατήρητη στους πολλούς, λόγω του έντονου χιουμοριστικού χαρακτήρα της και την ιλαρή απεικόνιση των σκληρά εργαζόμενων μυρμηγκιών. Και τέλος, αν όντως ήταν τόσο ένθερμοι θαυμαστές του Αρκά από τα παλιά εκείνα χρόνια που εξυμνούσαν, θα έπρεπε να έχουν αντιληφθεί το γεγονός ότι ο Αρκάς ήταν πάντα αντισυμβατικός κι αιρετικός. Απλά τότε δεν υπήρχε το *facebook*.

Έχουμε, λοιπόν, μια ιδιαίζουσα περίπτωση. Ένα Μέσο, το σκίτσο, διαμεσολαβημένο από ένα άλλο Μέσο, το *facebook*. Μια χημική ένωση που πυροδότησε εκρήξεις στην συγκεκριμένη χρονική συγκυρία. Αν τα σκίτσα του Αρκά δεν είχαν κυκλοφορήσει στο διαδίκτυο και δεν είχαν εκτεθεί σε ένα τόσο ευρύ και ανομοιογενές κοινό, αυτό το παραλήρημα μάλλον δεν θα είχε προκληθεί. Από την άλλη, βέβαια, δεν θα του είχε δοθεί η ευκαιρία να αποτελέσει το όχημα για μια τόσο σφοδρή μετωπική επίθεση στο κατεστημένο παρασύροντας μαζί του σχεδόν ένα εκατομμύριο ακολούθους, κάτι που άλλωστε αποτελεί και τη μεγαλύτερη δικαίωση για κάθε καλλιτέχνη. Κι ας μη ξεχνάμε, φυσικά, ότι ο μικρός πρωθυπουργός μπορεί να μην είχε πάρει ποτέ σάρκα και οστά από το ηλεκτρονικό πενάκι του Αρκά αν στην πολιτική σκηνή του τόπου δεν είχε εκλεγεί ένας εξίσου μοιραίος ηγέτης που με τα μαργαριτάρια⁸⁰ του έκανε κι αυτός χιούμορ, έστω κι απρόθετο (Τσάκωνα 2013, σ.72).

Καμία κυβέρνηση δεν έχει ποτέ καταφέρει να φανεί αντάξια των προσδοκιών των πολιτών που στήριξαν σε αυτήν τις ελπίδες τους. Τουναντίον, τα παροιμιώδη «θα» του Ανδρέα Παπανδρέου θα είχαν γίνει viral αν υπήρχε το διαδίκτυο τότε, τα δε γλωσσικά ατοπήματα του Σημίτη είχαν αποτελέσει αγαπημένη συνήθεια της αξέχαστης Μαλβίνας. Οι γελοιογράφοι σίγουρα είχαν πολύ δουλειά και τότε, και πάντα υπήρχαν αντιδράσεις, δυσφορία και σποραδικές απόπειρες περιορισμού όλων όσων τολμούσαν να σατιρίζουν τα κακώς κείμενα (Καραβάτσιου, 2017) αλλά ταυτόχρονα μια βαθύτερη αποδοχή του αναπόφευκτου (Καρά, 2003) μιας και δε νοείται δημοκρατία χωρίς ελευθερία έκφρασης, άρα χωρίς διακωμώδηση, ενίοτε.

⁸⁰2019/4/19, Τα «μαργαριτάρια» του Τσίπρα ή πώς «σκότωσε» την ελληνική γλώσσα, <https://www.in.gr/2019/04/19/politics/kyvernisi/ta-margaritaria-tou-tsipra-pos-skotose-tin-elliniki-glossa/>

Το ερώτημα, λοιπόν, που αναδύεται και δεν επιδέχεται εύκολης απάντησης είναι τελικά: τι πυροδότησε αυτή τη φλογερή αντίδραση στο χιούμορ του Αρκά; Οι παράμετροι που εξετάστηκαν προς αυτήν την κατεύθυνση είναι πολλές:

1. Η αντίδραση των αριστερών που δεν άντεχαν την κριτική και τη γελοιοποίηση, ή που ένιωθαν εξίσου προδομένοι και βίωναν συναισθήματα ματαιώσης που κάπως έπρεπε να εκτονωθούν.

2. Η ίδια η διακυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ με το πολωτικό κλίμα που καλλιεργούσε όλο αυτό το διάστημα σε μια προσπάθεια να αποπροσανατολίσει την κοινή γνώμη και να μεταθέτει διαρκώς τις ευθύνες στους προηγούμενους.

3. Η ξαφνική στροφή του Αρκά προς την πολιτική, που ξένισε κι επικρίθηκε έντονα, ακριβώς διότι μέχρι πρότινος οι αιχμές ήταν πολύ πιο έμμεσες κι υπολανθάνουσες, μίλαγε για πολιτική χωρίς να κατηγορείται πως κάνει προπαγάνδα.

4. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις και τα σχήματα που είχε δημιουργήσει το κοινό για τον Αρκά, που θεωρείτο ένας καλλιτέχνης υπεράνω «πάσης υποψίας» μην έχοντας εκφράσει κάποια πολιτική τοποθέτηση, απολαμβάνοντας μέχρι πρότινος της καθολικής αποδοχής όλων των πολιτικών φασμάτων ως καθαρός, μη στρατευμένος όπως αντίθετα θεωρούνται, δικαίως ή μη, οι περισσότεροι σκιτσογράφοι που ασχολούνται με την πολιτική γελοιογραφία

5. Το ίδιο το *facebook* ως Μέσο διαμεσολάβησης που επέτρεψε και επέβαλε τη διαδραστικότητα και τη δυνατότητα άσκησης δημόσιας κριτικής και παρέμβασης (Τσενέ, 2012, σ.158), ενώ μέχρι πρότινος ο καλλιτέχνης παρέμενε στο απυρόβλητο και αποτελούσε αντικείμενο ενασχόλησης σε δημοσιογραφικό και ακαδημαϊκό επίπεδο (Κουκουτσάκη, 2014· Νικολόπουλος, 2011/2012· Μαρτινίδης, 1992/2007). Βέβαια, αν κάποια από τα παλαιότερα αιρετικά σκίτσα του προβάλλονταν εκ νέου στα κοινωνικά ευαίσθητοποιημένα μάτια της μετανεωτερικότητας και του δικαιωματισμού⁸¹, θα τύγχαναν αντίστοιχης, αν όχι σφοδρότερης, κριτικής.

6. Η διεύρυνση των ακολούθων του, ως αποτέλεσμα των ανωτέρω, που αναγκαστικά συμπεριέλαβε ένα ανομοιογενές κοινό μη εξοικειωμένο με το ύφος και τις καλλιτεχνικές μανιέρες του, που προέβη σε μια δυσανάλογα έντονη αντίδραση κρίνοντας επιφανειακά και μονομερώς την πολιτική «στράτευση» του Αρκά. Εξάλλου,

⁸¹ Οι αγαπητοί θαυμαστές του «παλιού καλού» Αρκά και σημερινοί ορκισμένοι υπερασπιστές της πολιτικής ορθότητας θα είχαν κατέβει σε διαδήλωση στο Σύνταγμα αν ο θίασος της Θέκλας, της γυναίκας με τα μούσια και τα κάθε λογής κοινωνικά απόβλητα που συμβίωναν στον θίασο της σειράς *Σόου Μπιζίνες* μαζί με την αδίστακτη σεξομανή θιασάρχισσα, έκαναν την εμφάνισή τους εν έτει 2020. Τελικά το 1984 η ελληνική κοινωνία έδειχνε περισσότερα σημάδια προοδευτικότητας.

ας μην ξεχνάμε ότι κάθε σκίτσο αποτελεί ένα συμπυκνωμένο μήνυμα, κάτι που το καθιστά απαιτητικό είδος για τον αναγνώστη (Τσάκωνα, 2008, σ.388) που καλείται να το αποκωδικοποιήσει βάσει των ατομικών του γνωστικών και κοινωνικοπολιτικών σχημάτων, εφόσον η πρόσληψη και η επίδρασή του εξαρτάται από τους ίδιους τους παραλήπτες (Mulkey, 1988 σε Τσάκωνα, 2008, σ.405). Η ερμηνεία του χιούμορ είναι μια μη ευκαταφρόνητη διεργασία, με μη εγγενή γνώση, όπου στα πολυτροπικά κείμενα καθίσταται ακόμα πιο απαιτητική και πολύπλοκη (Μίσιου, 2010, σ. 54). Το γούστο όσον αφορά το καλό ή κακό χιούμορ, άλλωστε, αποτελεί συνάρτηση κοινωνικών χαρακτηριστικών και ταυτοτήτων (Τσάκωνα, 2013, σ.84) επομένως δεν επιδέχεται προδιαγραφών και ορισμών και αποτελεί ζήτημα πλαισίωσης αφού ως μορφή επικοινωνίας αποτελεί κοινωνικό φαινόμενο που ερμηνεύεται βάσει των εκάστοτε περιστάσεων (Billig, 2001, σ.110-111).

7. Η γελωτοφοβία, ή αλλιώς σύνδρομο του πινόκιο (Billig, 2001, σ.96), που βίωσαν όσοι ένιωθαν τις πολιτικές τους ιδεολογίες να βάζονται επικίνδυνα και έτειναν να υπερασπιστούν εαυτούς μέσω της υπεράσπισης της κυβέρνησης και του ίδιου του πρωθυπουργού εφόσον δεν μπορούσαν να αποδεχτούν την ιδέα ότι οι βασικές τους ιδεολογικές σταθερές, κι ειδικά αυτό το περιβόητο ηθικό πλεονέκτημα, ήταν πλέον έκθετες και «διάτρητες»⁸² σε κάθε κριτική. Σε αυτή τη μάχη, επιστράτευσαν το κυρίαρχο αφήγημα: οι άλλοι ήταν χειρότεροι, αυτοί εξάλλου μας έφεραν σε αυτό το σημείο.

Εξετάζοντας συνδυαστικά τις υποθέσεις 1,2, 5 και 7 θα μπορούσαμε να πούμε ότι όλη αυτή η επιθετική στάση θα μπορούσε να οφείλεται, σύμφωνα με μια σχετική προσέγγιση της Χρυσουλάκη (2018), στην ανάγκη εξωτερίκευσης των:

...συσσωρευμένων αρνητικών αισθημάτων που καλλιέργησαν η κοινωνική ανισότητα και η οικονομική δυσχέρεια, απότοκες της οικονομικής κρίσης και της αναποτελεσματικής διαχείρισής της από τις τότε κυβερνήσεις των κρατών, η ανωνυμία έκφρασης στο διαδίκτυο, και ειδικότερα στις ψηφιοποιημένες πλατφόρμες του, κατέστη το όχημα λεκτικής εκτόνωσης του θυμού και της απογοήτευσης, λαμβάνοντας ενίοτε καταχρηστικές, προσβλητικές διαστάσεις.

Στην ίδια κατεύθυνση θα μπορούσαμε να επικαλεστούμε την ιδιαίτερα διορατική και διεισδυτική προσέγγιση του Δεμερτζή (2004) περί συναισθημάτων

⁸² Μια ενδιαφέρουσα γλωσσική επιλογή του τέως πρωθυπουργού που επίσης σχολιάστηκε και πρωταγωνίστησε στον Τύπο. Για λεπτομέρειες, βλ. *Νέα γκάφα Τσίπρα: «Είμαστε ανοιχτοί και... διάτρητοι»*, είπε για το θέμα Πετσίτη, 16/4/19, <https://www.iefimerida.gr/politiki/alexis-tsipras-eimaste-diatritoi-anti-diafaneis>.

μνησικακίας όσων αριστερών είχαν αποκλειστεί από την πολιτική σκηνή και εξουσία της χώρας έως την μεταπολίτευση, και άδραξαν την ευκαιρία να εκφράσουν τον αρνητισμό τους με τη μορφή ενός είδους ρεβανσισμού που βρήκε πρόσφορο έδαφος στα λαϊκιστικά χρόνια της διακυβέρνησης του Α.Παπανδρέου τη δεκαετία του 1980. Καίτοι η προσέγγιση αυτή αφορά το λαϊκισμό που καλλιέργησε το ΠΑΣΟΚ, κάλλιστα μπορεί να διευρυνθεί για να καλύψει τα συναισθήματα που βίωσαν όλοι αριστεροί κατάφεραν μέσω του ΣΥΡΙΖΑ να καταλάβουν για πρώτη φορά την εξουσία, έπειτα από τόσα χρόνια πολιτικής περιθωριοποίησης. Τα συναισθήματα εκδικητικότητας διοχετεύτηκαν μέσω μηδενιστικών αφηγημάτων που στόχευαν στην ηθική ισοπέδωση και κατάλυση του κοινωνικού ιστού, ωσάν να αντλούσαν ικανοποίηση από τη σαδιστική εξάχνωση κάθε αντιπάλου. Όταν, όμως, διαφάνηκε πως η αριστερή διακυβέρνηση θα αποτελούσε τελικά μια παρένθεση εφόσον τα μεγαλεπήβολα αφηγήματα διαψεύδονταν το ένα μετά το άλλο, τα συναισθήματα μνησικακίας γιγαντώθηκαν και στράφηκαν σε κάθε κατεύθυνση στα πλαίσια ενός δονκιχωτισμού που έβλεπε παντού εχθρούς.

Βάσει των ευρημάτων της έρευνάς μας, τείνουμε να πιστεύουμε ότι όλοι αυτοί οι παράγοντες συνέδραμαν, ο καθένας στο βαθμό που του αναλογεί και που φυσικά δεν μπορούμε να αξιολογήσουμε με ακρίβεια, στην ανάδυση του φαινομένου «Αρκάς», ως επικοινωνιακό και κοινωνικό αντικείμενο συζήτησης, και όχι πλέον αυτοτελώς ως ένας δημοφιλής κομίστας. Όταν σχεδόν κάθε σκίτσο του αναδημοσιεύεται σε ηλεκτρονικές εφημερίδες και portals ενώ πλήθος ειδημόνων ή μη τείνουν να παρέχουν ερμηνείες, αφορισμούς ή διθυραμβικούς επαίνους παράλληλα με τους σχολιαστές που συρρέουν στη σελίδα του, οποιαδήποτε απόπειρα ερμηνείας δεν μπορεί να είναι μονοδιάστατη. Κανείς άλλος κομίστας, σκιτσογράφος ή γελοιογράφος δεν έχει δεχθεί τόσες κρίσεις κι επικρίσεις όχι τόσο για το έργο του, όσο για την προσλαμβανόμενη ταυτότητά του, για όσα του αποδίδονται ότι είναι ή θα έπρεπε να είναι.

Έχοντας ήδη εξετάσει τα σχόλια που εκφράστηκαν στα σκίτσα του και τις προβληματικές που έθιξαν, και μετά την επεξεργασία των απαντήσεων που προήλθαν από το ερωτηματολόγιο που σκοπό είχε να διερευνήσει περισσότερο τις στάσεις και προσλήψεις του κοινού του σε σχέση με το χιούμορ και τις καλλιτεχνικές του επιλογές, τείνουμε να καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι προφανώς το *facebook* ως Μέσο αποτέλεσε το απαραίτητο υπόβαθρο προκειμένου να αποκτήσει τέτοια δυναμική όλη αυτή η πανταχόθεν αντίδραση αλλά το ρόλο του καταλύτη διαδραμάτισε το πληγωμένο Υπερεγώ όσων ένιωσαν έκθετοι και προδομένοι από τον τρόπο που η διακυβέρνηση

των ΣΥΡΙΖΑΝΕΛ αρχικά έδωσε θετικό πρόσημο στην πόλωση μεταξύ των ηθικών «εμείς» και των ανήθικων «αυτοί» ενώ στη συνέχεια κατεδάφισε το αφήγημα μέσα από τη σωρεία των ολισθημάτων στα οποία υπέπεσε, δίνοντας τροφή για σκληρή αλλά σαφώς δικαιολογημένη κριτική.

Γεγονός είναι, άλλωστε, ότι παρά την οξεία κριτική που συχνά παρατηρείται στα σχόλια που συνοδεύουν τα σκίτσα του, οι συμμετέχοντες στο ερωτηματολόγιο παρουσίασαν μια σχετικά ομοιογενή εικόνα, με τη συντριπτική πλειοψηφία τους να γνωρίζουν το έργο του επί πολλά έτη, χωρίς στατιστικά σημαντικά διαφορές στον τρόπο που προσλαμβάνουν το χιούμορ του, την «πολιτική του τοποθέτηση», ή την πολιτική του σάτιρα. Εντυπωσιακή είναι, άλλωστε, η ομοφωνία του 85% όσον αφορά την υψηλή ικανοποίηση από το χιούμορ του στα αμφιλεγόμενα ΠΧΠ που αποτελέσαν και την «πηγή του κακού». Εξάλλου, η μέση ηλικία αλλά και το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων υποδηλώνουν ότι οι ακόλουθοι του Αρκά διαθέτουν ένα αρκετά καλό υπόβαθρο που τους επιτρέπει να μη μένουν στην επιφάνεια, αλλά να αντιμετωπίζουν τόσο τα σκίτσα όσο και τις επιθέσεις που δέχεται γι' αυτά με κριτική ματιά και ανοιχτό μυαλό. Η υπόθεση περί ανομοιογένειας των ακολούθων του εξαιτίας της διευρυμένης απήχησης του *facebook* δε φαίνεται να επαληθεύεται ώστε να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο ως μεταβλητή στην επιδιωκόμενη ερμηνεία μας.

Από την άλλη, μια πλειάδα θεωριών που μπορούμε να δανειστούμε από την Κοινωνική Ψυχολογία ίσως αποδειχθούν πιο χρήσιμες στην προσπάθεια ερμηνείας των υπό συζήτηση προβληματικών. Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων του Moscovici (Μαντόγλου, 2013) θα μπορούσε να διαφωτίσει εν μέρει το τοπίο. Από την άλλη, θα μπορούσαμε να επικαλεστούμε διάφορες ψυχολογικές θεωρίες περί στάσεων και γνωστικών σχημάτων (Κοκκινάκη, 2006, σ.93· Baron et al., 2012, σ. 45), γνωστικής σύγκρουσης, ασυμφωνίας και κοινωνικής ταυτότητας του Festinger (ο.π, σ. 194), κοινωνικών αποδόσεων του Heider και Kelley (ο.π. σ.63-65), θεμελιώδους σφάλματος απόδοσης του Ross (ο.π. σ.73 & Παπαστάμου, 2008, σ.399), ματαιώσης του Dollard (ο.π.224, 258), αναδραστικότητας του Brehm (Παπαστάμου, 2008, σ. 370 & Baron et al., 2012, σ. 191), ή ακόμα και ψυχοδυναμικές ερμηνείες υποστηρίζοντας ότι οι δυσαρεστημένοι ψηφοφόροι του ΣΥΡΙΖΑ, που κατέληξε να αποτελεί συνώνυμο της προσκόλλησης στο παρελθόν, του κρατισμού, του λαϊκισμού, του τυχοδιωκτισμού, της πολιτικής δολοπλοκίας, της αντίστασης στη δημιουργικότητα και την αξιοσύνη (Στεφανόπουλος 2019), διοχέτευσαν στον Αρκά όλη την απογοήτευση μέσω προβολής αρνητικών συναισθημάτων που κάπως έπρεπε να βρουν διέξοδο εκτόνωσης.

Όλες οι ανωτέρω θεωρίες, λίγο ή πολύ, αποπειρώνται να διαλευκάνουν τις συνθήκες υπό τις οποίες όλοι οι άνθρωποι διαμορφώνουν τις στάσεις και αντιλήψεις τους για τον κόσμο, ερμηνεύουν τον περίγυρό τους και αντιδρούν ανάλογα με το εκάστοτε διακύβευμα στα επιμέρους ερεθίσματα. Στην περίπτωση του Αρκά, ιδιαίτερα, η θεωρία της ματαίωσης του Dollard (1939), παρόλο που διατυπώθηκε πριν πολλά χρόνια και δεν φαίνεται να επαληθεύεται πάντα πειραματικά, ίσως να είναι ιδιαίτερα εύστοχη στην ερμηνεία της αντίδρασης όλων εκείνων των ψηφοφόρων του ΣΥΡΙΖΑ που βλέποντας την ιδεολογική τους επένδυση να διαψεύδεται παταγωδώς βίωσαν μια έντονη απογοήτευση, ένα αίσθημα ματαίωσης, που τους οδήγησε σε αυξημένη επιθετικότητα όπως προβλέπει η εν λόγω θεωρία. Η επιθετικότητα αυτή εκφράστηκε μέσω των σχολίων που έσπευδαν να συντάσσουν σε κάθε καυστικό σκίτσο του Αρκά, και τα οποία φυσικά έδιναν τροφή για μακροσκελείς διαμάχες πολιτικού περιεχομένου μεταξύ ημών και υμών.

Οι θεωρίες των κοινωνικών αποδόσεων τόσο του Heider όσο και του Kelley θα μπορούσαν κάλλιστα να ερμηνεύσουν την τάση των σχολιαστών να εστιάζουν και να ψυχολογιοποιούν τον Αρκά με αφορμή το χιούμορ των σκίτσων του, αντί να προβαίνουν σε εξωτερικές αποδόσεις των επιλογών του, δεδομένων των συνεχών αφορμών που ούτως ή άλλως παρέχονταν άφθονες στο πολιτικό συγκείμενο και απασχολούσαν τον Τύπο σε καθημερινή βάση. Η κριτική που ασκήθηκε στα κυβερνητικά ευτράπελα δεν αποτέλεσε σε καμία περίπτωση αποκλειστικότητα του Αρκά, άλλωστε.

Αντί, όμως, να επικαλούμαστε όλες αυτές τις θεωρίες για επιμέρους υποθέσεις και πιθανές ερμηνείες, θα μπορούσαμε απλά να καταλήξουμε στο προφανές: ο κυριότερος παράγοντας που οδήγησε σ' αυτήν την πρωτοφανή επίθεση και αμφισβήτηση στο πρόσωπο του Αρκά είναι η πόλωση που προκλήθηκε από τον κατά γενική ομολογία άκρατο λαϊκισμό του ΣΥΡΙΖΑ και του ίδιου του Α. Τσίπρα όλα αυτά τα χρόνια. Και το θεωρούμε προφανές διότι όλοι οι υπόλοιποι παράγοντες που θεωρήσαμε ως πιθανούς υπαίτιους ουσιαστικά συνδέονται έμμεσα ή άμεσα με το πολωμένο κλίμα στην πολιτική ζωή της χώρας. Το γεγονός ότι η δημοκρατία κινδυνεύει άμεσα από το λαϊκισμό αναπτύχθηκε αναλυτικά στην εισαγωγή του παρόντος, οπότε δεν κρίνεται απαραίτητο να επανέλθουμε. Αυτό, όμως, που επιβάλλεται να υπογραμμίσουμε είναι ότι η πόλωση δεν μπορεί παρά να επιφέρει μόνο αρνητισμό σ' έναν τόπο που πασχίζει να καλύψει το χαμένο έδαφος και να αποβάλει επιτέλους το μανδύα του φτωχού συγγενή στην Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο. Η

πόλωση φορτίζει, φανατίζει, αποξενώνει και μόνο έριδες κι επιβράδυνση μπορεί να επιφέρει ενώ όταν παγιώνεται σε μια κοινωνία, διαβρώνει κάθε κύτταρό της. Και δυστυχώς, για την ελληνική πολιτική πραγματικότητα, η πόλωση μέσω του αριστερού λαϊκισμού δεν φαίνεται να φθίνει.⁸³

Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα ο Αρκάς, για τον οποίο όσες σελίδες κι αν αφιερώσουμε δεν θα είναι αρκετές για να περιγράψουμε με λεπτομέρεια και γλαφυρότητα την κατάσταση με την οποία ήλθε και συνεχίζει να έρχεται αντιμέτωπος ακόμα και μετά την ολοκλήρωση της σειράς ΠΧΠ και την αλλαγή του κυβερνητικού σκηνικού. Είδαμε και νωρίτερα πώς η σελίδα του λογοκρίθηκε προσωρινά τον Αύγουστο, απαγορεύτηκαν οι δημοσιεύσεις και υποστηρίχθηκαν εναλλακτικές θεωρίες για την αιτιολόγηση αυτής της ενέργειας εκ μέρους του *facebook*. Είδαμε και αναλύσαμε τις αντιδράσεις του κόσμου και του Τύπου που διχάστηκε όταν άρχισαν να δημοσιεύονται τα νέα σκίτσα με τη θεματική της *Ρόζας*. Η πόλωση μεταξύ των ακολούθων του, που είχε κάπως κοπάσει μετά τα ΠΧΠ, θέριασε ξανά και πήρε ακόμα μεγαλύτερες διαστάσεις. Η επίθεση από τον Τύπο συνεχίστηκε έτσι ώστε οι κατηγορίες να μην αφορούν πλέον μόνο την πολιτική του στόχευση σε σχέση με τη σάτιρα εναντίον του απερχόμενου ΣΥΡΙΖΑ, αλλά ευρύτερα και σοβαρότερα αφηγήματα περί νέας ή εναλλακτικής δεξιάς και φασιστικών ιδεοληψιών που προφανώς εκλαμβάνονταν ως αβίαστη απόρροια του χλευαστικού του ύφους σε σχέση με την πολιτική ορθότητα που σατίριζε στα σκίτσα με τη *Ρόζα*⁸⁴. Ενίοτε, δε, η επίθεση που δέχθηκε ήταν ιδιαίτερα σφοδρή και προσβλητική (Μπαμπούλιας, 2019), σε σημείο

⁸³ Ενδεικτικό είναι ένα άρθρο που δημοσιεύτηκε την 28^η Σεπτεμβρίου 2019 και αναφέρεται στο πολωτικό αφήγημα που προέκυψε ως απόρροια των συζητήσεων στην Κεντρική Επιτροπή του ΣΥΡΙΖΑ για τη Διακήρυξη που θα αποτελούσε τη βάση της ομιλίας του Αλέξη Τσίπρα στο φεστιβάλ «Σπούτνικ» της νεολαίας του κόμματος, και θα αποτελούσε το κάλεσμα για μια νέα παράταξη, <https://www.protagon.gr/epikairoτητα/o-syriza-epistrefei-sto-i-emeis-i-aftoi-44341917185>

⁸⁴ Βλ. αρθρογραφία στον Τύπο της περιόδου όπου στηλιτεύεται η εν λόγω στόχευση στα σκίτσα του:

1. Σπύρου, 26/8/19, Τι συμβαίνει με τον Αρκά;, <https://parallaximag.gr/parallax-view/ti-symvainei-me-ton-arka>
2. Παπαϊωάννου Λ., 2019/8/2, Ο Αρκάς πατάει το κουμπί και βγαίνει μια χοντρή και δεκάδες σχόλια μας πείθουν ότι η ανθρωπότητα πάει προς τα πίσω, <https://www.ladylike.gr/opinions/o-arkas-pataei-to-koympi-kai-vgaini-mia-xontrh-kai-dekades-sxolia-mas-peithoyn-oti-h-anthrwpothta-paei-pros-ta-pisw/>
3. Μπαζιργιάννης, 2019/8/27, Τα μηνύματα του Αρκά και η πολιτική ορθότητα, <http://smassingculture.gr/ta-minymata-toy-arka-kai-i-politiki-orth/>
Και κάποιες πιο μετριοπαθείς φωνές που τείνουν να τον υπερασπιστούν:
4. Μόσχοβας, 2019/8/21, Στην πυρά ο Αρκάς!, <https://www.iefimerida.gr/politiki/stin-pyra-o-arkas>
5. Ζαχαράκη, 2019/8/29, Η κοινωνική δικαιοσύνη και η Ρόζα η γκρινιάρη, <https://apopseis.gr/i-kinoniki-dikeosyni-ke-i-roza-i-gkriniara/>

μάλιστα που ιστοσελίδες που πρόσκεινται στην Αριστερά⁸⁵ να καταφύγουν σε εκφράσεις πεζοδρομίου, του τύπου «Όσο για τον Αρκά, μοιάζει να επιβεβαιώνεται η θεωρία των διαδοχικών πάτων, καθιστώντας περιττή οποιαδήποτε περαιτέρω πρόβλεψη για την πορεία του».

Εν μέσω αυτού του ψυχροπολεμικού κλίματος ο Αρκάς συνέχιζε να σκιστάρει και, όπως είδαμε όταν εξετάζαμε τα σκίτσα της περιόδου έως τον Οκτώβριο 2019, η υποδοχή που τους επιφύλαξαν οι ακόλουθοί του φανέρωνε και πάλι μια αμφιθυμία. Γενικά τα σκίτσα της *Ρόζας* δεν απέκτησαν φανατικό κοινό. Ο *Αποστόλης* και η *Ρόζα* αντιμετώπιστηκαν κάπως χλιαρά, με μικρές εξαιρέσεις, μιας και η εξωφρενική περσόνα της δεύτερης σε αντιδιαστολή με την υποτονικότητα και την φαινομενική ηττοπάθεια του πρώτου, επέφεραν μια σταδιακή αποστασιοποίηση όταν ο αρχικός απόηχος των αντιδράσεων άρχισε να καταλαγιάζει.

Το Νοέμβριο, όμως, έκανε την εμφάνισή του ο χαρακτήρας που συνεχίζει να πρωταγωνιστεί στα σκίτσα του Αρκά ακόμα και τώρα, με ομολογουμένως φανατικό κοινό. Ο μικρός *Θαναθάκηθ* εξακολουθεί να κερδίζει την αποδοχή του κοινού και βάσει των ποσοστών που παρουσιάζουν τα σκίτσα του φαίνεται να είναι ο πιο δημοφιλής χαρακτήρας του Αρκά τον τελευταίο τουλάχιστον χρόνο. Το κατά πόσο ο Αρκάς αφουγκράστηκε τις επιθυμίες των ακολούθων του και σκόπιμα έπλασε έναν καθολικά αποδεκτό χαρακτήρα για να κερδίσει την αγάπη του κοινού (La Marche, 1991, σ.56) αφήνοντας σε δευτεραγωνιστικούς ρόλους τους άλλους πιο αμφιλεγόμενους χαρακτήρες, δεν μπορούμε φυσικά να το γνωρίζουμε.

Κρίνοντας, όμως, από την ευρεία αποδοχή του *Θαναθάκη* και τις φωτογραφίες που αποστέλλουν τα μέλη της σελίδας όπου περήφανα απεικονίζουν τα μπλουζάκια με τα σκίτσα του που προμηθεύτηκαν από το ηλεκτρονικό κατάστημα του Αρκά, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι επιδεικνύει μια σοφότερη εμπορική τακτική ώστε να αυξήσει την δημοφιλία του και να αποφύγει σκίτσα με πιο αμφιλεγόμενες θεματικές και χαρακτήρες που θα μπορούσαν να οδηγήσουν και πάλι σε αέναες επιθέσεις και κριτικές μιας και σύμφωνα με τον McCloud (1993, σ. 92), από τους πλέον σημαντικούς συγγραφείς στο χώρο των κόμικς, καμία μορφή τέχνης δεν δίνει τόσα πολλά στο κοινό της, ζητώντας ταυτόχρονα και τόσα πολλά από αυτό. Η διαδραστική αυτή σχέση, που εξαρτάται άμεσα από την ανατροφοδότηση που παρέχει το κοινό στο δημιουργό,

⁸⁵ Βλ. *Όταν ο Αρκάς συνάντησε το Alt-right*, 2019/8/19, <http://www.katioussa.gr/skitsa/otan-o-arkas-synantise-to-alt-right/>

παίρνει ακόμα πιο μεγάλες διαστάσεις μέσω της διαμεσολάβησης που επιτελείται στο περιβάλλον του *facebook*. Άραγε, προέβη ο Αρκάς σε μια ιδιοσυστατική, ή δομική λογοκρισία (Πετσίνη & Χριστόπουλος, 2016, σ. 13), δίνοντας έμφαση στους ήρωες που είδε ότι απολάμβαναν ευρύτερης αποδοχής επιδιώκοντας ένα κλίμα συναίνεσης, κι ενδεχομένως αύξησης των πωλήσεων, παραγκωνίζοντας τα πολιτικά σκίτσα που από τη φύση τους είναι φτιαγμένα για να πυροδοτούν πολιτικές συζητήσεις (Τσάκωνα, 2013, σ. 78) και όχι απαραίτητα γέλιο και θετική αποδοχή, εφόσον μάλιστα η στάση στο χιούμορ ούτως ή άλλως κάθε άλλο παρά καθολική συμπεριφορά αποτελεί (Billig, 2001, σ.97); Με πιο απλά λόγια, κινήθηκε εκ του ασφαλούς για να ηρεμήσει τα πνεύματα και να αποτινάξει τις βαριές κατηγορίες που έως εκείνη την ώρα του αποδίδονταν, υποτασσόμενος σε μια αυτολογοκρισία στο όνομα των πολυσχιδών σκοπιμοτήτων όπως επιβλήθηκαν από τις εκάστοτε εξουσίες (Χριστόπουλος, 2008, σ. 84);

Προφανώς και δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τις προθέσεις του. Κρίνοντας, όμως, εκ του αποτελέσματος θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε αυτόν τον ισχυρισμό μόνο μέχρι ενός σημείου, μιας και οι φωνές που ζητούσαν πολιτική σάτιρα, στοχευμένη αυτή τη φορά προς τη νυν κυβέρνηση, συνεχίζουν να κάνουν την εμφάνισή τους sporadικά στα σκίτσα του. Θα μπορούσε να είχε υιοθετήσει την προτροπή τους, να κατευνάσει τα πνεύματα και να αποδείξει έτσι περίτρανα την ουδετερότητά του. Δεν το έκανε. Επομένως, δεν μπορούμε να θεωρήσουμε την κυριαρχία του *Θαναθάκη* μόνο ως μια προσπάθεια να γίνει αρεστός. Μπορούμε, από την άλλη, να τη θεωρήσουμε ως μια άρνηση να υποπέσει στο φαύλο κύκλο της ανταποδοτικότητας και της τυφλής υπακοής στις προσταγές του αδηφάγου κοινού. Εξάλλου, ο γνήσιος καλλιτέχνης δεν κάνει ό,τι κάνει για να γίνει αρεστός, να αποκτήσει φήμη ή να ικανοποιήσει την πλεονεξία του. Το κάνει για την ίδια την τέχνη (McCloud, 1993, σ.169).

Τέλος, ας αναφερθούμε στην τελευταία ομάδα σκίτσων που εξετάσαμε στο τρίτο μέρος της ανάλυσης περιεχομένου, και αφορά τον τρόπο που ο Αρκάς αντιλήφθηκε και σκισάρισε τη νέα κοινωνική πραγματικότητα με την πανδημία του κορωνοϊού. Επέλεξε να προσεγγίσει τη νέα αυτή απειλή με έναν ευφάνταστο τρόπο που συνδύαζε το χιούμορ με την υπευθυνότητα. Μέσω των σκίτσων του ουσιαστικά κρούει τον κώδωνα του κινδύνου σε όσους αψηφούν τα μέτρα του κατ'οίκον περιορισμού και θέτουν σε κίνδυνο τους συνανθρώπους τους ενώ ταυτόχρονα σατιρίζει τα αφηγήματα των συνωμοσιολογιών. Μιλάει για ατομική ευθύνη, για φασιστικά μέτρα που λαμβάνονται ακριβώς διότι υπάρχουν αυτοί οι λίγοι ανόητοι που τα

αψηφούν, και απεικονίζει δύο στελέχη του Covid-19 να συζητούν για την κατάσταση που αντιμετωπίζουν με τα αυξημένα μέτρα που έχουν ουσιαστικά περιορίσει τα δυνάμει θύματά τους. Είδαμε ότι δύο σχολιαστές ανέφεραν εύστοχα ότι με αυτά τα σκίτσα ο Αρκάς προέβη σε ένα είδος αντίστροφης ψυχολογίας, μια στρατηγική που επιδιώκει κοινωνική επιρροή με έμμεσο τρόπο, προσπαθώντας να περιορίσει την ψυχολογική αναδραστικότητα (Brehm, 1966 στο Baron et al., 2012, σ. 191) που προκύπτει κάθε φορά που κάποιος πιέζεται να κάνει κάτι που δεν θέλει και τελικά αντιδρά και κάνει το αντίθετο.

Για άλλη μια φορά ο Αρκάς δέχθηκε κριτική για τα σκίτσα του. Όπως διαφάνηκε σε κάποια σχόλια, θεωρήθηκε ότι υποστηρίζει μονομερώς τα μέτρα που επέβαλε η κυβέρνηση και δεν έκανε καμία νύξη στα δυσάρεστα επακόλουθα των αυστηρών μέτρων περιορισμού όσον αφορά τη μελλοντική πορεία της οικονομίας και των κοινωνικών προβλημάτων που θα ανακύψουν. Εξίσου αρνητικός ήταν και ο Τύπος, που δεν έχασε φυσικά την ευκαιρία να εξαπολύσει νέες επιθέσεις. Χαρακτηριστικό του κλίματος είναι το ακόλουθο απόσπασμα που δημοσιεύθηκε την 15^η Απριλίου 2020, στη σελίδα *altsantiri.gr*, απεικονίζοντας πολύ γλαφυρά το αριστερό μένος:

Υστερα από οκτώ μήνες σιωπής, κι αφού προηγουμένως είχε δώσει τον μεγάλο αγώνα υπέρ του μητσοτακικού νεοφιλελευθερισμού και της αδωνικής ακροδεξιάς, ο Αρκάς ξαναχτύπησε!

Κι αφού δε μίλησε για τίποτα τόσους μήνες, επέστρεψε με ένα σκίτσο εν μέσω πανδημίας, για να μας κουνήσει το δάχτυλο ότι δεν έχουμε «ατομική ευθύνη». Ποιος; Ο Αρκάς! Που εδώ και χρόνια έχει μπερδέψει την ατομική ευθύνη με την κομματική.

Το παράδοξο, βέβαια, είναι ότι τα αυστηρά μέτρα ελήφθησαν ακριβώς όταν διαφάνηκε ότι η διακοπή λειτουργίας των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στη χώρα οδήγησε μια μεγάλη μερίδα κόσμου σε καφετέριες και παραλίες. Προφανώς πρόκειται για επίδειξη περιορισμένης ατομικής ευθύνης, και απορεί κανείς γιατί να κρίνεται ο Αρκάς για ένα ρεαλιστικό σκίτσο που απλά αναπαριστά πιστά μια όψη της καθημερινότητας. Τίποτα λιγότερο και τίποτα περισσότερο.

Τελικά, βέβαια, τα αυξημένα μέτρα οδήγησαν σε μεγάλο περιορισμό της διασποράς του ιού, των κρουσμάτων και των θανάτων. Όπως είδαμε και στο προηγούμενο μέρος της εργασίας μας, ο διεθνής Τύπος ήταν ιδιαίτερα επαινετικός για τον τρόπο που η Ελλάδα προέβη στην αποτελεσματική διαχείριση της κρίσης. Στην εγχώρια πραγματικότητα, από την άλλη, τα μέτρα εκλήφθησαν από πολλούς ως

υπερβολικά και καταστροφικά για το μέλλον της χώρας και όσων πολιτών πλήττονται από οικονομικής απόψεως. Αναρωτιέται εύλογα κανείς, ποια θα ήταν η σωστότερη αντιμετώπιση. Να αφεθούν οι πολίτες ελεύθεροι να δρουν ανενόχλητοι ώστε να μην κινδυνεύσει η οικονομία κι ας χαθούν ανθρώπινες ζωές; Μα αυτό δεν θα αποτελούσε αφήγημα μιας νεοφιλελεύθερης δημοκρατίας, όπως υποστηρίζει και ο Τραμπ άλλωστε που παρακινεί τους Αμερικανούς να διαδηλώσουν κατά των μέτρων ώστε να επανεκκινήσει η οικονομία της χώρας; Δηλαδή ο Πρωθυπουργός που επέλεξε να πλήξει την οικονομία και να προστατεύσει τους πολίτες, δεν ανήκει στο χώρο της δεξιάς τελικά, αλλά εκπροσωπεί τα αριστερά αφηγήματα μιας και προασπίζει τα δικαιώματα των πολλών και αδυνάμων και δεν λαμβάνει υπόψη τα συμφέροντα των περισσότερων επιχειρήσεων που πλήττονται θανάσιμα εφόσον έχουν αναγκαστεί να βάλουν λουκέτο για δυο μήνες περίπου. Γνωρίζοντας ότι η ύφεση θα υπερβεί το 10%, εξακολουθεί να παίρνει μέτρα προστασίας και όχι να αψηφά τον κίνδυνο. Πραγματικά παράδοξο ως μέρος του νεοφιλελεύθερου αφηγήματος. Ή απλά υπεύθυνο.

Όπως είδαμε, βέβαια, αρκετά σχόλια στα εν λόγω σκίτσα εξέφρασαν μια ξεκάθαρη αίσθηση ασφάλειας με τη νυν κυβέρνηση, και αναρωτιούνταν τι θα είχε συμβεί αν εν μέσω μιας τέτοιας κρίσης κυβερνούσαν οι προηγούμενοι... Πράγματι, όταν στο Μάτι είχαν χάσει τη ζωή τους 102 άτομα μέσα σε λίγες ώρες ενώ εν μέσω πανδημίας έχουν χάσει τη ζωή τους 130 άτομα μέσα σε διάστημα δύο μηνών, τα περισσότερα εκ των οποίων άνω των 65 ετών και με υποκείμενο νόσημα, πώς δικαιολογούνται οι φωνές εκείνες που επιρρίπτουν ευθύνες για κακή διαχείριση στη νυν κυβέρνηση;

Από την άλλη, η προσπάθεια αμφισβήτησης της αποτελεσματικότητας των κυβερνητικών χειρισμών εμπεριέχει κι άλλο ένα αφήγημα. Η κακιά κυβέρνηση που περιορίζει τους Έλληνες, κι αφήνει ανενόχλητους τους μετανάστες και πρόσφυγες να «αλωνίζουν» χωρίς να παίρνουν τα απαραίτητα μέτρα προστασίας και δίχως να υπόκεινται στους ίδιους περιορισμούς. Το αφήγημα αυτό εμφανίστηκε και σε σχόλια των σκίτσων του Αρκά, και στον Τύπο για άλλη μια φορά. Εντούτοις, τα μέτρα απαγόρευσης νομοθετήθηκαν, δημοσιεύτηκαν και μεταφράστηκαν σε όλες τις γλώσσες ώστε να ενημερωθεί εγκαίρως ο μεταναστευτικός πληθυσμός που διαμένει σε δομές ανά τη χώρα από την 23^η Μαρτίου. Τι παραπάνω να κάνει το κράτος για τους μετανάστες; Να τους φυλακίσει; Πώς εντάσσονται σε αυτές τις φωνές διαμαρτυρίας τα όποια αφηγήματα περί δικαιωτισμού;

Το διαφαινόμενο κοινό υπόβαθρο πίσω από όλες αυτές τις εντάσεις είναι ένα: η πόλωση που εξακολουθεί να διχάζει την ελληνική κοινωνία ακόμα και σε αυτές τις δύσκολες στιγμές που απαιτείται ομοψυχία, συλλογική προσπάθεια, κι αίσθημα ατομικής αλλά και συλλογικής ευθύνης. Αυτές οι στιγμές δεν προσφέρονται για μικροκομματικά συμφέροντα και ρεβανσισμούς. Είναι όμως ένα κατάλοιπο που η κοινωνία εξακολουθεί να φέρει μετά από τόσα χρόνια λαϊκιστικών χειρισμών και ευρύτερης διαφθοράς όπου καλλιεργήθηκε η έλλειψη εμπιστοσύνης και οι συνωμοσιολογίες κάθε μορφής.

Δεν είναι να απορεί κανείς που ο Αρκάς, λοιπόν, στοχοποιήθηκε σε αυτό το βαθμό από τη στιγμή που αποφάσισε να επιτρέψει στο Μέσο έκφρασής του να διαμεσολαβηθεί από ένα άλλο Μέσο, που παρέχει μια ταχύτατη διασπορά, άρα και ευκαιρίες για ευρύτερες αντιδράσεις και πολυεπίπεδη κριτική ειδικά σε μια τόσο δυσμενή συγκυρία όπου τα δημοκρατικά ανακλαστικά έχουν μουνδιάσει και οι αφοριστικές λαιδορίες εξαπολύονται με ευκολία προς πάσαν κατεύθυνση.

Ολοκληρώνοντας, λοιπόν, τη συζήτησή μας τείνουμε να καταλήξουμε στα εξής συμπεράσματα:

Ο Αρκάς είτε άλλαξε, είτε γέρασε, είτε πέθανε, είτε πούλησε τα δικαιώματα των σκίτσων του, αποτελεί εντούτοις μια συγκεκριμένη αναγνωρίσιμη οντότητα με συγκεκριμένη ιδιότητα. Είναι ένας κομίστας που αναρτά σκίτσα στην επίσημη σελίδα του στο *facebook* και εκδίδει βιβλία με τα εικονογραφήματά του. Το χιούμορ ανέκαθεν τύγχανε αμφίθυμης πρόσληψης διότι δεν διαθέτουν όλοι οι άνθρωποι τα ίδια αντιληπτικά εργαλεία ούτε τις ίδιες κοινωνικές προκείμενες ώστε να το υποδέχονται με ομοίμορφο και κοινά αποδεκτό τρόπο. Επομένως, το γεγονός ότι μόλις πρόσφατα το χιούμορ του επικρίθηκε τόσο σφοδρά και το ταλέντο του αμφισβητήθηκε σε τέτοιο βαθμό δεν μπορεί παρά να οφείλεται στο συνδυασμό της αυξημένης έκθεσης και δημοφιλίας που απέκτησε μέσω των σελίδων κοινωνικής δικτύωσης και της ευρύτερης κοινωνικοπολιτικής κατάστασης που επικρατεί δεδομένων των συνθηκών που έχει δημιουργήσει η κρίση, τα διχαστικά αφηγήματα και ο λαϊκισμός που οδηγεί τους πολίτες σε περαιτέρω πόλωση και επιθετικές ρητορείες.

Προς τούτο συνηγορεί, άλλωστε, το γεγονός πως οποιοσδήποτε τείνει να επιδοκιμάσει το χιούμορ του κάτω από τα αναρτημένα σκίτσα του προκαλεί αμέσως την αντίδραση των αριστερών που συνοδεύεται από αντίστοιχα κοσμητικά επίθετα και απαξίωση λόγω του «ξεπεσμού» και της πολιτικής του «στράτευσης», ενώ κατ'αντιδιαστολή οποιαδήποτε μορφή αποδοκιμασίας αυτόματα πυροδοτεί μειωτικούς

χαρακτηρισμούς εκ μέρους των φανατικών ακολούθων που προτρέπουν τους αντιφρονούντες «ζαίους» να εγκαταλείψουν τη σελίδα του Αρκά, να πιούν ξύδι ή να εισπράξουν τα 0.60 λεπτά που προσφέρει η Κουμουνδούρου στα αριστερά τρολς και να πάψουν επιτέλους να σχολιάζουν. Αυτές οι αντιδράσεις δεν αφορούν ουσιαστικά τον Αρκά. Αποτελούν ένδειξη της ευρύτερης πολιτικής παρακμής και αποσύνθεσης που διαβρώνει τα δημοκρατικά θεμέλια αυτής της κοινωνίας που κινδυνεύουν άμεσα από τις εκατέρωθεν πολιτικές μίσους και απαξίωσης.

Δεν είναι ο Αρκάς το πρόβλημα. Το δημοκρατικό πολίτευμα είναι αυτό που βάλλεται, μιας και δεν νοείται δημοκρατική κοινωνία όπου το χιούμορ να αποτελεί αφορμή για τόσο οξεία αντιπαράθεση, διαρκώς εξαπολυόμενες επιθέσεις και επαναλαμβανόμενες προσπάθειες φίμωσης και σπίλωσης όσων τολμούν να εκφράσουν προβληματισμούς που δεν εντάσσονται σε ένα κοινά αποδεκτό αφήγημα. Δεν πλήττεται ούτε το ταλέντο του Αρκά, ούτε η υστεροφημία του. Πλήττεται η δημοκρατία και το συνταγματικό δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης. Αλίμονο αν όσοι σατιρίζουν ή διακωμωδούν την πικρή καθημερινότητα αρχίσουν να αποτελούν στόχο λεκτικών ή μη επιθέσεων και στο τέλος κινδυνεύει ακόμα και η ζωή τους, όπως στην περίπτωση των αδικοχαμένων σκιτσογράφων του Charlie Hebdo τον Ιανουάριο του 2015 στη Γαλλία που τόλμησαν να απεικονίσουν με χιουμοριστικό τρόπο το Μεγάλο Προφήτη του Ισλάμ.

Αντί Επιλόγου

Όσο περισσότερο προσπαθεί κανείς να το προσπελάσει, τόσο συνειδητοποιεί ότι το χιούμορ έχει κάποιες εγγενείς αδυναμίες, ή ίσως και για τον ίδιο λόγο αρετές: δεν ορίζεται, δεν ποσοτικοποιείται, δεν αξιολογείται, δεν προσεγγίζεται. Όσοι ερευνητές κι αν προσπάθησαν, δεν κατάφεραν να το οριοθετήσουν σε ένα καθολικά αποδεκτό επιστημονικό πλαίσιο, να του προσδώσουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και να δομήσουν αποδεκτές μεταβλητές για την επιστημονική του διερεύνηση. Σε κάθε περίπτωση, προσεγγίστηκε μερικά, αποσπασματικά και προφανώς υποκειμενικά εφόσον αποτελεί μέρος των κοινωνικών μας αναπαραστάσεων και κατ' ανάγκην σημασιοδοτείται μέσα σε ευρύτερα ατομικά και κοινωνικά πλαίσια που του προσδίδουν τα επιμέρους χαρακτηριστικά του.

Από την άλλη, τι νόημα έχει να προσπαθεί κανείς να ορίσει και να περιορίσει την αξία μιας τέτοιας ευλογίας. Το χιούμορ είναι λυτρωτικό ακριβώς διότι είναι απροσπέλαστο. Αποτελεί μια διέξοδο, μια απελευθέρωση από τα δεινά των εσωτερικώς ή εξωτερικώς επιβαλλόμενων ορίων και κοινωνικών συμβάσεων. Το γεγονός ότι βάλλεται τόσο σκληρά τα τελευταία χρόνια σε όλο τον κόσμο αποτελεί πραγματικά ανησυχητικό φαινόμενο διότι αποκαλύπτει μια αδυναμία των σύγχρονων κοινωνιών: τελικά η ελευθερία και η δημοκρατία ίσως να μην είναι και τόσο επιθυμητή από μια μεγάλη μερίδα της ανθρωπότητας. Ίσως ο κόσμος να μην αντέχει την πολυφωνία, την «ασυδοσία» των δικαιωμάτων, την δίχως όρια ελευθερία. Ίσως ο λόγος περί δικαιωματοσμού να φανερώνει μια ανάγκη περιχαράκωσης των δικαιωμάτων σε επίπεδο μειοψηφικών αφηγήσεων, εστιάζοντας στα μέρη και όχι στο σύνολο⁸⁶. Ελευθερία “μαντρωμένη” στα στενά πλαίσια της εκάστοτε ομάδας που την διεκδικεί για τον εαυτό της αποκλείοντας όλους τους άλλους, μια ασφάλεια επίπλαστη για τους λίγους που στην πραγματικότητα καλλιεργεί φόβο και υψώνει τείχη.

Προφανώς όλοι αυτοί οι προβληματισμοί εντάσσονται στην απειλή που θέτει ο λαϊκισμός για τις σύγχρονες δημοκρατίες μιας και καλλιεργεί αυτό το πνεύμα του διχασμού, της σύγκρουσης μεταξύ των μεν και των δε. Προωθεί πολωτικά αφηγήματα, χωρίζει τους πολίτες σε στρατόπεδα, υποδαυλίζει εντάσεις και συγκρούσεις προς όφελος της δικής του επιβίωσης. Όταν το χιούμορ σπλώνεται, διαστρεβλώνεται,

⁸⁶ Για μια αντίστοιχη προβληματική, βλ. Πανούσης, Γ. (2019/3/30). *Ο δικαιωματοσμός και η τυραννία της μειοψηφίας*, <https://www.kathimerini.gr/1017032/opinion/epikairothta/politikh/o-dikaiwmatismos-kai-h-tyrannia-ths-meioyhfias>

βιάζεται κι εντέλει διώκεται δεν μπορεί παρά να εξυπηρετεί συμφέροντα κάθε άλλο παρά δημοκρατικά. Όταν ένα χιουμοριστικό σκίτσο μπορεί να προκαλέσει μια τόσο έντονη ρήξη του κοινωνικού ιστού, διχάζοντας την κοινή γνώμη σε τέτοιο βαθμό που να απασχολεί τον Τύπο σε καθημερινή σχεδόν βάση, ενώ τα αντίπαλα στρατόπεδα των πολιτών επιδίδονται σε αέναες μάχες υπεράσπισης ή απαξίωσης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τι μπορεί να αποκαλύπτει για το επίπεδο της δημοκρατίας μιας πολιτείας;

Προφανώς το προσωπικό γούστο και ο τρόπος που αντιλαμβάνεται κανείς το πετυχημένο ή μη χιούμορ, είδαμε επανειλημμένως ότι δε μπορεί να περιχαρακωθεί σε στενά εννοιολογικά πλαίσια. Όπως είχε καταλήξει και ο Φρόνιτ, άλλωστε, σε ζητήματα χιούμορ οι προσωπικές και διανοητικές προτιμήσεις συνυφαίνονται με τρόπο μη εύκολα διαχωρίσιμο (Billig, 2005, σ.8). Η έλλειψη χιούμορ σημαίνει έλλειψη μιας ζωτικής ανθρώπινης ιδιότητας (ο.π. σ.11), μόνο που κρίνεται αποκλειστικά σε πλαίσια κοινωνικά, σε αλληλεξάρτηση με το ευρύτερο συγκείμενο και όχι βάσει κοινών παραδεκτών κανόνων και μέτρων. Από την άλλη, όμως, ακριβώς επειδή είναι αδύνατον να οριστεί με τρόπο κοινώς αποδεκτό, δε νοείται η αξιολογική του υποβάθμιση σε βαθμό που να επιδιώκεται η φίμωσή του. Αν το χιούμορ τελικά κρίνεται τόσο επικίνδυνο και η ελευθερία έκφρασης απειλείται σε τέτοιο βαθμό, τι μέλλει γενέσθαι με την ίδια τη δημοκρατία; Πώς διασφαλίζεται, και πώς νοηματοδοτείται τελικά η ελευθερία έκφρασης; Τι νοείται πλέον ως δημοκρατία;

Διαβάζοντας όλα αυτά τα κακεντρεχή σχόλια που συχνά συνοδεύουν τα σκίτσα του Αρκά, ενός πραγματικά αιρετικού καλλιτέχνη που δε διστάζει να σοκάρει και να προβληματίζει με την τέχνη του ως ακούραστη αλογόμυγα εδώ και σαράντα ολόκληρα χρόνια, αντιλαμβάνεται κανείς με πικρία το επίπεδο του δημόσιου λόγου. Οι έριδες, ο διχασμός και η πόλωση δεν μπορούν εξ ορισμού να επιφέρουν πρόοδο. Ακόμα και σε μια κρίσιμη υγειονομική κρίση, όπως αυτή που αντιμετωπίζει όλος ο πλανήτης τον τελευταίο καιρό μετά τη βίαιη έλευση του Covid-19, πολίτες και κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο εκπέμπουν αντιφατικά και ανησυχητικά μηνύματα. Όταν ο ίδιος ο πλανητάρχης προτείνει στους πολίτες του να εμβολιαστούν με απολυμαντικές ή χλωριούχες ουσίες⁸⁷ προκειμένου να καταπολεμήσουν τον ιό ώστε να μην πληγεί περαιτέρω η οικονομία των ΗΠΑ, δεν πρέπει να απορεί κανείς για το επίπεδο του

⁸⁷ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις πρόσφατες δηλώσεις του, βλ. Noor P. (2020/4/25). 'Please don't inject bleach': Trump's wild coronavirus claims prompt disbelief, The Guardian, <https://www.theguardian.com/us-news/2020/apr/24/trump-disinfectant-bleach-coronavirus-claims-reaction>

λαϊκισμού που συνεχίζει να διέπει τη σύγχρονη κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα. Αν ο Πρόεδρος Τραμπ προβαίνει σε δηλώσεις με τόσο απερίσκεπτα φαιδρό τρόπο, στην εποχή της υποχώρησης της λογικής (Μποτόπουλος, 2018, σ.40), γιατί να μη νομιμοποιείται ο Αρκάς να εκφράζει με υπεροπτική αδιαφορία τις δικές του ιλαρές απεικονίσεις της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας;

Ο λαϊκισμός και οι προσπάθειες διχασμού των πολιτών σε αντίπαλα στρατόπεδα μόνο μικροκομματικά συμφέροντα εξυπηρετούν ενώ ταυτόχρονα αποπροσανατολίζουν την κοινή γνώμη από σοβαρότερα προβλήματα που θα έπρεπε να τυγχάνουν ουσιαστικότερης μέριμνας. Δεν πρόκειται, εξάλλου, για έναν πόλεμο διαφορετικών ιδεολογιών. Ίσως μόνο κατ' επίφαση. Στην ουσία, πρόκειται για τον πυρηνικό όλεθρο της ανθρώπινης δημοκρατικής υπόστασης, μια πλήρη ματαίωση. Αυτή η ματαίωση αντανακλάται σε πολλά σκίτσα του Αρκά. Κατά πόσο καταφέρνει να αφυπνίζει το κοινό του, δεν μπορεί να συναχθεί με βεβαιότητα. Είναι, όμως, σίγουρα ελπιδοφόρο ότι σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας μια μεγάλη μερίδα πολιτών εκδηλώνουν έντονα σημάδια κόπωσης από τον εκφυλισμό της πολιτικής ζωής του τόπου. Ίσως, λοιπόν, να υπάρχει ακόμα ελπίδα για μια ουσιαστική αναδόμηση των σαθρών θεμελίων που ταλανίζουν την πολιτική πραγματικότητα στην Ελλάδα επί σειρά ετών μετά τη μεταπολίτευση, με αποκορύφωμα την πρόσφατη περίοδο της διακυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ που όπως αναλύσαμε στο παρόν πόνημα προέβη σε επανειλημμένες προσπάθειες κατάλυσης της συνταγματικής διάκρισης των εξουσιών, υιοθετώντας αντιδημοκρατικές πολιτικές πρακτικές και θυμίζοντας απολυταρχικά καθεστώτα που πόρρω απέχουν από το ένδοξο παρελθόν της κοιτίδας της δημοκρατίας.

Κλείνοντας, θα αναφερθώ σε μια φράση της Κικής Δημουλά για τον Αρκά που βρίσκεται αναρτημένη στη σελίδα του:

Η άγνοια των μηχανισμών ενός ποιητικού είδους όπως εκείνο που λαμπρώνει ο Αρκάς δεν σου αφαιρεί, ελπίζω, το δικαίωμα πρώτα να τον θαυμάζεις και κατ' ανάγκη πια, να τον εκτιμάς. Αυτό το απλό και μαζί σπουδαίο δεν έχει τη μοναδικότητα να συμβαίνει μόνο σε μένα. Το νέμονται και αναρίθμητοι άλλοι. Και τούτο επειδή ο Αρκάς μάς βοηθάει να ανοίγουμε και να κλείνουμε το πικρό τετράδιο της μέρας με την άλλη όψη του δραματικού: το υπέροχα κωμικό.

Το ερώτημα που θα μπορούσε να τεθεί, βέβαια, είναι κατά πόσο το τετράδιο της μέρας θα πρέπει τελικά να κλείνει ή αντιθέτως να παραμένει ενοχλητικά ανοιχτό εν είδει πικρής αλλά απαραίτητης υπενθύμισης, ώστε κάθε πολίτης, και όχι μόνο ο

Αρκάς, να αναλαμβάνει το ρόλο της ενοχλητικής αλογόμυγας για την υπεράσπιση του δημοκρατικού μέλλοντος και των ουσιαστικών συμφερόντων όλων των σκεπτόμενων πολιτών μιας ευνομούμενης πολιτείας.

ΕΙΣΤΕ ΑΠΑΡΑΔΕΚΤΟΙ! ΔΕΝ ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΕΤΕ
ΠΟΤΕ ΤΑ ΛΑΘΗ ΣΑΣ ΚΑΙ ΔΕΝ ΑΝΑΛΑΜΒΑΝΕΤΕ
ΠΟΤΕ ΤΙΣ ΕΥΘΥΝΕΣ ΣΑΣ!

ΕΤΣΙ ΕΙΝΑΙ, ΑΛΛΑ ΔΕΝ
ΦΤΑΙΜΕ ΕΜΕΙΣ ΓΙ' ΑΥΤΟ!

ΠΑΡΙΣΤΑΝΕΙΣ ΤΟΝ ΔΑΣΚΑΛΟ, ΠΡΟΦΗΤΗ,
ΑΛΛΑ ΣΤΗΝ ΟΥΣΙΑ ΚΑΝΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ!

ΚΑΜΙΑ ΣΧΕΣΗ!... ΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΣΑΣ ΛΕΝΕ
ΑΥΤΑ ΠΟΥ ΘΕΛΕΤΕ ΝΑ ΞΕΡΕΤΕ ΚΑΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ
ΣΑΣ ΛΕΝΕ ΑΥΤΑ ΠΟΥ ΘΕΛΕΤΕ ΝΑ ΑΚΟΥΣΕΤΕ!
ΕΓΩ ΣΑΣ ΛΕΩ ΑΥΤΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΘΕΛΕΤΕ
ΟΥΤΕ ΝΑ ΞΕΡΕΤΕ, ΟΥΤΕ ΝΑ ΑΚΟΥΣΕΤΕ!

Παράρτημα I Ερωτηματολόγιο

ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΡΚΑ

Το ερωτηματολόγιο αυτό δημιουργήθηκε στα πλαίσια της Διπλωματικής μου εργασίας, στο Τμήμα Επικοινωνίας και Ρητορικής των Μέσων, στο Πάντειο Πανεπιστήμιο. Με ενδιαφέρει η γνώμη όσων πραγματικά γνωρίζουν το έργο του Αρκά μέσω του Facebook και έχουν ή είχαν ενεργή παρουσία στη σελίδα του.

Η συμπλήρωση γίνεται ανώνυμα, και δεν θα σας ζητηθούν προσωπικά στοιχεία, οποιουδήποτε είδους, ώστε να εξασφαλιστεί η απόλυτη εμπιστευτικότητα.

Για οποιαδήποτε απορία έχετε, μπορείτε να μου αποστείλετε το ερώτημά σας στο email: sevizachariou@hotmail.com, ή να καλέσετε στο 6907171071.

Η συμπλήρωσή του θα χρειαστεί λίγα μόλις λεπτά και η συμμετοχή σας είναι πολύ σημαντική για την ολοκλήρωση της εργασίας μου.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για το χρόνο σας.

Με εκτίμηση,
Σέβη Ζαχαρίου

* Απαιτείται

Πόσα χρόνια γνωρίζετε τα σκίτσα του Αρκά; *

- λιγότερο από 1 χρόνο
- 1-2 χρόνια
- 3-5 χρόνια
- τουλάχιστον μια δεκαετία
- από τον καιρό που δημοσίευε τα σκίτσα του στο Βαβέλ
- πάνε πολλά χρόνια, αλλά δε θυμάμαι ακριβώς

Ποια είναι η αγαπημένη σας σειρά ή ήρωας του Αρκά; *

Η απάντησή σας

Αγοράζετε τα βιβλία του Αρκά; *

- Τα έχω αγοράσει όλα
- Έχω αγοράσει αρκετά
- Έχω αγοράσει μερικά
- Αγοράζα παλιά αλλά όχι πια, αρκούμαι στο Facebook
- Διαθέτω μόνο όσα έχουν διανεμηθεί δωρεάν μέσω εφημερίδων
- Δε θεωρώ απαραίτητο να αγοράσω ένα βιβλίο με σκίτσα και γελοιογραφίες

Έχετε αγοράσει κάποια από τα προϊόντα στο eshop του Αρκά; *

- ΝΑΙ, ΠΟΛΛΕΣ ΦΟΡΕΣ
- ΝΑΙ, ΜΕΡΙΚΕΣ ΦΟΡΕΣ
- ΝΑΙ, 1 ΦΟΡΑ
- ΟΧΙ

Πόσο συχνά κάνετε Like στις αναρτήσεις του Αρκά στο Facebook. *

- Σε κάθε σκίτσο ανεξαιρέτως
- Κάθε μέρα
- Τουλάχιστον 1-2 φορές την εβδομάδα
- Μόνο όταν αναρτά σκίτσο με αγαπημένο μου ήρωα
- Σπάνια, μόνο αν ένα σκίτσο με εκφράζει ιδιαίτερα
- Ποτέ, δεν το θεωρώ απαραίτητο

Πόσο συχνά κάνετε Share στις αναρτήσεις του Αρκά στο Facebook; *

- Σε κάθε σκίτσο ανεξαιρέτως
- Κάθε μέρα
- Τουλάχιστον 1-2 φορές την εβδομάδα
- Μόνο όταν αναρτά σκίτσο με αγαπημένο μου ήρωα
- Σπάνια, μόνο αν ένα σκίτσο θεωρώ ότι αξίζει να το δει κάποιος φίλος
- Ποτέ

Πόσο συχνά γράφετε σχόλια στα σκίτσα του Αρκά. *

- Κάθε μέρα
- Τουλάχιστον 1-2 φορές την εβδομάδα
- Μόνο αν τύχει να δω κάτι εξαιρετικά αστείο
- Μόνο αν τύχει να δω κάτι που θα ήθελα να σχολιάσω μάλλον αρνητικά
- Μόνο αν τύχει κάποιος φίλος να με taggάρει
- Μόνο αν διαβάσω κάποιο σχόλιο στο οποίο θέλω να απαντήσω
- Ποτέ

Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι το χιούμορ του Αρκά έχει βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια, σε μία κλίμακα από 1 έως 7, όπου 1 είναι καθόλου και 7 είναι πάρα πολύ. *

1 2 3 4 5 6 7
Καθόλου Πάρα πολύ

Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι το χιούμορ του Αρκά έχει πολιτικοποιηθεί τα τελευταία χρόνια, σε μία κλίμακα από 1 έως 7, όπου 1 είναι καθόλου και 7 είναι πάρα πολύ. *

1 2 3 4 5 6 7
Καθόλου Πάρα πολύ

Πού θα τοποθετούσατε τις πολιτικές πεποιθήσεις του Αρκά σε μία κλίμακα από 1 έως 7, όπου 1 = άκρα αριστερά και 7 = άκρα δεξιά *

	1	2	3	4	5	6	7	
Αριστερά	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Δεξιά

Πόσο θεωρείτε ότι η εμφάνιση των σκίτσων του στο Facebook, επηρέασε θετικά τη δημοφιλία του Αρκά, σε μία κλίμακα από 1 έως 7, όπου είναι 1 = καθόλου και 7 = πάρα πολύ *

	1	2	3	4	5	6	7	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Πάρα πολύ

Σε τι βαθμό αισθάνεστε ικανοποιημένοι από την πολιτική σάτιρα του Αρκά κατά την προεκλογική περίοδο με τη σειρά "Τα παιδικά χρόνια ενός πρωθυπουργού" *

	1	2	3	4	5	6	7	
Καθόλου	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Πάρα πολύ

Πόσο ελεύθερος οφείλει να είναι ένας καλλιτέχνης όταν σατιρίζει την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα κατά τη γνώμη σας, σε μία κλίμακα από 1 έως 7, όπου 1 = περιορισμοί και 7= ελευθερία. *

	1	2	3	4	5	6	7	
Κάποια πράγματα δεν πρέπει να σατιρίζονται	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Πρέπει να υπάρχει απόλυτη ελευθερία

Θεωρείτε ότι η εμφάνιση της "Ρόζας" είναι μια αντίδραση στην επίθεση που δέχθηκε ο Αρκάς για την πολιτική του σάτιρα, σατιρίζοντας αυτή τη φορά την πρακτική του "ορθού λόγου" και εκφράζοντας ALT+right πολιτική στάση: *

- ΣΙΓΟΥΡΑ ΝΑΙ
- ΜΑΛΛΟΝ ΝΑΙ, ΔΕ ΜΠΟΡΩ ΝΑ ΞΕΡΩ ΣΙΓΟΥΡΑ ΤΙΣ ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΚΑ
- ΜΑΛΛΟΝ ΟΧΙ
- ΣΙΓΟΥΡΑ ΟΧΙ
- ΔΕΝ ΓΝΩΡΙΖΩ
- Η ΡΟΖΑ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΕΙΔΟΣ ΣΑΤΙΡΑΣ ΣΤΟ ΦΕΜΙΝΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ
- Η ΡΟΖΑ ΕΙΝΑΙ ΑΠΛΑ ΕΝΑΣ ΑΣΤΕΙΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ
- Άλλο: _____

Πού θα τοποθετούσατε τις πολιτικές σας προτιμήσεις σε μία κλίμακα από 1 έως 7, όπου 1 = άκρα αριστερά και 7 = άκρα δεξιά *

	1	2	3	4	5	6	7	
Αριστερά	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Δεξιά

Ποιά είναι η ηλικία σας; *

- Κάτω από 18
- 18-25
- 25-35
- 35-50
- Άνω των 50

Ποιό είναι το μορφωτικό σας επίπεδο *

- Απόφοιτος Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (Δημοτικό)
- Απόφοιτος Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Γυμνάσιο/Λύκειο)
- Φοιτητής/Απόφοιτος Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό

Υποβολή

Σελίδα 1 από 1

Παράρτημα II

Σχόλια ακολούθων Αρκά, όπως καταχωρήθηκαν ως απάντηση στη μεικτή ερώτηση 14 του Ερωτηματολογίου: *Θεωρείτε ότι η εμφάνιση της "Ρόζας" είναι μια αντίδραση στην επίθεση που δέχθηκε ο Αρκάς για την πολιτική του σάτιρα, σατιρίζοντας αυτή τη φορά την πρακτική του "ορθού λόγου" και εκφράζοντας Alt-right πολιτική στάση;*

1.	Εκφράζει alt+ right πολιτική στάση και σατιρίζει το φεμινιστικό κίνημα με εμφανή άγνοια/αδιαφορία	ALT RIGHT ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
2.	Καποτε η Ροζα πρεπει να μπει στη θεση της	ΑΓΑΝΑΚΤΗΣΗ
3.	Δεν έχω δει σκίτσα με τη Ρόζα	ΑΓΝΟΙΑ
4.	Alt right να ψαχνετε στην Αμερικη, οχι την Ελλάδα	ΟΧΙ ALT RIGHT
5.	Εν μέρει αντίδραση για την πολιτική σάτιρα ενδεχομένως να βρήκε και target group να απευθυνθεί κ να κουρδίσεινκσι άλλο	ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ
6.	Η Ρόζα είναι σάτιρα στην επίθεση που δέχθηκε ο Αρκάς για την πολιτική του σάτιρα και στον τρόπο με τον οποίο μεταχειρίζονται διάφορες ομάδες ή μεμονωμένα άτομα το κίνημα του δικαιωτισμού εκφυλίζοντάς το. Υπάρχουν υπερβολές μερικές φορές καθώς και μη επιτυχημένα αστεία, ουδόλως όμως εκφράζεται η Alt right μέσω της Ρόζας.	ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΟΧΙ ALT RIGHT
7.	Η Ρόζα είναι το χειρότερο είδος ανθρώπου του σήμερα, θίγεται χωρίς λόγο και δεν διστάζει να να αποκαλέσει ακραία οποία άποψη διαφωνεί με τα πιστεύω της (το παράδοξο είναι ο ακραίος τρόπος με τον οποίο το κάνει). Είναι πιθανόν η αντίδραση του Αρκα απέναντι σε αυτά τα πρόσωπα τα οποία των έκριναν όχι αποκλειστικά για τα πολιτικά σκίτσα αλλά και για όσες άλλες φορές δέχτηκε αρνητική κριτική από τέτοιου είδους άτομα.	ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΟΡΘΟΤΗΤΑ
8.	Ναι είναι αντίδραση στην επίθεση που δέχθηκε. Ναι σατιρίζει την πρακτική του "ορθού λόγου".Αλλά, όχι, αυτό δεν σημαίνει ότι εκφράζει "ALT+right πολιτική στάση".	ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΟΧΙ ALT RIGHT
9.	Ο Αρκάς απλά προσπαθεί να ταθει εναντια στους μαχητές κοινωνικής δικαιοσύνης αποτυγχάνοντας παταγωδώς πέφτοντας στο βλακωδες τριπακι της αντίδρασης στην αντιδραση	ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΑΠΟΤΥΧΙΑ
10.	Πιστεύω είναι μια αντίδραση για κάποια σχολεία που είχαν ειπωθεί για κάποια σκίτσα του...και πιστεύω έτσι προσπαθούσε να δείξει ότι η σάτιρα δεν χωράει σε τετράγωνα ούτε σε σε περιορισμούς	ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΣΑΤΥΡΑ
11.	Η Ρόζα είναι απλά εκπροσωπεί ένα υπαρκτό τύπο ανθρώπου.	ΑΠΟΔΟΧΗ
12.	Δεν θεωρώ τίποτα, αυτά είναι θέματα του δημιουργού, η Ρόζα και η παρέα της είναι απόλαυση	ΑΠΟΛΑΥΣΗ
13.	Δεν με απασχολει, απλά απολαμβάνω	ΑΠΟΛΑΥΣΗ
14.	Εδωσε έμπνευση	ΑΠΟΛΑΥΣΗ
15.	Δεν εξετάζω τα κίνητρα ενός καλλιτέχνη!	ΑΠΟΣΤΑΣΗ
16.	Ποτέ το μήνυμα δεν είναι μονοδιάστατο.	ΑΠΟΣΤΑΣΗ
17.	Η Ρόζα αντιπροσωπεύει το μπουλινγκ και την άρνηση σε κάθε διαφορετική αποψη	ΒΙΑ ΑΚΡΟΤΗΤΕΣ
18.	Η Ρόζα συμβολίζει κάθε απόλυτη άποψη όπου αυτο-αναιρείται μέσω της βίας και της καταπίεσης.	ΒΙΑ
19.	Είναι ξεκάθαρα η ελληνίδα Γκρέτα	ΓΚΡΕΤΑ

		ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
20.	Εμένα μου θυμίζει το βλαμμένο την Γκρέτα Τουνμπερκ	ΓΚΡΕΤΑ
21.	Θα έλεγα ότι σατιρίζει την Γκρέτα	ΓΚΡΕΤΑ
22.	Κακοήθης σάτιρα της νεαρής ακτιβίστριας από τη Σουηδία	ΓΚΡΕΤΑ ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ
23.	Περισσότερο Greta Thunber μου θυμίζει η Ρόζα.	ΓΚΡΕΤΑ
24.	Στηρίζει την Γκρέτα	ΓΚΡΕΤΑ
25.	Δε μου αρεσει η ροζα	ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ
26.	Δεν γνωρίζω. Είναι ο λιγότερος αγαπημένος χαρακτήρας μου.	ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ
27.	δεν είναι σάτιρα αυτή η γελιοτητα	ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ
28.	Η Ρόζα δεν μου αρεσει καθολου.Ουτε ο Θανασακης	ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ
29.	Η Ρόζα είναι απαράδεκτος χαρακτήρας. Ωστόσο, δεν μπορώ να καταλάβω απόλυτα τις προθέσεις του Αρκά. Σε κάθε περίπτωση ως φεμίνιστρία αυτός ο χαρακτήρας με προσβάλλει και με θλίβει.	ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
30.	Η Ρόζα είναι μια βλακιά....	ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ
31.	Όποιος και να ήταν ο στόχος, το χιούμορ της Ρόζας ήταν κρύο και ανέμπνευστο. Από τις πιο αδιάφορες στιγμές του Αρκά, κατά την άποψη μου.	ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ
32.	Σίγουρα ναι, αν και προσωπικά την θεωρώ άστοχη προσέγγιση. Ο σκοπός δεν αγιάζει τα μέσα.	ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ
33.	Αν δεν υπήρχε η Ρόζα θα επρεπε να την εφευρουμε!!!	ΕΠΙΔΟΚΙΜΑΣΙΑ
34.	Απλά εμπνεύστηκε, δεν ξέρω αν ήταν αντίδραση	ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ
35.	Δεν πιστεύω ότι ο Αρκάς έχει δημιουργήσει έναν χαρακτήρα γης αντίδραση αλλά ως παραγωγή και έκφραση της καλλιτεχνικής του φύσης, με στόχο να είναι επίκαιρος αλλά αποτέλεσμα να είναι διαχρονικός	ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ
36.	εμπνευση θα το ελεγα απο μια αφορμη. & (Μιας και μονο εδω μπορουμε να γραψουμε, θα σας πω για τις πολιτικες ερωτισεις πως το δεξια και αριστερα για εμενα ειναι μ-ιες. Αυτο μας εφαγε και αυτο θα μας τρωει. Η ερωτηση ειναι αν αγαπας την χωρα σου και αν ειναι δικαιος πολιτης .)	ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ
37.	Η Ρόζα, όπως όλες του οι σειρές και χαρακτήρες, είναι έκφραση του ταλέντου του	ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ
38.	Θεωρώ ότι η εμφάνιση της Ρόζας είναι θέμα εμπνευσης, την οποία ο καλλιτέχνης δεν παραγγέλνει. Δημιουργεί ανάλογα με αυτά που τον εμπνέουν.	ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ
39.	Και στους παράπλευρους που δεχονται επίθεση απλά για να ξεσπάσουν ορισμένοι τα νεύρα τους	ΟΡΘΟΤΗΤΑ
40.	"Σατιρίζοντας την πρακτική του ορθού λόγου" ίσως ναι, "Alt-right" ο Αρκάς, αν είναι δυνατόν	ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΟΧΙ ALT RIGHT
41.	Αποτελεί είδος σάτιρας στην πολιτική ορθότητα εν γένει.	ΟΡΘΟΤΗΤΑ
42.	Δεν καταλαβα ακριβως το ερωτημα, κυριως την νεα πολιτικη ορθοτητα σχολιαζει	ΟΡΘΟΤΗΤΑ
43.	Είναι μια έξυπνη σάτιρα απέναντι στους δήθεν αγωνιστές που καταπιέζουν ότι δεν στηρίζουν	ΟΡΘΟΤΗΤΑ
44.	Η Ρόζα αντιπροσωπεύει όλους τους political correct που γίνονται bullies σε όλους κ για όλα	ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΒΙΑ
45.	Η Ρόζα είναι μια μορφή που συνεχώς πληθαινει τα τελευταία χρόνια. Η μορφή αυτή είναι mainstream και δημιουργεί τεράστια προβλήματα στην ελευθερία λόγου, στην δημοκρατία και στις κοινωνικές και ερωτικές σχέσεις	ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΛΟΓΟΥ

	των ανθρώπων. Πολλες ροζες οδηγούν ανθρώπους όπως εγώ να αγανάκτηση και να φύγω από την Ελλάδα. Αν αυτό δεν είναι καθαρά θέμα προς σάτυρα τότε ας την καταργήσουμε.	
46.	Η Ρόζα είναι μια πρόκληση για τους οπαδούς του "ορθού λόγου"	ΟΡΘΟΤΗΤΑ
47.	Η Ρόζα είναι ότι καλύτερο για να σατιρίζει τον κάθε υστερικό political correct χαρακτήρα.	ΟΡΘΟΤΗΤΑ
48.	θεωρω οτι ειναι σατυρα απεναντι στο πολιτικαλ κορεκτ που κατακλιζει τα παντα	ΟΡΘΟΤΗΤΑ
49.	Ο Αρκάς δεν είναι alt right... Ο πολιτική ορθότητα είναι ιδεολογικό σκουπίδι και πρέπει να σατιρίζεται συνέχεια.	ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΟΧΙ ALT RIGHT
50.	Ο Αρκάς πράγματι σατιρίζει το φαινόμενο του "political correctness" αλλά δεν εκφράζει ακροδεξιά πολιτική στάση	ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΟΧΙ ALT RIGHT
51.	Σατιρίζει εν μέρει την πρακτική του ορθού λόγου, αλλά με χροιά αντιαριστερισμού μέσα από υπαρκτά στερεότυπα με καμία αναφορά στα ευτράπελα και τα αντίστοιχα "δεξιά" στερεότυπα	ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
52.	σατιρίζει την πολιτική ορθότητα ως άκριτο φανατισμό και ως μόδα από εσχετα άτομα φανατισμένα λόγω χαμηλής μόρφωσης ουσιαστικής πλέον	ΟΡΘΟΤΗΤΑ
53.	ΣΑΤΙΡΙΖΕΙ ΤΟΥΣ SOCIAL JUSTICE WARRIORS ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΟΥΣ. ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ALT+right Ο ΑΡΚΑΣ, ΑΛΛΑ ΠΟΛΛΟΙ ΘΑ ΗΘΕΛΑΝ ΝΑ ΤΟΥ ΒΑΛΟΥΝ ΑΥΤΗ ΤΗ ΤΑΜΠΕΛΑ.	ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΟΧΙ ALT RIGHT
54.	Σάτυρα της πρακτική του "ορθού λόγου" μόνο, όχι έκφραση ALT+right πολιτική στάσης	ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΟΧΙ ALT RIGHT
55.	Σατιρίζει την πολιτική ορθότητα εκφραζοντας λογική στάση, όχι alt-right	ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΟΧΙ ALT RIGHT
56.	Σατιρίζει την πρακτική του "ορθού λόγου" χωρίς απαραίτητα να εκφράζει μια alt-right πολιτική στάση. Πιθανόν να εμπνεύστηκε από την κριτική που δέχτηκε.	ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΟΧΙ ALT RIGHT
57.	Σατιρίζει την πρακτική του ορθού λόγου αλλά δεν εκφράζει alt right πολιτική στάση	ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΟΧΙ ALT RIGHT
58.	Σατιρίζει τις υπερβολές της αριστεράς, αλλά δεν είναι alt right. Ο Αρκάς είναι κεντρώος/ μετριοπαθής	ΟΡΘΟΤΗΤΑ ΟΧΙ ALT RIGHT
59.	Μαθε τι ειναι ALT right για το θεο	ΟΧΙ ALT RIGHT
60.	Είναι ένας χαρακτήρας που αποδεικνύει ότι κανένα άκρο δεν είναι καλό ακόμα και αν είναι φεμινιστικό	ΟΧΙ ΑΚΡΟΤΗΤΕΣ
61.	εκφράζει την αντίθεση του ΑΡΚΑ σε κάθε τι ακραίο	ΟΧΙ ΑΚΡΟΤΗΤΕΣ
62.	Σατιρίζει κάθε στενόμυαλη ακρότητα που είναι σοβαροφάνης	ΟΧΙ ΑΚΡΟΤΗΤΕΣ
63.	Σατιρίζει την ακραία στάση που καταλήγει καταστροφική για την προώθηση μιας ιδέας	ΟΧΙ ΑΚΡΟΤΗΤΕΣ
64.	Η Ρόζα δεν είναι ένας αστείος χαρακτήρας, οι υπόλοιποι είναι.	ΟΧΙ ΑΣΤΕΙΟ
65.	Περισσότερο από τα πιο πάνω η Ρόζα μου θυμίζει σατιρα γενικότερα διαφορών θεμάτων, όπως το υπερμετρο κολλημα σε καποια ζητηματα και η προσπαθεια επιβολης τους στους υπολοιπους.	ΟΧΙ ΑΥΤΑΡΧΙΚΟΤΗΤΑ
66.	Το οτι εχουμε kati san dimokratia me kouli ethnositira...kai ksafnika ο Arkas ksecase ti paei na pei	ΠΟΛΙΤΙΚΗ

	politiki satira...eee kati bromaei dystixos...isos o arkas na alakse xeria kai na epese se deksio filele,poios kserei	
67.	Αντι να σατιρίζει την παρούσα κυβέρνηση όπως θα περιμενε κανεις απο εναν ανεξαρτητο δημιουργο, αλλαξε πορεία και απεδειξε ποσο ξεκαθαρα δεξιός είναι	ΠΟΛΙΤΙΚΗ
68.	Απλά έπρεπε να κράξει κάτι άλλο και όχι τη Νέα Δημοκρατία..	ΠΟΛΙΤΙΚΗ
69.	Απλα περίμενε την κατάλληλη στιγμή	ΠΟΛΙΤΙΚΗ
70.	Αποπροσανατολισμό	ΠΟΛΙΤΙΚΗ
71.	Η αλλαγή κυβέρνησης γέννησε την Ρόζα	ΠΟΛΙΤΙΚΗ
72.	Η ρόζα θυμίζει την Μαφάλντα, με τους παιδικούς χαρακτήρες έχει την δυνατότητα να κάνει αιχμηρότερα πολιτικά και κοινωνικά σχόλια με αξιαγάπητο τρόπο	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ
73.	θεωρω οτι είναι πιθανον να εμφανιστηκε προκειμενου να ξεφυγει ισως απο το στοχαστρο η πολιτικη σατιρα η επειδη δεν επιθυμει να κανει αυτη τη στιγμη πολιτικη σατιρα ,χωρις να ξερω σιγουρα τις προθεσεις του ,αλλα δημιουργηθηκε ενα συνολο χαρακτηρισων που είναι αγαπητοι και τον βοηθαι αυτο στην αυξηση της δημοτικοτητας του	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΥΞΗΣΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟΤΗΤΑΣ
74.	Θεωρώ ότι η ομάδα που βγάζει αυτά τα σκίτσα είναι διαφήμιση της Νέας Δημοκρατίας. Και η Ρόζα είναι μια δικαιολογία για να αντικρούει αριστερές ιδεολογίες. Μιας και πλέον δεν είναι κυβέρνηση αντίπαλο κόμμα και δεν μπορεί να συνεχίσει σκίτσα σαν τα παιδικά χρόνια του πρωθυπουργού και άλλα παρεμφερή.	ΠΟΛΙΤΙΚΗ
75.	Μάλλον δεν είναι απάντηση στην επίθεση, αλλά δεν ήταν καθόλου σωστό από πλευράς του με τόσα χρόνια πορείας στην σάτυρα κ έχοντας αλλάξει τόσες κυβερνήσεις να ασχοληθεί ξαφνικά με την προσωποκεντρικη πολιτικη σάτυρα.	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ
76.	Σάτιρα στα 2 άκρα με έμφαση στο αριστερό ένεκα του πρόσφατου παρελθόντος	ΠΟΛΙΤΙΚΗ
77.	Σάτιρα στα σημεία των καιρών δεν είναι ακροδεξιά αντίδραση	ΠΟΛΙΤΙΚΗ
78.	Σατιρίζει μερικές από τις σύγχρονες ιδέες της αριστεράς	ΠΟΛΙΤΙΚΗ
79.	στρατευμένη σατιρα για να μη γραφτούν τα παιδικά χρόνια του νέου πρωθυπουργού	ΠΟΛΙΤΙΚΗ
80.	Το χιούμορ του Αρκά έγινε χιούμορ boomer	ΠΟΛΙΤΙΚΗ
81.	Τώρα είναι κυβέρνηση δική του	ΠΟΛΙΤΙΚΗ
82.	Η Ρόζα ήρθε να καλύψει το κενό της πολιτικής προπαγάνδας.Πλεον δεν μας νοιάζουν τα παιδικά χρόνια του νέου πρωθυπουργού παρά οι κοτσίδες της Ρόζας.Με έχει απογοητεύσει πλήρως ο Αρκάς.Αστειος κατά παραγγελία πλέον.Και να φανταστείς υπήρξα από εκείνους που θέλαμε να αλλάξει η πολιτική ηγεσία	ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΣΗ
83.	Δεν πρέπει να συνδέουμε αυτομάτως τη σάτιρα προς τον ορθό λόγο και το ALT- right.	ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ
84.	Η πολιτικη ορθοτητα είναι ένας ορος διχως αντικρυσμα στην καθημερινοτητα.εχει εμφανιστει τα τελευταια χρονια και λαμβανει μερος στο διαδικτυο ως επι το πλειστον.1 πολυ γενικο παραδειγμα του τι είναι,είναι το οτι ανθρωποι προσβαλονται απο κατι που δεν τους αρεσει και ζητανε,απαιτουν απο αλλους να αλλαξουν τα πιστευω τους	ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΟΧΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

<p> μια διαφημιση να καταργηθει κατι που αυτοι θεωρουν προσβλητικο.Δεν συζητανε δεν εχουν επιχειρηματα βασισμενα στην λογικη αλλα στο συναισθημα.Το αποτελεσμα ειναι να δημιουργουν ενα ειδος ακροτητας.Εχουμε το προνομιο να εχουμε γενηθει σε χωρα και εποχη η οποια εχει δημοκρατια.Μπορει σε πολυ κοσμο να μην αρεσει αυτο αλλα ανηκουμε στους τυχερους.Αλιμονο αν αρχισουμε να δειχνουμε με το δακτυλο οτι δεν μας αρεσει και να απαιτουμε περιορισμους κυρωσεις και τιμωρια.Ετσι η δημοκρατια θα ξεφτισει και θα ανελθει η απολυταρχια.Το αν θα εχει δεξιες η αριστερες καταβολες δεν εχει την παραμικρη σημασια.Ειδικα στην σατυρα δεν μπορουμε να εχουμε φραγμους.απο την στιγμη που δεν ειναι βρωμικη η χυδαια δεν μπορεις να θες να μειωθει η να στοχοποιεις τον δημιουργο της επειδη σου προσβαλει καποιες αποψεις .Η ροζα ειναι ενας αστειος χαρακτηρας και σατυριζει το φεμινιστικο κινημα.οχι το αρχικο φεμινιστικο κινημα αλλα αυτο που βλεπουμε σημερα ως φεμινισμο.Και που ειναι το κακο?Οταν θα χασουμε την σατυρα τοτε μας περιμενουν δυσκολοι καιροι.Ο ορος αλτ ραιτ εχει ξεφτισει εδω και πολυ καιρο.χρησιμοποιειται πιο πολυ για να λες φασισμος/ναζισμος με αλλη λεξη στην σημερινη εποχη,επειδη οι γενιες που ζησανε τις ακροτητες τον Ιταλων,των Γερμανων και των συμμαχων τους εχουν σχεδον πεθανει και οι νεοτερες δεν ενδιαφερονται πολυ για ιστορια.με αλλα λογια ειναι απλα μια μεταφορα ενοχης για πραξεις αλλων λαων απο την εποχη του Βππ στην σημερινη χρονικη περιοδο.Και απλα η πλειοψηφια του κοσμου δεν νοιαζεται.Οταν τραβας εννοιες οταν βαζεις περιορισμους οταν το μοναδικο σου επιχειρημα ειναι φασισμος/ναζισμος αγνοωντας τον αλλον ως ανθρωπο και βλεποντας τον ως μια πολιτικη εκφραση κτλ τοτε απλα χανεις το νοημα μιας συζητησης και χανεις και τον κοσμο που σε ακουει.Για την ακριβεια απαιτεις/ελπιζεις ο αλλος να ειναι ακραιος ωστε να δικαιολογησεις την πολιτικη σου αποψη.Ο αρκας δεν εχει καμια σχεση με αλτ ραιτ.Τα παραπανω ειναι απλα η αποψη μου.Δεξου την η οχι.Το ιδιο μου κανει.Αλλα δεν προκειται να την αλλαξω επειδη δεν αρεσει σε καποιον αλλον.Δεν προσπαθω να την επιβαλω σε αντιθεση με οσους τοποθετουνται <<πολιτικα ορθα>>.Και ουτε προκειται να ζητησω να μειωθει η ελευθερια λογου καποιου αλλου επειδη εκφραζεται διαφορετικα.Η παραπανω ερωτηση του ερωτηματολογιου(και οχι μονο αυτη),ειναι στοχευμενη.ειναι λες και θες να βαλεις πολιτικη χροια στο πως εκφραζεται ο Αρκας η στο τι πιστευει αυτος η η μεριδατου αναγνωστικου κοινο που θα μπει στην διαδικασια να σου απαντησει.Κριμας γιατι δεν μπορουμε να χωριζουμε τα παντα σε δεξια αριστερα και τις συνιστωσες τους.ειναι σαν να λες οτι ο κοσμος πρεπει να υιοθετει τις αναλογες αποψεις για να συνενωθειΤο χιουμορ του αρκα δεν πολιτικοποιηθηκε,απλα ζωγραφισε το τι εβλεπε την δεδομενη χρονικη στιγμη. Καλη τυχη στην διπλωματικη σου και καλο πτυχιο ευχομαι. </p>	
--	--

85.	Η Ρόζα αντιπροσωπεύει ένα μέρος ανθρώπων από το κίνημα του φεμινισμού που για πολλούς αντιδρούν υπερβολικά. Επομένως, ο Αρκάς σατιρίζει αυτή τη μερίδα ανθρώπων με τον ίδιο τρόπο που σατίριζε και κάθε άλλη.	ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΟΧΙ ΑΚΡΟΤΗΤΕΣ
86.	Η Ρόζα είναι ένας ακόμη χαρακτήρας του Αρκά με την δική της ξεχωριστή προσωπικότητα. Ο Αρκάς δεν έκανε ποτέ πολιτική σάτιρα και στην περίπτωση του "πρωθυπουργού" απλά τόνισε με τον δικό του τρόπο κάποια πράγματα που χαρακτηρίζουν τον Τσίπρα. Λογικό να ενοχλήσει αρκετούς στενόμυαλους.	ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΟΧΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
87.	Τα κίνητρα του καλλιτέχνη είναι αυστηρά προσωπικά. Η κρίση γίνεται εκ του περιεχομένου και όχι εκ της προθέσεως.	ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
88.	Ρόζα Λούξεμπουργκ	ΡΟΖΑ ΛΟΥΞΕΜΠΟΥΡΓΚ
89.	Η Ροζα είναι σεξισμός! Όμως και πανάρχαιος	ΣΕΞΙΣΜΟΣ
90.	Στις ερωτήσεις περι πολιτικών πεποιθήσεων έβαλα στην τύχη "4", γιατί δεν ασχολούμαι καθόλου με πολιτικά. Επίσης δεν είχα που αλλού να το γράψω, οπότε...	ΣΧΟΛΙΟ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ
91.	Ο Αρκας ανεκαθεν σατιριζε πραγματα καταστασεις ανηπερεαστος.Κατι που για μενα με εκφραζε.Δεν είναι μια γελιογραφια μιας πρωτης εντυπωσης,αλλα κατι που εναλλασετε καθε φορα που το ξαναβλεπεις.Ποσο correct είναι με τον Ισοβιτη στις σημερινες τρελες Εποχες που βιωνομε;	ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ
92.	Θέλω να μη κωλονεις δεν αρεσουμε σε όλους my friend!! 😞	ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ
93.	Η ροζα είναι η σατυρα σε οτιδηποτε υπαρχει προσκολληση και φανατιμφανατισμός ος	ΦΑΝΑΤΙΣΜΟΣ
94.	Όρια πάθους - φανατισμού	ΦΑΝΑΤΙΣΜΟΣ
95.	Προσπαθεί να αναδείξει τον κρυφό φασιστικό και αυταρχικό χαρακτήρα που κρύβεται πίσω από δήθεν "προοδευτικές και θέσφατες" ιδέες του κάθε φανατικού και αυταρχικού ανόητου και βίαιου ανθρώπου.	ΦΑΣΙΣΜΟΣ ΟΧΙ ΑΚΡΟΤΗΤΕΣ
96.	Αποτελεί ένα είδος σάτιρας στο φεμινιστικό κίνημα με πρακτικές του "ορθού λόγου"	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΟΡΘΟΤΗΤΑ
97.	Δε γνωρίζω τις προθέσεις του Αρκά, νομίζω πως απλά προσπαθεί να κάνει χιούμορ. Ως φεμινίστρια μπορώ μόνο να σας πω πως η καρικατούρα της Ρόζα δεν έχει καμμία σχέση με το φεμινισμό κ'άρα δεν με θίγει. Δεν βρίσκω αστεία τη Ρόζα. Μάλλον θλιβερή.	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ
98.	Δεν γνωρίζω τις προθέσεις, αλλά σίγουρα έχει πολλά προβληματικά σκίτσα με τη συγκεκριμένη σειρά. Ακόμα κι αν οι προθέσεις είναι άλλες, το κοινό εμφανώς δεν καταλαβαίνει τη διαφορά σάτιρας και υιοθέτησης, και στο τέλος της μέρας πληγώνεται ο ουσιαστικός, και όχι υπερβολικός, αγώνας για ισότητα των φύλων.	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ
99.	Δεν νομίζω να επηρεάστηκε από την επίθεση, αλλά σίγουρα αποτελεί κριτική στο φεμινιστικό κίνημα και στην πρακτική του ορθού λόγου.	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΟΡΘΟΤΗΤΑ
100.	Είδος σάτιρας στο φεμινιστικό κίνημα χωρίς αυτό να ναι κακό!	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
101.	Η ροζα αποτελεί είδος σάτιρας στα κακώς κείμενα του σύγχρονου φεμινισμού	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ

102.	Η Ρόζα αποτελεί είδος σάτιρας στο Μέτα-Φεμινιστικό κίνημα και τις κατασκευασιοκρατικές θεωρίες.	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
103.	Η Ρόζα είναι ένα είδος σάτιρας στο φεμινιστικό κίνημα που όμως πολλές φορές περνά και τα μυνήματα που πρέπει!	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΜΗΝΥΜΑΤΑ
104.	Η Ρόζα είναι ένα τυπικό παράδειγμα από τα πολλά που υπάρχουν στην ζωή μας και ο καθένας ασχολείται με ότι του κολλήσει στην κεφαλα του. Δεν θέλει ο Αρκάς να χτυπήσει κανένα φεμινιστικό σύστημα απλά θέλει να πει στους ανθρώπους ότι υπάρχουν ανώτερα πράγματα που πρέπει να ασχοληθούν. Ο ένας κολλάει με τη μουσική αποκλειστικά , ο άλλος με τη ζωγραφική, ο άλλος με την καθαριότητα, ο άλλος με τη φιλοσοφία και πάει λέγοντας. Μέχρι να βρούμε ποιο είναι αυτό που πραγματικά πρέπει να ακολουθήσουμε.	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΟΧΙ ΕΜΜΟΝΕΣ
105.	Η Ρόζα είναι ένας χαρακτήρας που σατιρίζει τις ακραίες μορφές φεμινισμού	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
106.	Η Ρόζα είναι σατιρα στις φανατικές φεμινίστριες, όσο είναι και για άλλα στερεότυπα	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΣΑΤΥΡΑ
107.	Η Ρόζα μέσω της σάτιρας, αποτελεί όλα όσα είναι λάθος στο σύγχρονο φεμινιστική κίνημα	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
108.	Η Ρόζα προβάλλει το πρότυπο της σύγχρονης γυναίκας.	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
109.	Η Ρόζα φαίνεται να σατηρίζει κάποιες ακραίες φεμινίστριες των τελευταίων ετών. Θα μπορούσε να είναι ως αντίδραση αλλά όλα είναι σχετικά. (ο Αποστόλης φαίνεται σαν "να είναι" ο Αρκάς σε νεαρή ηλικία).	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
110.	Θεωρώ ότι η Ρόζα αποτελεί κάποιο είδος σάτιρας όχι μόνο στο φεμινιστικό κίνημα αλλά και σε άλλες καταστάσεις που βιώνουμε ανεξάρτητα από την πολιτική.	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
111.	Θεωρω πως αποτελεί ειδος σατιρας για το φεμινιστικο κινημα αλλα οχι μονο. Η Ροζα ειναι ενας αστειος χαρακτηρας που μεσα απο αυτον βλεπουμε μια πραγματικοτητα που για εμενα δεν περιοριζεται μονο σε αυτον τον τομεα. Δεν μπορω να διακρινω αν το εκανε για αυτους τους λογους ο Αρκας αν και δεν νομιζω.	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
112.	Και οι δύο κοπέλες είναι είδος σάτιρας προς το γυναικείο φύλο όπως και τα αγόρια προς το ανδρικό	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
113.	Όλη το Φεμινιστικό κίνημα είναι αστειο απο μονο του	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
114.	Προσωπικά την εκλαμβάνω ως σάτιρα του ακραίου φεμινισμού αλλά δεν γνωρίζω τις προθέσεις του Αρκά.	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ
115.	Σατηρίζει τα σημεία των καιρών μέσα σε αυτά και ο φεμινισμός στα πρόθυρα της υπερβολής.	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΟΧΙ ΑΚΡΟΤΗΤΕΣ
116.	δεν συμπαθεί τις γυναίκες.η χαζές η χαζοφεμινίστριες	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΔΥΣΑΡΕΣΚΕΙΑ
117.	σάτιρα στο φεμινιστικό κίνημα και σε κάθε politically correct υστερία	ΦΕΜΙΝΙΣΜΟΣ ΟΡΘΟΤΗΤΑ
118.	Νομίζω ότι υποσυνείδητα..εκφράζει την (γυναικεία) πλευρά..του...	ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ

Παράρτημα III

Κατηγοριοποίηση σκίτσων Θαναθάκη από 14/11/19 – 14/4/20

Αρ.	Ημερομηνία	Θεματική	Likes/Κ	Shares	Σχόλια
1.	14/11/19	X	15	1100	372
2.	15/11/19	X	9,5	426	80
3.	16/11/19	ΠΟ	10,4	398	75
4.	17/11/19	Φ/Β	15,1	909	186
5.	19/11/19	X	9,5	422	78
6.	21/11/19	ΠΟ	11,5	597	117
7.	21/11/19	Φ	16,4	1300	283
8.	21/11/19	X	10,7	826	121
9.	23/11/19	X	11,6	1700	131
10.	24/11/19	Φ	14,2	879	90
11.	24/11/19	X	13,8	1800	147
12.	25/11/19	ΚΔ	10,6	523	170
13.	26/11/19	X	17,9	993	193
14.	28/11/19	X	13,8	887	120
15.	28/11/19	X	16,4	1100	184
16.	1/12/19	X	12	428	78
17.	3/12/19	X	9,6	1300	168
18.	6/12/19	X	17,9	1500	209
19.	11/12/19	Λ/Φ	13,6	651	338
20.	20/12/19	Φ/Β	14	716	182
21.	20/12/19	X	12,1	602	57
22.	25/12/19	Φ	16,9	1200	134
23.	25/12/19	X	10,3	486	58
24.	26/12/19	ΚΔ	18,6	859	155
25.	27/12/19	ΚΔ	13,4	688	61
26.	27/12/19	X	13,6	769	116
27.	1/1/20	X	13,1	835	113
28.	2/1/20	Φ	14,6	963	182
29.	3/1/20	Φ/Β	16,8	1000	279
30.	4/1/20	X	14,9	900	198
31.	4/1/20	X	15,8	878	211
32.	5/1/20	Φ/Β	13,9	631	199
33.	5/1/20	X	13,5	671	121
34.	7/1/20	Φ/Β	13,8	660	106
35.	9/1/20	Φ/Β	22,5	1500	428
36.	9/1/20	X	15,8	886	213
37.	10/1/20	Φ	14,9	815	145

38.	11/1/20	X	15,9	899	202
39.	11/1/20	X	22,5	2000	309
40.	12/1/20	X	15,9	814	168
41.	12/1/20	X	17,8	991	196
42.	13/1/20	Φ/B	20,2	1300	265
43.	13/1/20	X	15,3	982	146
44.	14/1/20	X	12,7	1100	134
45.	14/1/20	X	14	698	203
46.	15/1/20	X	12,7	645	140
47.	15/1/20	X	18,6	1400	459
48.	16/1/20	X	15,6	790	192
49.	16/1/20	X	16,9	900	287
50.	17/1/20	X	13,4	566	139
51.	17/1/20	X	15,5	1000	349
52.	18/1/20	X	13,9	758	177
53.	18/1/20	X	17,5	1000	490
54.	18/1/20	X	19,5	1000	386
55.	18/1/20	X	21,9	3800	773
56.	19/1/20	X	16,5	971	414
57.	20/1/20	Φ	17	928	188
58.	21/1/20	X	16,2	1000	326
59.	22/1/20	X	16,1	924	219
60.	23/1/20	X	22,3	1500	449
61.	24/1/20	Φ	14,2	620	138
62.	25/1/20	X	15,6	787	148
63.	25/1/20	X	15,6	805	134
64.	26/1/20	X	14,6	912	181
65.	26/1/20	X	16,3	1100	162
66.	27/1/20	Φ	7,9	771	148
67.	29/1/20	X	22,9	2100	440
68.	30/1/20	Φ	13	782	96
69.	30/1/20	X	10,5	625	103
70.	31/1/20	X	21,7	1400	332
71.	1/2/20	X	17,2	968	200
72.	2/2/20	Φ/B	14,3	777	91
73.	2/2/20	X	14,7	786	232
74.	3/2/20	Φ	14,1	716	106
75.	3/2/20	X	16,2	1100	284
76.	4/2/20	X	11,4	572	65
77.	5/2/20	X	14,5	800	141
78.	5/2/20	X	17,8	1100	185
79.	6/2/20	X	23,1	2300	295

80.	7/2/20	X	17,1	1300	475
81.	8/2/20	X	17,3	930	251
82.	9/2/20	X	12,7	697	153
83.	10/2/20	X	15,7	928	136
84.	11/2/20	Φ/B	10,3	413	71
85.	12/2/20	X	14,1	740	210
86.	12/2/20	X	18,7	1300	191
87.	13/2/20	X	10,1	512	104
88.	13/2/20	X	19,3	1300	271
89.	14/2/20	X	14	873	115
90.	15/2/20	X	19,9	1200	300
91.	16/2/20	X	11,6	628	121
92.	16/2/20	X	16,8	903	177
93.	17/2/20	X	16	1000	311
94.	17/2/20	X	19,6	1500	209
95.	18/2/20	Φ	19,7	1400	284
96.	18/2/20	Φ/B	10,2	527	135
97.	19/2/20	X	13,6	688	113
98.	20/2/20	X	11,1	607	125
99.	20/2/20	X	12,2	653	112
100.	21/2/20	X	12,8	633	130
101.	21/2/20	X	13,9	756	123
102.	22/2/20	X	13,5	800	162
103.	23/2/20	X	13,1	684	117
104.	24/2/20	X	12,3	818	61
105.	25/2/20	X	12,9	668	92
106.	25/2/20	X	14,4	780	159
107.	26/2/20	X	9,1	436	40
108.	26/2/20	X	17	975	260
109.	27/2/20	X	11,5	690	92
110.	28/2/20	X	13	774	156
111.	28/2/20	X	13,5	781	102
112.	29/2/20	X	10,6	484	63
113.	29/2/20	X	15,4	846	130
114.	1/3/20	Φ/B	10,8	567	94
115.	2/3/20	X	13,5	805	110
116.	3/3/20	X	12,4	584	121
117.	3/3/20	X	12,9	616	119
118.	5/3/20	X	17,1	1400	163
119.	6/3/20	Φ/B	9,6	465	69
120.	6/3/20	X	16,3	985	224
121.	7/3/20	X	8,5	1400	82

122.	7/3/20	X	12	633	105
123.	7/3/20	X	31,4	4300	588
124.	8/3/20	X	13,7	1100	159
125.	8/3/20	X	14	1400	84
126.	9/3/20	Φ	15,4	1300	142
127.	9/3/20	X	12,6	725	58
128.	9/3/20	X	13,4	1000	138
129.	10/3/20	X	12,3	889	152
130.	11/3/20	X	13,4	895	193
131.	11/3/20	X	19,2	2000	272
132.	12/3/20	Φ/B	12,8	714	97
133.	13/3/20	X	12	693	81
134.	13/3/20	X	17,1	1100	133
135.	14/3/20	X	18,3	1600	168
136.	15/3/20	X	20,7	2500	233
137.	15/3/20	X	22,2	6100	231
138.	16/3/20	X	14,4	898	102
139.	17/3/20	X	11,4	647	112
140.	17/3/20	X	18,5	2500	194
141.	18/3/20	X	8,9	534	39
142.	18/3/20	X	16,7	1600	154
143.	19/3/20	Φ/B	12,7	693	90
144.	20/3/20	Φ/B	10	522	56
145.	21/3/20	B	11,7	922	74
146.	21/3/20	X	21,8	4400	231
147.	22/3/20	X	11,8	1100	86
148.	22/3/20	X	36,5	4200	327
149.	23/3/20	X	17,4	3300	238
150.	23/3/20	X	39,1	6100	872
151.	24/3/20	X	12,1	794	90
152.	24/3/20	X	18,9	1800	243
153.	25/3/20	X	20,3	1900	248
154.	25/3/20	X	20,7	1800	245
155.	26/3/20	X	14,9	1000	76
156.	26/3/20	X	18,1	1700	148
157.	27/3/20	Φ	8,6	507	80
158.	27/3/20	X	15,1	1300	188
159.	27/3/20	X	16,1	1500	229
160.	28/3/20	X	14,7	957	110
161.	28/3/20	X	21,5	1800	293
162.	29/3/20	X	11,1	942	104
163.	29/3/20	X	15,8	899	101

164.	29/3/20	X	18,9	1300	258
165.	30/3/20	X	14,8	1000	144
166.	30/3/20	X	14,9	974	136
167.	31/3/20	X	12,7	598	87
168.	31/3/20	X	14	895	101
169.	1/4/20	X	11,4	678	80
170.	1/4/20	X	11,5	590	89
171.	2/4/20	X	19,1	1400	208
172.	3/4/20	X	11,9	815	73
173.	3/4/20	X	19,2	2000	289
174.	5/4/20	Φ	12,8	815	117
175.	6/4/20	X	15	1100	148
176.	6/4/20	X	27	2400	515
177.	7/4/20	X	4,6	330	47
178.	8/4/20	X	10,8	665	55
179.	8/4/20	X	21,5	1900	553
180.	9/4//20	X	11,7	758	107
181.	9/4/20	X	13,2	916	138
182.	10/4/20	X	21,5	2300	222
183.	11/4/20	X	10,6	579	98
184.	11/4/20	X	15,4	1700	189
185.	11/4/20	X	15,9	1300	126
186.	11/4/20	X	18,2	1400	193
187.	12/4/20	X	12,6	968	177
188.	12/4/20	X	13,4	878	111
189.	13/4/20	X	14,4	1000	204
190.	13/4/20	X	14,6	1000	149
191.	13/4/20	X	14,6	949	116

Πηγές – Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αθανασίου, Α. (2008). Λογοκρισία και επιτελεστικότητα: ρυθμίζοντας τα όρια του νόμιμου λόγου. Στο Γ. Ζιώγας, Λ. Καραμπίνης, Γ. Σταυρακάκης και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) *Όψεις λογοκρισίας στην Ελλάδα* (σ.158-166). Αθήνα: Νεφέλη
- Αποστολίδης, Θ. & Παπαστάμου, Σ. (2008). Η θεωρία της γνωστικής ασυμφωνίας. Στο Σ. Παπαστάμου (επιμ.), *Εισαγωγή στην κοινωνική ψυχολογία. Τόμος Β* (305-367) . Αθήνα: Πεδίο
- Ασαργιωτάκη, Ι. (2013). Σημειολογική προσέγγιση της οπτικής μεταφοράς στη γελοιογραφία. *iTi-Intercultural Translation Intersemiotic*, 2 (1)
- Βλαχονάτσιου, Σ. (2012). *Η σάτιρα του Αριστοφάνη: συγκριτική μελέτη με τη σάτιρα του Λόκη Λαζόπουλου*. (Διπλωματική Εργασία). Κεφαλλονιά: Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Ιονίων Νήσων
- Γερακιανάκη, Γ. (2015). *Γελοιογραφία και πολιτική κριτική στην μετεμφυλιακή Ελλάδα 1950-1974* (Διδακτορική Διατριβή). Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- Γκουντούμα, Μ. (2018). *Η πρόσληψη του χιούμορ από τους Έλληνες εκπαιδευτικούς στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Η εκπαίδευση μέσα από τα σκίτσα του Αρκά*. (Διπλωματική Εργασία). Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- Δεμερτζής, Ν. (2004). Λαϊκισμός και μνησικακία: Μια συμβολή της (πολιτικής) κοινωνιολογίας των συγκινήσεων. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 12, 75-114.
- Δραγώνα, Θ. (2015). Οι λέξεις ως πράξεις. Στο: Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) «*Όλα μπορούν να λεχθούν*» ή *υπάρχουν «εκείνα που δε λέγονται;»* (σ. 57-64). Αθήνα: Βιβλιόραμα
- Ζάγκα, Ε. (2018). *Αναπαραστάσεις της οικονομικής κρίσης στην πολιτική γελοιογραφία: Παραδείγματα από τον ελληνικό τύπο*. (Διπλωματική Εργασία). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Ζιώγας, Γ. (2015). Η μηχανική της λογοκρισίας. Στο: Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) «*Όλα μπορούν να λεχθούν*» ή *υπάρχουν εκείνα που δε λέγονται;»* (σ.65-70). Αθήνα: Βιβλιόραμα
- Ηγουμενίδης, Δ. (2016). *Τα κόμικς ως μέσο προπαγάνδας*. (Πτυχιακή εργασία). Μεσολόγγι: Τεχνολογικό Ίδρυμα Δυτικής Ελλάδας
- Καραβοκύρης, Γ. (2015). Το νόμιμο και το α-νόητο. Στο: Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) «*Όλα μπορούν να λεχθούν*» ή *υπάρχουν εκείνα που δε λέγονται;»* (σ. 81-92). Αθήνα: Βιβλιόραμα
- Κοκκινάκη, Φ. (2006). *Κοινωνική ψυχολογία. Εισαγωγή στη μελέτη της κοινωνικής συμπεριφοράς*. Αθήνα: Τυπωθήτω
- Κόλλιας, Α. (2014). *Ανάλυση περιεχομένου. Εξέλιξη, τεχνικές και εφαρμογές της μεθόδου στη μελέτη της επικοινωνίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Κουκουλάς, Γ. (2006). *Η ένατη τέχνη: από το παρελθόν στο μέλλον*. Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ

- Λιναρδής, Α., Παπαγιαννόπουλος, Κ. & Καλησπεράτη, Ε. (2011). *Η διαδικτυακή έρευνα. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα και εργαλεία διεξαγωγής διαδικτυακών ερευνών*. Κείμενα Εργασίας 2011/23, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών
- Μανδηλαρά, Α.Α. (2018). *Λαογραφία της πολιτικής γελοιογραφίας σε αθηναϊκές εφημερίδες (1974-2004)*. (Διδακτορική Διατριβή). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
- Μαντόγλου, Α. & Μελέτη, Κ. (2013). *Επιστημονικός λόγος περί κοινωνικών αναπαραστάσεων και ιδεολογιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Μαντόγλου, Α. (2010). *Κοινωνική μνήμη, κοινωνική λήθη. Έκδηλες και λανθάνουσες μορφές σκέψης*. Αθήνα: Πεδίο
- Μαραβέγιας, Ν. & Ανδρέου, Γ. (2006). Η ελληνική οικονομία στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Στο Ν.Μαραβέγιας & Θ. Σακελλαρόπουλος (επιμ.) *Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και Ελλάδα. Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτικές* (σ.71-94). Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος
- Μαρτινίδης, Π. (1992). *Η υψηλή τέχνη της απελπισίας. Γύρω από τον Ισοβίτη του Αρκά*. Αθήνα: Εκδόσεις Ύψιλον
- Μαρτινίδης, Π. (2007). *Πώς πάνε στον 'Παράδεισο' του Αρκά. Ανατρέχοντας στην ιστορία του γέλιου*. Αθήνα: Ύψιλον.
- Μίσιου, Μ. (2010). *Τα κόμικς από το περίπτερο στη σχολική τάξη... ξεφυλλίζοντας τον Γκοσινί*. Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ
- Μποτόπουλος, Κ. (2018). *Αντιλαϊκισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Μπουκάλας, Π. (2008). Η γελοιογραφία, το «κοινό» και το «κύριο». Στο: *Η - γελοιογραφία στην Ευρώπη των 27*. Έκθεση Ζάππειο, 13-25/10/2008. Βουλή των Ελλήνων
- Νικολόπουλος, Α. (2011). *Τα ελληνικά κομικς από τη μεταπολίτευση έως τώρα. Διαδρομές έντεχνης επικοινωνίας, αντικατοπτρισμοί ιδεών και πολιτισμικές αναπαραστάσεις στα σύγχρονα εικονογραφήματα* (Διδακτορική Διατριβή). Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- Νικολόπουλος, Α. (2012). *Τα ελληνικά comics. Αντανακλάσεις ιδεών στις σελίδες των κόμικς*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος
- Παπαγεωργίου, Β. (2019). Κατασκευάζοντας τόπο στον κυβερνοχώρο: κόσμοι των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, όψεις της Ψηφιακής Ανθρωπολογίας και εθνογραφικής έρευνας. *Εθνολογία on line*, 9 (1)
- Παπαστάμου, Σ. (2008). Η θεωρία της ψυχολογικής αναδραστικότητας. Στο Σ. Παπαστάμου (επιμ.), *Εισαγωγή στην κοινωνική ψυχολογία. Τόμος Β* (σ. 369-396). Αθήνα: Πεδίο
- Παππάς, Τ. (2016). *Λαϊκισμός και κρίση στην Ελλάδα*, 2^η εκδ. Αθήνα: Ίκαρος
- Πελαγίδης, Θ. (2017). *Μέση γη. Η επιστροφή του πολιτικού κέντρου*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- Πετσίνη, Π. & Χριστόπουλος Δ. (2016). *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*. Ίδρυμα Ρόζα Λουξεμπουργκ
- Ρούσσοι, Π.Α. & Τσαούσης Γ. (2011). Στατιστική στις επιστήμες της συμπεριφοράς με τη χρήση του SPSS. Αθήνα: Τόπος

- Σακαλάκη, Μ. (2008). Η ανάλυση περιεχομένου. Στο Σ. Παπαστάμου (επιμ.), *Εισαγωγή στην Κοινωνική Ψυχολογία. Τόμος Α* (σ. 473-489). Αθήνα: Πεδίο
- Σεραφετινίδου, Μ. (1987). *Κοινωνιολογία των μέσων μαζικής επικοινωνίας*. Αθήνα: Gutenberg
- Σκαρπέλος, Γ. (1988). Για τα κόμικς. *Σύγχρονα Θέματα* 34 (5), 100-103
- Σκαρπέλος, Γ. (2000). *Ιστορική μνήμη και ελληνικότητα στα κόμικς*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- Σταλίκας, Α. (2011). *Μέθοδοι έρευνας στην κλινική ψυχολογία, γ' έκδοση*. Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος
- Σταυρακάκης, Γ. (2008). Λογοκρισίες: Ένα αντινομικό πεδίο; Στο Γ. Ζιώγας, Λ. Καραμπίνης, Γ. Σταυρακάκης και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) *Όψεις λογοκρισίας στην Ελλάδα* (σ.135-146). Αθήνα: Νεφέλη
- Τάκης, Α.Χ. (2008). Ελευθερία της τέχνης ή δικαίωμα του καλλιτέχνη; Στο Γ. Ζιώγας, Λ. Καραμπίνης, Γ. Σταυρακάκης και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) *Όψεις λογοκρισίας στην Ελλάδα* (σ.104-118). Αθήνα: Νεφέλη
- Τερζούδη, Μ. (2016). *Αριστερός και δεξιός λαϊκισμός στο δημόσιο λόγο – Μια συγκριτική προσέγγιση*. (Διπλωματική εργασία). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
- Τσάκωνα, Β. (2008). Η χιουμοριστική αναπαράσταση της πολιτικής πραγματικότητας: το παράδειγμα της σύγχρονης πολιτικής γελοιογραφίας. Στο Π. Πολίτης (επιμ.), *Ο λόγος της μαζικής επικοινωνίας: Το ελληνικό παράδειγμα* (381-412). Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Ελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη
- Τσάκωνα, Β. (2013). *Η κοινωνιογλωσσολογία του χιούμορ*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη
- Τσάκωνα, Β. (2014). Ανάλυση χιουμοριστικού λόγου. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού, & Β. Τσάκωνα (επιμ.) *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, 295-324.
- Τσενέ, Λ. (2012). *Από την κρίση των ΜΜΕ στα social media. Ένα νέο μοντέλο κοινωνικής ευθύνης*. Αθήνα: Αιώρα
- Χούτας, Α. (2018). *Τα Comics ως μέσο για τη χρήση προπαγάνδας. Πως αξιοποιήθηκαν σε περιόδους πολέμου: Μελέτη μιας σειράς τευχών Comics*. (Διπλωματική Εργασία). Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
- Χριστόπουλος, Δ. (2008). Λογοκρισία και δικαιώματα: από τα σκίτσα του Μωάμεθ στην ελληνική βλασφημία. Στο Γ. Ζιώγας, Λ. Καραμπίνης, Γ. Σταυρακάκης και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.) *Όψεις λογοκρισίας στην Ελλάδα* (σ. 67-86). Αθήνα: Νεφέλη

Ξενόγλωσση

- Ali, N. (2013). Dawn and its engagement with Azad : Politics through the eyes of cartoons. *Proceedings of the Indian History Congress*, 74, 619-628
- Attardo, S., & Chabanne, J.-C. (1992). Jokes as a text type. *Humor: International Journal of Humor Research*, 5(1-2), 165–176
- Attardo, S. (1994). *Linguistic Theories of Humor*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Attardo, S. (2001). Humorous Texts: A Semantic and Pragmatic Analysis, *Humor Research*, 6. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Babbie, E. (2011). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα* (επιμ. Κ.Ζαφειρόπουλος). Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2008).
- Bal, A. , Pitt, L., Berthon, P. & DesAutels, P. (2009). Caricatures, cartoons, spoofs and satires: political brands as butts. *Journal of Public Affairs* 9, 229–237
- Baron, R.A., Branscombe, N.R. & Byrne, D. (2012). *Κοινωνική ψυχολογία* (επιμ. Α. Γιώτσα.) Αθήνα: Εκδοτικός Όμιλος Ίων (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2009).
- Berkowitz, D. & Eko, L. (2007). Blasphemy as sacred rite/right. *Journalism Studies*, 8(5), 779-797
- Billig, M. (2005). *Laughter and ridicule. Towards a social critique of humour*. London: Sage Publications
- Billig, M.(2001). Humour and hatred: The racist jokes of the Ku Klux Klan. *Discourse Society*, 12, 267-289
- Borkent, M. (2017). Mediated characters: Multimodal viewpoint construction in comics. *Cognitive Linguistics*, 28 (3)
- Boskin, J. (1990). American political humor: Touchables and taboos. *International Political Science Review*, 11(4) 473-482
- Christensen, L.B. (2007). *Η πειραματική μέθοδος στην επιστημονική έρευνα*, 8^η έκδοση (Επιμ. Μ. Ντάβου). Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2001)
- Dagtas, M.S. (2016). “Down with some things!”. The politics of humour and humour as politics in Turkey’s Gezi protests. *Etnofoor, Humour*, 28(1), 11-3
- Davies, C. (2010). Jokes as the truth about Soviet Socialism. *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, 46, pp. 9-32.
- Davies, C. (2011). *Jokes and Targets*. Bloomington: Indiana University Press.
- Dollard, J., Doob, L.W., Miller, N.E., Mowrer, O.H., & Sears, R.R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven, CT: Yale University Press
- El Refaie, E. (2009). Multiliteracies: How Readers Interpret Political Cartoons. *Visual Communication* 8 (2): 181-205.
- Fallianda, Astiti, R.Y. & Hanim, Z.A. (2018). Analyzing humor in newspaper comic strips using verbal-visual analysis. *Lingua Cultura*, 12(4), 338-388
- Flemming, R. (2006). Why I Published Those Cartoons. (2006). *Islamic Studies*, 45(1), 130-134
- Genova, D. (2018). Grasping political cartoons? Not an easy matter. *European Journal of Humour Research* 6, 1, 85-99

- Grawitz M. (2006). *Μέθοδοι των κοινωνικών επιστημών, Τόμος Β* (επιμ. Γ.Κατερέλος, μτφρ. Ε.Αστερίου). Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2001).
- Hart, M. (2007). Humour and social protest: An introduction. *International Review of Social History*, 52(15), 1-20
- Hogg, M.A. & Vaughan, G.M. (2010). *Κοινωνική Ψυχολογία* (επιμ. Α. Χαντζή). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2007)
- Kalemkerian, K. & Medani, K. (2015). The Responsibilities of the Cartoonist. *Middle East Report*, 274, 28-47
- Kim, C. & Yang, S-U. (2017). Like, comment, and share on Facebook: How each behavior differs from the other. *Public Relations Review*, 43, 441-449
- Kim, J.W. (2018). They liked and shared: Effects of social media virality metrics on perceptions of message influence and behavioral intentions. *Computers in Human Behavior*, 84, 153-161
- Kim, Y. & Kim, Y. (2019). Incivility on Facebook and political polarization: The mediating role of seeking further comments and negative emotion. *Computers in Human Behavior*, 99, 219-227
- Krippendorff, K. (ed.) (1980). *Content Analysis: An Introduction to its Methodology*. Beverly Hills, CA: Sage.
- La Marche, G. (1991). Some Thoughts on the "Chilling Effect". *Art Journal*, 50 (4), 56-58.
- Lægaard, S. (2007). The cartoon controversy: Offence, Identity, Oppression? *Political Studies*, 55, 481-498
- Leon, D.V. (2014). *Political cartoon in Ecuador: exploring a chilling-effect after the sanction against 'Bonil' and El Universo*. (Undergraduate Thesis). Ecuador: Universidad San Francisco de Quito (USFQ)
- Lindekilde, L., Mouritsen, P. & Zapata-Barrero, R. (2009). The Muhammad cartoons controversy in comparative perspective. *Ethnicities*, 9(3), 291–313
- Liu, Y., Rui, J.R. & Cui, X. (2017). Are people willing to share their political opinions on Facebook? Exploring roles of self-presentational concern in spiral of silence. *Computers in Human Behavior*, 76, 294-302
- Mackay, J. & Horning, M. (2016). Responding to Charlie Hebdo: Exploring political cartoonists' reactions and ethics positions following the attacks. *Journalism Practice*, 1-16.
- Maggio, J. (2007). Comics and cartoons: A democratic art-form. *Political Science and Politics*, 40 (2), 237-239
- Mankoff, R. (2009). Forward. In J. Morreall, *Comic relief. A comprehensive philosophy of Humor*. UK: Wiley-Blackwell
- Marin-Arrese, J.I., (2019). Political cartoon discourse: Creativity, critique and persuasion. *Culture, Language and Representation*, 22, 117-134
- Mason, J. (2011). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας* (επιμ. Ν.Κυριαζή, μτφρ. Ε. Δημητριάδου). Αθήνα: Πεδίο (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2002).
- Matsa, K.E. (2010). *Laughing at politics: Effects of television satire on political engagement in Greece*. (Master's Thesis). Georgetown University, Washington DC, USA

- McCloud, S. (1993). *Understanding comics. The invisible art*. Northampton, MA: Kitchen Sink Press.
- McMillan, S.J. (1980). The challenge of applying content analysis to the world wide web. In K. Krippendorff (ed.), *Content Analysis: An Introduction to its Methodology* (pp. 60-68). Beverly Hills, CA: Sage.
- Minchenia, A., Tornquist-Plewa, B. & Yurchuk, Y. (2018). Humour as a mode of hegemonic control: comic representations of Belarusian and Ukrainian leaders in official Russian media. In: N. Bernsand and B. Tornquist-Plewa (eds), *Cultural and political imaginaries in Putin's Russia* (pp. 211-231). Leiden: Brill
- Mitchel, W.J.T. (2014). Comics as Media: Afterword. *Critical Inquiry*, 40(3), 255-265
- Moalla, A. (2015). Incongruity in the generation and perception of humor on Facebook in the aftermath of the Tunisian revolution. *Journal of Pragmatics*, 75, 44-52
- Mudde, C. & Kaltwasser, C.R. (2017). *Λαϊκισμός. Μια συνοπτική εισαγωγή* (Επιμ. Π. Παπασαραντόπουλος). Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2017)
- Mudde, C. (2015). *ΣΥΡΙΖΑ: Η διάψευση της λαϊκιστικής υπόσχεσης* (επιμ. Π. Παπασαραντόπουλος, μτφρ. Ε. Κοτσουφού). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2015).
- Müller, J-W. (2017). *Τι είναι ο λαϊκισμός;* (μτφρ. Δ. Η. Αντωνίου). Αθήνα: Πόλις (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2016).
- Neria, L. & Aspinwall, M. (2016). Popular comics and authoritarian injustice frames in Mexico. *Latin American Research Review*, 51(1), 22-42
- Nilsen, A.P. (1994). In defense of humor. *College English*, 56 (8), 923-933
- Obadare, E. (2009). The uses of ridicule: Humour, “Infrapolitics and Civil society in Nigeria. *African Affairs*, 108 (431), 241-261
- Pappas, T.S. (2019). Populists in Power. *Journal of Democracy* 30 (2), 70–84
- Petridis, S. & Chilton, L.B. (2019). Human Errors in Interpreting Visual Metaphor. *Proceedings of the 2019 on Creativity and Cognition*.
- Rathnayake, C. & Suthers, D.D. (2018). “Enclaves of exposure”: A conceptual viewpoint to explore cross-ideology exposure on social network sites. *The Social Science Journal*, 56, 145-155
- Riffe, D., Lacy, S. & Fico, F.G. (1998). *Analyzing Media Messages: Using Quantitative Content Analysis in Research*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates
- Shifman, L. (2007). Humor in the age of digital reproduction: Continuity and change in internet-based comic texts. *International Journal of Communication*, 1, 187-209
- Stavrakakis, Y. & Katsambekis, G. (2014.) Left-wing populism in the European periphery: the case of SYRIZA. *Journal of Political Ideologies*, 19(2), 119-142
- Tatum, C. (1991). Rius: Comic book writer as social critic and political gadfly. In: R.A.Camp, C.A.Hale and J.Z.Vasquez (eds), *Intellectuals and power in Mexico*. Los Angeles (765-779). Los Angeles: Colegio de Mexico, University of California
- Tavory, I. (2014). The situations of culture: humour and the limits of measurability. *Theory and Society*, 43, 275-289

- Triandafyllidou, A. (2009). The Mohammed cartoons crisis in the British and Greek press. *Journalism Studies*, 10(1), 36-53
- Tsakona, V. (2009). Language and image interaction in cartoons: Towards a multimodal theory of humor. *Journal of Pragmatics*, 41, 1171-1188
- Tsakona, V. (2015). “The doctor said I suffer from vitamin € deficiency”: Investigating the multiple social functions of Greek crisis jokes. *Pragmatics*, 25 (2), 287-313
- Tsakona, V. (2017). This is not a political party, this is facebook!: Political jokes and political (mis)trust in crisis-ridden Greece. *European Journal of Humour Research*, 5(4), 136-157
- Werner, C. (2004). On Political Cartoons and Social Studies Textbooks: Visual Analogies, Intertextuality, and Cultural Memory. *Canadian Social Studies*, 38
- Wills, D. & Reeves, S. (2009). Facebook as a political weapon: Information in social networks. *British Politics*, 4(2), 265-281
- Wimmer, R.D. & Dominick, J.R. (2014). *Έρευνα στα ΜΜΕ*, 8η έκδοση. Αθήνα: Πεδίο

Ηλεκτρονικές Πηγές

- Camarasa B. (2015). Sketch comic faces accusations of glorifying terrorism in Spain. *Global Voices*. Retrieved by: <https://globalvoicesonline.org/2015/01/15/catalan-sketch-comic-faces-accusations-of-glorifying-terrorism>
- Eichengreen B. (2018/11/15). Ο κοινός παρονομαστής του λαϊκισμού. Ηλεκτρ. Εφημ. *Tanea.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/print/2018/11/15/opinions/o-koinos-paronomastis-tou-laikismou/>
- Gasser, B. (n.d.). *The Difference Between Facebook Likes and Shares*. Retrieved by: <https://vimm.com/like-vs-share-facebook/>
- Kalyvas, S. (2017). What Democracies Can Learn From Greece's Failed Populist Experiment. *The Atlantic*, 4 May 2017. Retrieved by: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/05/greece-populism-syriza-trump-imf-eurozone/525369/>
- Katsambekis, G. & Stavrakakis, Y. (2017) Revisiting the Nationalism/Populism Nexus: Lessons from the Greek Case, *Javnost - The Public*, 24(4), 391-408, <https://doi.org/10.1080/13183222.2017.1330087>
- Mudde, C. (2015). The problem with populism. *The Guardian*, 17 February 2015. Retrieved by: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/feb/17/problem-populism-syriza-podemos-dark-side-europe>
- Mudde, C. (2018a). How populism became the concept that defines our age. *The Guardian*, 22 November 2011. Retrieved by: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/nov/22/populism-concept-defines-our-age>
- Mudde, C. (2018b). Populists aren't a silent majority – they're just a loud minority. *The Guardian*, 6 September 2018. Retrieved by: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/sep/06/populists-silent-majority-loud-minority>
- Müller, J-W. (2014). The People Must be Extracted from Within the People: Reflections on Populism. *Constellations*, 21 (4), 483-93. Retrieved by: <https://www.princeton.edu/~jmueller/Constellations-Populism-JWMueller-March2014-pdf.pdf>
- Noor P. (2020/4/25). ‘Please don’t inject bleach’: Trump’s wild coronavirus claims prompt disbelief. *The Guardian*, 25 April 2020. Retrieved by: <https://www.theguardian.com/us-news/2020/apr/24/trump-disinfectant-bleach-coronavirus-claims-reaction>
- OECD, (2019). *Education at a glance: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris. Retrieved by: <https://doi.org/10.1787/f8d7880d-en>
- Papasarantopoulos P. (2017/3/26). SYRIZA’s black bible. *Politics Issue 71, The Books' Journal*. Retrieved by: <http://booksjournal.gr/γνώμες/item/2548-the-black-bible-of-syriza>

- Rayson, S. (2015). *Facebook Interactions: Why Shares, Likes and Comments All Count*. Retrieved by: <https://buzzsumo.com/blog/facebook-interactions-why-shares-likes-and-comments-all-count/>
- Riotto, N. (2010). Facebook “like” vs. Facebook “share”. *829 Studios.com*. Retrieved by: <https://www.829llc.com/blog/facebook-like-vs-facebook-share/>
- Stavrakakis, Y. & Katsambekis, G. (2014.) Left-wing populism in the European periphery: the case of SYRIZA. *Journal of Political Ideologies*, 19(2), 119-142
<https://doi.org/10.1080/13569317.2014.909266>
- Stone, J. (2015/1/26). Syriza: Everything you need to know about Greece’s new Marxist governing party. *Independent.co.uk*. Retrieved by: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/syriza-everything-you-need-to-know-about-greece-s-new-marxist-governing-party-10002197.html>
- World Forum for Democracy (2017). *Is populism a problem?* Final Report
<https://rm.coe.int/world-forum-for-democracy-2017-final-report/16807840c7>
- Zeri, P. (2017). *How the Greek Radical Left and Extreme Right are Perceiving Democracy: A Research Attempt at a Social Epistemological Explanation*. Retrieved by: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2907646>
- Zizek S. (2019). I believed in Syriza, but their election defeat was secured the moment they caved in to the forces of capitalism. *Independent.co.uk*, 8 July 2019. Retrieved by: <https://www.independent.co.uk/voices/syriza-greece-election-tsipras-new-democracy-troika-austerity-varoufakis-a8993811.html>
- Αγαπηδάκη, Ε. (2017/7/2). Ήταν ένα μικρό Πολάκι... Ηλεκτρ. Εφημ. *Mononews.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.mononews.gr/big-story/news-politiki-pio-oreo-arthro-tis-irinis-agapidaki-itan-ena-mikro-polaki>
- Άγνωστος (2015/6/30). Για εργοδοτική τρομοκρατία και εκβιασμούς εν όψει δημοψηφίσματος κάνει λόγο ο ΣΥΡΙΖΑ. Ηλεκτρ. Εφημ. *Naftemporiki.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://m.naftemporiki.gr/story/972706>
- Άγνωστος (2015/9/13). Εμφυλιοπολεμική δήλωση Τσίπρα: «Στις 20 Σεπτέμβρη ή τους τελειώνουμε ή μας τελειώνουν». Ηλεκτρ. Εφημ. *Protothema.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/politics/article/508677/tsipras-stis-20-septemvri-i-tous-teleionoume-i-mas-teleionoun/>
- Άγνωστος (2016/12/29). Reuters: Ο λαϊκισμός χάνει εκεί που γεννήθηκε – στην Ελλάδα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Mononews.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.mononews.gr/latest/politics-reuters-o-lekismos-chani-eki-pou-gennithike-stin-ellada>
- Άγνωστος (2016/12/5). Οι NYT για τον λαϊκισμό στην Ευρώπη: Βάζουν τον Τσίπρα με Μπέπε Γκρίλο και Μαρίν Λεπέν. Ηλεκτρ. Εφημ. *Iefimerida.gr*. Ανακτήθηκε από: <https://www.iefimerida.gr/news/305535/oi-nyt-gia-ton-laikismo-stin-eyropi-vazoynton-tsipra-me-mpepe-gkrilo-kai-marin-lepen>
- Άγνωστος (2016/7/12). Σλάβοι Ζίζεκ: Ο ΣΥΡΙΖΑ τη μία κερδίζει και την άλλη παραδίνεται. Ηλεκτρ. Εφημ. *Thetoc.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.thetoc.gr/politiki/article/slaboi-zizek-o-suriza-ti-mia-kerdizei-kai-tin-alli-paradinetai/>

- Άγνωστος (2017/1/29). Ο Τσοβόλας αποκαλύπτει τι σήμαινε η φράση «Τσοβόλα δώσ' τα όλα». Ηλεκτρ. Εφημ. *Iefimerida.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/news/315968/o-tsovolas-apokalyptei-ti-simaine-i-frasi-tsovola-dos-ta-ola>
- Άγνωστος (2019/11/27). Βαρύ απόπημα Πολάκη μέσω Facebook. Ηλεκτρ. Εφημ. *Efsyn.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/politiki/antipoliteysi/220764_bary-atopima-polaki-meso-facebook
- Άγνωστος (2019/11/28). ΣΥΡΙΖΑ κατά Πολάκη: Μη αποδεκτές οι δηλώσεις του. Τηλεοπτικό Κανάλι *Skai.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.skai.gr/news/politics/tomeas-dikaiomaton-syriza-kata-polaki-mi-apodektes-oi-diloseis-tou>
- Άγνωστος (2019/11/29). Πολάκης προς «βοθορόκαναλα»: Θα πολεμώ, θα μιλώ, θα γλεντώ - Σας έχω. Ηλεκτρ. Εφημ. *iEidiseis.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.ieidiseis.gr/eidiseis/parapolitika/item/28925-polakis-pros-vothrokana-la-tha-polemo-tha-milo-tha-glento-sas-exo>
- Άγνωστος (2019/2/26). Για ασέλγεια εις βάρος ανηλίκων καταδικάστηκε ο πρώην βουλευτής της ΝΔ, Νίκος Γεωργιάδης. Ηλεκτρ. Εφημ. *CNNGreece.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/news/ellada/story/167110/gia-aselgeia-eis-varos-anilikon-katadikastike-o-proin-voyleytis-tis-nd-nikos-georgiadis>
- Άγνωστος (2019/3/4). Το «Εγκλημα» Τσίπρα στην ελληνική γλώσσα – Τα απίστευτα γλωσσικά ατοπήματα της Κυβέρνησης. Ηλεκτρ. Περιοδ. *Parapolitikakritis.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.parapolitikakritis.gr/to-egklima-tsipra-stin-elliniki-glossa-ta-apisteuta-glossika-atopimata-tis-kyvernisis/>
- Άγνωστος (2019/5/6). Πώς ο Θανάσης Θεοχαρόπουλος έγινε υπουργός -Οι μεταμορφώσεις ενός «ευέλκτου» πολιτικού. Ηλεκτρ. Εφημ. *Iefimerida.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/politiki/thanasis-theoharopoylos-yroyrgos-metamorfoseis-politikoy>
- Άγνωστος (2020/4/8). Κορωνοϊός - Μπόρις Τζόνσον: Βελτιώνεται η υγεία του αλλά παραμένει στην εντατική. Ηλεκτρ. Εφημ. *CNNGreece.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/214564/koronoios-mporis-tzonson-veltionetai-i-ygeia-toy-alla-paramenei-stin-entatiki>
- Άγνωστος. (2012/9/20). Καμία γελοιογραφία δεν σκότωσε ποτέ κανέναν. Ηλεκτρ. Εφημ. *ToVima.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2012/09/20/world/kamia-geloiografia-den-skotwse-pote-kanenan/>
- Άγνωστος. (2013/5/25). Ζίζεκ: «Ξεκάθαρα σαρκαστικό» το σχόλιό μου για γκούλαγκ. Ηλεκτρ. Εφημ. *Skai.gr*. <https://www.skai.gr/news/politics/zizek-ksekathara-sarkastiko-to-sxolio-mou-gia-gkoulagk>
- Άγνωστος. (2013/5/25). Θ. Πάγκαλος: «Να πάει φυλακή ο Τσίπρας που χειροκρότησε τον Ζίζεκ και τα γκούλαγκ». Ηλεκτρ. Εφημ. *Tovima.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2013/05/21/afieromata/th-pagkalos-na-paei-fylaki-o-tsipras-poy-xeirokrotise-ton-zizek-kai-ta-gkoulagk/>

- Άγνωστος. (2014/5/27). Αρκάς, ο μεγάλος άγνωστος. Ηλεκτρ. Εφημ. *Newsbeast.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.newsbeast.gr/portrait/arthro/684048/arkas-o-megalos-agnostos>
- Άγνωστος. (2015/10/8). The Psychology of Facebook: Why We Like, Share, Comment. *Buffersocial.com*. Διαθέσιμο στο: <https://medium.com/social-media-tips/the-psychology-of-facebook-why-we-like-share-comment-bc725e054ba>
- Άγνωστος. (2015/6/26). Πρωτοφανής επίθεση και απειλές στον Αρκά για σκίτσο-σχόλιο για την κυβέρνηση – Τον κατηγορούν πως χρηματίζεται. Ηλεκτρ. Εφημ. *Iefimerida.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/news/213912/protofanis-epithesi-kai-apeiles-ston-arka-gia-skitso-sholio-gia-tin-kyvernisi-ton>
- Άγνωστος. (2015/7/6). Ο Αρκάς απαντά στους επικριτές του μετά το κλείσιμο της κάλπης. Ηλεκτρ. Εφημ. *In.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.alfavita.gr/koinonia/160662_o-arkas-apanta-stoys-epikrites-toy-meta-kleisimo-tis-kalpis
- Άγνωστος. (2016/10/27). Πολάκης: Δικαστικό πραξικόπημα, έχουμε πόλεμο. Ηλεκτρ. Εφημ. *In.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2016/10/27/greece/polakis-dikastiko-praksikorima-exoyme-polemo/>
- Άγνωστος. (2016/5/10). Να ποιος είναι ο Αρκάς. Και δεν είναι αυτό που νομίζεις. Ηλεκτρ. Εφημ. *News247.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.news247.gr/viral/na-ποιος-einai-o-arkas-kai-den-einai-ayto-poy-nomizeis.6426666.html>
- Άγνωστος. (2016/7/9). Θεοδωράκης: Και τα σκίτσα ενοχλούν τον μεγάλο μας ηγέτη. Ηλεκτρ. Εφημ. *Newsbeast.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/2303647/theodorakis-ke-ta-skitsa-enochloun-ton-megalo-mas-iget>
- Άγνωστος. (2016/9/26). Ντομπρόφσκis: Η Ελλάδα υπέστη σκληρότερη λιτότητα λόγω του λαϊκισμού του Τσίπρα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Fortunegreece.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.fortunegreece.com/article/ntomprofskis-i-ellada-ipesti-skliroteri-litotita-logo-tou-laikismou-tou-tsipra/>
- Άγνωστος. (2017). Βουλευτής του ΣΥΡΙΖΑ για Αρκά: Νοσταλγός της Χούντας: Αναπολεί τη δικτατορία, την αναπαριστά συνειδητά ή υποσυνείδητα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Newsbeast.gr*, 24 Αυγούστου 2017. Διαθέσιμο στο: <https://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/2809145/vouleftis-tou-siriza-gia-arka-nostalgos-tis-chountas/comment-page-2>
- Άγνωστος. (2017/1/11). Δείγμα αλαζονείας του Καμμένου η αγωγή κατά του Πετρουλάκη. Ηλεκτρ. Εφημ. *Enikos.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.enikos.gr/politics/429352/gennimata-deigma-alazoneias-tou-kammenou-i-agogi-kata-tou-petroulaki>
- Άγνωστος. (2017/1/11). Μητσοτάκης: Η ελευθερία γνώμης και η άσκηση κριτικής στην εξουσία είναι αδιαπραγμάτευτα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Enikos.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.enikos.gr/politics/429334/mitsotakis-i-elftheria-gnomis-kai-i-askisi-kritikis-stin-exousia-einai-adiapragmatefta>

- Άγνωστος. (2017/1/12). Για αυτό το άρθρο έκανε ο Καμμένος μήνυση στον Ανδρέα Πετρουλάκη. Ηλεκτρ. Εφημ. *Eleftherostypos.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://eleftherostypos.gr/ellada/69375-ayto-einai-to-keimeno-tou-andrea-petroylaki-gia-to-opoio-minythike-apo-pano-kammeno/>
- Άγνωστος. (2017/5/9). Το «καυστικό» σκίτσο του Αρκά για την Αριστερά που προκάλεσε αντιδράσεις. Ηλεκτρ.Εφημ. *thecaller.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://thecaller.gr/skitsa/skitso-arka-gia-aristerous-antidrasis/>
- Άγνωστος. (2017/6/20). Ο Αρκάς...σταματά τις γελοιογραφίες και το ρίχνει στην προπαγάνδα υπερ των «Παραιτηθείτε». Ηλεκτρ.Περιοδ. *left.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://left.gr/news/o-arkas-stamata-tis-geloiografies-kai-rihnei-stin-propaganda-yper-ton-paraititheite>
- Άγνωστος. (2017/7/12). Δικαίωση Πετρουλάκη στην αγωγή του Καμμένου. Ηλεκτρ. Εφημ. *Athensvoice.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.athensvoice.gr/greece/363432_dikaiosi-petroylaki-stin-agogi-toy-kammenoy
- Άγνωστος. (2017/8/24). Θα μας... «κάψει» το μυαλό η Κασιμάτη του ΣΥΡΙΖΑ! «Νοσταλγός της... χούντας ο Αρκάς». Ηλεκτρ.Εφημ. *thecaller.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://thecaller.gr/politiki/tha-mas-kapsei-to-myalo-h-kasimati/>
- Άγνωστος. (2018/3/16). Θολωμένος ΣΥΡΙΖΑ μεταξύ ρεαλισμού και ιδεοληψίας. Ηλεκτρ. Εφημ. *ToVima.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2019/03/16/politics/tholomenos-syriza-metaksy-realismou-kai-ideolipsias/>
- Άγνωστος. (2018/4/17). Το πιο σκληρό άρθρο που γράφηκε ποτέ για τον Τσίπρα - Διαβάστε τι έγραψε η Frankfurter Allgemeine. Ηλεκτρ. Εφημ. *Iefimerida.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/news/410020/pio-skliri-arthro-poy-grafike-pote-gia-ton-tsipra-diavaste-ti-egrapse-i-frankfurter>
- Άγνωστος. (2018/6/23). Ο Αρκάς «ενηλικιώθηκε» και το χιούμορ του πλέον διχάζει. Ηλεκτρ. Εφημ. *Newsbeast.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/3706892/o-arkas-enilikiiothike-ke-to-chioumor-tou-pleon-dichazi>
- Άγνωστος. (2019/2/11). Ένας κοντός κατηγορεί τον Φλεβάρη του Αρκά για «υπισμό» και γίνεται viral. Ηλεκτρ. Εφημ. *Athensvoice.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.athensvoice.gr/viral/518708_enas-kontos-katigorei-ton-flevari-toy-arka-gia-ypsismo-kai-ginetai-viral
- Άγνωστος. (2019/3/1). Αρκάς: γι' αυτό επιτίθεμαι στον Τσίπρα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Pagenews.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.pagenews.gr/2019/03/01/ellada/arkas-gi-auto-epitithemai-ston-tsipra/>
- Άγνωστος. (2019/3/1). Ο Αρκάς απαντά στα τρολ του ΣΥΡΙΖΑ για τα «παιδικά χρόνια του πρωθυπουργού». Ηλεκτρ. Εφημ. *Mononews.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.mononews.gr/latest/o-arkas-xanachtipa-me-ta-pedika-chronia-enos-prothipourgou>

- Άγνωστος. (2019/3/1). Τι απαντά ο Αρκάς σε όσους λένε ότι δεν έκανε πολιτική σάτιρα στο παρελθόν. Ηλεκτρ. Εφημ. *ToVima.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2019/03/01/politics/ti-apanta-o-arka-se-osous-lene-oti-den-ekane-politiki-satira-sto-parelthon/>
- Άγνωστος. (2019/3/20). Ο Τσίπρας μπέρδεψε το υδρογόνο με το ήλιο! Ηλεκτρ. Εφημ. *Eleftherostypos.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://eleftherostypos.gr/politiki/parapolitika/385305-o-tsipras-mperdepse-to-ydrogono-me-to-ilio/>
- Άγνωστος. (2019/3/7). Αρκάς: Πάντα με ζώα ασχολιόμουν στα σκίτσα μου. Ηλεκτρ. Εφημ. *Liberal.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/economy/arkas-panta-me-zoa-ascholiomoun-sta-skitsa-mou/243289>
- Άγνωστος. (2019/3/7). Ο Αρκάς απαντά σε όσους τον αμφισβητούν: «Δεν άλλαξα, με ζώα ασχολιόμουν πάντα». Ηλεκτρ. Εφημ. *Pronews.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.pronews.gr/politismos/eikastika/756647_o-arkas-apanta-se-osoy-ton-amfisvitoy-n-den-allaxa-me-zoa-asholiomoy-n
- Άγνωστος. (2019/3/7). Οι νέες καυστικές απαντήσεις του Αρκά σε όσους του επιτίθενται για τη σάτιρα κατά της κυβέρνησης. Ηλεκτρ. Εφημ. *Mononews.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.mononews.gr/politics/i-nees-kafstikes-apantisis-tou-arka-se-osous-tou-epitithonte-gia-ti-satira-kata-tis-kivernisis>
- Άγνωστος. (2019/4/19). Τα «μαργαριτάρια» του Τσίπρα ή πώς «σκότωσε» την ελληνική γλώσσα. Ηλεκτρ. Εφημ. *In.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2019/04/19/politics/kyvernisi/ta-margaritaria-tou-tsipra-pos-skotose-tin-elliniki-glossa/>
- Άγνωστος. (2019/6/16). Νέα γκάφα Τσίπρα: «Είμαστε ανοιχτοί και... διάτρητοι», είπε για το θέμα Πετσίτη. Ηλεκτρ. Εφημ. *Iefimerida.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/politiki/alexis-tsipras-eimaste-diatritoi-anti-diafaneis>
- Άγνωστος. (2019/6/3). Φωτιά στο Μάτι: Οι 74 από τους 102 νεκρούς κήκαν τρέχοντας να σωθούν. Ηλεκτρ. Εφημ. *In.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2019/06/03/greece/fotia-sto-mati-oi-74-apo-tous-102-nekrous-kaikan-trexontas-na-sothoun/>
- Άγνωστος. (2019/6/5). Χαμός στον ΣΥΡΙΖΑ για τα ρουσφέτια της τελευταίας στιγμής. Όλοι εναντίον Φάμελλου. Ηλεκτρ. Εφημ. *In.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2019/06/05/politics/kyvernisi/xamos-ston-syriza-gia-ta-rousfetia-tis-teleytaias-stigmis-oloi-enantion-famellou/>
- Άγνωστος. (2019/6/9). Ο νόμος Σαμαρά που απέτρεπε τον διορισμό συγγενών και η προκλητική συμπεριφορά του ΣΥΡΙΖΑ. Ηλεκτρ. Εφημ. *The President.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.thepresident.gr/2019/06/09/katargisan-kryfa-nomotoy-samara-gia-na-diorisoy-n-toys-syggeneis-toys-eggrafa-apokalypsi-thepresident/?fbclid=IwAR1-KYXrPpQYgbs5FsoII-JWGelCdF3W7c67oenvA08jZNAmgIrd6IPeb7ec>
- Άγνωστος. (2019/7/7). Ο Αλέξης Τσίπρας και η «γλώσσα της αλήθειας»: Τα ψέμματα ενός πρωθυπουργού. Ηλεκτρ. Εφημ. *Protothema.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/politics/article/906221/o-alexis-tsipras-kai-i-glossa-tis-alitheias-ta-psemmata-enos-prothupourgou/>

- Άγνωστος. (2019/8/19). Όταν ο Αρκάς συνάντησε το Alt-right. Ηλεκτρ. Εφημ. *Katioussa.gr*. Διαθέσιμο στο: <http://www.katioussa.gr/skitsa/otan-o-arkas-synantise-to-alt-right/>
- Άγνωστος. (2019/9/28). Ο ΣΥΡΙΖΑ επιστρέφει στο εμείς ή αυτοί. Ηλεκτρ. Εφημ. *Protagon.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.protagon.gr/epikairothta/o-syriza-epistrefei-sto-i-emeis-i-aftoi-44341917185>
- Άγνωστος. (2020/1/28). Αρκάς: Μια περίπτωση προς ανάλυση. Ηλεκτρ. Εφημ. *Kosprooptiki.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://kosprooptiki.gr/2020/01/28/arkas-mia-periptosi-pros-analysi/>
- Άγνωστος. (2020/2/16). Απολογισμός ΣΥΡΙΖΑ: Οι πέντε «αυταπάτες», το δημοψήφισμα και οι ΑΝΕΛ. Ηλεκτρ. Εφημ. *Kathimerini.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/1065112/article/epikairothta/politikh/apologismos-syriza-oi-pente-aytapates-to-dhmoyhfisma-kai-oi-anel>
- Άγνωστος. (2020/2/16). Η δήλωση Τσίπρα για έλεγχο των «αρμών της εξουσίας» προκαλεί οργή στον πολιτικό κόσμο. Ηλεκτρ. Εφημ. *Protothema.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/politics/article/975525/i-dilosi-tsipra-gia-eleghton-armon-tis-exousias-prokalei-orgi-ston-politiko-kosmo/>
- Άγνωστος. (2020/3/17). Τι είναι η «ανοσία της αγέλης» και τι φοβάται ο Μπορίς Τζόνσον. Ηλεκτρ. Εφημ. *CNNGreece.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/211556/ti-einai-i-anosia-tis-agelis-kai-ti-fovatai-o-mporis-tzonson>
- Άγνωστος. (2020/4/17). Bloomberg για Ελλάδα: Από «προβληματικό παιδί» της Ευρώπης, παράδειγμα για όλον τον κόσμο. Ηλεκτρ. Εφημ. *Vima.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2020/04/17/world/bloomberg-gia-ellada-apo-provlimatiko-paidi-tis-eyropis-paradeigma-gia-olon-ton-kosmo/>
- Άγνωστος. (2020/4/25). Χυδαία επίθεση από υποψήφιο βουλευτή του ΣΥΡΙΖΑ κατά Κυρ. Μητσοτάκη, Σ. Τσιόδρα και Ν. Χαρδαλιά. Ηλεκτρ. Εφημ. *Kathimerini.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/1075497/gallery/epikairothta/politikh/xydaia-epidesh-apo-yroyhfio-voyleyth-toy-syriza-kata-kyr-mhtsotakh-s-tsiodra-kai-n-xardalia>
- Αθανασιάδης, Κ. (2019/3/26). Αρκάς και ΣΥΡΙΖΑ, ή: Η Θέκλα στην εξουσία. Ηλεκτρ. Εφημ. *Liberal.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/news/arkas-kai-syriza-i-i-thekla-stin-exousia/245512>
- Ακρίτα Ε. (2017/6/30). Η περίπτωση Αρκά. Αναρτήθηκε στην Ηλεκτρ. Εφημ. *TaNea.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2017/06/30/opinions/i-periptwsi-arka/>
- Αναγνωστόπουλος Κ. (2016/10/5). *Περί ΣΥΡΙΖΑ*. Διαθέσιμο στο: <https://kpanagnostopoulos.wordpress.com/2016/10/05/περί-συριζα/>
- Αντωνίου Γ. (2018/2/18). Λάκης Λαζόπουλος. Ηλεκτρ. Blog *Politika.gr*. Διαθέσιμο στο: https://politika-gr.blogspot.com/2018/02/blog-post_526.html
- Βάμβακας, Β. (2019/2/28). Ποιος τελικά επιτρέπεται να κάνει χιούμορ στην Ελλάδα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Lifo.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://m.lifo.gr/articles/opinions/228002/poios-telika-epitrepetai-na-kanei-xioumor-stin-ellada>

- Βουλαρίνος, Μ. (2019/7/10). Γιατί τους εξοργίζει τόσο ο Αρκάς; Ηλεκτρ. Εφημ. *Athensvoice.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.athensvoice.gr/politics/553191_giati-toys-exorgizei-toso-o-arkas
- Γαλανόπουλος, Α. (2018/8/18). Είναι ο Αρκάς η φωνή της Alt-Right στην Ελλάδα; Ηλεκτρ. Περιοδ. *Parallaximag.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://parallaximag.gr/parallax-view/einai-arkas-foni-tis-alt-right-stin-ellada>
- Γεωργακοπούλου, Β. (2015/11/8). Φοβάμαι ότι ο ματαιωμένος αριστερός λαϊκισμός θα φέρει απογοήτευση και κυνισμό (συνέντευξη Ν.Σεβαστάκη). Ηλεκτρ.Εφημ. *Efsyn.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/tehnes/art-nea/47550_fobamaiti-o-mataiomenos-aristeros-laikismos-tha-ferai-apogoiteysi-kai
- Γιάνναρου, Λ. (2015/2/4). Like, share, retweet μας επηρεάζουν. Ηλεκτρ. Εφημ. *Kathimerini.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/802188/article/tehnologia/diaktyo/like-share-retweet-mas-ephreazoun>
- Γιάνναρου, Λ. (2017/7/13). Απορρίφθηκε η αγωγή Καμμένου κατά Πετρουλάκη. Ηλεκτρ. Εφημ. *Kathimerini.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/918121/article/epikairothta/politikh/aperrif8h-h-agwgh-kammenoy-kata-petroylakh>
- Γρυσπολάκης Ι. (2016/10/12). Γιατί ο ΣΥΡΙΖΑ δεν ανήκει στο δημοκρατικό τόξο. Ηλεκτρ. Εφημ. *Liberal.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/apopsi/giati-osyriza-den-anikei-sto-dimokratiko-toxo/84716>
- Δανίκας, Δ. (2019/1/7). Τσίπρας forever. Ηλεκτρ. Εφημ. *Protothema.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/blogs/dimitris-danikas/article/852816/tsipras-forever/>
- Ελευθεριάδης Π. (2016/10/22). Αυταρχισμός: από τη θεωρία στην πράξη. Ηλεκτρ. Εφημ. *Tovima.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2016/10/22/opinions/aytarxismos-apo-ti-thewria-stin-praksi/>
- Ελευθερίου, Λ. (2017/7/6). Ο Αρκάς (μπορεί να) έχει απλώς μεγαλώσει. Ηλεκτρ. Εφημ. *Oneman.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.oneman.gr/longreads/o-arkas-mporei-na-exei-aplws-megalwsei/>
- Ζαμπούκας, Α. (2019/8/12). Ο Αρκάς δεν πρόσεξε. Τον πέρασαν για «άλλον»... Ηλεκτρ. Εφημ. *Liberal.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/news/o-arkas-den-prosexe-ton-perasan-gia-allon-/262837>
- Ζαμπούκας, Α. (2020/4/16). Γιατί ο Χαράρι επιλέγει Ελλάδα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Athensvoice.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.athensvoice.gr/politics/639313_giati-o-harari-epilegei-ellada
- Ζαχαράκης, Μ. (2019/8/29). Η κοινωνική δικαιοσύνη και η Ρόζα η γκρινιέρα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Apopseis.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://apopseis.gr/i-kinoniki-dikeosyni-ke-i-roza-i-gkriniara/>
- Ζαχαριάδης, Α. (2019/5/28). Γιατί έχασε ο ΣΥΡΙΖΑ; Ηλεκτρ. Εφημ. *CNN Greece*. Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/focus/apopseis/story/178431/giati-exase-o-syriza>

- Ζέκα, Μ. (2019/8/19). Πώς ο Αρκάς (μοιάζει να) έχασε τη μπάλα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Tvxs.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://tvxs.gr/news/egrapsan-eipan/pos-o-arkas-moiazei-na-exase-tin-mpala>
- Ιωακίμειδης Π.Κ. (2016/10/8). Που το πάει ο ΣΥΡΙΖΑ. Ηλεκτρ. Εφημ. *Tovima.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2016/10/08/opinions/poy-to-paei-o-syriza/>
- Καλογερίδου, Κ. (2019/3/24). Το σκίτσο που «τσακίζει»: Ο τραγέλαφος της πολιτικής επικαιρότητας δια χειρός Αρκά. Ηλεκτρ. Εφημ. *Antinews.gr*. Διαθέσιμο στο: <http://www.antinews.gr/action.read/politiki/to-skitso-pou-tsakizei-o-tragelafos-tis-politikis-epikairotitas-dia-xeiros-arka/2.131764>
- Καλύβας, Σ.Ν. (2016/10/9). Όταν η χολέρα γίνεται καριέρα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Kathimerini.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/878376/opinion/epikairothta/politikh/otan-h-xolera-ginetai-kariera>
- Κανέλλης, Β. (2018/11/12). Αλέξης Τζέκιλ και Τσίπρας Χάιντ: Άλλο καπέλο φορά στο εξωτερικό ο πρωθυπουργός, άλλο στην Ελλάδα. Ηλεκτρ. Εφημ. *In.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2018/11/12/politics/kyvernisi/alexis-tzekil-kai-tsipras-xaint-allo-kapelo-fora-sto-eksoteriko-o-prothypourgos-allo-stin-ellada/>
- Καρά, Μ. (2003/3/2). Η πολιτική γελοιογραφία και οι πολιτικοί. Ηλεκτρ. Εφημ. *Kathimerini.gr*. Διαθέσιμο στο: www.kathimerini.gr/144566/article/epikairothta/ellada/h-politikh-geloiografia-kai-oi-politikoι
- Καραβάτσιου, Β. (2017/1/16). Πέντε σκιτσογράφοι #me_ton_andrea. Ηλεκτρ.Εφημ. *CNN Greece*. Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/focus/story/62690/pente-skitsografoi-me-ton-andrea>
- Καραχάλιος, Δ.Κ. (2018/6/29). Αδίστακτος και κυνικός δημοκόπος. Ηλεκτρ.Εφημ. *Estianews.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.estianews.gr/aporseis/adistaktos-kai-kynikos-dimokopos/>
- Κοραή, Χ. (2018/9/12). «Λαϊκιστές ή υπεύθυνοι», «αριστεροί ή νεοφιλελεύθεροι» τα διλήμματα των ευρωεκλογών. Ηλεκτρ. Εφημ. *Newpost.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.newpost.gr/politiki/693234/la-kistes-h-ypeythynoi-aristeroi-h-neofilelytheroi-ta-dilhmmata-twn-eyrweklogwn>
- Κουκουλάς, Γ. (2019/8/12). Η ανατολική σήραγγα στην άκρη της αποικίας. Ηλεκτρ. Εφημ. *Efsyn.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/nisides/kare-kare/160735_i-anatoliki-siragga-stin-akri-tis-apoikias
- Κουκουτσάκη, Α. (2014). Κοινωνικές αναπαραστάσεις της φυλακής και κόμικς. Η περίπτωση του «ο Ισοβίτης του Αρκά». Διαθέσιμο στο: https://crimevssocialcontrol.blogspot.com/2014/02/k_15.html#links
- Λαμπίρης Γ. (2015/6/14). Αρκάς, ο μεγάλος διάσημος-αφανής σκιτσογράφος. Ηλεκτρ. Εφημ. *Newsbeast.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/1834677/arkas-o-megalos-diasimos-afanis-skitsografos>
- Λελεδάκη, Ε. (2019/8/22). Πόσο χιούμορ έχουν πλέον τα σκίτσα του Αρκά;. Ηλεκτρ.Εφημ. *thecaller.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://thecaller.gr/opinion/poso-chioymor-echoyn-pleon-ta-skitsa-toy-arka-eikones/>

- Λιάτσικου, Σ. (2019/8/22). Με τον Αρκά να τελειώνουμε, όχι με την πολιτική ορθότητα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Koutipandoras.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.koutipandoras.gr/article/me-ton-arka-na-teleionoume-ohi-me-tin-politiki-orthotita>
- Λοβέρδος, Γ. (2018/1/5). «Η τους τελειώνουμε ή μας τελειώνουν»... Ηλεκτρ. Εφημ. *Liberal.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/apopsi/ison-tous-teleionoume-i-mas-teleionounsini/184235>
- Λυγερού, Ν. (2017/11/26). Ο πόλεμος των τρολ. Ηλεκτρ. Εφημ. *SLPress.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://slpress.gr/politiki/o-polemos-ton-trol/>
- Λυγερού, Ν. (2017/11/8). Ο μυστικός στρατός του ΣΥΡΙΖΑ στο διαδίκτυο#H_σαρανταποδαρούσα_των_τρολ. Ηλεκτρ. Εφημερίδα *Protothema.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.protothema.gr/politics/article/729334/-h_saradapodarousa-ton_trol_suriza/
- Λυγερού, Ν. (2019/11/28). Οργή και στον ΣΥΡΙΖΑ για τον Πολάκη: Έλεος, ξεπέρασε κάθε όριο. Ηλεκτρ. Εφημ. *Protothema.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/politics/article/950290/orgi-kai-ston-suriza-gia-ton-polaki-eleos-pia-xeperase-kathe-orio/>
- Λυγερού, Ν. (2019/6/7). Ρουσφέτια, τακτοποιήσεις και διορισμοί ημετέρων μέχρι την τελευταία ημέρα από τον ΣΥΡΙΖΑ. Ηλεκτρ. Εφημ. *Protothema.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/politics/article/897597/politiki-autoktonia-me-ta-rousfetia-ano-kato-o-suriza-meta-ti-dimosia-katakraugi/>
- Λύκου, Χ. (2019). Η χοντροφοβία του Αρκά μας βγάζει παραλία. Ηλεκτρ. Εφημ. *Provocateur.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://provocateur.gr/prisma/17467/h-xontrofobia-toy-arka>
- Λυμπεροπούλου, Κ. (2016/11/23). Συνέντευξη του Θ. Βερεμής: Ο Καμμένος είναι κωμικό πρόσωπο, ο Τσίπρας προϊόν ανώμαλης εποχής. Ηλεκτρ. Εφημ. *The TOC*. Διαθέσιμο στο: <http://www.thetoc.gr/politismos/article/th-beremiso-kammenos-einai-kwmiko-proswpo-o-tsipras-proion-anwmalis-epoxi>
- Μανδραβέλης, Π. (2017/3/12). Οι πρωτοπόροι των τρολ. Ηλεκτρ. Εφημ. *Kathimerini.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/900092/opinion/epikairothta/politikh/oi-prwtoporoi-twn-trol>
- Μανδραβέλης, Π. (2019/8/29). Ακροδεξιός και ο Αρκάς; Ηλεκτρ. Εφημ. *Kathimerini.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/1040279/opinion/epikairothta/politikh/akrode3ios-kai-o-arkas>
- Μαντζίκος, Γ. (2019/4/20). Σλάβοι Ζίζεκ: Μέγα τραγωδία για την Ελλάδα ο ΣΥΡΙΖΑ. Ηλεκτρ. Εφημ. *Liberal.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/politics/slabei-zizek-mega-tragodia-gia-tin-ellada-o-suriza/249024>
- Μαραγκάκης, Α. (2018/8/1). Ο αμοραλισμός του ΣΥΡΙΖΑ. Ηλεκτρ.Εφημ. *iskra.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://iskra.gr/o-amoralismos-tou-suriza/>

- Μαργαρίτη, Κ. (2017/8/26). Αρκάς: Η τέχνη στην υπηρεσία του φασισμού. Ηλεκτρ. Εφημ. *Praxisreview.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://praxisreview.gr/%CE%B1%CF%81%CE%BA%CE%AC%CF%82-%CE%B7-%CF%84%CE%AD%CF%87%CE%BD%CE%B7-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CF%85%CF%80%CE%B7%CF%81%CE%B5%CF%83%CE%AF%CE%B1-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%86%CE%B1%CF%83%CE%B9%CF%83%CE%BC2/>
- Μαρινάκης, Π. (2019/3/17). Από το Λάκη στον Αρκά. Ηλεκτρ. Εφημ. *Liberal.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/news/apo-to-laki-ston-arka-/244391>
- Μαρτινίδης, Γ. & Ταυλάριος, Ι. (2017/9/2). Αρκάς: η θλιβερή κατάπτωση μιας μεγαλοφυΐας. Ηλεκτρ. Εφημ. *Efsyn.gr*. Διαθέσιμο στο: www.efsyn.gr/stiles/apopseis/122425_arkas-i-thliberi-kataptosi-mias-megalofyias
- Μαρτινίδης, Π. (2019/4/4). Ο εξ απαλών ονύχων δημοκόπος. *The Athens Review of books*. Διαθέσιμο στο: <https://athensreviewofbooks.com/arxeio/3963-o-eks-apalon-onyxon-dimokopos>.
- Μιχαήλ, Μ. (2020/2/13). Η ανήκεστος βλάβη του ΣΥΡΙΖΑ. Ηλεκτρ. Εφημ. *Protagon.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.protagon.gr/apopseis/i-anikestos-vlavi-tou-syriza-44341997320>
- Μόσχοβας, Α. (2019/8/21). Στην πυρά ο Αρκάς! Ηλεκτρ. Εφημ. *Iefimerida.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.iefimerida.gr/politiki/stin-pyra-o-arkas>
- Μουμτζής Σ. (2016/10/12). Το «μεταμοντέρνο πραξικόπημα», προάγγελος λογοκρισίας. Ηλεκτρ. Εφημ. *Liberal.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/apopsi/to-isonmetamonterno-praxikopimasin-proaggelos-logokrisias/84757>
- Μουμτζής Σ. (2016/9/26). Έχουν ξεφύγει εντελώς. Ηλεκτρ. Εφημ. *Liberal.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/apopsi/echoun-xefugei-entelos/80411>
- Μπαζιργιάννης, Β. (2019/8/27). Τα μηνύματα του Αρκά και η πολιτική ορθότητα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Smassingculture.gr*. Διαθέσιμο στο: <http://smassingculture.gr/taminymata-toy-arka-kai-i-politiki-orth/>
- Μπαμπούλιας, Γ. (2019/8/20). Ο Αρκάς και η ελληνική Alt-Right. Διαθέσιμο στο: <https://medium.com/@YiannisBab/%CE%BF-%CE%B1%CF%81%CE%BA%CE%B1%CC%81%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CC%81-alt-right-dc1f58529844>
- Μπαστέα, Ν. (2018/11/10). Ξυπνούν τα φαντάσματα του 1918. Ηλεκτρ. Εφημ. *Tanea.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/print/2018/11/10/politics/ksypnoun-ta-fantasmata-tou-1918/>

- Μπάτσου, Α. (2019/7/3). Παρακολουθήσαμε στο Θέατρο “Χυτήριο” την παράσταση “Η ζωή μετά χαμηλών πτήσεων”, του Αρκά, σε σκηνοθεσία Δημήτρη Αγορά. Ηλεκτρ. Περιοδ. *Kallitexnes.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kallitexnes.gr/theatre/parakolouthisame-sto-theatro-chitirio-tin-parastasi-zoi-meta-chamilon-ptiseon-tou-arka-se-skinotherapie-dimitri-agera/>
- Μπογιόπουλος, Ν. (2019/2/5). Ξύστε κύριε Αρκά, ξύστε... Ηλεκτρ. Εφημ. *Imerodromos.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.imerodromos.gr/xyste-kyriee-arka-xyste/>
- Μπόνιος, Β. (2019/1/19). Ο θάνατος της αισθητικής και της αξιοπρέπειας. Ηλεκτρ. Εφημ. *Kourdistoportocali.com*. Διαθέσιμο στο: <https://kourdistoportocali.com/news-desk/o-thanatos-tis-esthitikis-ke-tis-axiopreprias/>
- Μπουρνάζος, Σ. (2014/1/19). Ο «Παστίσιος» και η δημοκρατία. Ηλεκτρ. Εφημ. *Avgi.gr*. διαθέσιμο στο: <http://www.avgi.gr/article/10811/1700044/o-pastitsios-kai-e-demokratia>
- Μπουρνάζος, Σ. (2016/1/29). Αφέλειες και βλάβες σοβαρές. Ηλεκτρ. Εφημ. *Avgi.gr*. διαθέσιμο στο: <http://www.avgi.gr/article/10811/6310321/apheleies-kai-blaves-sobares>
- Μωραΐτης, Ν. (2020/3/15). Αρκά, έχεις μια λέξη; Ηλεκτρ. Εφημ. *Altsantiri.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.altsantiri.gr/gnwmes/844915/arka-echeis-mia-lexi/?fbclid=IwAR00GZKFZo606p00lckRR4CPinVJ30dkdNKfOJBhcOiHLD0DA-RtT2Ha>
- Νιβολιανίτης, Μ. (2019/4/11). Αυτοί που έβριζαν τον Τσίπρα και τώρα τον προσκυνάνε για μια καρέκλα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Tanea.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2019/04/11/politics/government/aytoi-pou-evrizan-ton-tsipra-kai-tora-ton-proskynane-gia-mia-karekla/>
- Παναγιωτίδου, Ο. (2018/1/23). Αγγίζουν τους 10.000 οι κρατούμενοι που «απολύθηκαν» με το νόμο Παρασκευόπουλου. Ηλεκτρ. Εφημ. *CNNGreece.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/news/politiki/story/114664/aggizoyn-toys-10-000-oi-kratoymenoi-pou-apolythikan-me-to-nomo-paraskeyopoyloy>
- Πανούσης, Γ. (2019/3/30). Ο δικαιωματισμός και η τυραννία της μειοψηφίας. Ηλεκτρ. Εφημ. *Kathimerini.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/1017032/opinion/epikairothta/politikh/o-dikaiwmatismos-kai-h-tyrannia-ths-meioyhfias>
- Πανούτσος, Α. (2016/10/6). Ο Αρκάς και η προπαγάνδα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Protagon.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.protagon.gr/aporseis/editorial/44341244952-44341244952>
- Παπαδόπουλος, Ν. (2018/11/18). Δύο λαϊκίστικα βολικά ψέματα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Kathimerini.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/995674/opinion/epikairothta/politikh/dyo-laikistika-volika-yemata>

- Παπαϊωάννου, Λ. (2019/8/2). Ο Αρκάς πατάει το κουμπί και βγαίνει μια χοντρή και δεκάδες σχόλια μας πείθουν ότι η ανθρωπότητα πάει προς τα πίσω. Ηλεκτρ. Εφημ. *Ladylike.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.ladylike.gr/opinions/o-arkas-pataei-to-koympi-kai-vgainei-mia-xontrh-kai-dekades-sxolia-mas-peithoun-oti-h-anthrwpothta-paei-pros-ta-pisw/>
- Παπακώστα, Κ. (2018/11/22). ΣΥΡΙΖΑ, το...success story των αριστερών λαϊκιστών. Ηλεκτρ. Εφημ. *Tanea.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/print/2018/11/22/world/syriza-to-success-story-ton-aristeron-laikiston/>
- Παπαπαναγιώτου, Μ. (2020/4/26). Άρθρο-παρέμβαση του Μπάμπη Παπαπαναγιώτου, για την πολιτική «αισθητική» του ΣΥΡΙΖΑ. Ηλεκτρ. Εφημ. *Manifesto.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://tomanifesto.gr/oi-katsapliades-vgikan-pagania/>
- Παππάς, Τ. (2019/8/11). Γιατί έχασε τις εκλογές ο ΣΥΡΙΖΑ; Ηλεκτρ. Εφημ. *Kathimerini.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/1037896/opinion/epikairothta/politikh/giati-exase-tis-ekloges-o-syriza>
- Περρής, Β. (2019/3/5). Πόλεμος στον Αρκά και σε όλους τους γελοιογράφους. Ηλεκτρ. Εφημ. *Athensvoice.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.athensvoice.gr/politics/525088_polemos-ston-arka-kai-se-oloys-toys-geloiografoys
- Περρής, Β. (2019/5/30). Αυτοί που γκρέμισαν τον ΣΥΡΙΖΑ. Ηλεκτρ. Εφημ. *Athensvoice.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.athensvoice.gr/politics/550065_aytoi-poy-gkremisan-ton-syriza
- Πετρουλάκης, Ν. (2015/3/17). Π. Καμμένος. Έχουν αρχίσει και του μοιάζουν. Ηλεκτρ. Εφημ. *Protagon.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.protagon.gr/epikairothta/politiki/p-kammenos-exoun-arxisei-kai-tou-moiazoun-4007600000>
- Πολιτάκης, Δ. (2016/10/19). Ο Ζίζεκ τρολάρει και το караβάνι προχωρά. Ηλεκτρ. Εφημ. *Lifo.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/articles/opinions/118086>
- Σαραντάκος, Ν. (2019/8/23). Ο Αρκάς και η ελληνική εναλλακτική δεξιά. Ηλεκτρ. Περιοδ. *Mplokia.gr*. Διαθέσιμο στο: <http://www.mplokia.gr/?p=30864>
- Σιακαντάρης Γ. (2016/10/15). Γίνεται Σοσιαλδημοκρατία ο ΣΥΡΙΖΑ; Ηλεκτρ. Εφημ. *Tovima.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2016/10/15/opinions/ginetai-sosialdimokratia-o-syriza/>
- Σιδέρης Γ. (2016/10/24). Ο κ. Τσίπρας στο δρόμο του αυταρχισμού, εν μέσω τριγμών. Ηλεκτρ. Εφημ. *Liberal.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/politiki/o-k-tsipras-sto-dromo-tou-autarchismou-en-meso-trigmon/87913>
- Σιούτη, Β. (2018/2/1). 3 χρόνια κυβέρνηση Τσίπρα-Καμμένου: Χωρίς αρχές και χωρίς πρόγραμμα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Lifo.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.lifo.gr/articles/opinions/178654/3-xronia-kyvernisi-tsipra-kammenoy-xoris-arxes-kai-xoris-programma>
- Σπύρου, Λ. (2019/8/26). Τι συμβαίνει με τον Αρκά; Ηλεκτρ. Περιοδ. *Parallaxi.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://parallaximag.gr/parallax-view/ti-symvainei-me-ton-arka>

- Σταμπούλογλου, Λ. (2017/6/21). Μπα; Τώρα ο Αρκάς έγινε... ΑρΚούλης; Ηλεκτρ. Εφημ. *Protagon.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.protagon.gr/apopseis/editorial/ba-twra-o-arkas-egine-arkoulis-44341431488>
- Στεργίου Ε. (2020/2/18). Με το ζόρι ο Τσίπρας έχει τον έλεγχο των... αρμών του ΣΥΡΙΖΑ. Ηλεκτρ. Εφημ. *In.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2020/02/18/politics/zori-o-tsipras-exei-ton-elegxo-ton-armon-tou-syriza/>
- Στεργίου, Ε. (2020/2/12). Ο ΣΥΡΙΖΑ κάνει... ψυχανάλυση: Οι άλλοι φταίνε για όσα έγιναν. Ηλεκτρ. Εφημ. *In.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.in.gr/2020/02/12/politics/kommata/o-syriza-kanei-psyxanalsi-oi-alloi-ftaine-gia-osa-eginan/>
- Στεφανόπουλος, Χ. (2019/3/13). Όταν ο Αρκάς δίνει πρόσωπο στην πολιτική μιζέρια και παρακμή. Ηλεκτρ. Εφημ. *Huffingtonpost.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.huffingtonpost.gr/entry/otan-o-arkas-dinei-prosopo-sten-politike-mizeria-kai-gr_5c818d60e4b0b3ad10be3510
- Στούπας, Κ. (2019/12/9). Κι όμως το πρόβλημα του ΣΥΡΙΖΑ λέγεται Τσίπρας. Ηλεκτρ. Εφημ. *Capital.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.capital.gr/o-kostas-stoupas-grafei/3398178/ki-omos-to-problima-tou-syriza-legetai-tsipras>
- Σφουροδρέπανος (2019/1/18). Η «Αποικία» του Αρκά και ο αντι-«σοσιαλιστικός ρεαλισμός» του. Ηλεκτρ.περιοδ. *katioua.gr*. Διαθέσιμο στο: www.katioua.gr/politismos/apoikia-tou-arka-kai-o-anti-sosialistikos-realismos-tou/
- Τριανταφύλλου Β. (2018/12/16). Οι «κοιμώμενοι» ηγέτες και το τέρας του λαϊκισμού. Ηλεκτρ. Εφημ. *Real.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.real.gr/basilis_triantafyllou/arthro/oi_koimomenoi_igetes_kai_to_teras_tou_laikismou-513561/
- Τρουπής, Γ. (2019/5/30). Ο «άχαστος» κ. Τσίπρας και η σκληρή αλήθεια των αριθμών. Ηλεκτρ. Εφημ. *Liberal.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/politics/o-isonachastossin-ktsipras-kai-i-skliri-alitheia-ton-arithmon/253759>
- Τσακίρογλου, Β. (2017/10/20). «Three talk and two dance»: Ατελείωτο γλέντι με τα αγγλικά Τσίπρα στο twitter. Ηλεκτρ. Εφημ. *Protothema.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/politics/article/723973/three-talk-and-two-dance-ateleioto-gledi-me-ta-agglika-tsipra-sto-twitter/>
- Τσαλαπάτης, Θ. (2019/7/25). Ο Αρκάς και η πολιτική ορθότητα. Ηλεκτρ. Εφημ. *Efsyn.gr*. Διαθέσιμο στο: https://www.efsyn.gr/nisides/anothyroti-poli/208325_o-arkas-kai-i-politiki-orthotita
- Χαραλαμπίδης, Λ. (2018/11/17). Γιατί ο ΣΥΡΙΖΑ επιδιώκει δήθεν πόλωση και γιατί τελικά θα αποτύχει. Ηλεκτρ. Εφημ. *Tanea.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2018/11/17/opinions/giati-o-syriza-thelei-dithen-polosi-kai-giati-tha-telika-tha-apotyxei/>

- Χασαπόπουλος, Ν. (2018/1/14). Υπέβαλε παραίτηση από υφυπουργός Παιδείας ο Κώστας Ζουράρις. Ηλεκτρ. Εφημ. *Tovima.gr*. Διαθέσιμο στο: <https://www.tovima.gr/2018/01/14/politics/ypebale-paraitisi-apo-yfyrouyrgos-paideias-o-kwstas-zoyraris/>
- Χονδρόγιαννος, Θ. (2016/11/21). Οι Ειδικοί Εξηγούν Γιατί ο Αλέξης Τσίπρας Ξαπλώνει στις Καρέκλες. Ηλεκτρ. Περιοδ. *Vice.com*. Διαθέσιμο στο: <https://www.vice.com/gr/article/ez4mbn/tsipras-body-language>
- Χονδρόγιαννος, Θ. (2018/11/20). *Μία έρευνα για τα τρολ του ΣΥΡΙΖΑ*. Διαθέσιμο στο: https://insidestory.gr/article/internet-trolls-kommata-syriza?token=4N675LT6B6&fbclid=IwAR1TkzqaHiZsFWj69zbxZNM78FsRLFxV_Fy8PLwa7wbPrFuXq0yIXD1H8FM
- Χρυσουλάκη, Ε. (2020/3/18). Η λογοκρισία στην ψηφιακή εποχή. Ηλεκτρ. Περιοδ. *Socialpolicy.gr*. Διαθέσιμο στο: www.socialpolicy.gr/2020/03/η-λογοκρισία-στην-ψηφιακή-εποχή.html